

อนาธิปไตย

งานแปลจากหนังสือ
"The Anarchist Cookbook"

โดย นายวิชาญ วัฒนศิริ

วันที่พิมพ์ คือ ๕ พฤษภาคม ๒๕๐๖

พันธุ์กล้วยไม้ที่น่าสนใจ

โดย

ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก

เนื่องในโอกาสพระราชทานเพลิงศพคุณเทียน ทวีสิน ข้าพเจ้าได้รับเกียรติให้เป็นผู้มอบเรื่องกล้วยไม้เพื่อจัดพิมพ์เป็นอภินันทนาการแก่บรรดาแขกผู้มีเกียรติ ซึ่งให้เกียรติมาในงานนี้ เนื่องด้วยเครือญาติของคุณเทียน ทวีสิน หลายท่าน ได้มีส่วนสนิทสนมคุ้นเคยกับข้าพเจ้ามาเป็นเวลาช้านาน ท่านเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความรักต้นไม้เป็นธรรมชาติในจิตใจ ยิ่งกว่านั้น ข้าพเจ้ายังได้ทราบว่า คุณเทียน ทวีสิน เป็นผู้ที่มีความรักและสนใจพันธุ์ไม้ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านได้ให้ความสนใจในการเกษตร โดยเฉพาะการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ หลายอย่าง ท่านได้เคยเป็นกรรมการตัดสินการประกวดพันธุ์ข้าวส่วนรวมทั่วประเทศ และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก อันนับได้ว่า เป็นเกียรติประวัติในความสนใจและคุณวุฒิเกี่ยวกับพืชเกษตรกรรมด้วย ข้าพเจ้ามีความเห็นส่วนตัวว่า ท่านผู้ที่มอบนิสัยรักและสนใจพืชพรรณต่าง ๆ เหล่านี้ ย่อมแสดงถึงจิตใจอันสะอาดบริสุทธิ์ เยือกเย็น มีเหตุผล ยึดมั่นในความจริง และในคุณธรรม เพราะเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติ ย่อมเป็นเรื่องที่อยู่บนหลักการของเหตุผลและความจริง ยิ่งกว่านั้น เครือญาติของท่านซึ่งข้าพเจ้าได้รู้จักสนิทสนม ต่างก็เป็นผู้ที่นำเคารพนับถือทั้งสิ้น อันนับได้ว่า ท่านซึ่งเป็นผู้ใหญ่ได้มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดคุณงามความดี และคุณธรรม มาถึงบรรดาญาติด้วย

ปัจจุบันนี้ ปรากฏว่า มีผู้สนใจเลี้ยงกล้วยไม้กันมากยิ่งขึ้น ประโยชน์จากกล้วยไม้อันนับได้ว่าเป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์สิ่งที่ดีแก่สังคม ได้แก่ประโยชน์ทางค่านจิตใจ เพราะสังคมปัจจุบันนี้ เจริญก้าวหน้ามากในด้านวัตถุ ความสวยงามของกล้วยไม้ไม่นับว่าได้เป็นอาหารทางจิตใจของบุคคล ทำให้บุคคลได้พักผ่อนหย่อนใจ ช่วยให้จิตใจสบาย เห็นแต่สิ่งที่สวยงามของธรรมชาติ นอกจากนั้น เมื่อมีผู้นิยมเลี้ยงกล้วยไม้กันมากยิ่งขึ้น สังคมกล้วยไม้ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไป กล้วยไม้จึงช่วยเป็นสื่อสัมพันธ์ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมได้โดยไม่เลือกวัย ไม่เลือกฐานะ ไม่เลือกชาติ และไม่เลือกภาษา ถ้าหากผู้ที่เลี้ยงกล้วยไม้รู้จักใช้ประโยชน์ข้อนี้ กล้วยไม้ก็จะสามารถช่วยให้สังคมได้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีการเข้าถึงจิตใจซึ่งกันและกันอย่างไม่มีขอบเขต ช่องว่างในสังคมก็จะน้อยลง ความสงบสุขก็จะเกิดขึ้นได้ และข้าพเจ้าคิดว่า ความสงบสุขย่อมเป็นสิ่งพึงปรารถนาของมวลมนุษยชาติ ดังนั้น การมอบเรื่องกล้วยไม้ให้พิมพ์ในหนังสืออภินันทนาการในงานพระราชทานเพลิงศพคุณเทียน ทวีสิน หากผลแห่งวิทยาทานครั้งนี้ได้ช่วยก่อให้เกิดประโยชน์ในทางที่ดีงามต่อสังคมแล้ว ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลที่บังเกิดจากผลครั้งนี้ ให้แก่คุณเทียน ทวีสิน ผู้ล่วงลับ และขออำนาจแห่งผลทานอันนี้ จงส่งให้ดวงวิญญาณของท่าน ได้ไปสู่ความสงบสุขในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก

บทที่ ๑

การจำแนกกล้วยไม้

การจำแนกกล้วยไม้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาเรื่องกล้วยไม้ และแม้กระทั่งนักเลี้ยงกล้วยไม้เป็นงานอดิเรกทั่ว ๆ ไป ก็จำเป็นจะต้องมีความรู้ในเรื่องนี้ไว้ด้วย ในทัศนะของนักศึกษานั้นการจำแนกกล้วยไม้สามารถนำไปสู่การศึกษากันได้ว่าได้หลายอย่างเป็นต้นว่าถ้าได้ค้นพบของใหม่ก็สามารถจะนำมาวิเคราะห์จัดเข้าพวกเข้าหมู่ และในที่สุดก็สามารถทราบชื่อได้อย่างถูกต้อง สำหรับในด้านการผสมพันธุ์ก็ช่วยให้เกษตรกรสามารถทำการผสมพันธุ์สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เช่นเราทราบว่ากล้วยไม้ในสกุลเดียวกันโดยปกติจะผสมพันธุ์กันได้ หรืออาจมีกล้วยไม้คนละสกุลแต่มีลักษณะรูปทรงดอกจนการเจริญเติบโตใกล้เคียงกันมากซึ่งสามารถผสมพันธุ์กันได้ ก็จะทำให้เราไม่ต้องเสียเวลาทำการผสมกล้วยไม้คนละสกุลที่ไกลกันมาก ๆ ซึ่งจะไม่มีทางสำเร็จได้เลย นอกจากนั้นการจำแนกกล้วยไม้อย่างช่วยให้นักเลี้ยงกล้วยไม้สามารถ ปลูก ปฏิบัติ เลี้ยงดู และขยายพืชพันธุ์กล้วยไม้เหล่านั้น ๆ ได้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ แม้ว่าจะไม่เคยเลี้ยงกล้วยไม้ชนิดนั้นมาก่อน หากแต่เคยเลี้ยงดูกล้วยไม้ที่อยู่ในสกุลเดียวกันมาแล้ว นอกจากที่ได้กล่าวมานั้นหากจะมีนักศึกษาทำการเก็บรวบรวมพันธุ์กล้วยไม้เพื่อการศึกษาก็เป็นหนทางที่จะเก็บรวบรวมเข้าหมวดหมู่ได้โดยถูกต้อง ทำให้สามารถแสดงข้อละม้ายคล้ายคลึงและข้อแตกต่างได้อย่างชัดเจน

ในอาณาจักรพืช (Plant Kingdom) เราสามารถจะจัดระบบของกล้วยไม้ได้ดังนี้

Phylum. Spermatophyta
Sub—Phylum Angiosperm
Class Monocotyledoneae
Order ..Microspermae
Family Orchidaceae
Sub—family { Diandreae
Manandreae

จาก Family—Orchidaceae หรือที่เรียกกันว่าวงศ์กล้วยไม้ก็ยังแบ่งออกเป็นสกุล หรือ Genus อีกมากมาย นับตั้งแต่ นักพฤกษศาสตร์ได้ค้นพบพืชในวงศ์กล้วยไม้แล้ว ก็ได้มีผู้ค้นพบกล้วยไม้สกุลต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ปรากฏว่าที่ค้นพบแล้วมี

ประมาณมากกว่า ๑๓๐ Genus และแต่ละ Genus ก็ยังแบ่งแยกออกเป็นชนิดหรือ Species เช่น หวายคิง ซึ่งเป็นชื่อที่นักเลี้ยงกล้วยไม้ทั้งใหม่และเก่าย่อมจะรู้จักกันทุกคน หวายคิงนี้มีชื่อวิทยาศาสตร์ซึ่งบางทีก็เรียกกันว่าชื่อทางพฤกษศาสตร์ หรือชื่อสากลว่า *Dendrobium superbien* ซึ่ง *Dendrobium* เป็นชื่อสกุลหนึ่งของกล้วยไม้ เมื่อพบที่ใดก็แสดงให้ทราบว่ากล้วยไม้ต้นนั้นอยู่ในสกุล *Dendrobium* หรือที่เราเรียกกันติดปากว่า “สกุลหวาย” แต่เมื่อมี *superbien* ต่อท้ายเข้าไป เราก็ทราบได้ว่าหวายต้นนั้นเป็นหวายคิง นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีชื่อที่แสดงเฉพาะเจาะจงละเอียดลงไปกว่านี้อีก เช่น *Dendrobium schulleri* var. R.K Thomas นอกจากจะทราบว่า เป็นกล้วยไม้สกุลหวายมีชื่อชนิด *schulleri* แล้วกล้วยไม้ชนิดเดียวกันแต่มีกำเนิดจากคนละเมล็ดย่อมจะมีลักษณะประจำตัวผิดเพี้ยนกันไปได้ไม่มากนักน้อยเป็นต้นว่าดอกเล็กกว่า สีอ่อนกว่า เลี้ยงยากกว่า หรือใบสั้นกว่า ฯลฯ จึงจำเป็นจะต้องระบุชื่อต้นลงไปข้างท้ายด้วย คำย่อ var. นั้น ย่อมาจาก variety หรือพันธุ์ ซึ่งภาษากล้วยไม้มักนิยมเรียกว่า “ต้น” และชื่อประจำ “ต้น” นี้ก็นิยมใช้ชื่อเจ้าของ เช่น *Dendrobium schulleri* var. R.K Thomas ก็หมายความว่า เป็นหวาย *schulleri* ต้นของนาย R.K Thomas และกล้วยไม้ที่มี variety พ่วงท้ายนี้ถือกันว่าเป็นต้นดี เพราะมีคุณลักษณะพิเศษที่ทำให้ชวนสนใจ จึงตั้งชื่อไว้เป็นเครื่องหมาย เช่น หวาย *schulleri* ต้นของนาย R.K Thomas นี้เป็นต้นที่ทำชื่อเสียงให้แก่หวายลูกผสมหลายมาก ลูกผสมที่ใช้ไม้ต้นนี้เป็นพ่อได้ให้คุณลักษณะที่ดีเกินกว่าต้นอื่น ๆ นอกจากการใช้ชื่อบุคคลเป็นชื่อประจำต้นแล้ว บางทีก็ใช้เครื่องหมายที่แสดงคุณลักษณะพิเศษของกล้วยไม้ต้นนั้นคล้ายปริญญาที่ต่อท้ายชื่อบุคคล เช่น *Dendrobium phalaenopsis* F.C.C. (F.C.C. ย่อมาจาก First Class Certificate หรือได้รับประกาศนียบัตรชั้น ๑) ซึ่งหมายความว่าหวาย *phalaenopsis* ต้นนั้นได้คะแนนการตัดสิน ๙๐ คะแนนขึ้นไปมาแล้ว ถ้าจะกล่าวกันโดยละเอียดจริง ๆ แล้ว จะต้องมียกย่องของสถาบันหรือสมาคมที่ให้ประกาศนียบัตรกล้วยไม้ต้นนั้นด้วย เช่น F.C.C RHS. ซึ่งหมายความว่า First Class Certificate จาก Royal Horticultural Society แห่งประเทศอังกฤษ แต่ถ้าเป็น F.C.C. AOS ก็หมายความว่าจาก American Orchid Society เป็นต้น เมื่อนำกล้วยไม้ต้นเหล่านี้ไปใช้ผสมพันธุ์ ก็เป็นที่หวังกันว่าลูกผสมจะมีลักษณะดีขึ้น เช่น *Dendrobium phalaenopsis* F.C.C. RHS. เมื่อนำไปใช้ผสมพันธุ์ลูกผสมที่ได้มักให้ดอกสีเข้ม ดอกขนาดใหญ่เป็นส่วนใหญ่

ตามที่ได้อ่านไว้แล้วว่าพืชในวงศ์กล้วยไม้ นั้นเท่าที่ค้นพบแล้ว สามารถแบ่งออกได้เป็นมากกว่า ๑๓๐ สกุล แต่สกุลที่มีประโยชน์ในทางการค้าจริง ๆ นั้นมีอยู่ไม่กี่สกุล ทั้งนี้โดยการพิจารณาถึงคุณลักษณะหลาย ๆ ประการประกอบกัน เช่น ปลูกและเลี้ยงดูง่าย เจริญเติบโตเร็ว ขยายพันธุ์ง่าย ออกดอกง่าย ดอกตก ดอกบานทน ช่อดอกใหญ่ ขนาดและสีของดอก ฯลฯ เป็นต้น กล้วยไม้สกุลใดมีคุณลักษณะเหล่านี้ประจำอยู่มาก ก็นิยมปลูกเลี้ยงไว้เป็นการค้า

ต่อไปนี้จะขอยกตัวอย่างสกุลของกล้วยไม้ที่นิยมปลูกเป็นการค้าทั้งในบ้านเราและในต่างประเทศ เพื่อจะได้รู้จักคุ้นเคยกับกล้วยไม้สกุลเหล่านี้ไว้ด้วย และถ้าได้มีโอกาสใกล้ชิดหรือศึกษาลักษณะของแต่ละสกุลโดยละเอียดแล้ว ก็จะทำให้สามารถทราบเหตุผลได้ในภายหลังว่ากล้วยไม้สกุลนั้น ๆ มีคุณสมบัติใดที่เด่นที่ทำให้สามารถใช้ในการการค้าได้

๑ *Aerides* ตัวอย่างกล้วยไม้ในสกุลนี้ที่เราพบเห็นเสมอ ๆ ในบ้านเรา ก็ได้แก่เอื้องกุหลาบทั้งหลายเช่น กุหลาบแดง กุหลาบหิน รวมทั้งกุหลาบขาวซึ่งหาได้ยาก

๒ *Arachnis* ตัวอย่างมาตรฐานของกล้วยไม้สกุลนี้ได้แก่แมลงปอชนิดต่าง ๆ

๓. *Cattleya* ในบรรดากล้วยไม้สกุลที่ใช้เป็นการค้าทั้งหลาย กล้วยไม้สกุลนี้นับว่าเป็นสกุลที่ได้รับความนิยมมากที่สุด จะเห็นได้จากมีผู้นิยมปลูกกันอย่างแพร่หลายทั่วโลก ทั้งต้นและดอกก็มีราคาดีกว่ากล้วยไม้สกุลอื่น ๆ ยิ่งกว่านั้นกล้วยไม้ในสกุลนี้สามารถเจริญเติบโตได้ดีในสภาพของดินฟ้าอากาศทั่ว ๆ ไป เมื่อได้อ่านถึงกล้วยไม้สกุล *Cattleya* แล้ว ก็ใคร่จะขอถือโอกาสแนะนำให้ผู้อ่านได้รู้จักกับกล้วยไม้อีก ๓ สกุล ซึ่งแม้จะไม่มี ความสำคัญในทางการค้า แต่ก็สามารถผสมพันธุ์กับสกุล *Cattleya* ได้ ทำให้เกิดลูกผสมที่มีคุณภาพดีขึ้นอีก สกุลเหล่านี้ได้แก่ *Laelia*, *Brassavola* และ *Sophronitis* ชื่อสกุลโดยทั่ว ๆ ไปนิยมเขียนตัวย่อและเขียนชื่อ *Species* ตัวเต็มตามหลังเช่น *C. dowiana* หมายความว่ากล้วยไม้ชนิดนี้อยู่ในสกุล *Cattleya* บางทีจะพบว่ามี *Lc.* *Bc.* *Blc.* หรือ *Sc.* ก็หมายความว่า เป็นลูกผสมข้ามสกุลระหว่าง *Cattleya* กับใน ๓ สกุลที่กล่าวมาแล้ว แล้วแต่อักษรย่อ นั้นจะเป็นของสกุลใด

๔ *Cymbidium* ส่วนมากของกล้วยไม้สกุลนี้เป็นกล้วยไม้ชอบอากาศเย็น ฉะนั้นในบางประเทศเช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และในยุโรปบางตอนจึงนิยมกันอย่างแพร่หลาย เพราะมีดอกสวย และบานทน ซึ่งสามารถทำราคาได้ดี มีอยู่บางชนิดเท่านั้นที่อยู่ทางเขตร้อน ในบ้านเราก็มีอยู่บ้าง เช่น การเวก ร่อน เป็นต้น

๕. *Cypripedium* มีชื่อสกุลอีกชื่อหนึ่งเรียกว่า *Paphiopedilum* หรือชื่อสามัญว่า Lady Slipper ซึ่งแปลตรง ๆ ว่า “รองเท้านาง” มีกำเนิดโดยทั่ว ๆ ไปอยู่ทางแถบทวีปเอเชียตอนใต้เช่น ไทย สุมาตรา พม่า ฯลฯ

๖. *Dendrobium* หรือสกุลหวาย กล้วยไม้ในสกุลนี้มีมากชนิดด้วยกัน ลักษณะก็ต่างกันอย่างกว้างขวางแม้แต่ในสกุลเดียวกันบางทีก็ผสมกันได้ยาก กล้วยไม้ไทยหลายชนิดอยู่ในสกุลนี้ และกล้วยไม้ต่างประเทศสกุลที่นับว่าเลี้ยงง่ายและนิยมกันอย่างแพร่หลายในบ้านเราก็คือสกุลหายนี้อีก

๗. *Miltonia* เป็นกล้วยไม้สกุลหนึ่งที่มีนิยมเลี้ยงกันมากในต่างประเทศ เนื่องจากมีสีสวยดูจากสะตุนัยน์ตา แต่ในบ้านเราเลี้ยงลำบากเพราะเป็นสกุลที่ชอบอากาศชื้นและอุณหภูมิต่ำเล็กน้อย ถึงกระนั้นก็มีบางคนเลี้ยงสำเร็จ แต่ให้ดอกไม่ใหญ่เท่าที่ควร เป็นกล้วยไม้สกุลหนึ่งที่ดอกมีสีสวยสะตุนัยน์ตา

๘. *Odontoglossum* เป็นกล้วยไม้ที่อากาศเย็นอีกสกุลหนึ่งที่ต่างประเทศนิยมเลี้ยงกันอย่างแพร่หลายรองลงมาจาก *Cymbidium* ดอกใหญ่ช่อยาว สีปรากฏเป็นลวดลายต่าง ๆ กัน

๙. *Oncidium* เป็นกล้วยไม้ต่างประเทศที่มีบางชนิดเจริญเติบโตได้ดีในบ้านเรานักเลี้ยงกล้วยไม้ในยุคก่อน ๆ ได้เคยสั่งเข้ามาบางชนิดยังคงมีปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

๑๐. *Phaius* เนื่องจากกล้วยไม้ชนิดนี้มีอยู่ไม่กี่ชนิด ความนิยมจึงไม่สู้แพร่หลายนักในบ้านเราก็มียูบ้าง เช่น เอื้องพร้าว ซึ่งเจริญงอกงามได้ในแถบภาคเหนือ

๑๑. *Phalaenopsis* เป็นกล้วยไม้สกุลหนึ่งที่นิยมเลี้ยงเป็นการค้าในต่างประเทศ แต่เนื่องจากชอบอากาศชื้นและค่อนข้างเย็น จึงไม่สู้เหมาะนักที่จะนำมาเลี้ยงเป็นการค้าในบ้านเรา ถ้าเลี้ยงไว้เพื่อการศึกษา ก็พอจะกระทำได้แต่การเจริญเติบโตช้ากว่าที่ควรจะเป็น ในบ้านเรายังมีผู้เข้าใจผิดในเรื่องชื่อสกุลนี้อยู่มาก โดยเหตุที่กล้วยไม้สกุล *Dendrobium* หรือ “หวาย” มี Species หนึ่งมีชื่อว่า *phalaenopsis* และเนื่องจากกล้วยไม้สกุลหายนี้ออกงามง่ายให้ดอกง่าย จึงมีผู้รู้จักและเลี้ยงกันอย่างแพร่หลาย *Dendrobium phalaenopsis* นี้ก็เป็นกล้วยไม้ชนิดหนึ่งในสกุลหวายที่แพร่หลายจนเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีในวงการกล้วยไม้ของเมืองไทย และด้านความเคยชินนี้เอง เมื่อพูดถึง *Phalaenopsis* จึงเข้าใจเป็น *Dendrobium phalaenopsis* ซึ่งมักจะนิยมเรียกย่อ ๆ ว่า “ฟาแลน” ความจริง “ฟาแลน” ในสกุลหายนี้นั้นเป็นชื่อชนิด โดยอาศัยเหตุที่หวายชนิดนี้ต้นจนกระทั่งมีรากถูกเลี้ยงทั้ง ๆ ข้าง ๆ ไ้ใคร ๆ ก็รู้จัก แต่กล้วยไม้สกุล *Phalaenopsis* นั้นไม่มีแพร่หลายในบ้านเราจึง

ทำให้มีบางคนไม่รู้จักว่าสกุล *Phalaenopsis* ก็มีการจัดระบบแบ่งแยกชนิดออกไปก็เช่นเดียวกับสกุลอื่น ๆ เหมือนกัน

๑๒. *Renanthera* กล้วยไม้สกุลนี้มีไม่มากนัก ตัวอย่างเช่น หวายแดง (*Renanthera coccinea*) ที่มีกำเนิดในป่าแถบจันทบุรี เป็นกล้วยไม้สกุลที่มีบทบาทสำคัญในการผสมพันธุ์อยู่บ้าง โดยสาเหตุที่สามารถผสมข้ามสกุลกับสกุลอื่นที่ใกล้เคียงได้ เช่น *Arachnis*, *Vanda* เป็นต้น

๑๓ *Saccolabium* เป็นกล้วยไม้สกุลหนึ่งที่มีชื่อเสียง โดยเฉพาะในบ้านเรา ตัวอย่างกล้วยไม้ในสกุลนี้ได้แก่ช้างต่าง ๆ เช่น ช้างแดง ช้างเผือก ช้างกระ เป็นต้น บางทีจัดอยู่ในสกุล *Rhyncostylis* เนื่องจากกล้วยไม้สองสกุลนี้มีลักษณะแยกกันไต่ยาก เช่น พวงมาลัย ไอยเรศ เป็นต้น

๑๔. *Ascocentrum* เป็นกล้วยไม้สกุลที่มีสีสันฉูดฉาดสะดุดตา ช่อดอกแน่น ดอกดก เช่น พวงเข็มต่าง ๆ มีเข็มแสด เข็มแดง เข็มม่วง เป็นต้น มีลักษณะผิดเพี้ยนไปจากสกุลช้างบ้างเล็กน้อย เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองของไทยที่ต่างประเทศกำลังนิยมมาก

๑๕ *Spathoglottis* เป็นกล้วยไม้ที่มีพื้นเพอยู่ตอนใต้ของประเทศไทยและมลายู ตัวอย่างกล้วยไม้สกุลนี้ก็คือกล้วยไม้ที่เรานิยมเรียกกันว่า “กล้วยไม้ดิน” ซึ่งปรากฏว่า ได้ทำชื่อเสียงให้แก่เมืองไทยจนเป็นที่รู้จักกันในต่างประเทศ

๑๖ *Vanilla* เป็นกล้วยไม้อีกสกุลหนึ่งที่ใช้เป็นการค้าโดยใช้ฝักสกัดเอาน้ำมันหอมเพื่อนำมาใช้เป็นน้ำปรุงขนม เช่น ไอศกรีม ดังจะได้ยินเสมอ ๆ ว่า “ไอศกรีมวานิลลา”

๑๗ *Vanda* เป็นกล้วยไม้สกุลใหญ่และมีชื่อเสียงในทางการค้าอีกสกุลหนึ่ง มีรูปร่างผิดแผกแตกต่างกันภายในสกุลบ้าง แต่มีลักษณะพิเศษคือ สามารถผสมข้ามสกุลอื่นได้หลายสกุล เช่น *Arachnis*, *Aeides*, *Renanthera*, *Phalaenopsis*, *Saccolabium* เป็นต้น จึงมีลูกผสมที่ให้ดอกแปลก ๆ ทำให้เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย

ที่ได้กล่าวมาแล้วทั้ง ๑๗ สกุลนี้เป็นสกุลที่ได้พบเห็นบ่อย ๆ ทั้งของจริง ในตำรา หรือตามหนังสือวารสารกล้วยไม้ต่างประเทศ ส่วนสกุลที่ไม่มีความสำคัญในทางการค้าก็จะไม่นำมากล่าวไว้ เพราะจะไม่ใคร่ได้พบเห็นบ่อยนัก

ยังมีผู้เข้าใจผิดอีกมากโดยคิดว่า “กล้วยไม้” นั้นหมายความว่าถึง เอื้องที่ใส่กระเช้าแขวน หรือ *Cattleya* ซึ่งมีแพร่หลายเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ผู้เขียนเคยถูกถามว่า “*Vanda*” นั้นเขาเลี้ยงอย่างเดียวกับกล้วยไม้หรือเปล่า ซึ่งแสดงว่าผู้ถามไม่ทราบจริง ๆ ว่า *Vanda* ก็

คือกล้วยไม้สกุลหนึ่ง จึงจำเป็นต้องอธิบายกันเป็นราย ๆ ไป แต่เมื่อได้อ่านบทความที่ได้กล่าวมาแล้วก็เป็นที่ยังหวังได้ว่าคงจะทำให้ผู้อ่านได้กระจ่างแจ้งถึงลักษณะของกล้วยไม้ได้บ้าง ส่วนลักษณะโดยละเอียดของแต่ละสกุลนั้นจะได้นำมากล่าวเป็นสกุล ๆ ไป โดยเลือกเฉพาะสกุลที่สำคัญ ๆ ซึ่งนักเลี้ยงกล้วยไม้เมืองไทยเราจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับกล้วยไม้เหล่านั้น

การจำแนกกล้วยไม้โดยอาศัยลักษณะการเจริญเติบโตและรูปทรง

โดยเหตุที่การเลี้ยงกล้วยไม้และการขยายพันธุ์กล้วยไม้ด้วยวิธีธรรมชาติ จำเป็นจะต้องอาศัยหลักเกณฑ์บางประการเพื่อทำให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์และได้รับผลดี เป็นต้นว่าการจัดหาภาชนะปลูก การวางต้นกล้วยไม้ในภาชนะรวมทั้งการปฏิบัติในการตัดแยกขยายพันธุ์จำเป็นจะต้องได้ศึกษาว่ากล้วยไม้ที่ปลูกนั้น ๆ มีการเจริญเติบโตอย่างไร ออกงามไปตามทิศทางใดเพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมชาติของกล้วยไม้ชนิดนั้น ๆ

จากการศึกษาลักษณะการเจริญเติบโตอันก่อให้เกิดรูปทรงของกล้วยไม้ทั้งหมด ทำให้เราสามารถแบ่งกล้วยไม้ ออกได้เป็น ๒ ประเภท ด้วยกันคือ

๑. Monopodial Growth กล้วยไม้ที่อยู่ในประเภทนี้ เป็นกล้วยไม้ที่มีการเจริญเติบโตขึ้นทางส่วนยอดเรื่อย ๆ ไปทางเดียวโดยไม่มีขีดจำกัด ทั้งนี้เนื่องจากมีใบใหม่งอกขึ้นทางส่วนยอดอยู่ตลอดไป ซึ่งเป็นผลของการสร้างใบโดยอาศัยตาที่มีหน้าที่ผลิตใบใหม่ เรียกว่า Terminal leaf bud และในขณะเดียวกันลำต้นก็จะเจริญตามขึ้นไปเป็นส่วนส่วนกับจำนวนใบที่เพิ่มขึ้น รากจะเจริญออกทางด้านข้างของลำต้นส่วนที่มีอายุแก่พอสมควร ยิ่งส่วนของลำต้นที่ต่ำกว่าจะมีอายุแก่กว่าและแตกสาขาเป็นระบบรากที่แข็งแรง กล้วยไม้ประเภทนี้อาจแตกแขนงหรือหน่อจากด้านข้างของลำต้นได้ในกรณีที่ต้นมีความแข็งแรงสมบูรณ์ มีอายุมากมีน้ำเลี้ยงเหลือเฟือ หรือในกรณีที่มีการเจริญเติบโตในส่วนยอดได้รับอันตราย เป็นเหตุให้ไม่สามารถเจริญขึ้นตามทิศทางเดิมได้ หน่อหรือแขนงที่เจริญออกทางด้านข้างเราเรียกว่า lateral shoot บนยอดที่ผลิตใบใหม่เรื่อย ๆ นั้นไม่มีการเจริญของตาออก ฉะนั้นจึงไม่มีการออกดอกที่ยอดเลย แต่ช่อดอกจะผลิออกทางด้านข้างของลำต้นระหว่างใบต่อไปในกรณีที่กล้วยไม้ชนิดนี้มีลำต้นซึ่งมีข้อที่จะทำให้แลเห็นลำต้นชัดเจน เช่น Vanda Joaquim แต่บางชนิดก็แลเห็นลำต้นไม่ชัดเจน เช่น พ้ามุ่ย (Vanda coerulea), ช้าง (Saccolabium giganteum) เป็นต้น ในกรณีที่ไม่สามารถเห็นลำต้นได้ชัดเจนนั้นเนื่องจากข้อปล้องของลำต้นถี่ใบซ้อนสลับกันแน่นโคนใบจะหุ้มห่อลำต้นไว้อย่างมิดชิด แต่ถ้าลอกใบออกดูจะเห็นว่ากาบใบนั้นหุ้ม

อยู่โดยรอบลำต้นส่วนล่างของกาบใบติดอยู่กับข้อของลำต้น และที่ส่วนเหนือของข้อลำต้นนี้เองปรากฏมีตาแขนง (foliage bud) และตาดอก (flower bud) ฉะนั้นส่วนข้างของลำต้นจึงมีโอกาที่จะแตกแขนงหรือออกดอกก็ได้แล้วแต่โอกาส กล้วยไม้ประเภทที่มีการเจริญเติบโตแบบ Monodial นี้มีอยู่หลายสกุลที่มีชื่อเสียงในทางการค้า เช่นสกุล Vanda, Aśrides, Saccolabium, Arachnis, Phalaenopsis, Renanthera เป็นต้น กล้วยไม้ประเภทที่มีลำต้นซึ่งถือว่าเป็นลำต้นแท้จริงคือเจริญเติบโตตรงขึ้นและมีข้อ ปล้อง มีตาแขนง และมีตาดอก ส่วนใบก็มีกาบใบซึ่งถือว่าเป็นก้านใบหากแต่หุ้มลำต้นอยู่ ใบมักหนาหรือยาว ลำต้นใหญ่แข็งแรงเพราะต้องทำหน้าที่เก็บอาหารด้วย บางอย่างที่มีใบหนา เช่น ช้าง ใบจะช่วยเก็บอาหารได้มาก

ภาพหนึ่ง

แสดงตัวอย่างกล้วยไม้ที่มีการเจริญ

แบบ Monopodial

แวนด้า โยคิม
(Vanda Miss Joaquim)

แมลงปอ
(Arachnis)

เข็มแสง
(Ascocentrum miniatum)

๒ Sympodial Growth กล้วยไม้ที่อยู่ในประเภทนี้ เป็นกล้วยไม้ที่มีการเจริญเติบโตคืบคลานไปตามเครื่องปลูก ฉะนั้นในการปลูกจึงจำเป็นต้องเอาต้นหลังซิดชอบหนึ่งของภาชนะไว้ กล้วยไม้ประเภทนี้ส่วนมากมีลำลูกกล้วย (Pseudo-bulb) เป็นเครื่องเก็บสะสมอาหารไว้ใช้ในการเจริญเติบโตของลำใหม่ ฉะนั้นทุก ๆ ลำที่ยังสดอยู่ก็จำเป็นจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ผลของการเจริญแบบนี้ทำให้เกิดเป็นกอใหญ่ขึ้น การเจริญเติบโตของแต่ละลำมีขีดจำกัด เมื่อถึงขีดนั้นแล้วจะไม่มี การเจริญเติบโตในส่วนของลำนั้นอีกต่อไป หากแต่ตาซึ่งอยู่ที่โคนของลำจะเจริญงอกออกเพื่อสร้างลำใหม่ต่อไป กล้วยไม้ที่มีการเจริญแบบนี้ไม่มีลำต้นที่แท้จริง แต่มีส่วนหนึ่งที่ทำหน้าที่คล้ายลำต้นคือมีข้อปล้องสามารถแตกลำใหม่ได้ ส่วนนี้คือส่วนที่กลานหรืออนนชิตไปกับเครื่องปลูกเรียกว่า Rhizome ส่วนที่ติดอยู่กับเครื่องปลูกนั้นมีรากมันคงแข็งแรงยึดแน่นทำให้ต้นไม้ทั้งตัวอยู่ได้ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า กล้วยไม้ประเภทนี้ส่วนมากมีลำลูกกล้วยไว้สำหรับเก็บสะสมอาหาร จึงเป็นที่สังเกตได้ว่ากล้วยไม้ประเภทนี้พักตัวได้นานและมีความทนทานในการนำส่งไประยะทางไกล ๆ ได้ แม้ว่าใบจะหลุดร่วงก็ไม่ตายเพราะมีลำลูกกล้วยซึ่งเปรียบเสมือนคลังอาหารอยู่แล้ว ที่โคนลำลูกกล้วยปรากฏมีข้อปล้องดีกว่าตรงกลางลำ ที่เหนือข้อของลำลูกกล้วยทุก ๆ ข้อทั้งสองมีตาดอกสลับกับตาแขนง แต่ตาดอกมักจะเจริญที่ปลายลำก่อนและตาแขนงหรือตาหน่อจะเจริญที่โคนลำส่วนที่ติดกับเครื่องปลูก เพราะเป็นส่วนที่มีเครื่องรองรับการเจริญเติบโตของหน่อใหม่และใกล้คลังน้ำกล้ำอาหารมากที่สุดและเป็นการเจริญตัวของ Rhizome ต่อจากของเดิมด้วย กล้วยไม้บางสกุล ตาซึ่งอยู่ตามข้อในส่วนกลาง ๆ ของลำ จะไม่มีโอกาสเจริญเป็นหน่อหรือดอกได้เลยเช่นสกุล Cattleya เป็นต้น ดังนั้นถ้ามีเหตุที่ทำให้ตาดอกซึ่งอยู่ที่ปลายลำได้รับอันตราย ลำนั้นก็จะหมดโอกาสที่จะให้ดอกอีกต่อไป และในทำนองเดียวกันถ้าหากตาหน่อส่วนที่อยู่ชิดกับเครื่องปลูกถูกทำลายเสียหายหมดทุกตา ตาบน ๆ ซึ่งอยู่เหนือขึ้นมา ก็ไม่สามารถที่จะเจริญออกมาเป็นหน่อหรือแขนงได้ แต่ก็มีกล้วยไม้ประเภท Sympodial บางสกุล เช่น Dendrobium หรือสกุลหวาย ซึ่งแม้ว่าตาดอกที่ทยอยออกดอกไปแล้วหรือถูกทำลายเสียหายไป ตารอง ๆ ลงมาก็สามารถออกดอกได้ หรือถ้าหากตาหน่อที่โคนลำเสียไป ตาที่อยู่ถัดขึ้นมายังสามารถแตกหน่อได้ทุกตาแม้กระทั่งตาซึ่งอยู่ที่ปลายยอดของลำก็ยังสามารถผลิตหน่อได้ ฉะนั้นลำลูกกล้วยของหวายซึ่งแก่ ตาที่โคนเสียหายหมดแล้ว เมื่อตัดเอาส่วนดีของลำไปปักชำในที่ชื้น ๆ โดยมี factor แวดล้อมพอเหมาะก็สามารถจะแตกเป็นกล้วยไม้เล็กได้อีก โดยอาศัยอาหารและน้ำที่ลำลูกกล้วยเดิมได้เก็บสะสมไว้ตั้งแต่ครั้งยังสามารถเจริญ

เติบโตมาก่อนต้นกล้วยไม้เล็ก ๆ อันเป็นผลจากการแตกตาตามข้อนี้เราเรียกว่า “ทะแยง” หรือ Off-set ตัวอย่างของกล้วยไม้ประเภท Sympodial นี้ได้แก่กล้วยไม้สกุล Cattleya, Dendrobium, Oncidium, Cypripedium เป็นต้น กล้วยไม้บางสกุลมีการเจริญเติบโตแบบ Sympodial แต่รูปลักษณะคล้าย Monopodial เช่น *Dypripedium* หรือรองเท้านารีซึ่งความจริงเป็น Sympodial แท้ ๆ เพราะตาออกเจริญออกทางยอด (Terminal flower bud) ส่วนหน่อเจริญออกทางโคนจนกระทั่งเกิดเป็นกอใหญ่ขึ้นทุกที หากแต่ไม่มีลำลูกกล้วยให้สังเกตเห็นได้ จึงอาจทำให้เกิดการเข้าใจผิดขึ้น

รูปที่ ๒

แสดงตัวอย่างกล้วยไม้ที่มีการเจริญเติบโต

แบบ Sympodial

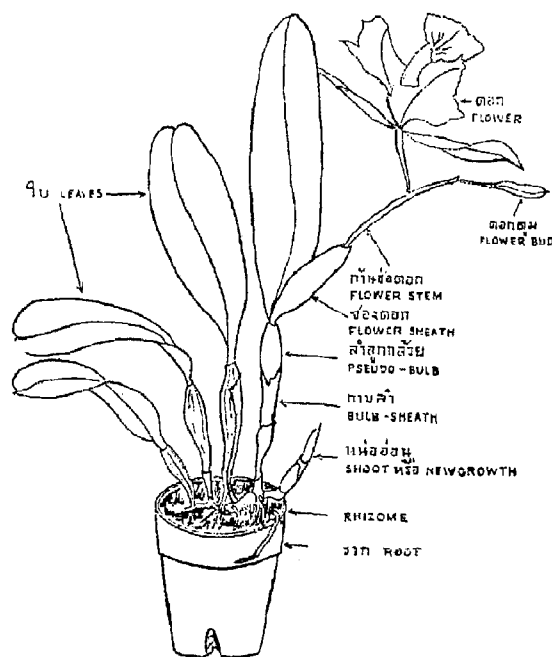

สกุลแคทลียา
(Cattleya)

สกุลหวาย
(Dendrobium)

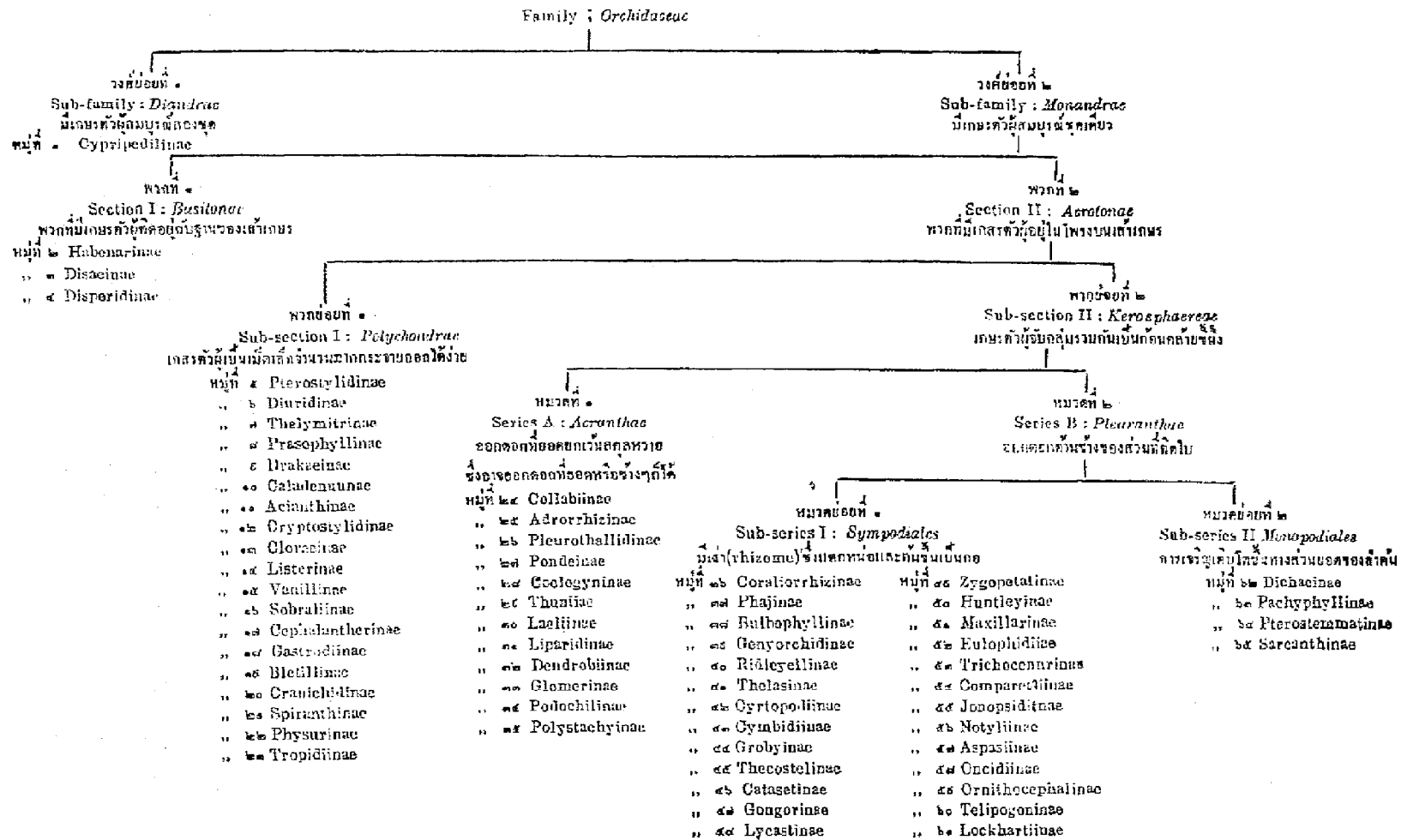
สกุลรองเท้านารี
(Cypripedium)

การที่แบ่งกล้วยไม้ออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ โดยถือการเจริญเติบโตและรูปทรงเป็นหลักดังกล่าวแล้วนั้น นับว่ามีประโยชน์มากในการที่จะพิจารณาทิศทางปลูกปฏิบัติและขยายพันธุ์ด้วยวิธีการอันถูกต้องเหมาะสมกับการเจริญเติบโตแบบนั้น ๆ ถึงแม้ว่าจะเป็นกล้วยไม้ที่ได้นำใหม่ และถ้าได้ตรวจหรือพิจารณาจนสามารถตัดสินใจว่ามีการเจริญเติบโตแบบไหน เราก็จะสามารถทราบวิธีการขยายพันธุ์ได้ เป็นต้นว่าถ้าหากเราทราบว่ากล้วยไม้ต้นนั้นมีการเจริญเติบโตแบบ Monopodial คือเจริญขึ้นทางส่วนยอดเรื่อย ๆ และสามารถแตกหน่อด้านข้างได้ เราก็จะตัดสินใจได้ทันทีว่า การขยายพันธุ์ต้องใช้วิธีตัดยอดปลูกลงจะเจริญขึ้นต่อไปอีก ส่วนตอที่ยอดขาดไปก็จะแตกหน่อออกทางด้านข้างเกิดเป็นต้นใหม่ ถ้ากล้วยไม้ต้นนั้นมีการเจริญเติบโตแบบ Sympodial คือมีการเจริญโดยแตกหน่อออกจากโคนจนเป็นกอ เราก็สามารถทราบวิธีขยายพันธุ์ได้โดยใช้แยกกอ เท่าที่กล่าวมาแล้วเป็นเพียงตัวอย่างส่วนหนึ่งของประโยชน์ในการแบ่งการเจริญเติบโตของกล้วยไม้ ส่วนวิธีการขยายพันธุ์แท้ ๆ นั้นจะได้กล่าวโดยละเอียดในเรื่องของการขยายพันธุ์โดยเฉพาะ

ส่วนต่าง ๆ ของกล้วยไม้ที่มีการเจริญเติบโต
แบบ Sympodial
(กล้วยไม้สกุล Cattleya)

การจำแนกกล้วยไม้
ตามหลักเกณฑ์ของไฟท์เซอร์
PFITZER'S ORCHID CLASSIFICATION
วงศ์กล้วยไม้

การจำแนกกล้วยไม้โดยอาศัยลักษณะของราก

การจำแนกกล้วยไม้โดยพิจารณาลักษณะของรากเป็นเกณฑ์นี้ก็นับว่าเป็นประโยชน์สำคัญอีกทางหนึ่งในการเลี้ยงกล้วยไม้ เพราะผู้เลี้ยงจะได้ใช้หลักเกณฑ์เหล่านี้เป็นเครื่องพิจารณาตัดสินเลือกใช้เครื่องปลูก (Medium) และภาชนะปลูกที่มีลักษณะและคุณสมบัติอันเหมาะสมกับลักษณะของราก นอกจากนั้นยังสามารถจัดสรรสภาพของเครื่องปลูกและวิธีการที่ปลูกให้ถูกต้องตามความต้องการของรากด้วย ซึ่งถ้าเราจะพิจารณากันอย่างง่าย ๆ แล้วก็จะสรุปความจริงได้ว่า ภาชนะปลูกที่ดี เครื่องปลูกที่ดีมีไว้สำหรับให้รากอยู่ ถ้าจัดที่อยู่ให้สบายตามความต้องการของผู้อยู่แล้ว ผู้อยู่ผู้อาศัยก็มีความสุข จันทิก็ดี ถ้าจัดกระถางและเครื่องปลูกตามที่รากชอบ รากก็จะเจริญแข็งแรงและสมบูรณ์ เมื่อรากซึ่งเป็นทางหาอาหารมีความแข็งแรงสมบูรณ์ กล้วยไม้ก็จะได้รับอาหารเต็มที่และเจริญงอกงามสมบูรณ์ด้วย ฉะนั้นก่อนที่จะจัดเครื่องปลูกและภาชนะ ได้ถูกต้องจึงจำเป็นต้องศึกษาระบบรากของกล้วยไม้เสียก่อน

เมื่อพิจารณาลักษณะของรากกล้วยไม้ทั้งหมดแล้วเราสามารถจำแนกกล้วยไม้ออกเป็น ๔ จำพวกด้วยกันคือ

๑ Terrestrial เป็นกล้วยไม้ที่มีรากฝอย (fibrous root) คล้ายรากต้นไม้ธรรมดาที่ปลูกในดิน นอกจากนั้นการดูดน้ำดูดอาหารของกล้วยไม้จำพวกนี้ก็มีลักษณะคล้ายต้นไม้ดินคือเซลล์ผิว (Epidermis) ของรากอ่อนมีลักษณะเป็นขนอ่อน ๆ เรียกว่า root hair ทำหน้าที่ดูดน้ำดูดอาหาร แต่สิ่งเหล่านี้ไม่แข็งแรงทนทานเท่าของต้นไม้ดิน ฉะนั้นเครื่องปลูกกล้วยไม้จำพวกนี้จึงควรใช้อินทรีย์วัตถุเช่นใบไม้ผุขี้วัวเก่า ๆ หมักจนกลายเป็นดินร่วน กล้วยไม้ที่มีระบบรากดังกล่าวแล้วเรียกว่าเป็นกล้วยไม้ดินแท้ ๆ แต่ก็มีไม่มากนักในบรรดาที่ใช้เป็นการค้าก็มีกล้วยไม้ในสกุล *Calanthe* บางชนิดเช่น *Calanthe Veitchii* ส่วนกล้วยไม้ที่เราเรียกกันติดปากว่า กล้วยไม้ดินเช่น รองเท้านารี (*Cypripedium*) หรือกล้วยไม้ดิน (*Spathoglottis*) ของเรานั้น ความจริงไม่ใช่ Terrestrial ที่แท้ แต่เป็นกึ่งกล้วยไม้ดินเท่านั้นเองถึงแม้หนังสือตำราต่างประเทศบางเล่มที่จำแนกกล้วยไม้อย่างหยาบ ๆ หรือถือเอาความนิยมของบุคคลทั่วไปเป็นเกณฑ์ก็ยังจัด *Cypripedium* และ *Spathoglottis* เข้าไว้ในกล้วยไม้ดิน ทั้งนี้ตำราเหล่านั้นแบ่งกล้วยไม้เป็นสองจำพวกคือ กล้วยไม้ดิน และกล้วยไม้อากาศ เท่านั้นเอง แต่ถ้าหากจะพิจารณาให้ถูกต้องตามหลักวิชาแล้ว จะต้องแบ่งออกถึง ๔ จำพวก และทั้งสองสกุลที่กล่าวแล้วจะไม่ใช้กล้วยไม้ดินที่แท้จริง

๒ Semi—terrestrial หรืออาจจะเรียกได้ว่า กล้วยไม้กึ่งดิน มีระบบรากหยาบกว่ากล้วยไม้จำพวกแรก แต่ก็ยังแตกแขนงย่อยได้มาก และแผ่กระจายหนาแน่น รากขนเกือบไม่มี หากแต่มีเซลล์ผิวหนาขึ้นเล็กน้อยเพื่อใช้เก็บน้ำได้บ้าง กล้วยไม้จำพวกนี้ต้องการเครื่องปลูกที่โปร่งและร่วนกว่าดินธรรมดา มาก จึงควรผสมอิฐผุและถ่านเล็กๆ ลงในอินทรีย์วัตถุๆ หรือขี้วัวเก่าๆ บ้าง ตัวอย่างกล้วยไม้ semi—terrestrial ได้แก่สกุล *Cypripedium* และ *Spathoglottis* เป็นต้น

๓. Semi—epiphytic เป็นกล้วยไม้กึ่งอากาศ มีระบบรากเป็นรากอากาศแต่การเจริญของรากยังไม่ใช้รากอากาศ กล่าวคือ รากแขนง หยาบและใหญ่ขึ้น เซลล์ผิว (epidermal cell) หนาขึ้น มีลักษณะคล้ายฟองน้ำ เก็บและดูดน้ำได้มาก ไม่มีรากขน ซึ่งเป็นลักษณะของรากอากาศ แต่รากเจริญงอกงามอยู่ภายในเครื่องปลูก ไม่ใคร่โผล่ยื่นออกมาสู่ภายนอก เครื่องปลูกจึงควรใช้วัตถุหยาบ ส่วนล่างโปร่งแต่มีทึบ เช่น อิฐ ถ่านชนิดก้อนใหญ่ ส่วนบนคลุมด้วยวัตถุเก็บความชื้น เช่น ออสมันคำ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องปลูกโปร่งกว่าสองประเภทแรก รากจะได้มีโอกาสรับอากาศได้มากขึ้น แต่ก็ใช้ภาชนะทึบ เช่น กระถางดินเผา เพื่อป้องกันแสงสว่าง อันเป็นอุปนิสัยของรากต้นไม้ธรรมดาทั่วๆ ไปที่ชอบนอนในซอกหินที่มีมืด กล้วยไม้สกุลที่ใช้เป็นการค้าหลายสกุลจัดอยู่ในจำพวก Semi—epiphytic *Cattleya* *Dendrobium* *Oncidium* เป็นต้น

๔. Epiphytic เป็นกล้วยไม้อากาศโดยแท้ คือมีระบบรากเป็นรากอากาศโดยสมบูรณ์ มีรากใหญ่เซลล์ผิวหนามีลักษณะคล้ายฟองน้ำ มีแกนกลางเล็ก เซลล์ผิวทำหน้าที่ดูดและเก็บน้ำได้มาก รากพยายามพุ่งออกนอกภาชนะยื่นออกไปในอากาศและยังเจริญแผ่สาขาออกไปอีกได้ รากมันจะยาวระเกะระกะอยู่ในอากาศ บางทีจะสังเกตเห็นสีเขียวปรากฏได้ชัดเจนซึ่งแสดงว่ามีโครโรฟีลล์อันจะสามารถช่วยให้เกิดประโยชน์แก่ต้นไม้เมื่อได้รับแสงสว่าง ซึ่งแสดงว่ารากประเภทนี้ไม่หลบแสงสว่างเหมือนรากต้นไม้ธรรมดา ตัวอย่างที่ดีของกล้วยไม้จำพวกนี้ได้แก่กล้วยไม้สกุลช้าง (*Saccolabium*) *Vanda* และ *Renanthera* หรือแมลงปอ เป็นต้น

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเซลล์ผิว (Epidermal cell) ของรากกล้วยไม้มีลักษณะหนาและหยาบคล้ายฟองน้ำส่วนแกนรากนั้นเล็กและแข็ง สำหรับเซลล์ผิวของรากกล้วยไม้นี้มีลักษณะพิเศษกว่าเซลล์ผิวของรากต้นไม้ทั่วๆ ไป และก็มีชื่อพิเศษโดยเฉพาะ เรียกว่า Velamen

การจำแนกกล้วยไม้โดยอาศัยอุณหภูมิที่ต้นไม้ต้องการ

การจำแนกกล้วยไม้ตามอุณหภูมิที่กล้วยไม้ต้องการนั้นก็เพื่อประโยชน์ในการที่ผู้เลี้ยงกล้วยไม้จะได้หากล้วยไม้ที่ต้องการอุณหภูมิเหมาะสมกับดินฟ้าอากาศประจำท้องถิ่น ซึ่งจะนำกล้วยไม้นั้นมาเลี้ยง หรือถ้าหากจะบังคับอุณหภูมิได้บ้างโดยการออกแบบโรงเรือนก็จะได้ออกแบบโรงเรือนสำหรับเลี้ยงกล้วยไม้เพื่อให้อุณหภูมิภายในโรงเรือนนั้น ๆ พอเหมาะแก่ความต้องการของกล้วยไม้ การเลี้ยงกล้วยไม้ก็จะสำเร็จสมความปรารถนา

เมื่อพิจารณาอุณหภูมิที่กล้วยไม้สกุลต่าง ๆ ต้องการแล้วเราสามารถวางหลักเกณฑ์แบ่งกล้วยไม้ ออกได้เป็น ๔ จำพวกด้วยกัน คือ

๑. Tropical เป็นกล้วยไม้ประเทศร้อน ซึ่งหมายความว่า มีอุณหภูมิอุ่นและฝนชุกหรือชุ่มชื้น ในเวลากลางวันอุณหภูมิไม่ต่ำกว่า ๗๐°F และในเวลากลางคืนอุณหภูมิไม่ต่ำกว่า ๖๕°F กล้วยไม้ที่ชอบอุณหภูมิเช่นนี้โดยมากเป็นกล้วยไม้ที่มีกำเนิดทางแถบทวีปเอเชียตอนใต้ เช่น ไทย อินโดจีน พม่า มลายู อินเดีย รวมทั้งชาวฟิลิปปินส์ และบางส่วนของทวีปออสเตรเลีย ซาวย อันเป็นโซนที่มีแสงแดดมาก มีบางอย่างสามารถอยู่กลางแจ้งได้และเจริญงอกงามดี ตัวอย่างได้แก่กล้วยไม้ในสกุล Vanda, Arachnis, Renanthera, Dendrobium เป็นต้น ซึ่งมีเพียงบางชนิดเท่านั้นที่ชอบอากาศเย็นกว่าปกติ

๒. Sub—tropical เป็นกล้วยไม้ที่ชอบอุณหภูมิต่ำกว่าพวกแรกเล็กน้อยรวมทั้งแสงแดดที่มีปริมาณน้อยกว่าด้วย ชอบเขตของอุณหภูมิสำหรับกล้วยไม้จำพวกนี้คือ ในเวลากลางวันอยู่ในระหว่าง ๖๐° — ๖๕°F ซึ่งนับว่าเหมาะสำหรับกล้วยไม้สกุล Cattleya และลูกผสมระหว่างสกุลที่ใกล้เคียง ถ้าเป็นโรงเรือนเลี้ยงกล้วยไม้ที่มีอุณหภูมิอยู่ในระดับนี้บางทีก็นิยมเรียกว่า Cattleya house

๓. Intermediate กล้วยไม้ที่ตกอยู่ในจำพวกนี้เป็นกล้วยไม้ที่จัดอยู่ในระดับอุณหภูมิค่อนข้างเย็น คือ มีอุณหภูมิในเวลากลางวันอยู่ในระหว่าง ๕๘° — ๖๐°F และ ๕๕° — ๕๘°F ในเวลากลางคืน ตัวอย่างได้แก่กล้วยไม้ในสกุล Oncidium บางชนิด Miltonia และ Odontoglossum เป็นต้น

๔. Cool เป็นกล้วยไม้ที่ชอบอากาศหรืออุณหภูมีย่ำแย่จัด คือ มีระยะ ๕๕° — ๕๘°F ในเวลากลางวันและ ๕๐° — ๕๕°F ในเวลากลางคืน ตัวอย่างของกล้วยไม้จำพวกนี้ได้แก่กล้วยไม้ในสกุล Cymbidium ซึ่งนิยมปลูกกันเป็นสินค้าอย่างแพร่หลายในสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ ในภาคพื้นยุโรปซึ่งอยู่ในเขตที่มีอากาศเย็นเพียงพอ แต่สำหรับในประเทศไทย

โดยเฉพาะในเขตที่นิยมเล่นกล้วยไม้ ไม่มีอากาศเย็นเพียงพอแก่การเจริญงอกงามของกล้วยไม้สกุลนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนิดที่กระทำการค้าได้

การจำแนกกล้วยไม้โดยอาศัยโครงสร้างของดอก

เป็นการแยกเพื่อประโยชน์ในทางอนุกรมวิธาน (Taxonomy) ภายในพืชวงศ์กล้วยไม้ทั้งหมด (Family Orchidaceae) เราสามารถแยกออกไปอีกได้เป็นสองวงศ์ย่อยคือ sub—family Diandreae ซึ่งเป็นกล้วยไม้ที่มีอวัยวะตัวผู้ (stamen) ที่สมบูรณ์ใช้การได้ถึงสองชุด เช่น กล้วยไม้ในสกุลรองเท้านารี (Cypripedium sp.) เป็นต้น อีกพวกหนึ่งคือ sub—family Monandreae พวกนี้มีอวัยวะตัวผู้สมบูรณ์เพียงชุดเดียว เช่น หวาย แดทลียา แวนด้า ช้าง ฯลฯ รายละเอียดต่าง ๆ จะได้กล่าวต่อไปในบทที่ ๓ เรื่องดอกกล้วยไม้

บทที่ ๒

กล้วยไม้สกุลรองเท้านารี

อนุกรมวิธานหมู่ที่ ๑ Cyripedilinae

กล้วยไม้ในหมู่นี้ ศาสตราจารย์ E.H. Pfitzer ได้ตั้งชื่อว่า *Paphiopedilum* ซึ่ง *Paphio* แปลว่า Venus หรือ lady และ *pedilon* แปลว่า shoe หรือ slipper ดังนั้นเมื่อรวมกันจึงหมายความว่า Lady's Slipper ซึ่งแปลว่ารองเท้านารีเมื่อประมาณปี ค.ศ. ๑๘๑๕ แต่ก่อนนั้นเมื่อประมาณปี ค.ศ. ๑๗๗๘ นักปราชญ์ทางธรรมชาติชาวสวีเดนชื่อ C. von. hinne ก็เคยได้ชื่อมาแล้วว่า *Cypripedium* กล้วยไม้ในหมู่นี้มีความสวยงามไม่แพ้กล้วยไม้อื่น ๆ มีผู้นิยมเลี้ยงกันอย่างกว้างขวางในหลายประเทศและมีคุณสมบัติพิเศษคือ ดอกบานทนใช้เป็นไม้ตัดดอกก็ได้ หรือจะใช้เป็นไม้ประดับในร่มก็ได้ ในวงศ์ย่อย *Diandrae* ซึ่งเป็นกล้วยไม้ที่มีเกสรตัวผู้ที่สมบูรณ์ใช้ผสมพันธุ์ได้ ๒ ชุติ มีอยู่สี่สกุล (genera) ด้วยกันคือ *Paphiopedilum* *Cypripedium* *Selenipedilum* และ *Phragmopedilum* แต่ที่สำคัญและควรสนใจนั้นได้แก่ *Paphiopedilum* ซึ่งเป็นสกุลเดียวที่รังไข่มีหนึ่งห้องในบรรดาสกุลทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว.

กล้วยไม้ในสกุล *Paphiopedilum* หรือ *Cypripedium* ซึ่งภาษาไทยนิยมเรียกกันว่า “สกุลรองเท้านารี” นี้ เป็นกล้วยไม้ดินที่มีการเจริญเติบโตแบบ Sympodial แต่ไม่มีลำลูกกล้วย มีถิ่นกำเนิดอยู่ในแถบประเทศร้อน ตั้งแต่อินเดีย พม่า มาลายู ไทย ฟิลิปปินส์ และนิวกีนิ มีอยู่ทั้งหมดประมาณ ๕๐ ชนิด แต่ชนิดที่สวยงามน่าสนใจนั้นมีพบในประเทศไทยประมาณ ๑๐ ชนิดตามเอกสารอ้างอิง แต่ที่พบเห็นเสมอ ๆ ในขณะนี้เพียง ๖-๗ ชนิดเท่านั้น

P. bellatulum Pfitz (เบิ้ลแดทลัม) ใบกว้างใหญ่ ปลายค่อนข้างมนใบลายสลับสีเขียวแก่และเขียวอ่อนใต้ท้องใบบางที่มีสีม่วงแดงก้านดอกสั้นมากจนกระทั่งเมื่อดอกบานแล้วชูด้าย ๆ ดอกวางอยู่บนยอดของต้น ก้านดอกมีขนกลีบนอกบนกว้างมนกลม ปลายกลีบคลุมลงทางด้านหน้ามาก กลีบในทั้งสองกลีบกว้างมนรูปไข่คลุมออกข้างหน้าเล็กน้อยกลีบในกับกลีบนอกเกยกันทำให้แลดูพอรุ่มดอกกลมและแน่น พื้นกลีบดอกสีขาวหรืออมสีนวล ประจุสีม่วงโตเป็นเกล็ดเมื่อกาบหุ้ม ประจุนี้มีขนาดโตจนโคนกลีบและค่อยกระจายเล็กลงตอนปลายกลีบ กระเป๋ามนกลมแบบ ลูกไข่มีประจุเช่นเดียวกัน ภาษาพื้นเมืองมักเรียกว่า “ผาหอย”

หรือ “กางกบ” แต่ในภาษาพื้นเมืองอังกฤษเรียกว่า “Pover Orchid” แหล่งกำเนิดอยู่ตามหุบเขาในเขตพม่าต่อเขตแดนไทยตอนเหนือ ในเขตเมืองลืออยู่ในจังหวัดลำพูน ในเขตอำเภอเชียงดาวสูงพันกว่าเมตรก็มี นอกจากนั้นยังมีผู้พบตามหุบเกาะช่องอ่างทอง เกาะช้างที่พังงา ข้าพเจ้าเคยพบพันธุ์ที่มีดอกขาวบริสุทธิ์ทางแถบภาคเหนือ แต่หาดูได้ยากมาก

P. concolor. Pfitz (คอนคาเล่อ) เป็นกล้วยไม้รองเท้านารีประเภทใบลาย ท้องใบอาจมีสีม่วงได้ ก้านดอกสีม่วงมีขน ก้านยาวพอสมควร อาจมีสองสามดอกบนปลายก้านเดียวกันได้ง่าย กลีบนอกบนมีลักษณะโคนผายออกคล้ายพัดปลายมนสูง กลีบในกว้างพอประมาณ การบานของดอกมักลู่หรือห่อมาข้างหน้า แลดูคล้ายดอกบานไม่เต็มที่ พื้นดอกสีเหลืองอ่อนประจุดละเอียดสีม่วงประปราย กระเป๋าสีเดียวกับกลีบ ปลายค่อนข้างเรียวแหลมและงอนขึ้นเล็กน้อย ปลายเส้นเกสรเป็นแผ่นใหญ่ ดินกำเนิดในประเทศไทยมีอยู่ทั่วไป เช่นแถบปราจีนบุรี อยุธยาประเทศ มวกเหล็ก เกาะกง กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ เกาะลังกานุมพูน และประเทศใกล้เคียงเช่น พม่า อินโดจีน ความผิดเพี้ยนในเรื่องพันธุ์ (variety) มีอยู่ไม่น้อย พันธุ์ *Chlorophyllum* ใบสีเขียว หรืออ่อนกว่าปกติได้ท้องใบสีเขียวอ่อนไม่มีสีม่วง จุดละเอียดที่ดอกหนาแน่นตามแนวยาวตอนกลางของกลีบ พบที่เกาะกงและเกาะรง ทางฝั่งทะเลทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอ่าวไทย ฤดูดอกประมาณต้นฤดูฝน พันธุ์ *tonquinense* มีใบกว้างและดอกใหญ่กว่าปกติ ประจุดที่ดอกนั้นหนาแน่นที่โคนกลีบกระจายบางลงตอนปลายกลีบ

P. niyeum Pfitz (นีวอัม) ใบปลายมนพอสมควร ก้านบนสีเขียวคล้ำมีลายพอสองเห็นได้ ค้านใต้ท้องใบสีม่วงแก่ไปจนกระทั่งบางต้นไม่มีสีม่วงเลยก็มี ก้านดอกยาวและเล็กแต่แข็ง อาจยาวถึง ๓๐ ซม. ก็มี ก้านดอกอาจสีม่วงหรือสีเขียวก็มี มีขน ดอกค่อนข้างเล็ก แต่ผิวด้านพองามปลายกลีบคู้มาข้างหน้าเล็กน้อย โดยเฉพาะกลีบนอกบนคู้ม้วนออกมาข้างหน้ามาก ด้านหน้าของดอกสีขาวเป็นมัน กลีบในมีประจุดสีม่วงละเอียดพอบาง ๆ ด้านหลังของกลีบนอกบนมีจุดเล็กละเอียดเป็นเส้นสีแดงเรื่อ ๆ กระเป๋าลักษณะกลมลูกไข่สีเดียวกับกลีบ เคยพบต้นที่มีดอกสีขาวปลอดก็มี ดินกำเนิดมีตามเกาะทางแถบภาคใต้ของประเทศไทยต่อเขตมลายู เช่นเกาะตะมัลเบอตัน และเกาะใกล้เคียงกับเกาะภูเก็ต

P. exul Pfitz (เอ็กซูล) เป็นกล้วยไม้รองเท้านารี ใบเขียวสม่ำเสมอ ก้านไม่มีลาย ใบแคบ หนามาก ยาวถึง ๒๐ ซม. ผิวใบเป็นมัน เส้นกลางใบเป็นร่องลึกรูปตัววี ก้านดอกยาวประมาณ ๑๕ ซม. แข็ง มีกลีบปลอก (bract) ใหญ่ ๑ กลีบ และมีดอกดอก

เดี่ยว โทประมาณ ๕-๘ ซม. กลีบนอกบนรูปใบโพธิ์กว้างปลายสอบเล็กน้อย พื้นสีขาวจากโคนกลีบขึ้นมาตามแนวกลางของกลีบมีพื้นสีเหลืองอมเขียวประด้วยจุดสีม่วง กลีบในสีเหลือง มีขีดคั่นเป็นลายแนวสีม่วงบาง ๆ ตามแนวกลางกลีบ กลีบในยาวแคบและยาวกว่ากลีบนอก จุ่มเข้าค้ำหน้าของคอก กระเป๋าสีเหลืองเป็นมันเงา พุ่งออกค้ำหน้า ถิ่นกำเนิดแถบเกาะพังนั ชุมพร และเกาะพังงา ถูปลูกตั้งแต่เดือนมกราคมไปจนถึงเดือนมีนาคมหรือเมษายน ดอกบานทนถึงสองเดือน แต่นำมาเลี้ยงในกรุงเทพฯ มักให้ดอกยากถ้าแสงแดดไม่พอเพียง

P. barbatum Pfitz. (บาร์บาทัม) ใบค่างสีเขียวแก่สลับกับเขียวอ่อนได้ชัดเจน ใบยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ซม. กว้างประมาณ ๒ ถึง ๓ ซม. ใบบาง สีค่างเขียวแก่ของใบถ้าพิจารณาเพราะเหตุจากรู้สึกว่าอมสีน้ำเงินเล็กน้อย ก้านดอกสูงประมาณ ๒๕ ซม. มีดอก ๑ ดอก ก้านที่มี ๒ ดอกนั้นหาได้ยาก ดอกโตประมาณ ๘ ซม. กลีบนอกบนกว้างใหญ่ รูปใบโพธิ์ยาวประมาณ ๔-๕ ซม. ปลายแหลมเล็กน้อย มีเส้นเป็นทางจากโคนกลีบประมาณ ๑๕ เส้น โค้งตามแนวริมกลีบสองข้างแล้วโค้งเข้าหาปลายกลีบ ตอนล่างของเส้นมีสีเขียวและค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นสีม่วงเมื่อขึ้นไปทางปลายกลีบ พื้นกลีบสีขาวหรือมีสีอมเขียวเล็กน้อย กลีบนอกล่างที่รวมติดกันเป็นกลีบเดี่ยวมีลักษณะสั้นและแคบมากและเรียวแหลม กลีบในโค้งลงแล้วปลายงอนกลีบขึ้นเล็กน้อยคล้าย ๆ ตัวเอส ริมกลีบมีขน และยังมีขนตามที่ประเมื่อดสีม่วงคำเป็นแห่ง ๆ ตามริมกลีบด้านบน โคนกลีบสีเหลืองเขียว ปลายกลีบสีเหลืองม่วง กระเป๋ายาวพอ ๆ กับกลีบใน มีสีม่วงน้ำตาลเป็นมัน หูกระเป๋าคู่ที่พับเก็บอยู่ภายในมีเม็ดสีม่วงและมีจุดสีม่วง ปลายเส้นเกสรเป็นแผ่นครึ่งวงกลมแห่งสีเขียว มีแท้มสีม่วง มีแหล่งกำเนิดทางแถบฝั่งตะวันตกของไทย สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๐๐ เมตร แถบเขาพนมเบญจาใกล้จังหวัดกระบี่ และที่เขาสีขาว สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๓๐๐ เมตร ที่จังหวัดสงขลา และจังหวัดระนอง แผ่ลงไปถึงเขตมลายู ซึ่งมักพบขึ้นอยู่ตามหุบเขาที่ขึ้นมีมือสปกคลุม แถบดินทรายหรือดินพีชวัตถุ และหินแกรนิตในที่ร่มรำไร.

๘๖ / *P. callosum* Pfitz. (คะโลซัม) หรือที่ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า 'เอื้องแมลงภู' ลักษณะคล้ายคลึงกับ *P. barbatum* มาก ลักษณะที่ผิดกันก็คือ กลีบนอกบนของ *P. callosum* นั้น ปลายเรียวแหลมกว่ากลีบนอกบนของ *P. barbatum* นอกจากนั้นเม็ดสีม่วงคำที่สันตอนบนของกลีบในของ *P. callosum* โทประมาณ ๓ มม. แต่ของ *P. barbatum* โทเพียง ๑ มม. เท่านั้น บางต้นกลีบในอาจมีเม็ดสีม่วงคำทั้งสันบนและสันล่างก็ได้ ริมของกลีบในเป็นคลื่น

บางที่พบหรือมีบ้างก็มี นอกจากนั้นหูกกระเป๋ที่พบอยู่ข้างในยังมีเมล็ดสีม่วงดำขนาดใหญ่มาก ดินกำเนิดมีทั้งภาคเหนือและภาคใต้ของประเทศไทย เช่น ที่ดอยสุเทพ และอำเภอแม่ต๋น จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้นยังมีที่บริเวณเกาะในอ่าวไทย เช่น เกาะช้าง เกาะกง และเกาะอื่น ๆ มีพันธุ์ *sanderæ* ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ผิดกับลักษณะธรรมดาทั่ว ๆ ไปคือ ไม่มีสีม่วงปนเลย ทั้งดอก มีแต่สีขาวและเขียว ซึ่งเป็นพันธุ์ที่หายาก

P. godefroyae Pfitz. (โกเตอฟรีวแย) ใบยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๒๐ ซม. กว้างประมาณ ๒.๕ ถึง ๔ ซม. ใบลาย ท้องใบสีม่วงหรือพื้นสีเขียวอ่อนมีจุดสีม่วงมากน้อยเป็นบางต้น ใบรูปรี ปลายมน ก้านดอกยาวประมาณ ๕ ถึง ๑๐ ซม. สีม่วง มีขน ดอกโตประมาณ ๔ ถึง ๗ ซม. กลีบนอกบนรูปกลมปลายยอกแหลมเล็กน้อย กลีบในสองข้างรูปกลมรี ปลายกลีบเว้าเล็กน้อย รูปคีมออกข้างหน้าเล็กน้อย พื้นดอกสีขาวหรือขาวนวลประจุดสีม่วงอมน้ำตาล จุดเหล่านี้ส่วนมากมีลักษณะยาวรีต่อกันเป็นแนวเส้นเห็นชัดที่โคนกลีบค่อย ๆ งามออกตอนปลาย โดยเฉพาะกลีบในทั้งคู่ บางที่จุดเหล่านี้จะทำให้เกิดเป็นตาสมุกสีเหลี่ยมเห็นได้บาง ๆ ที่ใกล้โคนกลีบ ปากกระเป๋ขาว ทรงลูกไข่ ไม่โตนัก ยาวประมาณหนึ่งนิ้ว มีจุดละเอียดบาง ๆ ดินกำเนิดอยู่ในบริเวณเกาะรังนก จังหวัดชุมพร ขึ้นอยู่ตามโขดหินที่มีเศษหินผุปนกับใบไม้ผุ ๆ ฤดูดอกในราวเดือนเมษายน พฤษภาคมและพฤศจิกายน ธันวาคม

P. villosum Pfitz. (วิลโลซัม) “เอื้องอินทนนท์” เป็นกล้วยไม้รองเท้านารีประเภทใบเขียวสม่ำเสมอทั้งใบ ไม่มีลาย โคนใบส่วนใกล้กับเหง้า (rhizome) มีจุดสีม่วงประปรายจุดสีม่วงนี้จะค่อย ๆ งามหายไป เมื่อถัดขึ้นมาจากโคนใบเล็กน้อย ใบยาว บางและอ่อน เป็นรองเท้านารีชนิดที่มีเกสรตัวผู้ผิดแปลกไปจากรองเท้านารีทั่ว ๆ ไป โดยมีลักษณะที่แตกต่างออกไปคือเกสรตัวผู้จับตัวรวมกันเป็นก้อนค่อนข้างแข็งใส และมีสีเหลืองไม่เป็นยางเหนียวเหมือนอย่างเกสรตัวผู้ของรองเท้านารีชนิดอื่น ๆ นอกจากนั้นยังเป็นรองเท้านารีที่เกาะอยู่ตามต้นไม้โดยธรรมชาติ (epiphyte) ไม่ใช่กล้วยไม้ดินอย่างรองเท้านารีอื่น ๆ ด้วย การนำมาเลี้ยงในกรุงเทพฯ นั้นเลี้ยงไม่ไ้ร่รอด โดยเหตุที่มีแหล่งกำเนิดในที่ชื้นมากและระดับสูง อากาศเย็นจัด เช่น ดอยอินทนนท์ และอยู่ระหว่างชายเขตแดนไทยต่อกับพม่า นอกจากนั้น นักเล่นกล้วยไม้ทั่ว ๆ ไปมักนำมาปลูกเป็นกล้วยไม้ดิน จึงทำให้น่าตายหมด

P. parishii Pfitz. (แพริชชีโอ) เป็นชนิดที่มีลักษณะแปลกที่เด่นชัดอยู่สามประการคือ กลีบในทั้งคู่บิดเป็นเกลียว เป็นสายยาวกว่ากลีบนอกประมาณสามเท่าตัว และเป็นกล้วย-

ไม้อากาศเกาะอยู่ตามต้นไม้เช่นเดียวกันกับ *P. villosum* และเลี้ยงยากเช่นเดียวกัน มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่จังหวัดกำแพงเพชรแห่งหนึ่ง กับที่อำเภอป่อแร่จังหวัดกาญจนบุรีอีกแห่งหนึ่ง ชื่อพื้นเมืองนิยมเรียกกันว่า “รองเท้านารีเมืองกาญจน”

เท่าที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดเป็นกล้วยไม้สกุลรองเท้านารีชนิดที่มีในประเทศไทย และยังมีอีกหลายชนิดที่ไม่มีปรากฏในประเทศไทย แต่ก็น่าจะได้ศึกษาไว้เพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้า

P. philippinense Pfitz. (ฟิลิปปินเนสส์) เป็นกล้วยไม้รองเท้านารีประเภทใบเขียว เป็นมันไม่มีลาย มีขนาดต้นและใบใหญ่ ใบยาวถึง ๓๐ ซม. กว้างประมาณ ๔ ซม. ก้านช่อยาวประมาณ ๓๐ ซม. หรืออาจยาวกว่านี้ ในหนึ่งช่ออาจมีดอกได้ตั้งแต่ ๓ ถึง ๕ ดอก กลีบนอกบนยาวประมาณ ๓.๕ ซม. รูปใบโพธิ์ปลายเรียวแหลม พื้นกลีบสีขาวหรืออมเหลือง มีเส้นเป็นทางสีม่วงตามความยาวของกลีบประมาณ ๔ ถึง ๑๑ ทาง กลีบนอกล่างนั้นยาวใกล้เคียงกับกลีบนอกบน แต่แคบกว่า กลีบในทั้งคู่โค้งห้อยลง ยาวกว่ากลีบนอกประมาณสี่เท่าตัว แคบมากและบิดเป็นเกลียวประมาณ ๓ เกลียว ใกล้เคียงโคนกลีบตอนต้นกลีบมีเม็ดสีดำมีขน โคนกลีบสีเหลืองค่อยๆ เหลืองเป็นสีม่วงแดง แล้วก็ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสีเขียวเหลืองสีจาง และมีขนตอนปลาย ปากกระเป๋าสั้นกว่ากลีบนอก พื้นปากสีอมเหลืองและสีน้ำตาลหรือมีเส้นสีเขียว แผ่นปลายเส้าเกสรรอบหนาสีเหลือง ถิ่นกำเนิดบนเกาะฟิลิปปินส์ ขึ้นอยู่ตามเขาหินปูนใกล้กับทะเลนำมาเลี้ยงในกรุงเทพฯ ใต้เจริญงอกงามดีและเลี้ยงง่าย แต่ให้ดอกค่อนข้างยาก มีกล้วยไม้รองเท้านารีอีกชนิดหนึ่งชื่อ *P. praestans* มีลักษณะใกล้เคียงกันกับ *P. philippinense* มาก แต่มีข้อแตกต่างกันอยู่เพียงเล็กน้อยคือกลีบนอกบนกว้างถึง ๕ ซม. ซึ่งกว้างกว่า *P. philippinense* และกลีบในสั้นกว่า (ยาวประมาณ ๑๒ ซม. เท่านั้น) กลีบในกางออกมากกว่า และแผ่นปลายเส้าเกสรมีปลายแหลม สีผิดเพี้ยนกันไปบ้างเล็กน้อย ถิ่นกำเนิดอยู่ทางแถบเกาะนิวกินีตะวันตก

P. rothschildianum Pfitz. (รือทไชลเตียนัม) เป็นกล้วยไม้รองเท้านารีประเภทใบเขียวไม่มีลาย มีขนาดและรูปทรงต้นและใบใหญ่ ใบยาวถึง ๕๐ ซม. และกว้างประมาณ ๖ หรือ ๗ ซม. สีเขียวเป็นมันเงา ช่อดอกยาวถึง ๗๐ ซม. มีดอกตั้งแต่ ๒ ถึง ๕ ดอกบนก้านช่อเดียวกัน ขนาดดอกใหญ่มาก วัดตามส่วนตั้ง ดอกใหญ่ถึง ๑๕ ซม. กลีบนอกบนสอบ ปลายแหลม สีส้มเหลือง มีเส้นสีม่วงประมาณ ๑๕ เส้น กลีบนอกล่างมีก้านยาวยาวกว่าด้านกว้างเล็กน้อย กลีบในยาวกว่ากลีบนอกประมาณสองเท่า โค้งห้อยลง ปลายมน

ริมหยิกเป็นคลื่นตอนใกล้ส่วนปลายกลีบ กลีบแคบและเหยียด พื้นกลีบสีเหลืองอมเขียวซีด มีเส้นสีแก่กว่าสีพื้นและประจุดสีม่วง กลีบนอกบนสีเหลืองมีเส้นสีม่วงแก่ปนดำ ปากยาวประมาณเท่าๆ กับกลีบนอก สีม่วงคล้ำหรือน้ำตาลแดง ปลายมีเกลือบสีเหลือง แผ่นปลายเส้าเกสรมีสองหูตรงกลางพับงอ มีดินกำเนิดบนเขาสูง บนเกาะนิวกินีเลี้ยงเจริญและออกดอกได้ดีในระดับพื้นที่สูงกว่า ๒,๕๐๐ ฟุตขึ้นไป

P. sanderianum Pfitz. (แซนเดอร์เรียนัม) ใบสีเขียวไม่ลาย ช่อดอกมีดอก ๒ ถึง ๕ ดอก กลีบนอกบนงุ้มมาข้างหน้ามาก รูปปลายสอบแหลม พื้นกลีบสีเหลืองอ่อนอมเขียว ประเส้นสีแดง กลีบในแคบและยาวได้ถึง ๕๐ ซม. โคนกลีบประจุดสีม่วงและมีขอบสีม่วง กระเป๋าสีม่วงอมน้ำตาล มีดินกำเนิดอยู่ตามหมู่เกาะแถบมลายู

P. javanicum Pfitz. (จาวานิกัม) เป็นรองเท้านารีประเภทใบลายพื้นดอกสีเขียวอ่อน มีเส้นเป็นทางสีเขียวแก่ ปากสีเขียว ริมสีม่วงน้ำตาล กลีบในมีจุดเป็นเม็ดสีดำเม็ดเล็ก ๆ ดินกำเนิดทางแถบหมู่เกาะบอเนียว

P. lawrenceanum Pfitz. (ลอว์เรนเซียนัม) เป็นรองเท้านารีที่มีความสวยงามและน่าสนใจอีกชนิดหนึ่ง เป็นประเภทใบลาย ใบยาวประมาณ ๑๕ ซม. และกว้างประมาณ ๕-๖ ซม. ลายที่ใบขึ้นสีชัดเจน ก้านช่อดอกยาวประมาณ ๓๐ ซม. หรืออาจยาวกว่าก็มี มีดอกๆ เดียวในหนึ่งช่อ ต้นที่สมบูรณ์อาจให้ดอกใหญ่ถึง ๑๐ ซม. กลีบนอกบนยาวประมาณ ๕ ซม. รูปกลม ปลายยอกแหลมเล็กน้อย พื้นสีขาว มีเส้นสีม่วงประมาณ ๑๐ เส้น โคนกลีบเกลือบสีเขียว กลีบนอกล่างสั้น แคบและรี กลีบใบทั้งคู่ยาวแคบ กางออกและเหยียดตรงมีเม็ดและขนสีดำที่ริมสันกลีบทั้งสองข้าง ปลายครึ่งบนของกลีบสีม่วง เกลือบเป็นสีเขียวซีดที่โคนกลีบ ปากยาวพอๆ กับกลีบนอกบน พื้นสีอมเขียว เกลือบด้วยสีม่วงอมน้ำตาลมากบ้างน้อยบ้างเป็นบางต้น หูของปากส่วนที่พับเข้าข้างในมีเม็ดสีดำประปราย ดินกำเนิดของรองเท้านารีชนิดนี้มีอยู่ทั่วๆ ไปในบอเนียวตามระดับพื้นที่สูงประมาณ ๑,๕๐๐ ฟุต ขึ้นอยู่ตามโชดหินหรือบนพื้นดิน เอกสารอ้างอิงบางเล่มรายงานว่าสามารถออกดอกให้ตลอดปี

P. stonei Pfitz. (สโตนี) เป็นกล้วยไม้รองเท้านารีประเภทใบสีเขียวทั้งใบ ใบหนาและสีเขียวแก่ไม่มีลาย ลักษณะต้นและใบคล้ายคลึงกับ *P. philippinense* ก้านช่อดอกยาวประมาณ ๓๐ ซม. มีดอกประมาณช่อละ ๓ ถึง ๕ ดอก กลีบนอกบนยาวประมาณ ๖ ซม. โคนกว้างปลายสอบเรียวแหลม พื้นกลีบสีขาว มีเส้นเป็นทางสีม่วงแดงเข้ม กลีบนอกล่างยาวพอๆ กันแต่แคบกว่า ริมกลีบมีวนพับเข้าหากัน กลีบในทั้งคู่ยาวประมาณ ๑๒ ถึง ๑๖ ซม.

แคบแต่ไม่บิด ก่อนข้างทางออกเล็กน้อย พืชกลีบสีเหลือง มีจุดยาวรีสีน้ำตาลปนแดง บางทีปลายกลีบมีสีน้ำตาลอมแดง ไม่มีขนและไม่มีเม็ดจุด ปากมีความยาวสั้นกว่ากลีบนอก สีชมพูอมม่วง มีเส้นสีม่วงแก่ประสาเป็นร่างแห ส่วนล่างขาว มีแหล่งกำเนิดในดินเกาะบอเนียว ขึ้นอยู่บนโขดหินปูนในระดับสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑,๐๐๐ ถึง ๑,๕๐๐ ฟุต

P. lowii Pfitz. (โลวีโอ) เป็นกล้วยไม้รองเท้านารีอีกชนิดหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษไปจากกล้วยไม้รองเท้านารีทั่วๆ ไปคือเป็นกล้วยไม้ที่เกาะอยู่ตามต้นไม้ตามธรรมชาติ มิใช่กล้วยไม้ดินใบสีเขียวเสมอกันทั้งใบ ไม่มีลายใบยาวประมาณ ๓๐ ซม. และกว้างประมาณ ๔ ซม. ก้านช่อดอกยาวประมาณ ๕๐ ซม. มีดอกภายในช่อประมาณ ๒ ถึง ๖ ดอกห่างกันประมาณ ๕ ถึง ๑๕ ซม. ดอกมีขนาดใหญ่ประมาณ ๑๐ ถึง ๑๒ ซม. กลีบนอกบนมีลักษณะมนกว้าง ปลายแหลมเล็กน้อยและจุ่มเป็นแอ่ง ริมกลีบใกล้ปลายกลีบมีขนพัวลงข้างหน้า พืชกลีบสีเหลืองอมเขียวฉนวน หลีอบช่อดอกสีม่วงน้ำตาลกระจายออกจากโคนกลีบเล็กน้อย กลีบนอกล่างแคบและห่อแต่แอ่งลู่ออกไปทางด้านหลัง กลีบในยาวกว่ากลีบนอกประมาณสองเท่า โคนกลีบทางออกสองข้าง ครึ่งปลายกลีบโค้งลงและบิดเล็กน้อย ส่วนโคนของกลีบสีเหลืองอมเขียวมีจุดสีน้ำตาลแต้มใหญ่ๆ ปลายกลีบกว้างออกและมีสีม่วง ปากยาวพอๆ กับกลีบนอกบนสีเหลืองอมเขียวมีแต้มสีน้ำตาลหรือหลีอบสีน้ำตาล มีถิ่นกำเนิดในหมู่เกาะบอเนียวและมลายู พบเกาะอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ๆ ในระดับความสูงของพื้นที่ประมาณ ๓,๐๐๐ ถึง ๔,๐๐๐ ฟุต ในยุโรปได้นำไปผสมพันธุ์เกิดลูกผสมจากรองเท้านารีชนิดนี้หลายชนิด.

การปลูกกล้วยไม้สกุลรองเท้านารี

กล้วยไม้สกุลรองเท้านารีแบ่งออกได้เป็นสองประเภท โดยอาศัยสภาพที่ต้องการในการอยู่อาศัย พวกหนึ่งเป็นประเภทที่เกาะอยู่ตามต้นไม้ (epiphyte) ประเภทนี้ไม่ค่อยจะได้พบบ่อยนัก เท่าที่ทราบกันก็มีอยู่สองชนิดด้วยกันคือ *P. villosum* และ *P. lowii* อีกประเภทหนึ่งเป็นกล้วยไม้ดิน (terrestrial) นักเลี้ยงกล้วยไม้ทั่วๆ ไปมักเข้าใจว่ารองเท้านารีทุกชนิดเป็นกล้วยไม้ดิน จึงนำเอาชนิดที่เป็นกล้วยไม้อากาศโดยเฉพาะ *P. villosum* ซึ่งมีแหล่งกำเนิดอยู่ในป่าเมืองไทยแถบตอนอินทนน มาปลูกด้วยดินทำให้ตายเสียเป็นจำนวนมาก ดังนั้นก่อนที่จะปลูกลงไป จำเป็นจะต้องทราบความต้องการของกล้วยไม้รองเท้านารีชนิดนั้นๆ ให้ละเอียดเสียก่อน

กล้วยไม้รองเท้านารีที่เป็นกล้วยไม้อากาศนั้น ควรจะปลูกลงกระเช้าไม้สักแขวน, เครื่องปลูกชั้นล่างควรใช้อิฐผสมกับถ่านใส่รองกันเพื่อให้ระบายน้ำได้ดีและอากาศผ่านได้

สะดวก ชั้นบนใส่ใบไม้ผสมกับออสมันต้าสับหยาบ ๆ ให้มีระดับผิวหน้าพื้นปากกระเช้าลงไปเล็กน้อยแขวนไว้ในที่ร่มรำไรและมีพื้นที่ด้านล่างชุ่มชื้นมีลมโกรกผ่านได้พอสมควร

กล้วยไม้รองเท้านารีที่เป็นกล้วยไม้ดินนั้นมีมากชนิดและพบเห็นทั่ว ๆ ไปภาชนะปลูกใช้กระถางดินเผา ใช้อิฐผสมถ่านก้อนขนาดใหญ่ประมาณไม่เกินหนึ่งนิ้วฟุตใส่กันกระถางประมาณ ๕ ถึง ๖ ของความสูงของกระถางเพื่อช่วยในการระบายน้ำ ชั้นบนใช้ใบไม้ผสมกับเปลือกไม้ผุหรือออสมันต้าเก่า ๆ ที่รี้อเอาออกจากกระถางกล้วยไม้สกุลหวายหรือแคทลียาสุดแล้วแต่จะหาได้สะดวกซึ่งอาจกล่าวได้ว่า พวกพืชวัตถุที่ผุพังหรืออยู่ในสภาพฮิวมัส (humus) เป็นใช้ได้ ถ้าหากมีปุ๋ยคอกเช่นขี้วัวเก่า ๆ ที่แห้ง ทุบให้่วนผสมกับกระดุกป่นเล็กน้อย กลูกเคล้าลงด้วยพอสมควรก็จะช่วยให้เครื่องปลูกมีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น พื้นเรือนกล้วยไม้ที่จะสามารถตั้งกล้วยไม้สกุลรองเท้านารีได้ดีควรเป็นพื้นที่เก็บความชื้นได้ดี แต่สะอาดและไม่แฉะหรือมีน้ำขังซึ่งเป็นสิ่งที่หมักสิ่งสกปรกและเพาะเชื้อโรค พื้นเรือนกล้วยไม้ซึ่งชั้นล่างรองรับด้วยซีเมนต์และมียูเรียอยู่ทับหน้าจนเรียบ จะสามารถเก็บความชื้นได้ดี และสะอาดเรียบร้อย ยิ่งได้ผ่านฤดูฝนไปสักฤดูหนึ่งจะยิ่งเก็บความชื้นได้ดียิ่งขึ้น การเปลี่ยนกระถางปลูกใหม่ควรกระทำทุก ๆ ปีหลังจากฤดูออกบาน หรือประมาณปลายฤดูร้อนต่อต้นฤดูฝน หลังจากเปลี่ยนเครื่องปลูกใหม่ควรให้น้ำแต่น้อยประมาณ ๓ สัปดาห์ แล้วจึงค่อย ๆ เพิ่มน้ำขึ้นจนกระทั่งเป็นปกติ การให้น้ำตามปรกติกะทำวันละครึ่ง ในฤดูฝนบางครั้งบางคราวที่มีฝนตกจนกระทั่งเครื่องปลูกเปียกชุ่มก็ควรงดเว้นการให้น้ำในระยะนั้นได้ การใช้กระถางปลูกซึ่งมีขนาดค่อนข้างเล็กจะช่วยป้องกันการเน่าเนื่องจากเครื่องปลูกเปียกแฉะในฤดูฝนได้บ้าง การให้ปุ๋ยพิเศษละลายน้ำ ควรผสมเจือจางให้ประมาณเดือนละครึ่ง การให้น้ำโดยการพรมหรือพ่นด้วยเครื่องพ่นชนิดฝอยละเอียดประมาณ ๒๐ นาทีในตอนเช้า และในตอนบ่ายอีกประมาณ ๓ ถึง ๕ นาที เพื่อทำให้ต้นไม้เย็นส่วนพื้นเรือนที่ตั้งกระถางใช้น้ำรดให้ชื้นอยู่เสมอจนกว่าได้ผลดี ส่วนต้นที่ปลูกใหม่นั้นควรแยกไว้ต่างหาก พ่นน้ำแต่น้อยพอกันเหี่ยวประมาณ ๒-๓ สัปดาห์ รากจะเจริญงอกออกและแผ่กระจายลงในเครื่องปลูกจึงปฏิบัติในการให้น้ำให้ปุ๋ยตามปกติ

บทที่ ๓

กล้วยไม้สกุลแวนด้า

VANDA

ในบรรดากล้วยไม้สกุลการค้าต่าง ๆ กล้วยไม้สกุลแวนด้า (Vanda) ก็เป็นสกุลหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากล้วยไม้สกุลหวายหรือแคทลียา เนื่องจากมีลักษณะดีเด่นหลายประการเพราะส่วนมากสามารถเลี้ยงให้เจริญงอกงามได้อย่างแพร่หลายโดยไม่เลือกทำเล และดินฟ้าอากาศเท่าใดนัก นอกจากนั้นความสวยงามของดอกจากขนาดดอกที่ใหญ่ สีสดและหายาก ดอกบานทน ช่อดอกมีก้านแข็งทั้ง ช่อยาว และรูปทรงสวยได้สัดส่วน จึงได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางจากทุกประเทศที่มีการเลี้ยงกล้วยไม้ ประชาชนคนไทยเราแต่ก่อน ๆ มา เมื่อกล่าวถึง “แวนด้า” ก็มักจะรู้จักกันดีแต่เพียง “แวนด้าโจคิม” (Vanda Miss Agnes Joaquim) ซึ่งเรานิยมปลูกติดกับหลักเป็นแปลง ๆ ออกดอกสะพรั่งอยู่ตามขอบสนามหน้าบ้านเท่านั้นเอง ดังนั้นเมื่อพูดถึง “ดอกแวนด้า” ก็เป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นดอกแวนด้าโจคิม แต่ในปัจจุบันนี้คนไทยนิยมเล่นกล้วยไม้กันมากขึ้น นอกจากวงการกล้วยไม้จะขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง นักเล่นกล้วยไม้ก็ควรจะได้มีความรู้พื้นฐานอย่างยิ่งขึ้นเพื่อจะได้ช่วยกันนำวงกล้วยไม้ของไทยก้าวหน้าต่อไป และเหตุผลอีกประการหนึ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ป่าเมืองไทยเราเองที่เป็นแหล่งกำเนิดแวนด้าดี ๆ หลายชนิดซึ่งทั่วโลกต้องการ ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าของดีอยู่ในกำมือเรา แต่เราไม่รู้จักกันเองต่างหาก เช่นแวนด้าใบร่องลูกผสมรุ่นใหม่ ๆ ที่เราสั่งเข้ามาจากต่างประเทศ ต้นดี ๆ ราคาสูงยิ่งหมื่นกว่าบาท และนิยมกันมากก็มีเลือด *V. teres* ไม้ป่าบ้านเราเอง แวนด้าใบแบนลูกผสมที่สวยงามเด่นอยู่ในปัจจุบันนี้ก็พอพวกสีน้ำเงินหรือสีฟ้าเย็นตา ซึ่งเอาสีของ “ฟ้ามูย” (*V. coerulea*) บ้านเราอีกนั้นแหละ ดังนั้นจึงเห็นสมควรที่เราจะได้รู้จักและรับความรู้ทางวิชาการกล้วยไม้ไว้ช่วยกันปรับปรุงของในบ้านเราให้เป็นประโยชน์แก่พวกเราจะได้ดีกว่าปล่อยให้ต่างประเทศขนเอาไปทำประโยชน์ และมีหน้าซำยังส่งมาขายเอาเงินเราเสียอีกด้วย

แหล่งกำเนิดของกล้วยไม้สกุลแวนด้ามีอาณาบริเวณปกคลุมอยู่ ในระหว่างแถบ
 อากาศร้อนและมีความชุ่มชื้นสูง (Tropical zone) เช่นประเทศไทย มลายู อินเดีย ชิลอน
 ฟิลิปปินส์ ชวา และหมู่เกาะนิวกินี จึงสามารถกล่าวได้ว่าเป็นกล้วยไม้สกุลที่ชอบอากาศ
 อบอุ่นและชุ่มชื้น แหล่งที่แวนด้าขึ้นอยู่ก็เป็นแหล่งที่มีระดับความสูงต่าง ๆ กัน บางชนิด
 ก็ขึ้นอยู่บนภูเขาสูง และบางชนิดก็ขึ้นอยู่ตามริมฝั่งทะเลใกล้ ๆ ระดับน้ำทะเลก็มี การเจริญ
 เติบโตรูปร่างสัณฐานของแต่ละชนิดก็ผิดกันไปมากบ้างน้อยบ้าง บ้างก็เตี้ยหรือสั้น บ้างก็มี
 ทรงสูง บางชนิดยาวจากพื้นดินขึ้นไปถึงยอดไม้สูง ๆ ก็มี แต่อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโต
 และรูปทรงก็มีหลักใหญ่อันเดียวกันคือเป็นแบบ monopodial มีการเจริญเติบโตขึ้นทางส่วน
 บนเรื่อย ๆ ไป ข้อดอกออกตอนข้างของลำต้น ตามข้อสลับกับใบ และในบางชนิดซึ่งใบ
 ช้อนถี่ ทำให้เราแลเห็นคล้ายกับข้อดอกแทงออกมาจากซอกกาบใบซึ่งความจริงกาบใบของใบ
 ที่รองก้านดอกอยู่นั้นก็ติดอยู่กับข้อของลำต้นต่ำจากโคนก้านดอกลงไปโดยปกติแล้วจะไม่มี
 การออกดอกที่ปลายยอดเลย แต่ส่วนปลายยอดเป็นส่วนที่มีการเจริญสร้างใบอ่อนและยอด
 อ่อนของลำต้นเจริญออกเรื่อย ๆ เราเรียกส่วนยอดที่มีการเจริญสร้างยอดอ่อนนี้ว่า terminal
 leaf bud อันเป็นลักษณะของกล้วยไม้จำพวก monopodial ทั่ว ๆ ไป ดอกเกิดจากก้านข้อ
 ที่ยาวและแข็ง กลีบนอก (sepals) และกลีบใน (petals) มีรูปร่างและสีสันทคล้ายคลึงกัน
 โคนกลีบแคบเข้าไปรวมกันตรงโคนเส้าเกสร (column) ดอกตัวผู้ไม่มีเดือย (mentum) เหลื่อม
 ยื่นออกมาคล้ายดอกกล้วยไม้สกุลหวาย แต่ผิดกันตรงที่ส่วนยื่นแหลมของเดือยดอกแวนด้า
 เป็นส่วนท้ายของปากกระเป๋ (labellum) เท่านั้น กลีบทั้งหมดติดอยู่กับโคนเส้าเกสร แต่
 เดือยของดอกหวายประกอปก้วยโคนกลีบนอกคู่ล่าง ประสานติดกับส่วนท้ายของปากกระเป๋
 ก้วย ปากกระเป๋ของดอกแวนด้าเป็นแบบธรรมดา หูกระเป๋ (lateral-lobe หรือ side-lobe)
 ทั้งสองข้างแข็งและตั้งขึ้น ส่วนปากมีลักษณะแบนเป็นแผ่นหนาและแข็งพุ่งออกทางด้านหน้า
 มีสันนูนเล็กน้อยตามความยาวของปาก บางชนิดปากมีรูปลักษณะคล้ายช้อนและบางชนิดแบน
 แผ่คล้ายพัดก็มี กล้วยไม้ในสกุลแวนด้านี้มีอยู่ไม่น้อยชนิดเหมือนกัน และนอกจากนั้นยังมี
 สกุลอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับสกุลนี้อีกหลายสกุลเช่น *Arachnis*, *Renanthera*, *Aerides*,
Vandopsis, *Rynchostylis* และ *Soccolabium* (สกุลช้าง) กล้วยไม้ในสกุลต่าง ๆ เหล่านี้มี
 หลายชนิดที่ผสมข้ามสกุลกันได้ และการที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมากนี้เอง ในกล้วยไม้
 บางชนิดนักพฤกษศาสตร์คนละคนจัดเอาไว้ในคนละสกุลก็มี แม้กล้วยไม้ชนิดที่อยู่ในสกุล
 ใกล้เคียงบางชนิด บางทีก็ถูกจัดเข้าเป็นสกุลแวนด้า ซึ่งย่อมแล้วแต่เหตุผลทางวิชาการของ

แต่ละคน อย่างไรก็ตาม เท่าที่พบตามธรรมชาติในแถบเมืองร้อนนี้มีอยู่ประมาณ ๓๐ กว่าชนิด แต่ละชนิดก็มีดอกใหญ่และสวยงามพอสมควร บางชนิดก็สวยงามมากจนเป็นลักษณะที่หาได้ยากในกล้วยไม้ชนิดอื่นๆ ในบรรดาชนิดต่าง ๆ เหล่านี้ ชนิดที่มีคุณลักษณะดีเด่นจริงๆ หลายชนิดก็มีกำเนิดในประเทศไทย

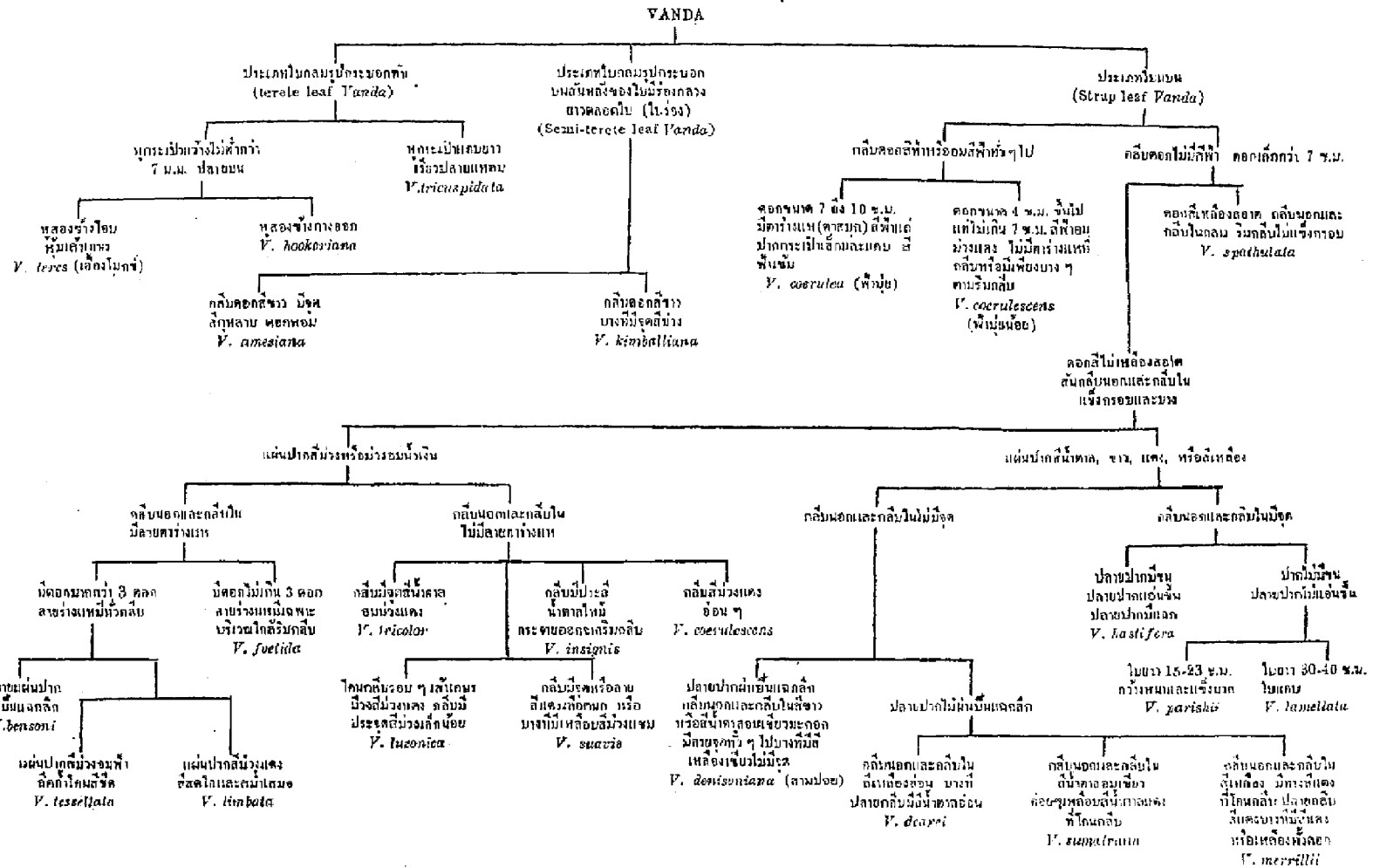
การจำแนกกล้วยไม้สกุลแวนด้า

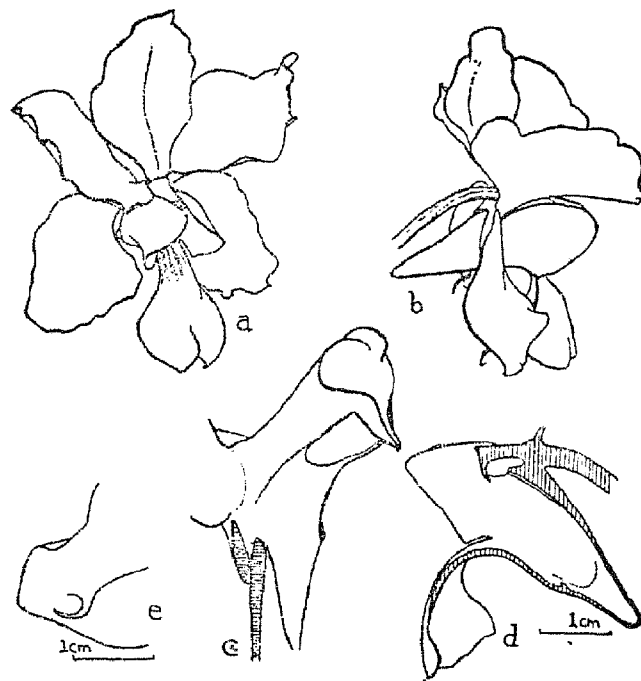
การศึกษาลักษณะของแวนด้าแต่ละชนิดยังไม่ช่วยให้เราสามารถทราบได้ว่าแวนด้าที่เราไปเก็บมาจากป่าตามธรรมชาตินั้นชื่ออะไร มีลักษณะประจำชนิดอย่างไรและใกล้เคียงคล้ายคลึงกับชนิดใดบ้าง จนกว่าเราจะได้ศึกษาถึงแผนผังการจำแนกแวนด้าออกเป็นหมวดเป็นหมู่ตามลักษณะใหญ่ ๆ และลักษณะรองลงมาจนกระทั่งถึงลักษณะประจำชนิดของแวนด้าชนิดนั้น ๆ เมื่อเราเก็บแวนด้ามาชนิดหนึ่ง หลังจากตรวจลักษณะตามแผนผังแล้ว ผลสุดท้ายเราก็จะทราบชื่อชนิดและประจักษ์ในลักษณะประจำชนิดได้อย่างแจ่มแจ้ง (ดูแผนผังการจำแนกชนิดของแวนด้า)

แวนด้าประเภทใบกลม (Terete-leaved)

V. teres (เทอเรส) ‘เอื้องโมกข์’ เป็นแวนด้าป่าที่มีกำเนิดอยู่ในป่าภาคต่าง ๆ ของเมืองไทย ภาษาพื้นเมืองเราเรียกกันว่า “เอื้องโมกข์” ลำต้นกลมยาว ไต่ขึ้นตามต้นไม้หรือเกาะหลักสูง ปล้องของลำต้นยาวประมาณปล้องละ ๔ ถึง ๕ ซม. มีก้านใบซึ่งเกิดจากข้อห่อหุ้มอยู่ ใบกลมทรงกระบอกตันหนาประมาณ ๕ มม. ยาวประมาณ ๘-๑๒ ซม. ปลายใบไม่มีส่วนคอดอย่าง *V. hookeriana* หรือ *V. Joaquim* (จุกผสม) ก้านช่อดอกยาวประมาณ ๒๐ ซม. ปกติมีดอกประมาณ ๒ ถึง ๕ ดอกหรือมากกว่านี้ ขนาดดอกแตกต่างกันแล้วแต่พันธุ์ พันธุ์ดอกใหญ่ที่สุดนั้นมีขนาดถึง ๑๐ ซม. กลีบนอกสีขาวหรืออมสีกุหลาบ กลีบในใหญ่กว่ากลีบนอกและมีลักษณะกลม บิดที่โคนกลีบ หูปากทั้งสองข้างกว้างและม้วนขึ้นหุ้มห่อเส้าเกสร แผ่นปากแคบแต่ปลายค่อนข้างกว้างเล็กน้อย ปลายแผ่นปากผ่าเป็นแฉกลึก เมื่อ

แผนผังแสดงการจำแนกกล้วยไม้สกุลแวนด้า

ภาพแว่นดำเทอเรส (*V. teres*)

- a ภาพด้านหน้าของดอกทั้งดอก
- b ภาพด้านข้างของดอก แสดงเดือยดอก (mentum)
- c ภาพเส้าเกสร
- d ภาพหน้าตัดตามยาว ฝ่าตลอดของเดือยดอก ปาก และเส้าเกสร
- e เชี่ยวงอและแหลม อยู่ด้านหลังของปลายกลีบนอกคู่ต่าง

พูดถึงแหล่งกำเนิดของแว่นดำนี้แล้ว ในป่าเมืองไทยก็นับว่ามีแว่นดำชนิดนี้อยู่มาก และจะมีอยู่หลายพันธุ์ เป็นแว่นดำที่ใช้เป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ สำคัญมาก เพราะปรากฏจนกระทั่งทุกวันนี้ว่า แว่นดำโบราณถูกผสมรุ่นใหม่ๆ ที่นิยมกันอยู่ในปัจจุบันนี้มีเชื้อสายของ *V. teres* เจือปนอยู่ด้วยเสมอ

V. teres มีลักษณะแตกต่างที่แสดงออกอย่างเด่นชัดอยู่หลายพันธุ์ (variety ทั่ว ยกกัน คือ

๑. var. *gigantea* เป็นพันธุ์ที่ได้ชื่อจากลักษณะดอกใหญ่มาก มีสีสดกว่าปกติ ดอกสีม่วงแก่ ปากสีม่วง และมีสีเหลืองปรากฏอยู่ด้านในของหูปากทั้งสองข้าง ใบแข็งตรงและมีจุดสีม่วง เป็นพันธุ์ที่สวยงาม

๒. *var. aurea* ขนาดดอกปานกลาง สีดอกเป็นสีม่วงจาง ๆ กลีบนอกเกือบขาว กลีบในสีขาวปนม่วงชมพู ปากสีกุหลาบอ่อน ถ้ำในหูปากสีเหลือง เดือยดอกสีเหลืองทอง รูปลักษณะดอกคล้าย *var. gigantea* แต่ใบไม่มีจุดสีม่วง

๓. *var. Andersoni* ใบสีเขียวจัด โกงงอขึ้นหาลำต้นส่วนที่อยู่เหนือใบ ก้านช่อดอกสั้น มีดอกน้อย กลีบเล็กกว่า *var. gigantea* แต่ปากใหญ่กว่า กลีบนอกบนและกลีบในสีม่วงชมพูขอบริมกลีบสีขาว กลีบนอกกลุ่มล่างสีค่อนข้างขาวประจุดสีแดงเล็กน้อยแผ่นปากสีม่วงแดงจากปลายปาก เดือยใหญ่ หูปากทั้งสองข้างใหญ่มีจุดสีน้ำตาลหนาแน่นเป็นผืนอยู่บนพื้นสีส้ม *var. Andersoni* นี้บางทีก็เรียกกันว่า *var. longalbia*

๔. *var. alba* เป็นพันธุ์ที่มีดอกสีขาวสวยมาก บางทีก็มีสีม่วงอ่อนปนเล็กน้อย แม้แต่พันธุ์สีขาวนี้เองก็ยังมิได้อยู่ไม่ต่ำกว่า ๓ พันธุ์ แตกต่างกันในด้านขนาดดอกเล็กใหญ่และความขาวบริสุทธิ์ของแต่ละพันธุ์ด้วย

V. hookeriana (ฮุกเคอเรีย) เป็นแวนด้าใบกลมอีกชนิดหนึ่งที่มีกำเนิดในป่าเมืองไทยด้วยแต่มีปรากฏอยู่ในป่าภาคใต้ของประเทศ ลำต้นยาวคล้าย *V. teres* สูง ๒ ถึง ๕ ฟุต ใบกลมทรงกระบอกตันเช่นเดียวกับ *V. teres* แต่ใบเล็กและสีเขียวอ่อนกว่า ใบหนาประมาณ ๓ มม. แข็งตรงนอกจากนั้นปลายใบยังมีส่วนคอดเล็กยาวประมาณ ๒ ซม. ก้านช่อดอกยาว ๒๐ ซม. มีดอกตั้งแต่ ๒ ถึง ๔ ดอก ห่างกันประมาณ ๕ ถึง ๑๐ มม. ขนาดดอกประมาณ ๒ $\frac{1}{2}$ นิ้ว กลีบนอกบนสีขาวอมม่วงเรื่อ ๆ มีเส้นประสานสีม่วงอ่อน ๆ บางทีมีจุดเล็ก ๆ ขนาดกลีบนอกบนประมาณ ๑.๘ x ๑.๓ ซม. ทั้งตรง สันกลีบบางและแข็ง กลีบในสีคล้าย ๆ กลีบนอกบน ขนาดของกลีบในกว้าง ๑.๕ ซม. ยาว ๒.๒ ซม. โคนบิด กลีบนอกล่างทั้งคู่แผ่ออกด้านข้าง สีเกือบขาวในคอของปากใต้เส้าเกสรมีปมยื่นออกมาสองแฉกอยู่ระหว่างหูปากทั้งสองข้าง เดือยดอกสั้น หูปากกาง กว้างประมาณ ๐.๗ ซม. และยาวประมาณ ๑.๓ ซม. สีม่วงแดงดอกและโคนสีเข้ม แผ่นปากโคนแคบ และปลายแผ่คล้ายพัด ยาว ๒.๘ ซม. กว้างประมาณ ๔ ซม. ริมของแผ่นปากแผ่เป็นรูปคล้ายครึ่งวงกลม สีอ่อนเกือบขาวมีประสีม่วงแดงสดและที่โคนแผ่นปากมีประใหญ่หนาแน่นแผ่ออกสองข้างระหว่างเส้นผ่ากลาง ประนี้ค่อย ๆ เล็กจนกลายเป็นจุดเล็ก ๆ รอบ ๆ แผ่นปาก เส้าเกสรยาวประมาณเกือบ ๑ ซม. มีขนที่ริมขอบของแฉงยอดเกสรตัวเมีย จะงอยของปลายเส้าเกสรยาวและงอลงข้างใต้

ข้อแตกต่างภายในชนิดอาจมีบางต้นซึ่งมีจุดที่แผ่นปากหนาแน่นผิดปกติ นอกจากนั้น ยังมีผู้เคยพบพันธุ์ที่มีสีขาวบริสุทธิ์ด้วย แหล่งกำเนิดของแวนค้ำชนิดนี้อยู่ในแถบพื้นที่ลุ่มใน อาณาบริเวณที่มีฝนตกชุก เช่นในป่าภาคใต้ของประเทศไทยและมลายู แถบชายฝั่งทะเล ตรังกานู, ยะโฮ ซึ่งมักพบแวนค้ำชนิดนี้ขึ้นตามพุ่มไม้หรือต้นไม้เตี้ยๆ ตามป่าละเมาะ *V. hookeriana* นี้ เป็นแวนค้ำใบกลมอีกชนิดหนึ่งที่มีชื่อเสียงในการผสมพันธุ์รองจาก *V. teres* ลงมา, ดังจะเห็นได้จากแวนค้ำใบกลม *V. Miss Joaquim* ซึ่งเป็นลูกผสมที่นิยมปลูกไว้ตัดดอก จนกระทั่งทุกวันนี้ก็เป็นลูกผสมระหว่าง *V. teres* ผสมกับ *V. hookeriana* นี้เอง

V. tricuspidata (ตรีศปี้เตต้า) เป็นแวนค้ำใบกลมอีกชนิดหนึ่ง ลักษณะคล้ายคลึง กับ *V. hookeriana* เล็กน้อย คือปลายใบคอดแต่ใบยาวกว่าใบของ *V. hookeriana* ใบกลมแข็ง สีเขียวจกใบทางหรือทำมุมกับลำต้นกว้างกว่าใบของ *V. hookeriana* ด้วย โคนใบค่อยๆ โค้ง แอ่นลงและกลับงอนขึ้นเล็กน้อย ตอนปลายผิดกับ *V. hookeriana* ซึ่งใบแข็งตรงและหักงอน ขึ้นเล็กน้อยตรงรอยคอดปลายใบ กลีบนอกบนและกลีบในของดอกมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับ ของ *V. hookeriana* มาก แต่กลีบหนากว่า สีม่วงแดงเย็นตา กลีบนอกกลุ่มล่างมนกลมห้อยลง เล็กน้อย ปากยาวประมาณ ๓ ซม. สีม่วงแดงแก่ หนูปากสองข้างยาวข้างละ ๑.๘ ซม. มีลักษณะเรียวแคบ และปลายแหลมทั้งสองข้างกางออกจากกัน แผ่นปากตรงปลายมีแฉก เรียวแหลม ๓ ซี่ เป็นแวนค้ำป่าพื้นเมืองในแถบตะวันออกของชาวพม่าตั้งแต่ใกล้ระดับน้ำทะเล ไปจนกระทั่งสูงถึง ๓,๐๐๐ ฟุต ขึ้นอยู่กับหินหรือตามต้นไม้ที่ได้รับแสงแดดมาก

แวนค้ำประเภทใบร่อง (Semi-terete)

V. amesiana (อเมสเซียน่า) มีลักษณะสำคัญๆ ที่พอกกล่าวได้คือ ลำต้นทรงเตี้ยกว่า *V. teres* หรือ *V. hookeriana* ที่ได้กล่าวมาแล้ว, ในรูปกลมทรงกระบอกแต่บนหลังใบมีร่อง กลวงลึกยาวไปตามความยาวของใบ ถ้าตัดใบออก ตามขวางจะเห็นว่าหน้าตัดเป็นรูปคล้าย ครึ่งวงพระจันทร์ ใบยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. ช่อดอกโค้งตั้งขึ้นยาวประมาณ ๕๐ ถึง ๗๕ ซม. และมักจะมีแขนงช่อด้วย ดอกมีกลิ่นหอม ข้อแตกต่างระหว่างต้นมีบ้าง ขนาด ดอกประมาณ ๒.๕ ถึง ๕ ซม. กลีบนอกและกลีบในของดอกสีขาว มีแต้มสีดอกกุหลาบ ปากสีม่วง ดอกผักกบหรือสีกุหลาบแก่ ริมปากสีอ่อน ปากกว้าง เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองทาง แถบประเทศไทยต่อกับเขมร มีพันธุ์ (var. *alba*) ดอกสีขาวแต่หายาก

V. kimballiana (คิมบาเลียน่า) เป็นแวนด้าประเภทใบรูปกลมทรงกระบอกและหลังใบมีร่องกลวงลึกยาวไปตามความยาวของใบเหมือนกับ *V. amesiana* และมีลักษณะอื่นๆ ตลอดจนอุปนิสัยในการเจริญเติบโตคล้ายคลึงกับ *V. amesiana* ด้วย แต่ถ้าหากพิจารณาพิเคราะห์กันจริงๆ แล้ว *V. kimballiana* ก็มีสวนสวยสดงดงามกว่า เนื่องจากมีขนาดดอกใหญ่กว่าเล็กน้อย หูของปากเล็ก—สีเหลืองมีจุดสีม่วงกระจายทั่วไป แผ่นปากมนกลม จักและมีรอยผ่ากลาง สีม่วงแดงเข้ม เป็นแวนด้าพื้นเมืองแพร่หลายในแคว้นฉาน อยู่ในระดับสูงจากน้ำทะเลประมาณ ๔,๐๐๐ ถึง ๕,๐๐๐ ฟุต

แวนด้าประเภทใบแบน (Strap-leaved)

V. lamellata (ลาเม็ลลาต้า) เป็นแวนด้าทรงเตี้ยแคระ ใบยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๓๘ ซม. กว้างประมาณ ๒ ซม. ช่อดอกยาวประมาณ ๓๐ ซม. ตั้งแข็ง มีดอกหลายดอก แต่ดอกมีขนาดเล็กประมาณ ๓ ซม. กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองอ่อนมีประจุดสีน้ำตาล ปากสีเหลืองมีทางสีน้ำตาล เป็นแวนด้าพื้นเมืองของฟิลิปปินส์ var. *Boxallii* หรือบางทีก็เรียกกันว่า *V. Boxallii* เป็นพันธุ์ที่ดอกใหญ่ สีจืด ฐานของปากสีม่วงนำเงินอ่อน ปลายปากสีแดงเข้ม

V. parishii (พาริชี่ไอ) ‘ลั่นกระป๋อง’ ลำต้นสั้น ใบกว้างและหนา ขนาดใบกว้าง ๖ ถึง ๑๐ ซม. ยาว ๑๕ ถึง ๒๒ ซม. ช่อดอกแข็งแต่โค้งลง มีดอกไม่มากนัก ขนาดดอก ๔ ถึง ๗ ซม. กลีบนอกกว้างกว่ากลีบใน สีเหลืองอมเขียวประจุดสีน้ำตาลแดง ปากสีม่วงอมน้ำเงินเล็กน้อย ริมปากสีอ่อน

var. *Marriottiana* กลีบนอกและกลีบในของดอกสีทองแดงเหลืองน้ำตาล ใกล้เคียงโคนสีม่วงกุหลาบ โคนสุดสีขาว แผ่นปากสีม่วงอมน้ำเงิน หูปากทั้งสองข้างมีขนาดเล็ก สีขาวมีทางสีม่วง พันธุ์นี้มีมากในป่าแถบเหนือของประเทศไทย ที่เราเรียกตามภาษาพื้นเมืองกันว่า “เอื้องลั่นกระป๋อง” หรือ “เอื้องนางขี้”

V. denisoniana (เด็นนิโซเนียน่า) ‘เอื้องสามปอย’ มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับ *V. bensoni* แต่ใบกว้างและยาวกว่าเล็กน้อย ดอกมีขนาดประมาณ ๗.๐ ซม. กลีบนอกและกลีบในมีสีขาวอมเขียวเหลืองอ่อนๆ หูปากทั้งสองข้างยาวบริสุทธิ์ แผ่นปากสีขาวปนสีเขียวเหลืองด้วยสีเหลืองส้มตรงข้ามปมของปาก มีสันนูนหนาประมาณ ๔ ถึง ๕ ทาง ปลายแผ่นปากเว้า เคี้ยวสั้น แวนด้าสามปอยนี้ทางแถบภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

ไทยมีอยู่มากมายหลายพันธุ์ เท่าที่ได้เคยพบมาด้วยตนเองแล้วก็มี สามปอยขุนตาล ซึ่งเป็นพันธุ์ที่มีสีขาวอมเขียวเล็กน้อย สามปอยหลวง ซึ่งดอกหอมมาก พันดอกสีเหลือง ประจุสีม่วงแดงเล็กน้อย สามปอยขุนยวม ดอกใหญ่มีลายสีม่วงน้ำตาล และ สามปอยดง หรือที่ภาษาทางเหนือเรียกว่า สามปอยพะ

ที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางแล้วนั้นได้แก่ สามปอยดง สามปอยพันธุ์นี้ในประเทศไทยมีอยู่มากกว่าพันธุ์อื่น ๆ กลีบนอกและกลีบในมีสีน้ำตาลอมสีเขียวมะกอก มีจุดหรือลายสีช็อคโกแลต หูปากแผ่กาง มีลักษณะมนกลมสีขาวแผ่นปากสีเหลืองอมเขียวแบบส้ม นาวสูง พันธุ์ที่นิยมกันมากและมีความสูงที่สุดในเมืองไทยก็คือสามปอยหลวง ถ้าต้นใหญ่และขนาดดอก ดอก รากก็เป็นเรือนพัน ทั้งนี้เพราะเหตุว่ามีใช้แต่เฉพาะดอกใหญ่สีสดใส กลิ่นหอมเย็น และดอกบานทนเป็นแรมเดือน อันเป็นคุณลักษณะเด่นชวนนิยมแล้ว ความหายากก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ช่วยเพิ่มความนิยม และเพิ่มพูนราคาค่าตัวให้สูงขึ้นอีกด้วย

ปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่า เกือบจะสูญพันธุ์เสียก็ได้ เพราะต้นที่เก็บออกมาจากป่าจริง ๆ ในปีหนึ่ง ๆ นั้น แทบจะไม่มีเลย มีอยู่ก็แต่ตามบ้านเรือนราษฎรทางจังหวัดภาคเหนือที่ไล่เลียงสะสมไว้จากแต่ครั้งก่อน เมื่อหาจากป่าไม่ได้ ราคาก็ยิ่งสูงขึ้น ดังนั้นเจ้าของจึงไม่อาจรักษาพันธุ์ให้ขยายเพิ่มปริมาณขึ้นได้ เมื่อได้ราคาดี ก็ต้องแบ่งแยกขายไปเรื่อย ๆ และผู้ที่ให้ราคาสูงเหล่านี้ก็มักเป็นคนที่ไปจากกรุงเทพฯ เมื่อนำมาเลี้ยงในกรุงเทพฯ ก็จะทำลายไปในที่สุด ดังนั้นชะตาของสามปอยหลวงจะสูญพันธุ์สิ้นหรือจะดำรงพันธุ์ไว้เป็นคู่ขวัญของดินแดนภาคเหนือของไทย ก็ย่อมขึ้นอยู่กับเจ้าของผู้รักษาทรัพยากรธรรมชาติขั้นนี้ว่าจะรักษาไว้ได้เพียงใด เท่าที่ผู้เขียนได้เคยท่องเที่ยวอยู่ทางภาคเหนือก็ได้เคยทราบมาว่า บางรายมีสามปอยหลวงเลี้ยงเกาะต้นไม้อยู่เพียงกลุ่มเดียว ก็มีกตัตติศัพท์เลื่องลือไปไกล คนกรุงเทพฯ ไปเชียงใหม่ก็ต้องไปแวะ เจ้าของแยกหน่อขายปีละหลาย ๆ หน่อ ได้เงินจากสามปอยหลวงกลุ่มนี้ปีละไม่น้อย ต่อมาอีกไม่กี่ปีต้นเดิมก็ตายเพราะทนการแยกหน่อ หน่ออันอาจเงินไม่ไหว ส่วนผู้ที่ซื้อหน่อไปเมื่อลงมากกรุงเทพฯ แล้วก็นำมาตายแทบทั้งนั้น

V. tricolor (ตริคคาเล่อ) เป็นแนวคำพื้นเมืองของชาวตะวันตกและบาห์ลี และเป็นแนวคำชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญในการผสมพันธุ์ จนกระทั่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในวงการกล้วยไม้แทบทุกประเทศ ลักษณะใบเป็นคลื่น ขนาดกว้างยาว ๔ × ๔๐ ซม. ช่อดอกโค้งยาวประมาณ ๒๕ ซม. มีดอกประมาณ ๕ ถึง ๑๐ ดอก ขนาดดอกแตกต่างกันตั้งแต่ ๕ ถึง ๗ ซม. มีกลิ่นหอม กลีบนอกและกลีบในของดอกสีเหลืองอมขาวมีจุดสีน้ำตาลอมแดง

กลีบแคบ ริมกลีบสองข้างม้วนไปทางด้านหลัง ริมของกลีบส่วนที่กว้างมีลักษณะบางและแข็ง กลีบในมักจะบิด ปากมี ๓ แฉกหูปากทั้งสองข้างมีขนาดเล็ก แข็งทั้งและมนกลม สีดอกขาว แผ่นปากสีม่วงแดงสด มีทางสีขาวผ่านออกจากโคนแผ่นปากสลับกับทางสีน้ำตาลอมแดง แผ่นปากนูน ปลายแฉกห้อยลงเล็กน้อย มีสันนูนขึ้นสามสัน โคนแผ่นปากกว้าง สอบเข้าหาปลาย เนื่องจากแวนด้าชนิดนี้มีลักษณะปรวนแปรไม่แน่นอน ดังนั้นจึงมีอยู่หลายพันธุ์ด้วยกัน เช่น

๑. var. *purpurea* ริมกลีบนอกและกลีบในของพันธุ์นี้ออกสีอมม่วงแดง กลีบประจุดสีม่วงน้ำตาลแก่

๒. var. *Dalkeith* กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองซีด ประจุดสีม่วงแดงหนาแน่น เป็นทางตามความยาวของกลีบ ปากสีม่วงแดงสด มีทางสีขาวที่โคนปาก

๓. var. *Dodgsoni* ดอกมีขนาดใหญ่กว่าปกติ กลีบนอกและกลีบในสีเหลือง มีแต้มสีน้ำตาลแดงขอบสีม่วง ปากสีม่วงอมน้ำเงิน ปากสีแก่ โคนปากสีออกขาว

๔. var. *insignis* กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองอ่อน ปากสีม่วงชมพูอ่อน

๕. var. *Patersoni* กลีบนอกและกลีบในสีขาวครีม ประด้วยจุดสีน้ำตาลแดงหนาแน่น ปากสีม่วงสดใส

๖. var. *Planilabris* ดอกใหญ่กว่าปกติ รูปแบบของดอกงาม กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองมะนาวสุก มีแต้มสีน้ำตาลหนาแน่น ปากแบนเป็นแผ่นใหญ่สีกุหลาบเข้ม ริมปากสีม่วงอมน้ำเงินเล็กน้อย โคนปากสีอ่อนเกือบขาว

V. insignis (อินซิกนีส) มีสิ่งที่ควรจะต้องจำสำหรับแวนด้าชนิดนี้อยู่อย่างหนึ่ง คือ ใน *V. tricolor* นั้นมีอยู่หลายพันธุ์ และมีพันธุ์หนึ่งคือ *insignis* ดังนั้นเมื่อมีแวนด้าอีกชนิดหนึ่งชื่อ *insignis* ซ้ำกันกับชื่อพันธุ์ของ *V. tricolor* จึงอาจเกิดความเข้าใจผิดขึ้นได้ ถ้าหากจะเขียนว่า *V. tricolor* var. *insignis* ก็เป็นที่ทราบแน่ชัดว่า *insignis* เป็นชื่อพันธุ์ แต่บังเอิญมีนักพฤกษศาสตร์บางคนจัดเอา *V. tricolor* พันธุ์ *insignis* ว่าเป็นชนิดใหม่แยกจาก *V. tricolor* เป็น *V. insignis* จึงทำให้เกิดการคล้อยคลึงกันขึ้น ดังนั้นเพื่อมิให้เกิดการสับสนจึงใส่ชื่อของผู้จำแนกชื่อไว้ด้วยคือ *V. insignis* Warner, หมายความว่า *P. tricolor* var. *insignis* แต่ถ้าเป็น *V. insignis* Blume. ก็เป็นแวนด้าชนิด *insignis* แท้ๆ

ต่อไปนี้จะขอกล่าวถึง *V. insignis* Blume ลักษณะคล้าย *V. suavis* ลำต้นโดยปกติสูงประมาณ ๕๐ ซม. ใบยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. ช่อดอกยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๒๕ ซม.

มีดอกประมาณ ๔ ถึง ๗ ดอก ขนาดกว้างประมาณ ๖ ซม. กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองอมเขียวมีจุดสีช็อกโกแลตเป็นจุดกลมยาว หูสองข้างของปากมีขนาดเล็กสีขาว แผ่นปากสีม่วงกุหลาบ ปลายแผ่นปากแผ่กว้างมนกลม ริมห่อขึ้นเล็กน้อย เป็นไม้พื้นเมืองของเกาะ Moluccas พันธุ์ *Schroederiana* กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองอ่อน มีเกลือบสีส้ม ปากสีขาวครีม มีทางสีส้มสองทางตรงด้านหน้าของเตือย

V. hastifera (แฮสติเฟอรา) ลักษณะทั่วไป คือ ใบสั้น ช่อดอกสั้น ดอกสีเหลืองซีด ประจุสีน้ำตาล หูปากสีขาว แผ่นปากมีขนและปลายปากผ่าเป็นแฉก ปลายหนา สีน้ำตาล ดอกหอม เป็นไม้พื้นเมืองแถบเกาะบอเนียว

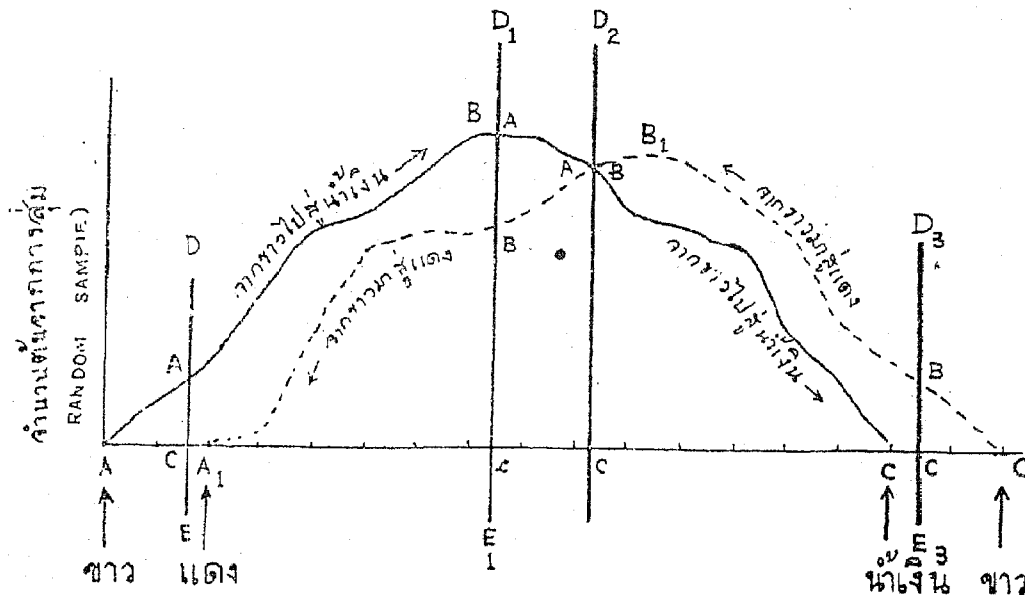
V. coerulea (เชอร์รูเลีย) ‘ฟ้ามูย’ เมื่อกล่าวถึงแวนด้าแล้วก็คงจะไม่มีนักเลี้ยงแวนด้าคนใดจะไม่สนใจฟ้ามูย ในกระบวนแวนด้าด้วยกันแล้ว ทัวโลกก็ยอมรับว่า สีของฟ้ามูย เป็นสีที่สวยงามสง่างามและหายาก ในแวนด้าชนิดอื่นๆ เมื่อประกอบกับดอกขนาดใหญ่ และช่อดอกยาวตั้ง ดอกตก และบานทนเข้าด้วยกัน จึงทำให้ฟ้ามูยเป็นแวนด้าที่มีราคาค่าตัวสูง และได้รับความนิยมกว้างขวางไปทั่วโลก นับตั้งแต่ นักสะสมกล้วยไม้เล่นเป็นงานอดิเรก ไปจนถึงนักผสมพันธุ์กล้วยไม้ เมื่อฟ้ามูยเกิดเป็นกล้วยไม้ที่เลี้ยงยาก จึงได้มีผู้พยายามเอาลักษณะที่น่าสนใจในฟ้ามูยไปไว้ในแวนด้าอื่นที่เลี้ยงง่ายกว่าโดยการผสมพันธุ์ ซึ่งก็แสดงว่าผู้ที่เลี้ยงแวนด้าลูกผสมซึ่งมีลักษณะของฟ้ามูยปนอยู่เป็นผู้ที่สนใจฟ้ามูยโดยทางอ้อม ลักษณะประจำชนิดของฟ้ามูยมีดังนี้คือ ใบค่อนข้างหนาแข็งกว่าแวนด้าสามปอยหรือแวนด้าอื่นบางชนิด ขนาดของใบยาวประมาณ ๒๐ ซม. กว้าง ๒.๕ ซม. ช่อดอกยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๕๐ ซม. มีดอกประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ดอก ดอกขนาดปานกลาง ๗ ถึง ๑๐ ซม. ต้นที่ดอกใหญ่เป็นพิเศษอาจถึง ๑๓ ซม. ก็มี สีตั้งแต่สีฟ้าอ่อนซีดไปจนกระทั่งถึงสีฟ้าแก่ มีลายตาสมุก (tessellation) สีฟ้าแก่กว่าสีพื้นของกลีบทั่วๆ ไป ทำให้แลดูสวยงามมาก ปากเล็ก หูของปากแคบโค้ง แหล่งกำเนิดของฟ้ามูยนี้เป็นแนวยาวเริ่มตั้งแต่เทือกภูเขาตอนเหนือของพม่า ซึ่งมีระดับพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๓๐๐๐—๔๐๐๐ ฟุต ผ่านตอนเหนือของประเทศไทย แถบดอยแม่คำปู้ ดอยอินทนนท์ ไปสู่ประเทศจีนตอนใต้ ดังนั้นส่วนมากของแหล่งกำเนิดฟ้ามูยจึงตกอยู่ในเมืองไทย เพราะเป็นตอนกลางของแนวกำเนิด เนื่องจากฟ้ามูยเป็นแวนด้าที่มีคุณลักษณะที่ค่อนข้างเหมาะแก่การผสมพันธุ์ จึงเป็นที่นิยมและอยู่ในความต้องการของนักผสมพันธุ์กล้วยไม้ชาวต่างประเทศ ดังนั้นทางแถบจังหวัดภาคเหนือจึงมีตัวแทนของพ่อค้าผู้คอยกว้านซื้อฟ้ามูยจากชาวพื้นเมืองในราคาถูก เพื่อส่งไปขายต่างประเทศปีละมาก ๆ จึง

ทำให้เกิดอาชีพเก็บกล้วยไม้ป่าออกมาขายกันมากขึ้น เพราะเป็นอาชีพที่ไม่ต้องอาศัยหลักวิชาใด ๆ ทำให้การทำลายของป่าทวีความรุนแรงขึ้นทุกที จนกระทั่งดินแดนซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีฟ้ามุ่ยต้นงาม ๆ มีดอกที่แสดงคุณลักษณะดีเด่น กลับกลายเป็นดินแดนที่มีแต่ฟ้ามุ่ยเลว ๆ ต้นเล็กลง คุณลักษณะของพันธุ์เสื่อมโทรมลง แต่ก็ยังมีการเก็บกันอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งในไม่ช้า แม้แต่ต้นเล็ก ๆ ก็จะไม่เหลืออยู่ การที่ต่างประเทศต้องการฟ้ามุ่ยอยู่เรื่อย ๆ ก็เพราะเหตุว่า เขาเอาไปผสมพันธุ์ได้ลูกแล้วต้นก็ตายไป ไม่สามารถจะดำรงพันธุ์ไว้ได้นานปี จึงนับว่าประเทศไทยมีข้อได้เปรียบ สามารถส่งฟ้ามุ่ยไปขายต่างประเทศได้ตลอดไป แต่ยังมีได้มีใครมองเห็นช่องทางที่จะประกอบอาชีพอันมีรายได้อย่างมหาศาลอันนี้ คงมีแต่ชาวพื้นเมือง ซึ่งอาศัยการเจริญเติบโตของฟ้ามุ่ยตามสภาพธรรมชาติของป่าเพื่อประกอบอาชีพเก็บฟ้ามุ่ยออกมาบ่อนตลาดซึ่งมีความต้องการสูง ในไม่ช้าของดีก็จะศูนย์สิ้นไปหมด แต่ถ้าได้มีการผลิตฟ้ามุ่ยโดยอาศัยหลักวิชา เช่น เก็บคัดพันธุ์ เอาต้นที่มีคุณลักษณะดีเด่นมาผสมพันธุ์กัน เมื่อเกิดเป็นฝักสักฝักหนึ่งก็จะได้เมล็ดฟ้ามุ่ยไว้เพาะเป็นเรือนหมื่นเรือนแสน แล้วจึงเอาฟ้ามุ่ยที่เพาะขึ้นนี้ส่งไปจำหน่ายในต่างประเทศ นอกจากจะได้ลูกที่ผ่านการคัดพันธุ์ขายได้ราคาดีแล้ว ยังจะไม่ต้องบุกป่าไปเก็บฟ้ามุ่ยให้เหนื่อยแรงและเสี่ยงต่ออันตรายอย่างมาก แต่ก็มีฟ้ามุ่ยไว้ขายอย่างไม่รู้จักหมดสิ้น ซึ่งเป็นอาชีพที่มั่นคงถาวรและนำรายได้มาสู่ผู้ประกอบการอาชีพชนิดนี้อย่างมากมาย

จากผลการค้นคว้าและสำรวจกล้วยไม้ฟ้ามุ่ย ซึ่งข้าพเจ้าได้เป็นผู้ดำเนินการในนามของสมาคมกล้วยไม้บางเขน โดยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผลงานซึ่งได้ปฏิบัติมาแล้ว ๒ ปีกว่า จากจังหวัดต่าง ๆ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ตาก ฯลฯ สามารถสรุปผลได้ดังนี้ :-

บนเส้นที่ ABC แสดงถึงระยะการผิพเพี้ยนของสีจากขาวไปสู่สีน้ำเงิน และบนเส้นประจุด $C^1B^1A^1$ แสดงถึงการผิพเพี้ยนของสีจากขาวไปสู่สีแดง ทั้งสองลักษณะการผิพเพี้ยนนี้เป็นไปในทางกลับกัน จากกราฟแสดงการกระจายความถี่เราจะเห็นได้ว่า ระยะตั้งแต่ A^1 ไปถึง C คือระยะจากแดงไปสู่สีน้ำเงินนั้นเป็นระยะที่บริเวณกราฟหักกัน ฟ้ามุ่ยที่ปรากฏสีในเขตนี้เป็นสีผสมม่วง ในเขตที่ใกล้ A^1 เข้าไปจะมีสีอมม่วงแดงมากขึ้น แต่ถ้าก่อนไปทาง C จะเป็นสีม่วงอมน้ำเงินมากขึ้น แต่ก็หาได้ยากเพราะจะเห็นได้ว่ากราฟตอนนั้นลดต่ำลงแสดงถึงมีจำนวนต้นน้อยลง บนเส้นตั้ง D^2-E^2 เป็นระยะที่ฟ้ามุ่ยแสดงสีน้ำเงินและสีแดงผสมส่วนเท่า ๆ กัน เพราะจุด a และ b หักกันพอดี ฟ้ามุ่ยที่แสดงสีม่วงแท้ ๆ และเป็นสี

อ่อนแก่ปานกลางจึงมีอยู่ดาษดื่นมากที่สุด บนเส้น D^1-E^1 นั้นเป็นฟ้ามุ่ยพวกที่มีสีค่อนข้างอมแดงเล็กน้อย เพราะมีสีแดงปนอยู่ไม่น้อย เส้น $a-c$ ซึ่งแสดงสีน้ำเงินนั้นอยู่กึ่งกลางเส้น

ระยะความถี่เปลี่ยนของสี ฟ้ามุ่ย ซึ่งสำรวจจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ

————— ความถี่ของสีน้ำเงินของฟ้ามุ่ย

..... ความถี่ของสีแดงของฟ้ามุ่ย

โค้งสีน้ำเงิน แต่เส้น bc บนเส้นโค้งแสดงสีแดงอยู่ก่อนไปทางด้านแดงเล็กน้อย จากผลการค้นคว้าปรากฏการณ์นี้ทำให้พิสูจน์และอ่านผลการค้นคว้าเป็นที่เชื่อถือได้ว่าสามารถจะเป็นไปได้ที่ฟ้ามุ่ยจะมีสีขาวโดยปรากฏทางตำแหน่งของเส้นกราฟด้าน A และด้าน C^1 แต่เนื่องจากเป็นตำแหน่งจึงมีความถี่ของปรากฏการณ์น้อยมาก เราจึงไม่ได้พบเห็นบ่อยนัก จากจุด A ห่างออกมา บนเส้น DE มีระยะ ac ซึ่งแสดงฟ้ามุ่ยสีน้ำเงินอ่อนหรือสีฟ้าแท้ ๆ โดยไม่มีสีแดงปนเลยก็มีจำนวนน้อยพอสมควร และทำนองเดียวกัน ทางด้านตรงข้ามจากทางโค้ง C^1 มาถึง C บนเส้น D^3-E^3 ระยะ bc ก็แสดงว่าฟ้ามุ่ยสีแดงหรือสีแดงอ่อน (ชมพู) ก็มี แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก อย่างไรก็ตามขณะนี้ทางสมาคมกล้วยไม้บางเขนสาขาเชียงใหม่ก็ได้พบฟ้ามุ่ยสีแดงแล้ว และได้เก็บรักษาให้การคุ้มครองเป็นอย่างดี ณ จังหวัดเชียงใหม่ ทางสมาคมฯ ได้บันทึกภาพสีธรรมชาติไว้คู่กับดอกฟ้ามุ่ยสีฟ้าเพื่อเป็นการเปรียบเทียบกัน फिल्म

สิ่งนี้ได้เก็บรักษาไว้ ณ สมาคมกล้วยไม้บางเขนในแผนกวิชาพืชกรรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และยินดีที่จะให้ผู้สนใจได้ชมเพื่อการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบัน การศึกษาและการค้นคว้าทางวิชาการเจริญขึ้น เราย่อมค้นพบสิ่งใหม่ ๆ แปลก ๆ เสมอ แต่ยังมีนักเลี้ยงกล้วยไม้อีกไม่น้อยที่นิยมใช้คำว่า “ไม่เคยเห็น” มาเป็นสิ่งที่กักตักเอาไว้ ของสิ่งนั้นไม่มีจริงหรือเป็นไปไม่ได้ ซึ่งไม่ใช่เหตุผลที่ควรจะฟังได้ จนเราเกิดมาไม่ใช่ว่าจะเคยเห็นโลกหรือสิ่งต่าง ๆ ในโลกมาก่อนแล้ว เราอ้างว่าโลกไม่มีจริง เพราะไม่เคยเห็นมาก่อนกระนั้นหรือ ผู้เขียนคิดว่าในยุคนี้ถึงเวลาแล้วที่นักเลี้ยงกล้วยไม้คนไทยควรจะตื่นตัวและเชื่อเฉพาะในสิ่งที่มีความรู้ทางวิชาการพิสูจน์ได้ และพยายามเล่นกล้วยไม้ด้วยเหตุผล ยิ่งในสมัยปัจจุบันนี้ด้วยแล้ว การค้นคว้าหาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้กระทำกันแบบเดาสุ่มกล้วยมั่วๆ ในมหาสมุทรแต่จำเป็นจะต้องมีหลักวิชาพิสูจน์ยืนยันตามหลักวิชาและเหตุผลทางวิชาการ จนเป็นที่แน่ชัดแล้วว่าของสิ่งนั้นมีจริง จึงจะลงมือทำการค้นหา และบางครั้งหลักวิชายังสามารถบอกถึงแหล่งกำเนิดได้อย่างชัดเจนก่อนที่จะมีใครได้พบเห็นด้วยตาได้อีกด้วย จึงทำให้การค้นหายิ่งขึ้นเป็นอย่างมาก สำหรับลักษณะในเรื่องสีของกล้วยไม้ฟ้ามุ่ยนี้ เราก็ได้ค้นคว้า สืบหาและนำเอาปรากฏการณ์ในเรื่องความผิดเพี้ยนของสีฟ้ามุ่ยมาจัดเป็นหมวดหมู่ แล้วหาความถี่ของปรากฏการณ์ของสีในแต่ละหมวดหมู่นั้น เพื่อแสดงออกเป็นกราฟการกระจายความถี่จนได้รูปร่างของกราฟแล้ว เราก็สามารถที่จะบอกได้ว่า ยังมีฟ้ามุ่ยลักษณะอย่างไรอีกที่เรายังไม่เคยเห็น ตลอดจนมีความหายากแค่ไหนด้วย และยังได้สำรวจทำกราฟสถิติโดยละเอียดเป็นรายแหล่งไป ก็อาจบอกได้ถึงว่า ลักษณะนั้น ๆ แม้จะไม่เคยพบ ก็อาจพบได้ในแหล่งไหนด้วย จึงนับว่าวิชาการนั้นมีประโยชน์ในด้านการค้นคว้าทดลอง แต่ยังมีประโยชน์ในการช่วยให้การค้นคว้าสำเร็จ พบสิ่งใหม่ ๆ แปลก ๆ ได้เร็วยิ่งขึ้นหรืออาจทราบได้ว่ามีพันธุ์แปลก ๆ อะไรบ้างที่ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว

V. spathulata (สแปธูลาต้า) ลักษณะและรูปร่างต้น คล้ายคลึงกับสกุลแมลงปอ มีลำต้นทรงสูง ปล้องยาว ใบสั้น ใต้ขึ้นตามต้นไม้ อาจมีประจุดสีม่วงที่ใบ ช่อดอกยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. แข็งมีดอกมาก แต่ดอกบานครั้งละ ๑ ถึง ๓ ดอก ดอกโตประมาณ ๓ ซม. สีเหลืองสะอาด กลีบนอกและกลีบในแผ่แบนผิวด้านในปลายกลีบกลมได้สัดส่วน หูกระเปาะทั้งสองข้างเล็ก มีแต้มสีน้ำตาลแดง โคนปากเป็นกรวยแคบไปถึงเกือบดอกเป็นแวนด้าที่ดอกสวยงามน่าดูมาก ตามตำราบางเล่มกล่าวว่า เป็นกล้วยไม้ป่าพื้นเมืองของลังกาและอินเดียตอนใต้ แต่ข้าพเจ้าและยังมีนักสำรวจนำอีกบางท่านได้เคยพบในป่า ทางแถบเขตแดนไทยด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และแถบจังหวัดตาก

V. sumatrana (สุมาตรา) ลักษณะต้นและช่อดอกคล้ายแวนก้าเดียรีอี่ ขนาดดอกและรูปลักษณะดอกก็คล้ายคลึงกับเดียรีอี่ กลีบดอกตอนปลายสีน้ำตาลอมเขียวแบบผิวลูกมะกอกเหลือบสีน้ำตาลแดงที่โคนกลีบ โคนปากสีขาว ปลายปากประกะกระจายด้วยจุดละเอียดสีน้ำตาลอ่อน ปลายแผ่นปากมนกลมและแอ่นลงเล็กน้อย เสาเกสรมีสีขาว เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองของสุมาตรา

V. tessellata (เทศเซลลาต้า) ช่อดอกยาวประมาณ ๒๕ ถึง ๓๕ ซม. มีดอกประมาณ ๖ ถึง ๑๒ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๔-๕ ซม. กลีบดอกสีเหลืองอมเขียว มีเส้นร่างแหสีน้ำตาลคล้ำ หูปากประจุดสีม่วง แผ่นปากสีม่วงอมน้ำเงินแก่แต่สีคล้ำ โคนปากสีอ่อนกว่าตัวปากเล็กน้อย เป็นกล้วยไม้ป่าพื้นเมืองของลังกาและอินเดีย เจริญเติบโตในที่ระดับพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๑๐๐๐ ฟุตขึ้นไป

V. merrillii (เมอร์ริลลีโอ) ขนาดดอกโตประมาณ ๓ ซม. กลีบนอกและกลีบในสีเหลือง เหลือบเส้นสีแดงไฉ่ๆ โคนกลีบ ปลายกลีบโดยรอบสีแดงเข้ม โคนปากมีสีเหลือง และปลายปากสีแดง เคยมีผู้พบต้นที่มีสีเหลืองทั้งดอก หรือสีแดงเข้มทั้งดอกก็มี เป็นกล้วยไม้ป่าพื้นเมืองของฟิลิปปินส์

V. luzonica (ลูซอนนิก้า) ใบกว้าง ๒.๕ ถึง ๔ ซม. ยาวประมาณ ๒๕ ถึง ๓๕ ซม. ใบโค้งปลายใบตก บางทีบิดเล็กน้อยปลายใบอาจขาดหรือจักเว้า หรือไม่เว้าเลยก็มี ก้านช่อดอกยาวพอๆ กับใบ กลีบดอกกว้าง โคนแคบ สีขาว ประจุดสีม่วงละเอียดที่โคนกลีบเล็กน้อย กลีบนอกคู่ล่างกว้างกว่ากลีบใน ปลายมนกลม อาจมีแต้มสีม่วงแดงตอนปลายกลีบเล็กน้อย กลีบในทั้งคู่มิ่คู้กว่าหน้าเล็กน้อย หรืออาจบิดกว่าหน้าลงจนกระทั่งแบนราบก็ได้ กลีบนอกบนโค้งปลายมาข้างหน้า หูปากเล็กสีขาวครีม แผ่นปากรูปสี่เหลี่ยมริมตอนปลายสองข้างม้วนห้อยลง สีขาว ปลายมีแต้มสีม่วงแดง เสาเกสรป้อมและสั้นสีครีม เป็นไม้พื้นเมืองของฟิลิปปินส์ตอนเหนือ ต้นสีขาวบริสุทธิ์ก็มีแต่หายากมาก ฤดูดอกประมาณเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์

V. limbata (ลิบบาก้า) ใบกว้างประมาณ ๒ ซม. และยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๒๐ ซม. ใบแข็ง ลำต้นรูปทรงอ้วนแข็งและสูง ก้านช่อดอกไม่ต่ำกว่า ๒๕ ซม. หรือยาวกว่าใบ ดอกโตประมาณ ๕ ซม. กลีบนอกและกลีบในเป็นแผ่นกว้าง พื้นกลีบมีสีเหลืองคล้ำ มีลายตารางร่างแหหรือตาสมุกห่างๆ สีน้ำตาลแดงหม่น บางทีบริเวณเส้นน้ำตาลแดงของลายตารางแหอาจ

แผ่นใบคลุมพื้นสีเหลืองไว้มาก ๆ เกือบหมด ชอบกลีบสีเหลือง หลังกลีบสีอ่อนและมีเหลืองสีม่วง ปากสีม่วงชมพูและอาจมีขอบขาว ปากกว้างประมาณ ๗ มม. เกือบยกขึ้น เป็นกล้วยไม้ที่เลี้ยงง่าย ให้ดอกง่าย เป็นไม้พื้นเมืองของชาวและตัดไปทางแถบตะวันออก

V. dearei (เตียรี่) เป็นแวนด้าที่มีลำเข้านใหญ่และใบกว้าง โคนใบชิดกัน ตัวใบบิดเล็กน้อย ช่อดอกสั้นและมีดอกน้อย กลีบนอกและกลีบในกว้าง แข็ง หนา ริมกลีบแข็งเพราะ ริมกลีบเกือบชิดหรือบางที่ชิดจนแยกยากกัน สีเหลืองครีมหรือเหลืองซีด บางที่มีเหลืองสีน้ำตาลบาง ๆ จากปลายกลีบ หูปากสองข้างเล็ก สีขาว โค้งจนปลายด้านหน้าเกือบชิดกัน โคนแผ่นปากสีขาวครีม ปลายสีเหลือง ด้านในกว้าง ด้านนอกสองข้างแคบกว่าเล็กน้อยและม้วนลงเล็กน้อย ที่โคนแผ่นปากใกล้ ๆ กับรอยต่อมีเส้นสีแดง ๒-๓ เส้น เป็นกล้วยไม้ป่าพื้นเมืองแถบหมู่เกาะบอร์เนียว มีบทบาทสำคัญในการผสมพันธุ์แวนด้าอยู่มีใช้น้อย โดยเฉพาะในด้านการให้ลูกผสมสีไปทางเหลืองและกลีบหนา

V. bensoni (เบนโซนี่) “เครื่องสามปอยพะ” หรือ “เครื่องนกน้อย” ใบยาวประมาณ ๑๘ ถึง ๒๕ ซม. ปลายใบเป็นแฉกเว้าไม่สม่ำเสมอ ก้านช่อปลายเอนขึ้น อาจยาวได้ถึง ๓๐ หรือ ๔๐ ซม. มีดอกประมาณ ๗ ถึง ๑๕ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๕ ซม. กลีบนอกและกลีบในโคนกลีบแยกออก ปลายมน หลังกลีบสีขาว ด้านหน้าสีเขียวมะกอกหรืออมสีน้ำตาล หรือน้ำตาลแดง มีตารางเหลืองน้ำตาล ปากสีม่วง โคนปากขาว กลางปากคอด แต่ปลายปากกว้างและผ่าลึกลงไป เกิดเป็นสองแฉก เส้าเกสรสีขาว เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองทางแถบชายแดนพม่าติดต่อกับภาคเหนือของประเทศไทย

V. coerulescens (เชอร์ลุสเซนส์) “ฟ้าม้วนน้อย” ใบยาวประมาณ ๑๒ ถึง ๒๐ ซม. และกว้างประมาณ ๒ ซม. ปลายใบมีสองแฉก ก้านช่อยาว ๓๐ ถึง ๔๐ ซม. มีดอกมาก ดอกโต ๒.๕ ถึง ๓.๕ ซม. ดอกแต่ละดอกมีก้านยาวประมาณ ๔ ถึง ๕ ซม. กลีบนอกและกลีบใน สีม่วงหรือสีฟ้าอมม่วงอ่อน ๆ ปากสีเข้ม หูปากทั้งสองข้างเล็กมาก แผ่นปากปลายผายออกและหยักกลางเล็กน้อย มีสันนูนสองเส้นตามความยาวของปาก ริมสองข้างแผ่นปากม้วนลง เกือบยกขึ้นเส้าเกสรสีฟ้า ฝากรอบเกสรสีเหลือง ดินกำเนิดมีในเขตภาคเหนือของประเทศไทยต่อเขตพม่า

V. foetida (โฟทีต้า) ช่อดอกสั้นมาก มีดอกเพียง ๒ หรือ ๓ ดอก ลักษณะดอกคล้ายคลึงกับแวนด้าเตียรี่ กลีบนอกและกลีบในสีม่วงชมพู มีตารางเหลืองเข้มกว่าพื้นดอกที่

ริมกลีบ โคนกลีบสีขาวครีม หูปากทั้งสองข้างสีอมเหลือง ปลายแผ่นปากสีอมม่วงกลืนหอม
ฉุน เป็นกล้วยไม้ป่าพื้นเมืองของเกาะสุมาตรา

การปลูกแวนด้าโจคิม

ชื่อของพืชชนิดหนึ่งที่เราเรียกติดปากกันว่า “แวนด้า” ความจริงก็คือกล้วยไม้ชนิด
หนึ่งในกล้วยไม้สกุลแวนด้านั่นเอง แวนด้ามีได้มีชนิดเดียวอย่างที่ยังมีหลายคนเข้าใจเช่นนั้น
แต่ที่เราเรียกติดปากกันว่าแวนด้า ก็เป็นเพียงแวนด้าลูกผสมชนิดหนึ่งซึ่งมีชื่อเรียกสั้น ๆ ว่า
แวนด้าโจคิม ยังมีแวนด้าอีกมากมายหลายชนิด เช่น พ้ามุ่ย สามปอย เอื้องโมก และอื่นๆ
อีก แต่ก็ไม่แพร่หลายมากมายนัก ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงแวนด้า ก็มักจะหมายถึงแวนด้าโจคิม
ซึ่งปลูกกันอย่างดาษดื่นและเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไป การที่มีผู้นิยมปลูกแวนด้าโจคิมกัน
อย่างแพร่หลายก็เพราะเหตุว่า บุคคลโดยทั่ว ๆ ไปมีนิสัยรักดอกกล้วยไม้เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว
และโดยเหตุที่แวนด้าโจคิมเป็นกล้วยไม้ซึ่งปลูกง่าย เลี้ยงง่าย ขยายพันธุ์ง่าย ออกดอกง่าย
และมีดอกดก นอกจากนั้นต้นก็ยังมีความสูงกว่ากล้วยไม้อื่น ๆ และการเจริญเติบโตก็ไม่ใคร่
จะเลือกดินฟ้าอากาศ ดังนั้น ครอบครัวยุคใหม่ไม่ว่าจะเอาใจใส่ต่อสิ่งเบ็ดเตล็ดภายใน
บ้านก็ยังสามรถเลี้ยงแวนด้าโจคิมนี้ได้ และจากเหตุผลที่ว่าแวนด้าโจคิมเป็นกล้วยไม้ที่เลี้ยง
ง่าย ให้ดอกง่ายและดอกดกนี้เองที่ทำให้หลายครอบครัวสามารถปลูกแวนด้าโจคิมเป็นงาน
อดิเรก และตัดดอกขายเป็นรายได้เบ็ดเตล็ดมาช่วยค่าครองชีพในครัวเรือนอีกทางหนึ่ง คุณ
ลักษณะของดอกแวนด้าโจคิมที่ทำให้ตลาดดอกไม้นิยมก็คือ ก้านช่อยาวสามารถปักแจกันหรือ
จัดกระเช้าได้สะดวก ดอกบานทนไม่เหี่ยวง่าย กลีบดอกแข็งทนทานต่อการกระทบกระเทือน
โดยไม่ช้ำง่าย ขนาดดอกใหญ่พอสมควร สีเย็นตา มีดอกออกสู่ตลาดได้ตลอดปี จึงนับได้ว่า
แวนด้าโจคิมเป็นกล้วยไม้ที่เลี้ยงง่ายที่สุด ต้องการความเอาใจใส่ดูแลน้อยที่สุด ลงทุนน้อย
ที่สุด และสามารถทำรายได้ให้เร็วที่สุดเมื่อเทียบกับกล้วยไม้อื่น ๆ ที่เลี้ยงกันอยู่ในปัจจุบันนี้

หลักสำคัญของการปลูกแวนด้าโจคิมก็คือ

๑. บริเวณที่จะทำแปลงปลูกแวนด้าโจคิมจะต้องได้รับแสงแดดตลอดวัน มิฉะนั้น
ปริมาณดอกที่ควรจะได้ จะน้อยกว่าปกติ หรือถ้าร่วมจัดก็จะไม่ออกดอกเลยก็ได้

๒. บริเวณที่ปลูกควรอยู่ใกล้น้ำ เพราะจะได้ใช้น้ำรดได้สะดวก แต่ถ้ามีน้ำประปา
แล้วก็ไม่จำเป็นต้องคำนึงเรื่องใกล้หรือไกลบ่อน้ำ แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ควรให้แวนด้าโจคิม
ขาดน้ำ เพราะนอกจากจะทำให้ไม่งามแล้วยังทำให้แมงมุมแดง หรือโรคข้อดำรบกวนได้ง่าย

๓. คอยระวังรักษาความสะอาดบริเวณแปลงบ้างเป็นครั้งคราว อย่าให้มีหญ้าหรือวัชพืชขึ้นรบกวน เพราะจะทำให้เป็นที่อาศัยของศัตรู เช่น โรคและแมลง นอกจากนี้การที่มีหญ้าขึ้นรบกวนก็จะทำให้แวนต้าโจคิมไม่แข็งแรงสมบูรณ์ตามปกติ

๔. ถ้าหากมีที่กว้างพอให้เราสามารถเลือกได้ ก็ควรเลือกวางแปลงให้ยาวไปทางทิศเหนือและทิศใต้ คือวางแปลงขวางทางเดินของดวงอาทิตย์ เพื่อให้ต้นแวนต้ามีโอกาสได้รับแสงแดดได้มากที่สุด

ฤดูปลูก

ฤดูที่เหมาะสมแก่การปลูกแวนต้าโจคิม ก็คือต้นฤดูฝนถึงกลางฤดูฝน เพราะเป็นฤดูที่กำลังมีดินฟ้าอากาศเหมาะแก่การเจริญเติบโต ถึงที่ปลูกใหม่จะตั้งตัวเร็ว และตอนที่ตัดเอายอดไปปลูกก็จะแตกหน่อใหม่เร็วด้วย

การเตรียมกิ่งแวนต้าโจคิมสำหรับทำพันธุ์ปลูก

กิ่งแวนต้าโจคิมที่จะใช้ทำพันธุ์ปลูกนั้นเราได้มาโดยการตัดยอด ถึงที่ตัดมาควรจะมียาวประมาณ ๗๐ ซม. ถึง ๑ เมตร หรือให้มีรากที่แข็งแรงดีมาไม่ต่ำกว่า ๓ หรือ ๔ ราก โดยเหตุที่รากแวนต้าโจคิมเกิดจากส่วนข้างของลำต้นเป็นระยะๆ รากที่เกิดจากส่วนของลำต้นที่สูงกว่า จะเป็นรากที่มีอายุอ่อนกว่า ฉะนั้นถ้าตัดยอดสูงเกินไป นอกจากจะได้ยอดสั้นซึ่งมีกำลังในการเติบโตอ่อนแล้ว ยังได้ยอดที่มีรากน้อย และเป็นรากที่อ่อนแอมากอีกด้วย ฉะนั้นการที่แวนต้าปลูกใหม่จะแข็งแรง และตั้งตัวเร็วก็ขึ้นอยู่กับความแข็งแรงของกิ่งพันธุ์ด้วย ต่อเติมที่ตัดยอดไปใช้ทำพันธุ์ปลูกแล้วก็ให้รดน้ำบำรุงตามปกติ จะแตกยอดใหม่อีก ซึ่งบางต้นที่แข็งแรงสมบูรณ์จริงๆ อาจแตกให้ได้หลาย ๆ ยอด

กิ่งพันธุ์ที่ทำการตัดมาแล้ว หากยังมีได้ปลูกในทันทีทันใด หรือปลูกยังไม่เสร็จในวันนั้น ให้นำไปเก็บในที่ร่มรำไร มีอากาศชื้น และมีลมโกรกได้พอสมควร การวางก็ควรวางตามตั้งหรือพิงไว้ อย่าวางนอนทับถมกัน เพราะอาจทำให้ชำหรือเน่าได้ง่าย

การเตรียมแปลงปลูก

แปลงสำหรับปลูกแวนต้าโจคิมควรจะกว้างประมาณ ๗๐ เซนติเมตร ถึง ๑ เมตร ส่วนความยาวของแปลงนั้นแล้วแต่บริเวณเนื้อที่จะอำนวยให้ รอบๆ แปลงควรยกเป็นขอบให้สูงจากระดับพื้นดินปกติไม่น้อยกว่า ๓๐ เซนติเมตร ขอบแปลงที่จะยกสูงขึ้นนี้ทำได้หลายแบบ

เช่นใช้อิฐมอดุก่อเป็นขอบขึ้น แต่การก่อขอบด้วยอิฐนี้ต้องก่อแบบโปร่งๆ ก่อการเรียงอิฐแต่ละชั้นนั้น ให้เว้นระยะห่างระหว่างหัวก่ออิฐพอสมควร เมื่อก่อเสร็จแล้วห้ามมิให้โบกปูนทับ เพราะจะทำให้อิฐดูดความชื้นไม่ได้ดี การที่ต้องก่ออิฐให้โปร่งก็เพื่อให้แปลงมีการระบายน้ำและการถ่ายเทของอากาศได้ดีขึ้น ถ้าไม่ใช้อิฐอาจใช้ไม้ที่ใช้ทำพื้นบ้านที่ตามนอนทำเป็นขอบซ้อนกันสูงขึ้นไปสัก ๒ แผ่นประมาณ ๑๖ นิ้วก็ได้ โดยเอาไม้หลักปักกันไว้รอบนอกเป็นระยะๆ ถ้าไม่ใช้กรอบไม้ อาจใช้กระเบื้องหลังคาชนิดลูกฟูกปักเรียงตามตั้งทำเป็นขอบก็ได้เหมือนกัน เสร็จแล้วจึงขุดดินภายในท้องแปลงออกให้ลึกไม่น้อยกว่า ๒๐ เซนติเมตรแล้วใช้ขี้เถ้าเคลบใส่แทนดินที่ขุดออก กระทั่งหน้าขี้เถ้าให้เรียบและแน่นพอสมควร เมื่อเตรียมตัวแปลงเสร็จแล้วจึงนำหลักมาปักเป็นแถว เพื่อให้แนวตำแหน่งหลักนี้จะต้องปักอยู่ตลอดอายุที่แนวทำนั้นอยู่ในแปลง จึงจำเป็นต้องใช้ไม้ที่มีความทนทานไม่ผุง่าย เช่น ไม้สัก หรือจะใช้ไม้เต็งรังซึ่งมีราคาถูกกว่าไม้สักก็ได้ ไม้หลักนี้ใช้ไม้ระแนงหน้า ๑ นิ้วสี่เหลี่ยมยาว ๑ เมตรครึ่ง ปลายด้านหนึ่งเสียบแหลม ใช้ปลายด้านที่เสียบแหลมนั้นปักลงในดิน ให้เหลือสูงจากระดับพื้นดินเพียง ๑ เมตร ถ้าแปลงกว้าง ๗๐ เซนติเมตร ให้ปัก ๒ แถว โดยเว้นระยะระหว่างแถวและระหว่างหลัก ๔๐ เซนติเมตร และเว้นระยะจากขอบแปลงข้างละ ๑๕ เซนติเมตร แต่ถ้าแปลงกว้าง ๑ เมตร ก็ปักหลักได้ถึง ๓ แถว และถ้าจะให้หลักนั้นมั่นคงแข็งแรงจริง ๆ ก็ควรให้ลวดหรือไม้เล็ก ๆ ตียึดระหว่างหัวหลักอีกทีหนึ่ง

การปลูก

เมื่อเตรียมแปลงและปักหลักได้เรียบร้อยแล้ว จึงนำกิ่งวนดำโຈิมที่เตรียมไว้ลงปลูกในแปลง— โดยเอาโคนกิ่งปักลงรอบ ๆ หลักให้โคนจมลงในขี้เถ้าเคลบซึ่งรองพื้นแปลงอยู่เล็กน้อย แล้วใช้เชือกถักด้วยมัตตั้นแนวเท่าใดแนบติดกับหลักสัก ๒—๓ แปลง หลักหนึ่ง ๆ ใช้กิ่งวนดำประมาณ ๖ ถึง ๗ กิ่ง เมื่อปลูกเสร็จทุกหลักแล้วจึงเอาอิฐมอดุก่อทับเป็นก้อนโตประมาณ ๓—๔ เซนติเมตรใส่โคนให้ทับหน้าขี้เถ้าเคลบ และสูงจากระดับขี้เถ้าเคลบขึ้นมาประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ เซนติเมตร ส่วนที่ถัดจากอิฐขึ้นมาใช้กาบมะพร้าวที่แช่น้ำจนอิ่มน้ำประมาณ ๓ วันใส่ทับกันจนกระทั่งเต็มและพูนขึ้นมาเหนือระดับขอบแปลงเล็กน้อย เพราะกาบมะพร้าวนี้นี้เมื่อเก่าจะค่อย ๆ ยุบตัวได้

การปฏิบัติรักษา

หลังจากปลูกเสร็จแล้วควรรดน้ำให้ชุ่ม ซึ่งในระยะแรกอาจจะต้องรดน้ำมาก เพราะเครื่องปลูกยังแห้งและใหม่อยู่ จำเป็นจะต้องรดน้ำมากกว่าปกติ ในระยะแรก ๆ นี้ถ้าหาทางมะพร้าวคลุมบนหลักเพื่อบังแดดจัดสัก ๗ ถึง ๑๐ วันก็จะช่วยให้ตั้งตัวเร็วขึ้น

เมื่อแวนดำตั้งตัวและออกรากเกาะเครื่องปลูกแข็งแรงแล้วก็เริ่มให้ปุ๋ยได้

การให้น้ำสำหรับแวนดำโจกิมที่ปลูกเป็นแปลง ๆ เช่นนี้ จะใช้บัวรดน้ำชนิดใส่ฝักบัวธรรมดาก็ได้ ข้อสำคัญมีอยู่ว่าควรให้น้ำให้เครื่องปลูกชุ่มทั่วถึงกับ โดยปกติการให้น้ำวันละครึ่งนิ้วพอสวยแล้ว ถ้าหากจำเป็นต้องให้น้ำในตอนเย็นก็ควรกระทำในเวลาที่แดดอ่อนมาก และกะเนดูว่าเครื่องปลูกคายความร้อนอยู่ที่สูงจากแสงแดดในตอนกลางวันพอสมควรแล้ว แต่ถ้ารดน้ำในเวลาเช้าได้ก็ไม่มีปัญหาใดในเรื่องนี้

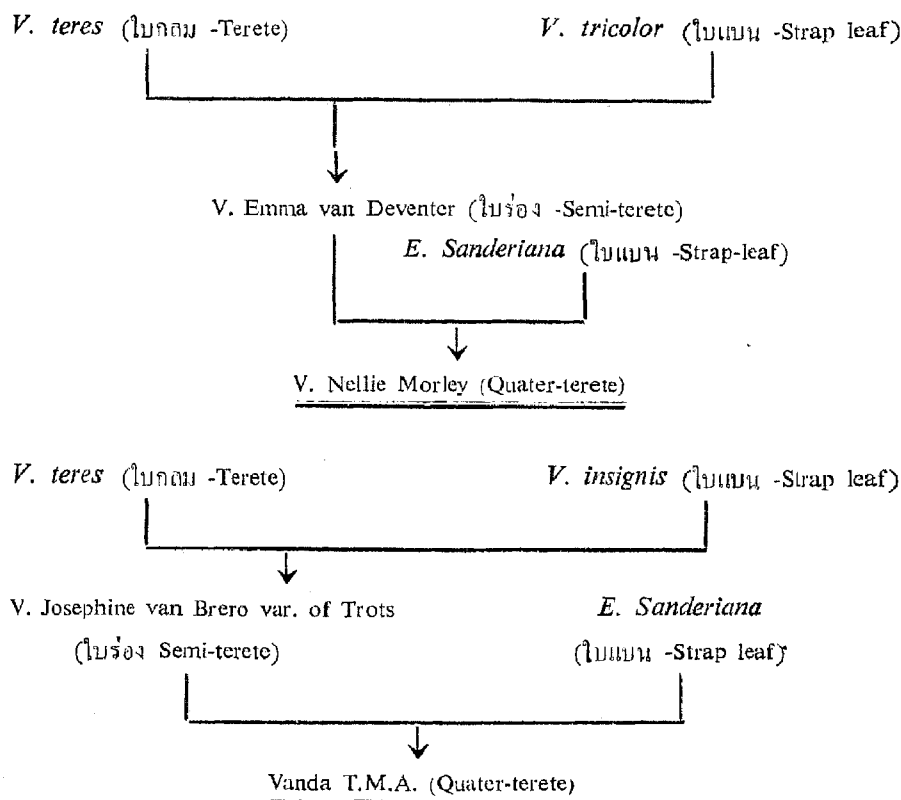
แวนดำโจกิมก็เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ดังนั้นจึงย่อมมีความต้องการอาหารเพื่อสร้างความเจริญเติบโตเป็นธรรมดา ปุ๋ยเป็นแหล่งอาหารสำหรับต้นไม้ที่ทุกขณะราบดี แต่เราจะต้องพิจารณาต่อไปอีกว่าปุ๋ยชนิดใดที่เหมาะสมสำหรับแวนดำชนิดนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะขอแนะนำว่าการปลูกแวนดำโจกิมเป็นแปลง ๆ เช่นนี้ควรจะใช้ปุ๋ยที่หาง่ายและเป็นไปในทางประหยัด เช่น ชีวูหรือน้ำปัสสาวะ แต่ก่อนที่จะนำมาใช้เป็นปุ๋ยจะต้องทิ้งให้สลายตัวเพื่อให้ต้นไม้ไม่สามารถนำเอาอาหารธาตุไปใช้ได้ ทางที่ดีควรหาโถหรือไหใส่น้ำปัสสาวะปิดฝาหมักไว้สัก ๓ ถึง ๔ วัน แล้วจึงตวงเอาน้ำปัสสาวะนั้นมาประมาณหนึ่งกระป๋องผสมกับน้ำหนึ่งป๋บกคนให้ทั่ว แล้วใช้บัวรดแวนดำให้ชุ่ม ถ้าใช้ชีวูให้น้ำมาใส่โถแล้วเติมน้ำให้เต็มโดยใช้ชีวูสดประมาณ ๑ ป๋บผสมน้ำ ๕ ป๋บ หมักทิ้งไว้สัก ๕ ถึง ๗ วัน แล้วจึงเอาน้ำชีวูนั้น ๑ ส่วนผสมน้ำอีก ๑๐ ส่วน เป็นปุ๋ยรดแวนดำได้ ถ้าหากมีเศษปลาหรือเศษเนื้อสดที่เหลือจากการปรุงอาหารจะนำมาหมักไว้สัก ๔-๕ วันแล้วผสมน้ำรดก็ถือว่าเป็ปุ๋ยที่ใช้ได้ดีเหมือนกัน การให้ปุ๋ยควรกระทำในเวลาเช้าขณะที่แดดยังอ่อนอยู่ ระยะเวลาที่ให้ปุ๋ยควรเว้นระยะประมาณ ๑ ถึง ๒ สัปดาห์ต่อครั้ง แต่ไม่ควรให้ปุ๋ยในวันที่มีฝนตกหรือมีอากาศมีดกชื้น เมื่อแวนดำโจกิมเจริญเติบโตสูงประมาณเมตรครึ่ง หรือพวยยอดสูงพ้นหลักได้สักหน่อยก็จะเริ่มตั้งช่อและออกดอก เมื่อออกงามและสมบูรณ์เต็มที่ จะมีดอกหนาแน่นปกคลุมไปทั่วบริเวณแปลงอย่างน่าพึงพอใจ ถ้าได้ทะยอยกันตัดส่งตลาดดอกไม้ก็จะทำให้เจ้าของมีรายได้เป็นลำไฟประจำอีกทางหนึ่ง

ส่วนการปลูกแวนด้าใบกลมชนิดอื่น ๆ ก็คงอาศัยหลักเกณฑ์เช่นเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาแล้ว ในบางกรณีที่มีกิ่งพันธุ์จำนวนน้อยไม่สามารถจะปลูกลงแปลงได้ ก็อาจปลูกลงกระถางใหญ่ ๆ โดยการทำหลักปักในกระถางและใช้หลักเกณฑ์ในการปลูกเช่นเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาแล้ว

๓. แวนด้าประเภทใบร่อง (Semi-terete Vanda) เป็นแวนด้าที่รู้จักกันทั่ว ๆ ไปอีกประเภทหนึ่ง แวนด้าประเภทนี้มีใช่เป็นแวนด้าที่มีเลือดบริสุทธิ์ตามธรรมชาติ แม้ว่าบางชนิดจะมีกำเนิดจากป่า แต่ก็เท่าที่ค้นพบแล้วปรากฏว่าแต่ละชนิดเป็นลูกผสมป่าตามธรรมชาติทั้งสิ้น นอกจากนั้นยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่มนุษย์ผสมขึ้น โดยทำการผสมระหว่างแวนด้าใบกลมกับแวนด้าใบแบน จึงกล่าวสรุปได้ว่าแวนด้าประเภทใบร่องนี้เป็นผลของการผสมพันธุ์ระหว่างแวนด้าใบกลมกับแวนด้าใบแบน จะเป็นการผสมกันด้วยวิธีการของธรรมชาติหรือมนุษย์เป็นผู้ผสมก็ตาม ลักษณะประจำประเภทของแวนด้านี้อยู่ระหว่างใบกลมกับใบแบน ใบรูปทรงกระบอกกลวง ด้านหลังใบผ่าตามยาวและอ้าออก เป็นร่องแคบ ๆ ตลอดความยาวของใบ ถ้าตัดใบออกเพื่อดูหน้าตัดตามขวางจะสังเกตเห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับวงพระจันทร์ ชนิดที่มีกำเนิดจากป่าและเป็นที่รู้จักกันดีนั้นมีอยู่สามชนิดด้วยกัน ดังได้กล่าวไว้แล้ว แต่แวนด้าใบร่องที่นิยมกันมากนั้นเป็นชนิดลูกผสมที่มนุษย์ผสมขึ้นระหว่างแวนด้าใบกลมกับแวนด้าใบแบน โดยเหตุที่มีดอกขนาดใหญ่ขึ้นและสีอันผิดแปลกออกไปอย่างกว้างขวาง นอกจากนั้นยังมีลักษณะเลี้ยงง่าย เจริญเติบโตเร็ว สามารถเลี้ยงกลางแดดได้ อันเป็นลักษณะที่ถ่ายทอดมาจากแวนด้าใบกลมทั้งสิ้น ดังตัวอย่างเช่นแวนด้าใบร่อง V. Emma van Deventer = *V. teres* ใบกลม × *V. tricolor* ใบแบน แวนด้าใบร่อง V. Maurice res Trepo = *V. teres* ใบกลม × *E. Sanderiana* ใบแบน แวนด้าใบร่อง V. Mevr. L. Velthuis = *V. Miss Joaquim* ใบกลม × *E. Sanderiana* ใบแบน ซึ่งลูกผสมระหว่างสกุลแวนด้ากับสกุลยูแอนเธนั้น ได้สกุลชื่อ “แวนแดนธะ” แต่บางที่เขาก็นิยมสกุลยูแอนเธ เป็นแวนด้า ดังนั้น ‘เวลธุยส์’ จึงเป็นได้ทั้งแวนด้า หรือยูแอนเธ นอกจากแวนด้าทั้งสามประเภท คือ ใบกลม ใบแบน และใบร่อง ซึ่งยึดถือเป็นหลักสำคัญในการแบ่งแยกประเภทแวนด้าแล้ว ยังมีประโยชน์ย่อยอันเกิดขึ้นใหม่ จากการผสมพันธุ์ซึ่งมนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อให้ได้แบบที่วิจิตรพิสดารผิดแปลกออกไปอีก โดยถือหลักเกณฑ์การผสมระหว่างประเภท เช่นเอาแวนด้าใบแบนไปผสมกับแวนด้าใบร่อง เพื่อให้เกิดเป็นประเภทใหม่ซึ่งมีเลือดแวนด้าใบกลมเหลืออยู่ประมาณ ๑ ใน ๔ อันเป็นอัตราส่วนจากความน่าจะเป็น (possibility) เรียก

ชื่อประเภทใหม่นี้ว่า Quater-terete Vanda ซึ่งก็ยังมีอุปนิสัยเลี้ยงง่ายเหมือนแวนต้าใบกลมเหลืออยู่มาก แต่คุณภาพของดอกก็ดี ความแข็งแรงของลำต้นก็ดี สิ่งเหล่านี้ทวีขึ้นไต่อย่างน่าสนใจ

ทั้งจะยกตัวอย่างเช่น : แวนต้าเนลลี มอร์เลย์ แวนต้า ต้นชะยัน และแวนต้า ที เอ็ม เอ ซึ่งกำลังมีชื่ออยู่ในขณะนี้

วิธีปลูก แวนต้าใบรื่องประเภท Semi-terete ก็คือ Quater-terete ก็คือ ได้ถ่ายทอดเอาลักษณะเลี้ยงง่าย, ทนแดดจัด, ชอบน้ำและปุ๋ยมาก ไว้จากแวนต้าใบกลมซึ่งเป็นบรรพบุรุษอยู่บ้าง นอกจากคุณลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ มีเหตุที่พึงสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ แวนต้าใบกลมมีรูปทรงสูง มีข้อปล้องยาวมาก ส่วนแวนต้าใบแบนมีรูปทรงเตี้ยกว่าเพราะข้อปล้องถี่ใบซ้อนกันเป็นแผง เมื่อผสมเป็นลูกผสมใบรื่องประเภท Semi-terete มีเสียดใบกลมและใบแบนครั้งต่อครั้ง ลูกส่วนมากจะให้ดอกเมื่อมีขนาดสูงมาก ลำต้นและใบใหญ่ขึ้นอันได้ลักษณะมาจากแวนต้าใบแบน แต่เมื่อเอาแวนต้าใบแบนผสมกับเข้าไปอีกชั้นหนึ่ง ลูก

ผสมที่ได้มีเลือดแวนดำไปกลมอยู่เพียง ๕ เป็น Quater-terete ยังมีลักษณะเลี้ยงง่ายทนแดด ชอบน้ำ แต่สามารถให้ดอกตั้งแต่ต้นยังมีขนาดเล็กไม่สูงเท่าโคนัก ใบและต้นใหญ่โตแข็งแรง ขึ้นอีก แต่ยังมีลักษณะใบร่องเหลืออยู่บ้าง กาบใบก็ยังติดติดกันเป็นแผงแน่นอย่างใบแบน และรูปทรงยังสูงกว่าใบแบนอย่างชัดเจน การปลูกใช้ปลูกลงในกระถางดินเผาที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่เล็กน้อยจะทำให้โตเร็ว เพราะรากแวนดำประเภทนี้ต้องการที่กว้างและชุ่มชื้นสูง ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการแสงแดดจัดทางด้านบน เครื่องปลูกชั้นล่าง ๆ ควรให้โปร่งมากโดยใช้กระถางแตกชิ้นใหญ่ ๆ วางตามตั้ง เกยกันไปร่วง ๆ สลับกับถ่านก้อนใหญ่ ๆ ชั้นถัดขึ้นมาก็ใช้กระถางแตกแผ่นเล็กลง แต่ก็คง เรียงตามตั้ง เรื่อย ๆ ขึ้นมา จนกระทั่งถึงชั้นบนสุดใช้กระถางแตกแผ่นเล็ก ๆ เรียงตามตั้ง ค่อย ๆ เรียงลงไปจนกระทั่งอุตุผิวหน้าของเครื่องปลูกหมด เพื่อเวลาเราจะใช้ออสมันดำสับหรือบาร์คโรยคลุมหน้า สิ่งเหล่านี้จะได้ไม่ล่อครูดกไปหมักหมมหรือทำให้ก้นกระถางแน่นทึบ การเรียงกระถางแตกตามตั้งโดยตลอด จะช่วยให้เรารดน้ำให้ชุ่มได้โดยไม่ต้องระมัดระวังว่าน้ำจะแฉะเกินไปจนทำให้รากเสีย เพราะน้ำจะสามารถระบายไปได้รวดเร็วไม่ขังอยู่นาน ถ้าหากปล่อยให้กระถางแตกนอนตามแบน ถ้าขึ้นโคหงายก็จะกลายเป็นแอ่งขังน้ำ หรือถ้าขึ้นโคคว่ำก็จะกลายเป็นร่มกำบังมิให้ส่วนใต้เปียกน้ำ และยังเป็นที่อาศัยของมดหรือแมลงต่าง ๆ ได้ การเรียงตามตั้งจึงไม่ทำให้รากของแวนดำเสียแม้ว่าจะมีฝนตกชุกมากหรือรดน้ำชุ่มมาก และทางที่ดีควรรหาออสมันดำสับไม่ต้องละเอียดนัก คลุมทับหน้าเครื่องปลูกพอสมควรเพื่อช่วยให้รากเดินไต่บนผิวบนของเครื่องปลูกได้สะดวก และจะช่วยให้รากแข็งแรงเจริญเร็วขึ้น เนื่องจากแวนดำประเภทนี้มีขนาดสูงจึงมีผู้นิยมใช้วัตถุอุ้มน้ำเป็นหลักให้รากเกาะ เพื่อให้แข็งแรงไม่ล้มง่าย และเป็นทางให้ได้รับความชื้นอีกทางหนึ่ง หลักนี้บางที่ใช้รากตาลหรือรากเฟิน แต่ก็มีบางคนใช้หลักไม้ระแนงแล้วเอาขี้เถ้าขี้มูลสัตว์โรยรอบก้นนับว่าใช้ได้ผลดีเหมือนกัน การรดน้ำในฤดูที่มีความชุ่มชื้นสูงเช่นฤดูฝนการรดน้ำให้ชุ่มวันละครึ่งวันนับว่าเพียงพอ แต่ถ้าในฤดูแล้งหากเห็นว่าเครื่องปลูกแห้งมากจะให้น้ำวันละสองครั้งเช้า-เย็น เป็นบางวันก็ได้ แต่ควรจะต้องดูถึงไปไต่ผิวของเครื่องปลูกว่าชื้นหรือไม่

การปลูกลงกระถางก็ดีหรือถ้ามีจำนวนมาก ๆ จะปลูกลงแปลงก็ดี ถ้าเป็นต้นที่ได้มาด้วยวิธีตัดยอด การปลูกลึกลงในเครื่องปลูกจะดีกว่าการปลูกต้น แม้ว่าการปลูกลึกอาจให้ดอกช้ากว่ากันเล็กน้อยแต่ก็ทำให้ยอดแวนดำตั้งตัวแข็งแรงและเจริญเติบโตเร็วกว่ากันมาก

การปลูกแวนด้าใบแบน

แวนด้าประเภทใบแบนนี้ มีรากเป็นรากอากาศแท้ ๆ คือรากมีขนาดใหญ่ ห้อยออกจากภาชนะไปสู่อากาศ จึงชอบภาชนะปลูกที่โปร่ง เช่นกระเช้าไม้ ถ้าเป็นกระถางดินเผา ก็ควรเป็นชนิดที่มีรูมาก ๆ เพื่อให้รากลอยออกสู่อากาศได้สะดวก เครื่องปลูกชั้นล่างควรใช้กระถางแตกและถ่านหินใหญ่ ๆ วางเกยกันโปร่ง ๆ ให้ระบายอากาศได้มากที่สุด ชั้นบนใส่ฮิวมัสทำคลุมไว้เพื่อเก็บความชื้นได้บ้างแต่ไม่ควรอัดแน่น ให้คลุมไว้ให้หลวมพอสมควร เพราะแวนด้าใบแบนนี้ต้องการรากน้ำให้ชุ่มแต่ให้แห้งได้เร็ว ถ้าอัดแน่นจะแห้งช้าเกินไปอาจทำให้รากเน่า ทางที่ดีไม่ควรอัดด้วยไม้หรือเครื่องมีอัดชนิดใด ๆ แต่ให้ใช้มืออัด เมื่อรู้สึกถึงมือเบา ๆ ก็พอแล้ว การให้น้ำควรให้ในตอนเช้าทุกวัน ๆ ละหนึ่งครั้ง การให้ปุ๋ยน้ำ ให้สัปดาห์ละครั้งในเวลาเช้าของวัน ไม่ควรปล่อยให้เครื่องปลูกผุ เพราะจะทำให้รากได้รับอันตราย ไม่สามารถจะหาอาหารได้ ถ้าเครื่องปลูกผุควรเปลี่ยนเครื่องปลูกใหม่ หรือถ้าสังเกตเห็นว่าเครื่องปลูกสกปรกมาก รากที่ออกใหม่มักชำรุดเสียหาย ก็ควรจัดการเปลี่ยนเครื่องปลูกได้ ต้นแวนด้าใบแบนที่สูงมาก ๆ มีรากเกิดจากต้นส่วนเหนือเครื่องปลูกสัก ๔--๕ เส้น ก็ตัดยอดให้มีรากติดไป ๓--๔ เส้น แล้วนำไปปลูกใหม่ได้ ส่วนแตกก็จะแตกหน่อใหม่บางที่ต้นแข็งแรง แม้จะไม่ตัดยอดก็แตกหน่อได้ เมื่อหน่อเจริญเติบโต มีรากแข็งแรงพอสมควร ก็ตัดหน่อออกจากต้นเดิม นำไปปลูกลงภาชนะใหม่

โรงเรือนสำหรับเลี้ยงแวนด้าใบแบนนี้ควรที่ระแนงหลังคา ๑ อัน เว้น ๑ อันแทนเดียวกันกับเรือนเลี้ยงแคทลียา แต่ข้างฝาเรือนควรให้โปร่งและมีลมโกรกได้ดีกว่า เพราะรากแวนด้าเป็นรากอากาศ ต้องการอากาศมากกว่าแคทลียา

การขยายพันธุ์แวนด้า

แวนด้าเป็นกล้วยไม้ประเภทที่มีการเจริญเติบโตแบบ monopodial การขยายพันธุ์จึงใช้วิธีตัดยอด ดังได้อธิบายเป็นหลักเกณฑ์ไว้แล้วในบทต้น ๆ ฉะนั้น ในบทนี้จึงจะบอกเล่าเพียงหัวข้อและส่วนปลีกย่อยบางประการพอเป็นเครื่องทบทวนความจำบ้างเล็กน้อย

การขยายพันธุ์แวนด้าทำได้โดยการตัดยอด (Top-Cutting หรือ Air-layering) วิธีสังเกตสภาพกล้วยไม้ที่เหมาะสมแก่การตัดยอดนั้น ให้สังเกตว่าเหนือระดับที่ตัดนั้นต้องมีรากซึ่งแข็งแรงและมีจำนวนรากมากพอจะเลี้ยงยอดที่ตัดออกแล้วให้เจริญเติบโตได้ โดยปกติยอดควรจะมีรากไม่ต่ำกว่า ๓--๔ รากขึ้นไป ส่วนโคนก็จะมีใบติดอยู่อย่างน้อย ๓ คู่ ทางที่ดีเพื่อ

ป้องกันการทรุดของยอดและต้องการให้ยอดตั้งตัวเร็ว ควรเอาออสมันดำหรือรากเฟินสัก ส่วนหนึ่งผูกไว้ตรงเหนือบริเวณที่ตั้งใจจะตัดเพื่อล่อให้รากออกเกาะออสมันดำนั้น เมื่อเห็นว่า รากเกาะดีแล้วจึงตัดส่วนให้ออสมันต่ำลงมา ยอดที่ยกไปปลูกจะมีออสมันต่ำเกาะติดรากอยู่ ซึ่งนับว่าดีกว่ารากที่อยู่เปล่า ๆ บางคนใช้ควั่นโคนแทนการตัดให้ขาดออก เมื่อแวนต่ำถูก ควั่น ยอดจะรู้สึกว่ามีปริมาณอาหารและน้ำถูกบันทึกจนให้ลดจำนวนลง จึงพยายามงอราก ในส่วนเหนือแผลที่ควั่นให้มากขึ้น ส่วนโคนก็จะแทงหน่อใหม่ได้อีกด้วย วิธีนี้ช่วยบังคับ ให้รากออกกลางต้นได้มากในแวนดำต้นที่แตกรากยาก ๆ ซึ่งบางทีต้นสูงมากยังไม่ยอมแตก รากเลยก็มี ยอดที่เห็นว่ามีรากมากแข็งแรงแล้วก็จะตัดไปปลูกได้โดยไม่กระทบกระเทือนมาก เพราะมีเวลารู้สึกตัวอยู่ก่อนแล้ว แทนหน่อที่ถูกบังคับให้แตกด้วยวิธีนี้จะไม่สมบูรณ์ บางทีก็ อ่อนแอ, แคระแกรน หรือคดงอผิดปกติได้ง่าย เพราะน้ำเลี้ยงที่ส่งขึ้นจากรากเดิมจะต้อง ทำหน้าที่เลี้ยงทั้งหน่อและทั้งยอดอีกด้วย ถ้าจะใช้วิธีนี้ สู้ปล่อยให้ต้นแข็งแรงใหญ่โตจริง ๆ จนกระทั่งมีน้ำเลี้ยงเหลือเพื่อสามารถแตกหน่อเองดีกว่า หน่อที่ถึงกำหนดแยกจากต้นเดิมนำไป ปลูกได้ ควรมีรากที่แข็งแรงไม่ต่ำกว่า ๒-๓ ราก ถ้าจะให้ดีควรใช้ออสมันดำรับรากเพื่อให้ รากเกาะดีเสียก่อนจึงตัดหน่อ จะไม่ทำให้หน่อกระทบกระเทือนมากในเมื่อถึงเวลาตัด การ ตัดหน่อควรตัดออกครึ่งหนึ่งอย่าให้ขาด แล้วเว้นระยะ ๕-๖ วันจึงตัดให้ขาดออกก็จะยิ่งดี

การผสมพันธุ์ข้ามประเภทของแวนดำ

คงได้กล่าวมาแล้วว่า แวนดำแบ่งออกเป็นประเภทใบกลมกับใบแบน ส่วนแวนดำ ใบร่อนนั้นเป็นแวนดำที่มีเลือดทั้งประเภทใบกลมและใบแบนปนกัน เนื่องจากแวนดำใบร่อนนี้ มีลักษณะเลี้ยงง่ายและให้ดอกซึ่งมีคุณสมบัติดีอย่างน่ามหัศจรรย์ ไม่ว่าจะเป็นใบร่อนที่มี เลือดใบกลมอยู่ครึ่งหนึ่งหรือเพียงหนึ่งในสี่ก็ตาม จึงเป็นเหตุให้มีผู้พยายามผลิตลูกผสม ประเภทนี้ขึ้น แต่การผสมพันธุ์ก็กระทำได้น้อยในขณะที่ยังมีความต้องการมาก เช่น Vanda T.M.A. เป็นต้น การผสมเพื่อผลิตแวนดำประเภทนี้ก็ดี หรือการใช้แวนดำประเภทนี้ ผสมพันธุ์ต่อไปอีกก็ดีจึงมักไม่ติดฝัก บางทีติดฝักแล้ว ฝักหลุดไป หรือฝักแก่แล้วไม่มีเมล็ด เป็นต้น จึงได้มีผู้ศึกษาหาเหตุผลเรื่องนี้เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

อุปสรรคของการผสมพันธุ์ที่เกิดขึ้นจากการผลิตแวนดำลูกผสมประเภทใบร่อน อาจ แบ่งออกได้เป็นสองสภาวะด้วยกันคือ :—

๑. แวนด้าไบร็องที่ผลิตขึ้นนั้น ผลของการผสมพันธุ์ทำให้ลูกผสมที่เกิดขึ้น อาจจะเป็นหมันได้ ซึ่งทำให้ไม่สามารถใช้เป็นพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ ได้ต่อไป แต่ถ้าหากจะนำต้นที่เป็นหมันมาผสมพันธุ์ต่อไปอีกก็จะไม่ติดฝัก หรือติดฝักแล้วไม่มีเมล็ด บางทีก็มีแต่เมล็ดลีบ การเป็นหมันนี้เป็นผลเนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า แวนด้าไบร็องนั้นเกิดขึ้นจากผลของการผสมพันธุ์ระหว่างแวนด้าไบร็องกับไบแบนซึ่งเป็นการผสมข้ามประเภทกัน จำนวนโครโมโซม (Chromosome) ของแวนด้าไบร็องลูกผสมที่เกิดขึ้นแต่ละต้นก็มีการแปรปรวนไป จากปกติ หรือ ๒ ส่วน ($2n$ หรือ diploid) กลายเป็น ๓ ส่วน ($3n$ หรือ triploid) บางทีก็ ๔ ส่วน ($4n$ หรือ tetraploid) และบางที่ถึง ๕ ส่วน ($5n$ หรือ pentaploid) ก็เช่น V. Nora Potter เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงการเป็นหมันนี้อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ สภาพคือ

- ก. เป็นหมันหมดทั้งสายเลือด หมายความว่าใช้ผสมไม่ได้เลย
- ข. เป็นหมันเพียงบางส่วน อาจผสมได้เมล็ดที่สมบูรณ์บ้างแต่น้อย
- ค. สมบูรณ์โดยแท้ คือสามารถใช้ผสมพันธุ์ได้ผลเต็มที่

ตามธรรมชาติโครโมโซมจะจับตัวกันอยู่เป็นคู่ ๆ แต่เมื่อไข่ในอวัยวะตัวเมียหรือเกสรตัวผู้ก่อกำเนิดขึ้น โครโมโซมจะแยกเป็นเดี่ยวต่อเมื่อเกิดการผสมระหว่างตัวผู้กับไข่ โครโมโซมของแต่ละฝ่ายก็จะเข้าจับคู่กันอีก ถ้าโครโมโซมของแต่ละฝ่ายมีจำนวนไม่เท่ากันหรือมีส่วนผิดปกติ ทำให้จัดระเบียบคืนเดิมไม่ได้ก็จะทำให้เกิดการผสมไม่ติดขึ้น เนื่องจากแวนด้าไบร็องมีจำนวนโครโมโซมไม่คงที่ ดังนั้นลูกผสมระหว่างแวนด้าไบร็องกับแวนด้าอื่นจึงมักจะมีโอกาสเป็นหมันได้มาก เช่น V. Nellie Morley หรือ Vanda T.M.A. ซึ่งกำลังมีชื่อเสียงอยู่ในปัจจุบันนี้ มีแวนด้าบางต้นที่เป็นหมันเพียงบางส่วน ทั้งนี้เนื่องจากว่าภายในกลุ่มเกสรตัวผู้และกลุ่มไข่นั้น อาจมีบางคู่ที่สามารถจับคู่เข้ากันได้พอดีก็จะทำให้เมล็ดเกิดขึ้นและนำไปเพาะได้ แวนด้าลูกผสมบางต้นที่มีจำนวนโครโมโซมมากกว่าปกติ ถ้าหากผสมติด ย่อมจะทำให้เกิดลูกผสมที่มีการแปรปรวน (Variation) มาก คือได้ลูกผสมที่เป็นหมันมากขึ้น อาจเป็นหมันบางส่วนหรือเป็นหมันทั้งต้นก็ได้ บางทีอาจมีต้นที่สมบูรณ์ได้เหมือนกันแต่ก็มีจำนวนน้อยมาก

๒. นอกจากการเป็นหมันแล้ว สาเหตุอันเดียวกันนี้อาจทำให้ลูกผสมที่เกิดขึ้นนั้นมีลักษณะการตาย คืออาจตายตั้งแต่เมล็ดยังอ่อนทำให้ฝักร่วงขณะเมื่อยังไม่แก่ หรือตายเมื่อเมล็ดแก่พอดี ทำให้เมล็ดเพาะไม่ออก บางทีเพาะงอกแล้ว ใบไม่มีสีเขียวอันเป็นสิ่ง

จำเป็นสำหรับชีวิตต้นไม้ จึงทำให้เลี้ยงไม่รอด ดังนั้นลักษณะการตายโดยกรรมพันธุ์นี้ จึงถือเป็นลักษณะประจำเช่นเดียวกับลักษณะใบ, ลักษณะดอก, ฯลฯ เพราะมีสิ่งที่ทำให้เกิดลักษณะนี้ฝังอยู่ในสายเลือดด้วย มิใช่ว่าตายเพราะการปฏิบัติไม่ถูกต้อง ถ้าหากไม่ได้ทำการศึกษาเรื่องนี้ให้เข้าใจละเอียดเสียก่อนแล้ว ก็อาจจะทำให้หลงผิดไปหรือหมกมุ่นไปกับสิ่งที่ไม้อาจเกิดผลได้

สิ่งที่ควบคุมลักษณะการตายอันเป็นกรรมพันธุ์นั้น ก็คือโครโมโซมเช่นเดียวกัน ดังนั้นการศึกษาเรื่องนี้ก็คือการศึกษาด้านหนึ่งของเรื่องโครโมโซมนั่นเอง การตายอันมีสาเหตุเนื่องมาจากโครโมโซมนั้น นับว่าร้ายแรงมาก เพราะไม่มีวิธีการผสมเกสร วิธีการเพาะ วิธีการปลูกปฏิบัติใดๆ จะแก้ได้ทั้งสิ้น กล้วยไม้ที่มีจำนวนโครโมโซมทวีขึ้นได้จากผลการผสมพันธุ์ เช่น แวนด้าใบร่องซึ่งเกิดขึ้นได้จากการผสมพันธุ์ระหว่างแวนด้าใบกลมกับใบแบน จะมีจำนวนโครโมโซมทวีขึ้นจากสองชุดแบบธรรมดา Diploid chromosome เป็นสามชุด Triploid, สี่ชุด Tetraploid หรือหลาย ๆ ชุด Polyploid เมื่อใช้ผสมพันธุ์ต่อไปก็มีโอกาสเกิดการเป็นหมันหรือการตายขึ้นได้ง่ายที่สุด นอกจากนี้กล้วยไม้อื่น ๆ ที่เป็นลูกผสมเชิงซ้อน เช่น ลูกผสมที่เกิดจากการผสมข้ามสกุลก็อาจมีผลเช่นเดียวกัน แต่การเพิ่มหรือทวีจำนวนโครโมโซมก็ช่วยทำให้ดอกมีคุณลักษณะดีขึ้นอย่างน่าพิศวง

ลักษณะการตายทางกรรมพันธุ์นี้เราเรียกว่า Lethal Character และการสืบทอดเชื้อสายของลักษณะนี้ เราเรียกว่า Lethal Heredity ส่วนกล้วยไม้ที่ปรากฏลักษณะนี้ขึ้นก็ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ เราเรียกว่าเกิด Lethal Mutation

ใน Chromosome ประกอบด้วย Gene อันเป็นหน่วยเล็ก ๆ และ Gene แต่ละหน่วยนี้มีหน้าที่ควบคุมลักษณะประจำแต่ละลักษณะของกล้วยไม้ เช่น กระเป๋าบิดก็มี Gene หน่วยหนึ่งควบคุมอยู่ การตายโดยกรรมพันธุ์นี้ก็มี Gene หน่วยหนึ่งควบคุมอยู่เช่นเดียวกัน เราเรียก Gene ที่ควบคุมลักษณะการตายนี้ว่า Lethal Gene บางทีลูกผสมที่มีเลือดผสมมาแล้วหลายชั้นหลายเชิง แต่สามารถเจริญงอกงามอยู่ได้โดยไม่ตาย ก็เพราะเหตุว่า Lethal Gene นั้นถูกลักษณะอื่นข่มอยู่จึงไม่แสดงอาการตายให้ปรากฏ ถึงกระนั้นก็ยังฝังตัวอยู่ในสายเลือดตลอดไปหลาย ๆชั่วลูก หากเมื่อใดพ่อแม่ที่นำมาผสมกันบังเอิญมีลักษณะนี้ไปจับคู่กันเข้าพอดี ลูกที่เกิดมาก็จะแสดงอาการนี้ออกทันที โดยตายหมด ถ้าตายเมื่อผสมติดเป็นเมล็ดอ่อน ๆ ฝักอาจร่วงตั้งแต่อายุเพียงไม่กี่วัน ซึ่งเราเรียกว่า ผสมไม่ติด ทั้ง ๆ ที่เป็นกล้วยไม้สกุลเดียวกัน น่าจะผสมกันได้ บางทีตายเมื่อเมล็ดแก่แล้ว ทำให้เมล็ดนั้นเพาะไม่งอก หรือ

งอกแล้วเลี้ยงไม่รอด บางทีไม่มี Chlorophyll จึงไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ บางทีกล้วยไม้บางต้นมีลักษณะการตายแฝงอยู่โดยมีลักษณะอื่นช้่มเพียงบางส่วน อาจทำให้อ่อนแอและเลี้ยงยาก

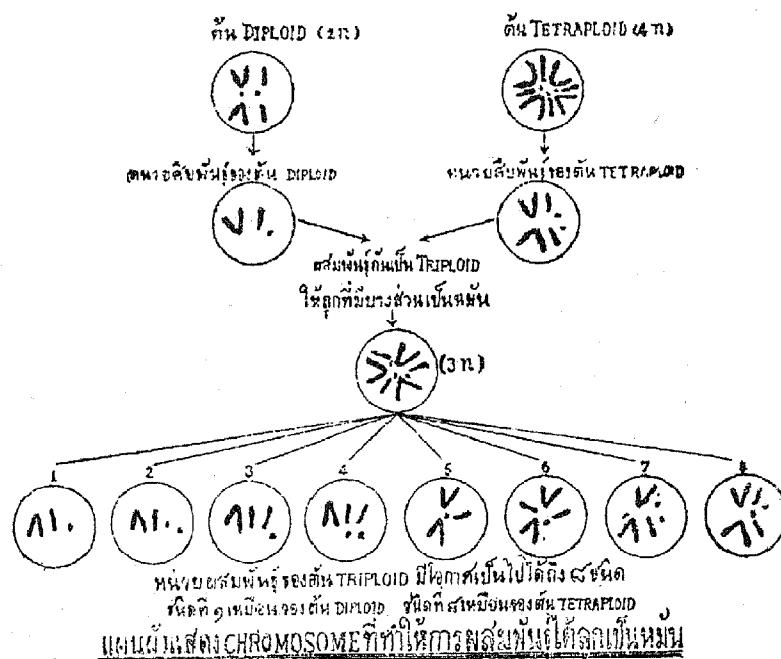
มนุษย์อาจสร้าง Lethal Factor ได้หลายวิธีเหมือนกัน แต่มันไม่ใช่วิธีธรรมดาที่ทำให้ gene ภายใน Chromosome เปลี่ยนตำแหน่งควบคุมลักษณะเพื่อประสงค์ไปจับคู่กัน หากแต่เป็นวิธีที่บังคับให้ธรรมชาติเกิด variation ขึ้นมาๆ วิธีการนี้อาศัยพลังงานหลายอย่าง อันก่อให้เกิดการปั่นป่วนระหว่าง gene และ Chromosome ตัวอย่างเช่นการใช้ K-ray, Cosmic-ray, Radioactive element หรือใช้ Chemical บางอย่าง เพื่อทำให้ gene แตกกระจายกันออกไป และเรียงตัวกันใหม่ การแตกกระจายกระจายนี้ อาจเกิดขึ้นเป็นบางส่วนหรือทั้ง Chromosome ก็ได้ ในกรณีที่ใช้ Cosmic-ray, X-ray หรือ Radioactive element ส่วนประกอบทางเคมีของ gene อาจถูกเปลี่ยนแปลงไปทั้งหมด ถ้าการเปลี่ยนแปลงนี้ถึงขีดสุดอาจทำให้ Chromosome ทั้ง Chromosome เปลี่ยนแปลงไป หรือถูกทำลายสูญไปเลยก็มี และในทำนองเดียวกันแทนที่ Chromosome จะสูญไปอันเป็นผลให้จำนวน Chromosome ลดลงกลับแตกออกเป็นส่วนๆ เพิ่มจำนวนขึ้น ถ้าหนึ่งเดียวอาจเป็นสาเหตุร้ายแรง หรือไม่ร้ายแรงก็ได้ แต่ถ้าสองละก็โดยทั่วๆ ไปมักจะตาย ถ้า Chromosome ทั้งอันสูญไป ต้นไม้ อาจแสดงอาการผิดปกติ แต่มันยังผสมกันได้โดยไม่เป็นหมัน

เรากล่าวถึงเรื่องการตายนี้มามากแล้ว แต่ยังไม่ทราบว่าจะได้ประโยชน์อะไร ต่อไปนี้จะได้แสดงให้เห็นว่า เราจะเอาทฤษฎีการตาย (Lethality) มาใช้ในการผสมพันธุ์กล้วยไม้ให้ได้ทั้งคุณภาพและเลี้ยงง่าย นอกจากนั้น เราจะได้หุ้ตาสว่างขึ้นโดยไม่ห้ลับหูลับตา ผลผลิตลูกผสมที่เป็นหมันขึ้นมา แล้วก็พยายามผสมต้นที่เป็นหมันให้ได้ลูกซึ่งเสียเวลาเสียแรงไปเปล่าๆ

สมมุติว่าเราเอา Vanda Emma van Deventer ต้น Tetraploid ซึ่งมีจำนวน Chromosome สี่เท่า ($4n$) มาผสมกับ Vanda Sanderiana ต้น Diploid ธรรมดาซึ่งมีจำนวน Chromosome 2 เท่า ($2n$) เราจะได้ลูกผสมคือ V. Nellie Morley ที่เป็น Triploid ($3n$) ทั้งหมด Triploid ที่ได้นี้ อาจจะเป็นหมันเป็นบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้ สมมุติว่าถ้าเราจะเอา V. Nellie Morley Triploid นี้ไปผสมตัวเองดูเราจะสามารถแยกชนิดของหน่วยสืบพันธุ์ (Sex Cell) ตามเหตุที่ควรเป็นไปได้ถึง ๘ ชนิด ซึ่งมี Diploid & Tetraploid ปนอยู่ชนิดละ ๑ ส่วน ส่วน

๑๒๕

ที่เหลืออีก ๖ ชนิดจะผิดปกติ และหมกโอกาสที่จะใช้ผสมพันธุ์ต่อไปได้ (ดังได้แสดงไว้ในแผนผังข้างท้ายเรื่องนี้) จากทฤษฎีที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า V. Nellie Morley นั้นส่วนมากมี Lethal gene ปรากฏอยู่ ฉะนั้น ไม่ว่าจะเอา V. Sanderiana ที่เป็น Diploid, Triploid ก็ดี เข้าไปผสม โอกาสที่จะได้ลูกจึงมีน้อยเต็มที ถึงแม้ว่าจะได้ลูก ก็จะมีโอกาสเลี้ยงรอดเพียงประมาณไม่เกิน ๒๐% ตามทฤษฎี ซึ่งในการผสมนั้น ถ้าทำสัก ๑๐๐ ครั้ง ก็คงจะมีหวังบ้างไม่เกิน ๒๐ ครั้ง และลูกที่ออกมาก็มีโอกาสจะเลี้ยงรอดไม่กี่เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นกล้วยไม้ลูกผสมพ่อแม่จึงมีราคาแพงเป็นพิเศษ

นี่ก็คือคำอธิบายเหตุผลอันหนึ่ง ที่ทำให้เกิดความลำบากอย่างใหญ่หลวงในการผสมพันธุ์แวนด้าในบั้นปลาย และในกล้วยไม้สกุล Cypripedium (รองเท้านารี) ก็ปรากฏเหตุเช่นนี้เหมือนกัน

จะเห็นได้ว่าในการเอาต้น Diploid ผสมกับต้น Tetraploid ลูกที่ได้เป็น Triploid ซึ่งมีบางส่วนเป็นหมัน และ Triploid นี้สามารถผลิตหน่วยสืบพันธุ์ออกได้ ๘ ชนิด (เบอร์ ๑-๘) ถ้าเบอร์ ๑ ไปผสมกับต้นที่เป็น Diploid ผลก็คือได้ลูกที่เป็น Diploid ธรรมดาสามารถใช้ทำพันธุ์ต่อไปได้ ถ้าเบอร์ ๘ ไปผสม Diploid ก็จะได้ลูกเป็น Triploid ซึ่งมีบาง

ส่วนเป็นหมันอีก แต่ถ้าเบอร์ ๘ ผสมกับ Tetraploid เราก็จะได้ลูกที่เป็น Tetraploid สมบูรณ์ ใช้ทำพันธุ์ต่อไปได้ จากการเอา Triploid ผสมกับต้นที่เป็น Triploid ด้วยกัน เราจะมีโอกาสได้ลูกผสม ๖๔ ประเภท ตามหลักเกณฑ์ แต่จะมีเพียง ๓ ประเภท ดังที่กล่าวมาแล้ว เท่านั้นที่จะใช้ทำพันธุ์ต่อไปได้ ส่วนที่เหลืออีกถึง ๖๑ ประเภท จะเป็นหมันบ้าง รูปร่างไม่สมบูรณ์ผิดปกติบ้าง มีลักษณะตายประจำตัวทำให้เลี้ยงไม่รอดเสียก็มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ๖๔ ประเภท จะคัดเอาเพียง ๓ ประเภทนั้น นักผสมพันธุ์ย่อมจะแบกภาระอันใหญ่หลวงไว้ด้วย จึงไม่ควรที่จะเสี่ยงอันตรายเรื่องนี้ และการผิดพลาดในการคัดก็ย่อมจะหมายถึงผลเสียหายในภายหลัง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จะนำมากล่าวเพื่อให้ นักผสมพันธุ์ ท้อถอย แต่เป็นความรู้ที่จะได้ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อตรวจสอบตรวจเหล่านี้ สำหรับปัญหาเรื่องนี้ ในความคิดเห็นของผู้เขียนเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่ที่สุดอยู่ทางเดียวโดยไม่ต้องเสี่ยงถ้าหากได้พ่อแม่ ที่ผ่านการนับโครโมโซม (Chromosome-counting) มาเรียบร้อยแล้ว ยิ่งการผสมพันธุ์ กลัวไม่ในอนาคต จะมีลูกผสมเชิงซ้อนมากขึ้น นักผสมพันธุ์ย่อมจะพบอุปสรรคเกี่ยวกับการผสมไม่ติด, ผักร่วง, เมล็ดเพาะไม่ออก, เลี้ยงยาก ฯลฯ มากขึ้น ดังนั้นจึงควรจะได้ ศึกษาเรื่องนี้ไว้เพื่อแก้อุปสรรคซึ่งอาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้

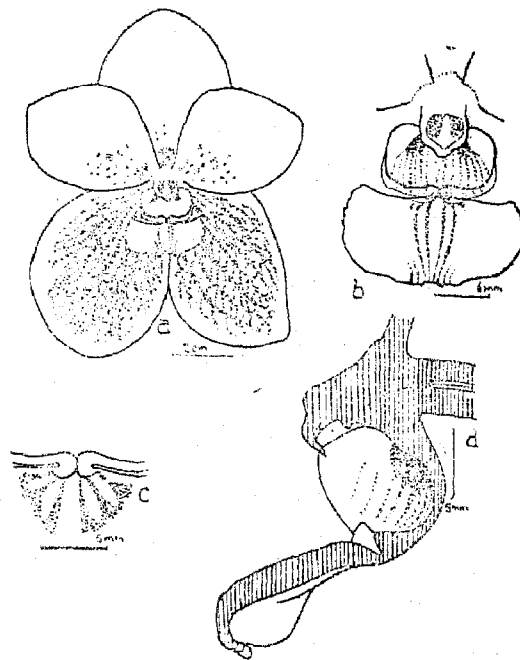
จากหลักเกณฑ์ที่ได้กล่าวมาแล้ว นักผสมพันธุ์กลัวไม้ที่นิยมส่งพ่อพันธุ์แม่พันธุ์มาใช้ในการผสมพันธุ์จึงควรสังวรในเรื่องนี้ให้จงหนัก ทุกคนก็ควรจะได้อีกกลัวไม้ที่มีคุณภาพ ยอดเยี่ยมไว้ทำพันธุ์ แม้ว่าจะซื้อหาด้วยราคาแพงก็ไม่เสียตาย แต่กลัวไม้ต้นที่มีคุณภาพ เว้นนั้นไม่ได้หมายความว่า จะไม่เป็นหมันหรือไม่มีการผิดปกติในลักษณะภายใน ซึ่งไม่อาจทราบได้ด้วยวิธีการตรวจแบบธรรมดาได้ ดังนั้นนักผสมพันธุ์ที่ยอมซื้อพ่อแม่พันธุ์ด้วยราคาแพงเรือนหมื่น โดยมีความมุ่งหมายจะใช้ทำพันธุ์แต่อย่างเดียว จึงนับว่าเสี่ยงอยู่มาก ยิ่งกลัวไม้ลูกผสมที่มีคุณภาพยอดเยี่ยมจริง ๆ อันเป็นลักษณะที่หาได้ยากในบรรดาลูกผสมชนิดเดียวกัน ก็เท่ากับเป็นการแสดงอาการผิดปกติทางลักษณะอย่างหนึ่งซึ่งทำให้เกิดเป็นหมันได้ ง่ายที่สุด กลัวไม้ที่เป็นไม้ป่าสามัญมักไม่มีอาการผิดปกติเกิดขึ้นเลย จึงเป็นที่ทราบกันอยู่ว่า กลัวไม้ป่ามักจะมีเลือดแรง ผสมติดง่ายให้เมล็ดมาก ในชาวยุคขณะนี้ได้เริ่มมีการค้นคว้า และพิสูจน์ความเป็นหมันของแวนด้าเนลลิมอร์เลียขึ้นแล้ว ต้นที่สมบูรณ์ไม่เป็นหมันจะมี ราคาสูงกว่าปกติ ยังมีคุณภาพดีเป็นพิเศษก็มีราคาดีกว่าต้นที่มีคุณภาพดีเช่นเดียวกันแต่เป็น หมันใช้ผสมพันธุ์ไม่ได้.

บทที่ ๕

กล้วยไม้สกุลอยุแอนธ

EUANTHE

เป็นสกุลที่มีความคล้ายคลึงกับแวนด้ามาก เอกสารทางวิชาการบางเล่มก็ได้จัดกล้วยไม้สกุลนี้เข้าไว้ในสกุลแวนด้า แม้ว่าจะมีชนิดที่รู้จักกันก็อยู่เพียงชนิดเดียวคือ อยุแอนธ แชนเดอเรียน่า หรือที่นิยมเรียกกันว่า แวนด้า แชนเดอเรียน่า แต่กล้วยไม้ชนิดนี้ก็ได้มีบทบาทสำคัญมากในวงการค้ากล้วยไม้และการผลิตลูกผสมสกุลแวนด้าออกสู่

อยุแอนธ แชนเดอเรียน่า *Euanthe sandariana*

a. ภาพดอกด้านหน้า	b. ภาพปากด้านหน้า
c. รอยต่อที่โคนแผ่นปาก	d. หน้าตัดลำข้างของปากและเส้าเกสร

ตลาดการค้ากล้วยไม้สกุลแวนด้าของโลกในปัจจุบัน กล้วยไม้สกุลนี้มีดอกใหญ่กลีบนอกและกลีบในแบนทำให้ดอกมีรูปทรงแบนผิวง่าย แต่ปากเล็กและหนาแข็ง ในคอของปากเป็นแอ่งหรือเป็นถ้วยลึก ก้านกลีบริมสองข้างซึ่งทั่วๆ ไปเป็นหูกกระเป๋าสองข้าง แต่ของสกุลนี้

เรียบราบไม่ยื่นออกมาเป็นหูให้เห็นชัด แผ่นปากแข็งและหนา ตรงรอยต่อระหว่างแผ่นปากกับตัวกระเป๋าคอดก๊ว ต่อกับรอยพับของหูกระเป๋าสองข้างซึ่งมาบรรจบชนกันพอดี มีปุ่มเล็ก ๆ ปุ่มหนึ่งอยู่ในโพรงของกระเป๋าดัดจากรอยต่อของแผ่นปากเข้าไปเล็กน้อย บนแผ่นปากมีสันนูนตามยาวหลายสัน เกสรตัวผู้มีลักษณะเหมือนกับของแวนด้า ส่วนกลีบไม้ในสกุลแวนด้านั้นทุกชนิด ที่ปากมีปุ่มสองปุ่มอยู่สองข้างเส้นกึ่งกลางใกล้ ๆ กับฐานของแผ่นปากข้างละปุ่ม การที่ได้แยกสกุลนี้ออกไปจากสกุลแวนด้า ก็เนื่องมาจากความผิดแปลกแตกต่างกันในรายละเอียดต่าง ๆ ของปากเป็นสำคัญ

E. sanderiana (แซนเดอร์ยาน่า) บางทีนิยมเรียกกันว่า ‘แวนด้าแซนเดอร์ยาน่า’ ใบยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๔๕ ซม. กว้างประมาณ ๒ ถึง ๓ ซม. หน้าที่ดัดของใบรูปตัว “วี” ใบเรียงซ้อนกันตอนโคน ปลายใบลักษณะชาดเป็นจักรแหลม ข้อตอกแข็งและมักสั้นกว่าความยาวของใบ ข้อตอกยาวประมาณ ๒๐ ซม. มีดอกได้ตั้งแต่ ๗ ถึง ๑๒ ดอกหรือกว่านั้นเล็กน้อย แต่หายาก ดอกโตวัดตามส่วนทั้งโตประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ซม. วัดตามขวางได้ประมาณ ๘ ถึง ๑๒ ซม. กลีบนอกบน และกลีบในทั้งคู่ มีสีม่วงชมพูอ่อนหรือสีขาว บางทีอมเขียวเล็กน้อย แต่กลีบในอาจประจุดสีน้ำตาลแดงใกล้ ๆ โคนกลีบ กลีบนอกคู่ล่างใหญ่และยาวบางทีใหญ่ผึ่งผาย แต่ก็มีบางต้นที่ริมมันหรือลูไปข้างหลัง พื้นสีขาวครีม สีเหลืองอมเขียว หรืออมม่วงชมพู มีเส้นร่างแหสีน้ำตาลแดงหนาที่บประสานกัน ปากมักยาวไม่เกิน ๓ ซม. ส่วนโพรงในคอปากมีสีอมเขียวหรือเหลืองคล้ำ มีเส้นสีแดงบาง ๆ แผ่นปากยาวประมาณ ๑.๕ ซม. และกว้างประมาณ ๒ ซม. สีน้ำตาลไหม้อมม่วงแดง

เป็นไม้พื้นเมืองของหมู่เกาะมินดาเนาในฟิลิปปินส์ พบขึ้นอยู่ตามต้นไม้ใกล้ ๆ กับระดับน้ำทะเล ในประเทศไทยนั้นสามารถปลูกได้งามดีโดยอาศัยหลักเกณฑ์การปลูกเช่นเดียวกันกับแวนด้าไบแบน พันธุ์ที่ได้ผ่านการคัดเลือกและผสมมาแล้ว รู้ดีกว่าเลี้ยงง่ายกว่าพันธุ์ป่า รวมทั้งมีระยะพักตัวน้อยกว่าพันธุ์ป่าด้วย

บทที่ ๕

กล้วยไม้สกุลเรแนนเธอร่า

RENANTHERA

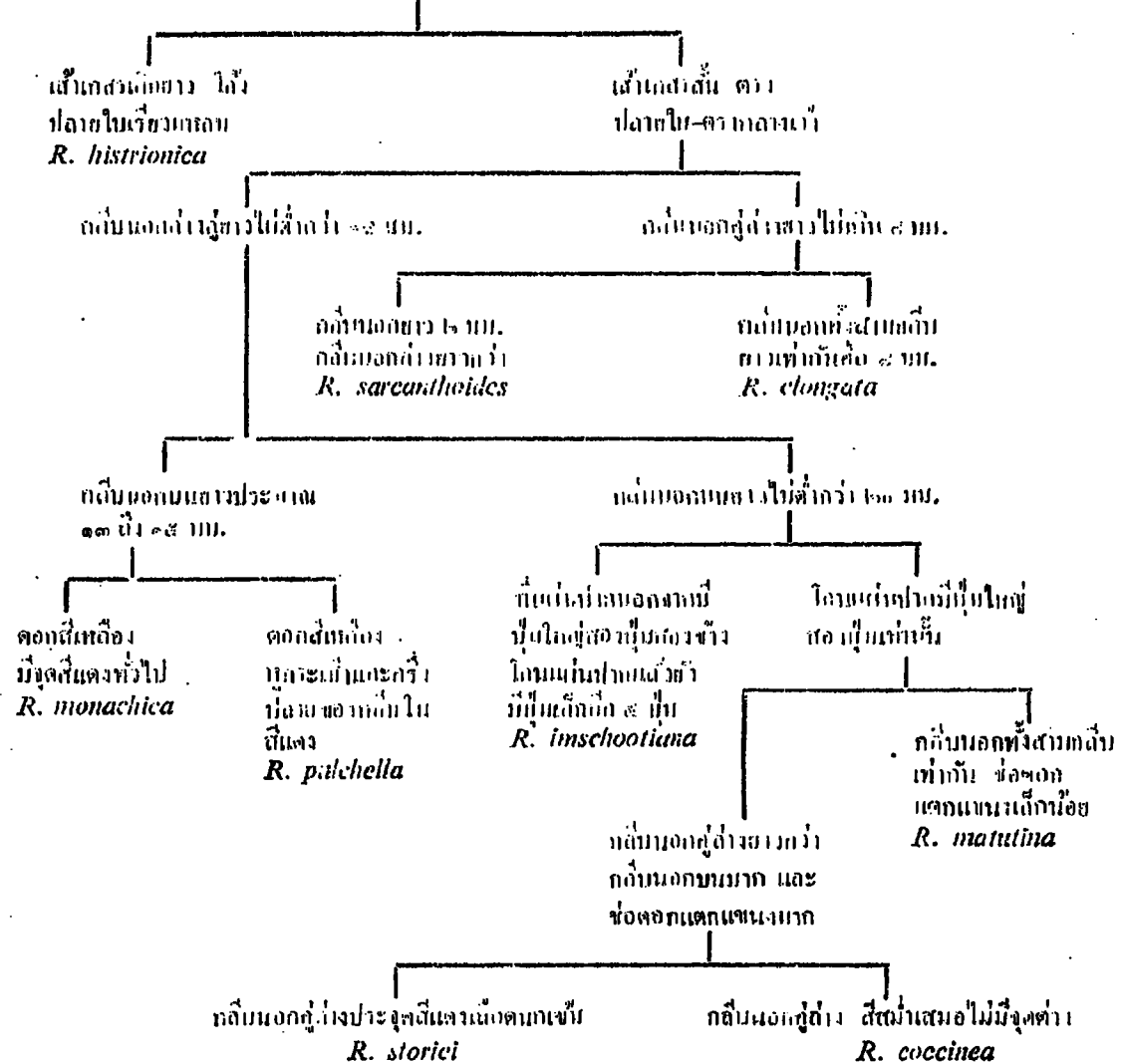
เป็นสกุลที่มีบางชนิดเป็นกล้วยไม้ป่าของประเทศไทย มีการเจริญเติบโตแบบ *monopodial* คล้ายแวนด้า แต่รูปทรงของต้นสูง ปล้องยาวเจริญเติบโตโดยอาศัยเกาะกับต้นไม้กิ่งไม้หรือหลัก เพื่อการพยุงตัว และอาจแตกหน่อออกไปเป็นกิ่งก้านสาขาได้ ดอกมีขนาดต่าง ๆ กันแล้ว แต่ชนิดต่าง ๆ ดอกอาจมีสีแสดหรือสีส้ม กลีบดอกค่อนข้างแคบแต่แผ่ผายไม่แอ่นหรือผู้ กลีบนอกคู่ล่างมักติดเข้าหากันและรูปกลางป่องกว่ากลีบบน ปากเล็ก ปลายแผ่นปากพับห่อกลีบข้างหน้า ศูนย์กลางระหว่างแผ่นปากกับหูสองข้างมีปื้นยาวโผล่ขึ้นมาทั้งสองข้างข้างละปื้น เส้าเกสรไม่มีฐาน เตี้ยสั้นมาก และบางทีสั้นพอ ๆ กับปลายปากที่พับห้อยลงด้วย อับเกสร (*Anther*) มีรูปคล้ายไต กล้วยไม้สกุลนี้มีรูปทรงคล้ายคลึงกับสกุลแมลงปอ (*Arachnis*) มาก แต่ก็ยังสามารถจำแนกข้อแตกต่างได้อย่างเด่นชัดจากลักษณะการผิดเพี้ยนของปากตลอดจนรูปดอกและสีสรรค์ เท่าที่รู้จักกันนั้นมีอยู่ไม่เกิน ๙ หรือ ๑๐ ชนิด ซึ่งมีแหล่งกำเนิดอยู่ในเขตร้อน ตั้งแต่ตอนใต้ของประเทศจีน อินโดจีน ไทย มลายู และฟิลิปปินส์

R. histrionica Rehb. f. (ฮิสตรียนิก้า) หรือ *Renantherella histrionica* Ridl. ลำต้นมีทรงโปร่ง ใบห้าน เก้าหรือห้อยอยู่ตามต้นไม้ ระยะปล้องของลำต้นยาวประมาณ ๑ ซม. ใบหนา แข็ง ปลายแหลม ทรงใบโค้ง ยาวประมาณ ๘ ถึง ๑๒ ซม. และกว้างประมาณ ๐.๕ ถึง ๐.๘ ซม. ช่อดอกพุ่งเป็นฉากออกจากข้างลำต้น ค่อย ๆ ยาวออกโดยมีดอกบานทยอยกันครั้งละดอกสองดอก โดยปกติช่อดอกยาวประมาณ ๘ ถึง ๑๒ ซม. และไม่มีการแตกแขนง โคนก้านก่อนถึงดอกยาวประมาณ ๑.๕ ถึง ๓ ซม. แกนของช่อดอกหรือก้านช่อส่วนซึ่งเป็นที่ตั้งดอกหักงอไปตามตามรอยที่มีดอก หรือเคยมีดอกติดอยู่ทำให้เลื้อยคดสลับพันปลาเล็กน้อย ดอกห่างกันประมาณ ๑ ซม. มักสลับเอาตำแหน่งปากกระเปาะขึ้นข้างบน กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองมะนาว มีจุดสีแสดเลือนจนที่ปลายและตามริมกลีบ กลีบนอกบนกว้าง ๐.๕ ซม. และยาว ๑.๕ ซม. ทรงใบพวย ปลายกว้าง กลีบนอกคู่ล่างสั้นกว่าและกว้างกว่าเล็กน้อย ทั้งคู่รวมเข้าจนชิดหรือเกือบชิดกัน ปลายทั้งคู่ม้วนกลับหลัง กลีบในกว้าง

แผนผังการจำแนกชนิดกล้วยไม้

ในสกุลเรแนนเธอร่า

RENANTHERA

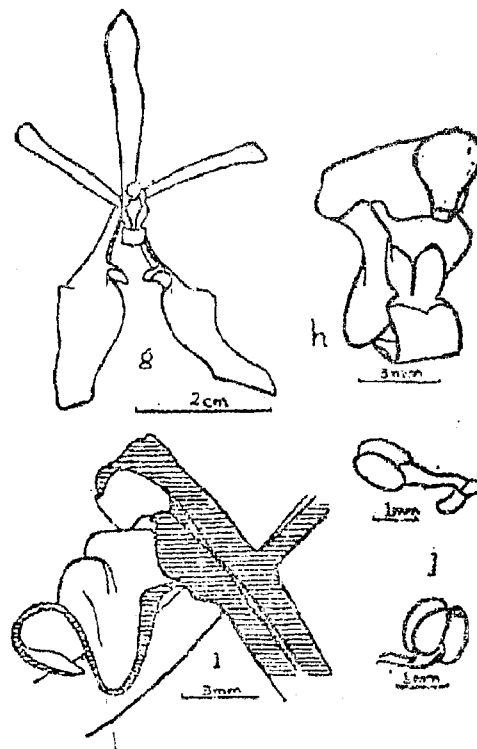

ประมาณ ๐.๒๕ ซม. และยาวประมาณ ๑.๒ ซม. ปลายกลีบในทั้งคู่โค้งผายแยกห่างออกไปจากกลีบนอกบน หูปากทั้งสองข้างยาวแข็งผายออก รูปตัววี สีเหลืองจุดแต้มสีแดง แผ่นปากสั้น พับห้อยลง ปลายคัต เศ้เกสรยาวประมาณ ๗ มม. ทรงโค้ง สีเหลืองแต้มจุดสีแดง ออกดอกตลอดปี แต่ดอกไม่ตกพรุ การที่นาย Ridley ได้จัดกาจำแนกไว้ในสกุลใหม่นี้คือสกุล *Renantherella* ก็เพราะเหตุว่า เรเนนเธอร่าชนิดนี้มีลักษณะผิดแปลกกับชนิดอื่นๆ คือ เศ้เกสรยาว รังไข่ไม่บิดทำให้ดอกกลับหงายขึ้น และใบมีลักษณะเรียว ปลายแหลม ซึ่งไม่มีปรากฏในชนิดอื่นๆ แต่ก็มีลักษณะที่แสดงชัดว่าเป็นเรเนนเธอร่า คือลักษณะในส่วนของลำต้น ลักษณะปาก ลักษณะเศ้เกสรเป็นต้น

R. elongata Lindl. (อีลองกะตำ) “เอื้องตีนเป็ด หรือ หวายหนู” ลำต้นทรงสูงไต่ขึ้นตามต้นไม้ ปล้องของลำต้นยาวประมาณ ๑.๕ ถึง ๔.๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๑.๒ ถึง ๒.๕ ซม. ยาวประมาณ ๗ ถึง ๑๓ ซม. ปลายใบเว้าเป็นสองแฉก ปลายแฉกมนกลม กาบใบออกสีม่วง ช่อดอกยาวประมาณ ๔๐ ซม. มีแขนงช่อตามสมควร โคนก้านก่อนถึงดอกยาวประมาณ ๒๐ ซม. และแขนงก้านยาวประมาณ ๒๐ ซม. มีดอกพรุ ดอกสีแดงมีจุดแต้มสีแดงเข้ม ปากชี้ไปหาปลายช่อดอกหรือปลายแขนงช่อ กลีบนอกมีลักษณะโค้งแคบกลางกว้าง ริมแข็งกรอบและเป็นคลื่น กลีบนอกบนกว้าง ๒ มม. ยาว ๘ มม. กลีบนอกคู่ล่างกว้าง ๓ มม. ยาวพอๆ กันกับกลีบนอกบน ส่วนที่กว้างที่สุดของกลีบนอกคู่ล่าง คือส่วนใกล้ๆ กับปาก กลีบในกว้างประมาณ ๑.๕ มม. ยาวประมาณ ๖ มม. เตี้ยช่อดอกยาวประมาณ ๓ มม. หูปากสั้น แผ่นปากส่วนใต้โค้ง โคนสีขาว ปุ่มกลางปากสีขาว ออกดอกปีละหลายครั้งเมื่อต้นสมบูรณ์ดี ต้องการแสงแดดมาก และความชื้นสูง

R. coccinea (ค็อกซีเนีย) “หอยแ่งจินทบูรณ” หรือ “หอยแ่ง” เป็นเรเนนเธอร่าพื้นเมืองของไทยชนิดหนึ่งที่มีลักษณะสวยเด่น เป็นที่นิยมกันในต่างประเทศทั้งในด้านการทำลูกผสมและการปลูกเลี้ยงทั่วไป ทรงต้นสูงโปร่ง ไต่ขึ้นตามต้นไม้ ใบกว้างประมาณ ๓ ซม. และยาวประมาณ ๖ ซม. สีเขียวอ่อน ปลายใบเป็นสองแฉก ช่อดอกพุ่งออกเป็นมุมฉากตามนอนจากข้างของลำต้น มีแขนงช่อยาวๆ แยกแยะหลายแขนง ดอกสีแดงเพลิง กลีบนอกบนและกลีบในของดอกมักประจุดสีเข้มเล็กน้อย แต่กลีบนอกคู่ล่างมักไม่มีจุด ตรงกลางกลีบนอกคู่ล่างกว้างออก ริมด้านในพับย่น กลีบนอกบนยาวประมาณ ๒.๘ ซม. กลีบนอกคู่ล่างกว้าง ๑.๐ ซม. และยาวประมาณ ๓.๕ ซม. ปุ่มกลางปากมีสีขาว หูปากทั้งสองข้างสีเหลือง มีทางสีแดง แผ่นปากปลายสีแดงเข้ม โคนสีขาว แหล่งกำเนิดมีทางภาค

ตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย เช่นในป่าแถบจังหวัด ระยอง ตรัง จันทบุรี ปราจีนบุรี ไปถึงเขตอินโดจีนและประเทศจีนตอนใต้ ฤดูดอกในเดือนเมษายน ผู้เขียนเคยพบเกาะอยู่ตามโคนต้นไม้ใหญ่ๆ ในป่าภาคตะวันออก บางต้นเจริญงอกงามยาว ขึ้นบนคบไม้ ส่วนโคนก็ผุไปขึ้นไปออกดอกตามคบไม้สีแดงเพลิงงามน่าดู สีสันฉูด สะดุดตา แลเห็นแต่ไกล ชาวบ้านแถบจังหวัดจันทบุรีนำมาปลูกติดหลักกลางแจ้ง เจริญงอกงามและ ออกดอกพุ่มงามมาก เมื่องานเปิดสวนบ้านแก้วของพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีใน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จังหวัดจันทบุรี ซึ่งตรงกับเดือนเมษายน ผู้เขียนได้ ควบคุมวงดนตรีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ไปบรรเลงถวายความจงรักภักดี ปรากฏว่าใน บริเวณสวนบ้านแก้วปลูกกล้วยไม้ชนิดนี้ไว้กลางแจ้ง ดอกสีแดงเพลิงออกพุ่มไปทั้งสวน ทำให้พระราชอุทยานสง่างามยิ่งนัก พันธุ์ที่มีในเมืองไทยนั้น ชื่อดอกยาวกว่าและช่อดอกโปร่ง กว่าพันธุ์อื่น

ภาพ *Renanthera coccinea*, Lour. หวายแดงจันทบุรี

g. ภาพดอกต้นแท้ ทั้งดอก, h. ภาพเส้าเกสรและปากม้วน (calyx) สองปุ่มสีขาว เนื้อแผ่นปาก, i. หน้าตัดตามด้านข้างของเส้าเกสรและปาก, j. เกสรตัวผู้ด้านหน้า และด้านข้าง (ภาพบน) และด้านหลัง (ภาพล่าง)

R. matutina Lindl. (แมทยูติน่า) เรแนนเธอร่าชนิดนี้ นักพฤกษศาสตร์บางท่าน เช่นบลูเม่ได้จัดไว้ในกล้วยไม้สกุลกุหลาบ เรียกว่า *Aerides matutina* Bl. และผู้ที่ได้ให้ชื่อไว้ว่า *Renanthera angustifolia* Hk. f. ลำต้นทรงสูงโปร่ง โดยธรรมชาติไต่ขึ้นหรือห้อยอยู่ตามต้นไม้ ปล้องของลำต้นยาวประมาณ ๒-๓ ซม. ใบหนาแข็งและอวบน้ำ สีเขียวแก่ กว้าง ๑.๒ ถึง ๑.๖ ซม. ยาวประมาณ ๗ ถึง ๒๐ ซม. กาบใบสีคล้ำ ช่อดอกยาวประมาณ ๔๐ ถึง ๘๐ ซม. แตกแขนงเล็กน้อย แขนงช่อดอกยาวออกเป็นบางโอกาส ระดับช่อดอกทางด้านข้างเกือบเป็นระดับราบ มีดอกเว้นระยะพองาม ดอกสีแสดเหลืองนวลมีจุดสีแก่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลีบนอกคู่ล่างประจุดใหญ่ กลีบนอกทั้งสามกลีบยาวประมาณ ๒.๘ ซม. ส่วนกลางกว้างประมาณ ๕ มม. กลีบนอกคู่ล่างติดเข้าชิดกัน ปลายบนกลีบหลังเล็กน้อย ริมกลีบตอนโคนมนไปข้างหลัง กลีบในทั้งคู่เหี่ยยงกาง กว้างประมาณ ๐.๓ ซม. ยาวประมาณ ๒.๓ ซม. โคนของกลีบในมีเส้นหรือประจุดเป็นเส้นสีม่วง ปากเล็ก หูปากทั้งสองข้าง มีปลายเรียวแหลมและโค้ง สีเหลืองเข้มสลับสีขาว ประจุดสีแสด แผ่นปากสั้นมาก ปลายหุ้ม้วนพับลงข้างล่าง สีน้ำตาลอมแดง เตี้ยดอกเป็นถุงยาวพอสมควร รูปทรงกระบอกปลายมน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕ มม. สีเหลือง มีจุดสีแสดเล็กน้อย ถิ่นกำเนิดอยู่ในแถบชวา สุมาตรา และมลายูตามเชิงเขาเฟรเซอร์ ชอบขึ้นในระดับพื้นที่สูงตั้งแต่ ๑๐๐๐ ถึง ๔๐๐๐ ฟุต และมีความชุ่มชื้นสูงเกือบตลอดปี

R. storiei (สตอริยา) ลำต้นอ้วนลำแข็งแรง ใบใหญ่ยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๒๕ ซม. ช่อดอกและดอกคล้ายคลึงกันกับ หวายแดงจันทบูรด์ (*R. coccinea*) มาก แต่ดอกสีแสดเข้มกว่าและกลีบนอกคู่ล่างกว้าง ริมแข็งและเป็นคลื่น และมีแต้มจุดสีแสดเล็กน้อยมากกว่า มีลักษณะสีคล้ายกำมะหยี่ ปากเล็ก สีแสดแกมเส้นสีเหลืองเล็กๆ คาด เป็นเรแนนเธอร่าชนิดเดียวที่สวยกว่าหวายแดงจันทบูรด์ แต่ก็เลี้ยงให้ดอกยากกว่า เป็นชนิดหนึ่งที่นิยมใช้ผสมพันธุ์กับแวนด้าและยูอันธ्रे แซเคอเรียน่า ซึ่งลูกผสมที่มีเลือดชนิดนี้ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย มีถิ่นกำเนิดอยู่ในเกาะฟิลิปปินส์

R. pulchella (พัลเชลล่า) ทรงต้นคล้าย *R. elongata* กลีบนอกบนยาวประมาณ ๑.๓ ซม. กลีบนอกคู่ล่างยาวกว่ากลีบนอกบนประมาณ ๓-๔ มม. และกว้างประมาณ ๘ มม. หูปากทั้งสองข้างสีแสด ครึ่งปลายของกลีบในสีแสดทึบ เป็นไม้พื้นเมืองในเขตพม่าและประเทศไทยตอนใต้ เป็นอีกชนิดหนึ่งที่มีสีสวยงาม ประกอบกับกลีบนอกคู่ล่างกว้างจึงทำให้สีสดและน่าดู

R. monachica (มอณาชิก้า) เป็นชนิดที่ทรงเตี้ย ใบอวบหนา สีเขียวแก่ ใบกว้างประมาณ ๑.๕ ซม. และยาวประมาณ ๑.๒ ถึง ๑.๕ ซม. ปลายใบเว้าเป็นแฉกแหลมสองปลาย ไม่เท่ากัน พื้นกลีบดอกมีสีเหลืองประด้วยจุดสีแดง กลีบดอกบนกว้างประมาณ ๐.๓ ซม. ยาว ๑.๕ ซม. กลีบนอกคู่ล่างกว้างประมาณข้างละ ๐.๖ ซม. และยาวประมาณ ๒.๐ ซม. เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองของฟิลิปปินส์

R. sarcanthoides (ซาแคนธออีเตส) เป็นชนิดที่มีดอกเล็ก ลักษณะทั่วๆ ไปคล้ายกับ *R. elongata* แต่มีดอกเล็กกว่า กลีบดอกบนยาวเพียง ๒ มม. เท่านั้น นอกจากนั้นยังมีกลุ่มเกสรตัวผู้เพียงคู่เดียว อยู่บนก้านเล็ก ๆ บางทีก็มีการจำแนกชนิดนี้ไว้ว่าไม่ใช่สกุลเรแนนเธอร่าที่แท้จริง

R. inschootiana (อิมสคูที่อาน่า) ตัวมีลักษณะทรงเตี้ย กลีบดอกบนและกลีบในทั้งคู่มีสีเหลือง แต่ที่กลีบในมีจุดสีแดง กลีบนอกต่างทั้งคู่เหลืองสีแดง ลักษณะดอกคล้าย *R. coccinea* แต่กลีบสั้นกว่าและทรงตันเตี้ย กลีบดอกบนยาวประมาณ ๒ ซม. กลีบนอกคู่ล่างกว้างประมาณ ๑.๖ ซม. และยาวประมาณ ๓.๗ ซม. ปกติกล้วยไม้ในสกุลนี้ที่กลางปากมีปุ่มสองปุ่ม แต่ชนิดนี้ นอกจาก ๒ ปุ่มแล้วยังมีพิเศษอีก ๕ ปุ่ม เป็นไม้พื้นเมืองทางแถบอินโดจีน แม้ดอกจะมีกลีบสั้นกว่า *R. coccinea* ก็ตาม แต่ลักษณะที่กลีบนอกคู่ล่างทั้งคู่อ้วนมาก ประกอบกับการแตกแขนงช่อดอกในแบบต่างๆ กันช่วยให้กล้วยไม้ชนิดนี้สวยงามเป็นพิเศษอีกมาก

การปลูกเรแนนเธอร่า คล้ายคลึงกับการปลูกแวนด้ามาก เนื่องจากการเจริญเติบโตและรูปทรงทำนองเดียวกันกับแวนด้า และเป็นแบบ monopodial คือเจริญเติบโตขึ้นทางส่วนยอดเป็นสำคัญ การขยายพันธุ์ก็ใช้วิธีการตัดยอดไปปลูก ส่วนตอเดิมก็เลี้ยงให้แตกหน่อเมื่อหน่อมีรากเจริญแข็งแรงก็แยกไปปลูกได้อีก ถ้าตอยังแข็งแรงและมีกำลังดีก็จะแตกหน่อให้อีก เรแนนเธอร่าชนิดที่ลำต้นมีรูปทรงสูง ควรปลูกแบบเกาะหลักเช่นเดียวกันกับการปลูกแวนด้าใบกลมหรือใบร่อง ส่วนจำพวกทรงตันเตี้ยจะใช้วิธีปลูกเช่นเดียวกันกับแวนด้าใบแบน แต่ให้เครื่องปลูกเก็บความชื้นได้ดีกว่าเล็กน้อย ส่วนชนิดใดควรที่จะปลูกในอุณหภูมิความชื้น แสงแดด ระดับพื้นที่ อย่างไรนั้นขอแนะนำให้พิจารณาถึงสภาพของแหล่งกำเนิดเป็นเกณฑ์ ถ้าเป็นลูกผสมก็ควรจะได้ทราบพ่อแม่พันธุ์ และเชื้อสาย เพื่อเป็นเครื่องประกอบในการพิจารณาถึงความต้องการในวิธีปลูกปฏิบัติตามลักษณะความต้องการของเชื้อสายเดิมด้วย.

บทที่ ๖

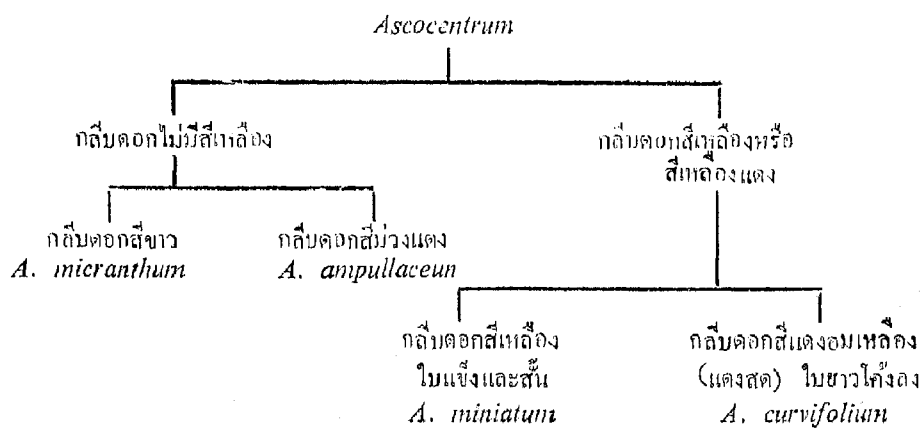
กล้วยไม้สกุลเข็ม

ASCOCENTRUM

เป็นกล้วยไม้อีกสกุลหนึ่งที่มีความสวยงามเป็นที่น่าสนใจยิ่ง และมีอยู่หลายชนิดที่เป็นกล้วยไม้ป่าเมืองไทย เป็นที่นิยมกันเป็นอย่างมากในต่างประเทศ กล้วยไม้ในสกุลนี้มีลักษณะรูปทรงเล็ก มีการเจริญเติบโตแบบ monopodial คล้ายแวนด้า ช่อดอกตั้งแข็งหรือเหยียดตรง มีดอกมาก ดอกมีขนาดเล็กออกจากแนวของก้านช่อ ช่อดอกเป็นพุ่มรูปกระบอกกลม ดอกบานเต็มที่มีลักษณะแบบผีเสื้อ กลีบนอกและกลีบในรูปร่างคล้ายคลึงกัน ปากเชื่อมต่อกับฐานของเส้าเกสรแน่น รอยต่อพับไปมาไม่ได้ หูสองข้างของปากเหยียดตรง มีลักษณะเล็ก ปลายหุบหรือแหลมแล้วแต่ชนิด แขนงปากใหญ่กว่าหูลึกกว่าหูลึกน้อย มีลักษณะคล้ายลิ้น ห้อยลงหรือเหยียดออกทางด้านหน้า เดือยดอกสั้นกว่าก้านดอกและรังไข่ กลางปากไม่มีสันหรือร่อง แต่โคนโคนของแผ่นปากมีส่วนหนากว่าปกติเล็กน้อย เส้าเกสรสั้น โคนไม่มีฐาน ก้านเกสรตัวผู้มีหนึ่งคู่ มีร่อง ที่พบบ่อย ๆ ในประเทศไทยมีอยู่ ๔ ชนิด

แผนผังการจำแนกชนิด

กล้วยไม้สกุลเข็ม

A. miniatum Lindl. (มินิเอตัม) 'เข็มเหลือง' หรือ 'เข็มแสด' หรือ 'เอื้องมินิ' (ภาษาทางเหนือ) แต่ก่อน ๆ เคยจัดเข้าไว้ในชนิด *Saccolabium miniatum* แต่เนื่องจากเกสรตัวผู้มีลักษณะผิดไปจากสกุล *Saccolabium* จึงได้แยกเข้าไว้ในสกุลแอสโคแลนเทียม ลำต้นสั้นและแข็ง ยาวประมาณ ๑๐ ซม. มีปล้องยาวเพียง ๒-๓ มม. ใบยาวและหนา ยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๒๐ ซม. กว้างไม่เกิน ๑ ซม. หน้าที่คของใบรูปตัววี สองข้างร่องมีลักษณะนูนขึ้นเล็กน้อย ปลายใบเป็นแฉกแหลม ๆ ใบเหยียดตรงออกด้านข้างของต้น ก้านข้างโค้งลงเล็กน้อยหรืออาจตรงก็ได้ โคนใบซ้อนชิดติดกันเป็นแผง ช่อดอกเหยียดตรงและตั้งขึ้นยาวประมาณ ๑๒ ซม. ระยะก้านช่อดอกล่างยาวประมาณ ๒-๓ ซม. ก้านดอกและรังไข่เล็กยาวประมาณ ๑ ซม. ดอกสีส้มหรือค่อนข้างเหลืองสลับใส กลีบนอกและกลีบใน กว้างประมาณ ๓ มม. และยาวประมาณ ๖ มม. ระยะยาวจากปากไปสู่ปลายเดือยดอกประมาณ ๘ มม. บีบแบน เตี้ยห้อยลงข้างล่าง แผ่นปากโค้งห้อยลงกว้างประมาณ ๑๕ มม. และยาว ๕ มม. ต้านบนห่อเป็นร่อง เกสรตัวผู้มีก้านสั้น ๆ ดินก้านนี้มีแพร่หลายเช่นตั้งแต่เทือกเขาหิมาลัยมาทางเซตพม่า โดยเฉพาะประเทศไทยก็มีหลายแห่ง เช่นทางเขตภาคเหนือลงมาถึงจังหวัดตาก และทางทงพญาเย็นทางภาคอีสานไปทางปราจีนบุรี และทางกาญจนบุรีก็มี จึงรู้สึกว่าจะไม่ค่อยเลือกดินฟ้าอากาศ ทำให้เลี้ยงง่ายออกดอกง่าย สามารถเลี้ยงในเรือนโปร่ง ได้แสงแดดรำไรก็เจริญงอกงามดี ฤดูดอกตั้งแต่ฤดูหนาวตอนเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ หรือมีฉะนั้นก็ในเดือนมีนาคมหรือเมษายน ยังมีพันธุ์ *citrinum* ซึ่งดอกสีเหลืองอมเขียว ซึ่งมีผู้พบทางแถบหมู่เกาะฟิลิปปินส์ แม้จะเป็นพันธุ์ที่หายาก แต่ความสวยงามก็สู้พันธุ์ธรรมดาที่มีในประเทศไทยไม่ได้

A. curvifolium Lind. (เคอวิฟอลิอัม) 'เข็มแดง' ลำต้นทรงเตี้ยใบยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๒๕ ซม. กว้างประมาณ ๑ ซม. ใบยาวและโค้งปลายตกมาก สีใบค่อนข้างอมเหลืองหรือเขียวอ่อน ปลายใบเป็นแฉกแหลม ๆ ใบล่าง ๆ หรือใบที่ค่อนข้างแก่มีกรวงหล่นไป (ทั้งใบโคน) จึงเลดูคล้าย ๆ มีใบตอนส่วนยอดของต้นประมาณ ๕ ถึง ๘ คู่ โคนใบซ้อนชิดติดกันเป็นแผง ช่อดอกตั้งขึ้น มีดอกมากและเบียดชิดกันเป็นช่อรูปทรงกระบอกกลม ดอกโตประมาณ ๑.๕ ถึง ๒.๕ ซม. สีแดงสลับสีกกลีบนอกและกลีบในรูปรีเหมือนกัน ปลายกลีบแบนแหลม แผ่นปากยาวรี ปลายปากตัด มีขีดสีเหลืองส้มเส้นหนึ่ง โคนแผ่นปากต่อกับตัวปากมีปุ่มสองปุ่มเตี้ยดอกเป็นถุงยาว ใต้ปากของเตี้ยมีติ่ง ลักษณะมนกลมสองติ่ง เส้าเกสรสั้นสีแดงแสด ฝากรอบเกสรตัวผู้สีม่วงดำ ฤดูดอกในราวเดือนมีนาคมและเมษายน

เป็นชนิดหนึ่งที่มีดอกสวยงามและสีสันฉูดฉาดซึ่งหาดูไม่ไ้่ง่ายนักในกล้วยไม้ต่างประเทศทั่วไป ยังมีพันธุ์ *luteum* ซึ่งผิดกับพันธุ์ธรรมดา คือ มีดอกสีเหลืองสดแต่หายาก แหล่งกำเนิดของกล้วยไม้ชนิดนี้เท่าที่พบอยู่ในป่าลึกแถบชายเขตแดนไทยต่อกับพม่า และตอนเหนือ

A. micranthum Lindl. (มิแกรนธัม) 'เข็มขาว' บางตำราจัดจำแนกไว้ในสกุลและชนิด *Saccolabium micranthum* Lindl., *Saccolabium fissum* Ridl., หรือ *Clesisotoma micranthum* King & Pantl. ต้นและใบเหยียดตรงใบหนาคล้ายเข็มเหลือง แต่กว้างกว่าเล็กน้อย ใบไม่โค้ง กว้างประมาณ ๑.๕ ซม. และยาวประมาณ ๑๒ ซม. สีเขียวอ่อนกว่าใบเข็มเหลือง ปลายใบเป็นแฉกลึก สองปลายมนยาวไม่เท่ากัน ช่อดอกยาวประมาณ ๗ ซม. ก้านช่อดอกยาวประมาณ ๑.๕ ถึง ๒ ซม. กลีบดอกสีขาว บางที่มีขีดสีม่วงตรงกลาง กลีบละหนึ่งขีด บางต้นก็มีจุดสีม่วงเล็กน้อย ปากมีสีม่วงอ่อนบ้าง แก่บ้าง เป็นบางต้น ต้นที่มีดอกสีขาวบริสุทธิ์ก็มีแต่หายาก กลีบนอกยาวประมาณ ๓ มม. กว้างและปลายมน กลีบในยาวพอ ๆ กับกลีบนอก แต่แคบกว่า เดือยดอกสั้นพอง ๆ กับแผ่นปาก แผ่นปากหนาวิ ปลายมน หูทั้งสองข้างของปากเล็กปลายมน โค้งเข้าหากัน เดือยดอกสั้นและมีส่วนที่งอโค้งตรงระหว่างข้าง ๆ เยื้องกันเกสรตัวผู้ เกสรตัวผู้มีก้านรูปสามเหลี่ยม มีหัว ๆ ไปในเขตปากประเทศไทย ตั้งแต่ปราจีนบุรี กาญจนบุรี เพชรบูรณ์ วลว ฤดูดอกประมาณเดือนธันวาคม มกราคมและ กุมภาพันธ์

A. ampullaceum Lindl. (แอมพูลาเซอัม) 'เข็มม่วง' รูปทรงต้นคล้ายคลึงกันกับเข็มขาวแต่ปลายใบแผ่กว้างกว่า บางทีเรียกกันว่า *Saccolabium ampullaceum* Lindl. ต้นทรงเตี้ย ใบค่อนข้างหนา กว้างกว่าเข็มเหลืองและเข็มแดง ใบยาวประมาณ ๑๒ ถึง ๑๕ ซม. กว้างประมาณ ๑.๕ ซม. ปลายใบตัด กลางเว้า ช่อดอกสั้นกว่าใบ แข็งและตั้ง ช่อดอกยาวประมาณ ๗ ถึง ๑๐ ซม. ดอกออกแน่นช่อโดยรอบขนาดดอกประมาณ ๒ ซม. สีม่วงชมพู หรือสีบานเย็น อาจสีคล้ายดอกตะแบกก็มี เส้าเกสรสีขาว ฝักรอบเกสรตัวผู้สีเหลืองหรือสีคล้ำ กลีบนอกและกลีบในมีขนาดและรูปร่างคล้ายกัน ปากสั้นกว่ากลีบ แผ่นปากโค้งห้อยลงที่ปากค้ำในมีปุ่มสองปุ่ม ฤดูดอกประมาณเดือนเมษายนและพฤษภาคม ถิ่นกำเนิดนอกจากอินเดียและพม่าแล้ว ผู้เขียนพบว่าในประเทศไทยก็มี ตามถนนที่ตัดไปอำเภอฮอด มีกล้วยไม้ชนิดนี้เกาะอยู่ตามต้นไม้และออกดอกในฤดูร้อนงามมาก

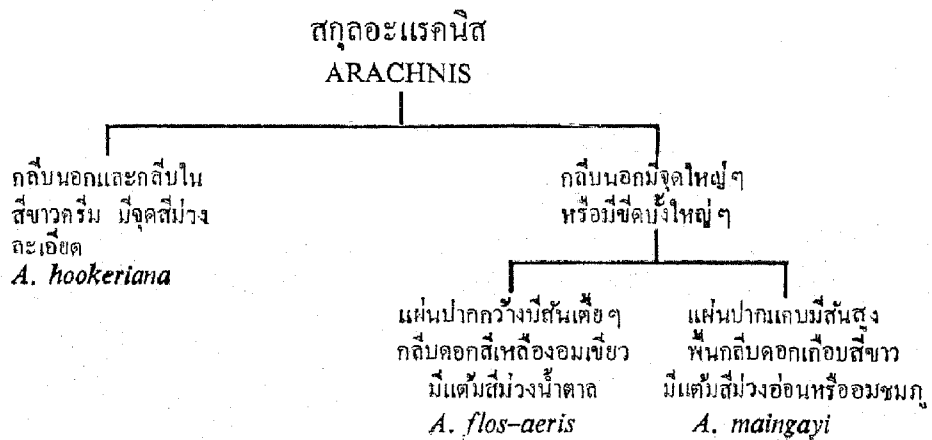
การปลูก

ปลูกด้วยกระเช้าไม้สักหรือกระถางดินเผาที่เจาะรูโปร่ง ๆ ใช้อิฐและถ่านเป็นเครื่องปลูกให้โปร่งพอสมควร ใช้ก้อนประมาณเท่าหัวแม่มือ เนื่องจากต้นและรากค่อนข้างเล็ก ถ้าใช้เครื่องปลูกโปร่งมากเกินไป จะเก็บความชื้นไม่ได้ดี ! คำนบนกลุมด้วยวัตถุเก็บความชื้น เช่น กระเชาสีดา กาบมะพร้าวหรือเศษอ้อยสมันดำ เสร็จแล้วเก็บไว้ในเรือนกล้วยไม้ที่ได้แสงแดดรำไรเช่นเดียวกันกับกล้วยไม้แวนด้าใบแบบหรือพวกสกุลช้าง

บทที่ ๗ กล้วยไม้สกุลอะเรคนิส ARACHNIS

กล้วยไม้ในสกุลนี้ มักนิยมเรียกกันว่า “สกุลแมลงปอ” มีการเจริญเติบโตแบบ monopodial เช่นเดียวกับกล้วยไม้สกุลแวนด้า แต่ต้นมีทรงสูง ชอบโตขึ้นต้นไม้หรือเกาะหลัก ต้นสามารถแตกแขนงจากตาซึ่งอยู่ตามข้อข้างๆ ลำต้นโค้งงอ ปล้องยาว มีบางชนิดที่ทรงต้นค่อนข้างเตี้ยและชอบเกาะอยู่บนคบไม้ก็มี ใบรูปยาวปลายมน บางชนิดริมใบสอบเข้าหาปลาย และปลายใบเว้าเป็นแฉก ข้อดอกเหี้ยมตรงก็มี บางชนิดก็ข้อโค้งและบางชนิดข้อดอกอาจมีข้อแขนงได้ ในข้อหนึ่งๆ มีดอกมากบ้างน้อยบ้างเป็นบางชนิดกลีบนอกและกลีบในมีความยาวไล่เลี่ยกันแต่มีแคบ ส่วนปลายกลีบค่อนข้างกว้างกว่าเล็กน้อย ดอกบานเต็มที่ไม้อ่อนหลังและไม่ลุไปข้างหน้า กลีบในและกลีบนอกคู่ล่างมีปลายคดงอลง ปากเชื่อมติดอยู่กับโคนเส้าเกสรที่ใหญ่และแข็งแรงมั่นคง ปากหนาและมีสามแฉก เดือยดอกสั้นมากและชูออกไปด้านหลังดอก หนูปากทั้งสองข้างกว้างและมักมีรูปสี่เหลี่ยมคางหมูเหี้ยมยื่นออกมาจากสองข้างของเส้าเกสร ปลายหูแฉ่นมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ชนิด แผ่นปากหนาและมีสันนูนใต้แผ่นปากมีตั้งห้อย เส้าเกสรสั้นและอ้วน เกสรตัวผู้มี 4 เม็ดโดยแบ่งออกเป็นสองคู่อยู่บนก้านเกสรซึ่งมีลักษณะเป็นเยื่อใสๆ สั้นและมีฐานกว้างเท่าที่นิยมปลูกกันทั่วๆ ไปเป็นชนิดที่มาจากภาคใต้ของประเทศไทยและมลายู ซึ่งนิยมเรียกกันเป็นภาษาอังกฤษว่า “Scorpion orchid” แปลว่า “กล้วยไม้แมลงปอ” ซึ่งมีลักษณะและรูปร่างดอกดูใกล้เคียงและกล้วยไม้แมลงปอมากกว่าที่ภาษาไทยนิยมเรียก “แมลงปอ”

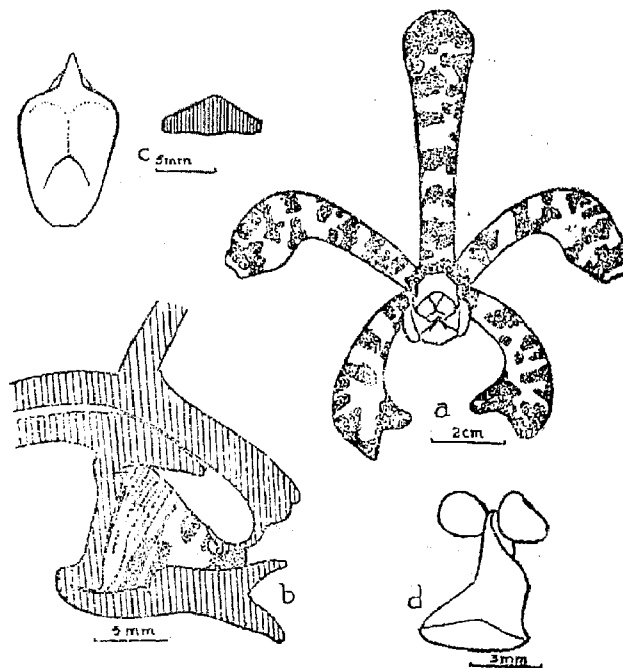
แผนผังการจำแนกชนิดของกล้วยไม้

A. hookeriana Rehd.f. (ฮุคเคอเรียนา) อะเรคนิสชนิดนี้ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยเป็น เวลาหลายสิบปีมาแล้ว และได้มีชื่อทางพฤกษศาสตร์หลายชื่อตามยุคตามสมัยและตามเหตุ ผลของนักพฤกษศาสตร์ผู้จำแนกซึ่งได้ชื่อย่อพ่วงท้ายอยู่แล้วคือ *Renanthera hookeriana* Rehd.f., *Arachnanthe alba* Ridl., หรือ *Arachnis alba* Schltr. จะเห็นได้ว่า ครึ่งหนึ่งเคยจัด ไว้ในสกุลเรเนนเธอราตัวๆ ตัวเป็นทรงสูงโปร่ง ปล้องยาวประมาณ ๒-๓ ซม. ใบแข็งและ เหยี่ยวปลายเฉียงขึ้นข้างบน ใบกว้างประมาณ ๑.๕ ถึง ๒.๐ ซม. และยาวประมาณ ๘ ถึง ๑๐ ซม. โคนใบกว้างและเรียวสอบเข้าหาปลายเล็กน้อย ริมใบมีขนสั้นลง โดยเฉพาะอย่าง ยิ่งโคนใบซึ่งมีจักรเป็นฟันเลื่อยเล็กน้อยและมีขนโอบรอบลำต้น ช่อดอกเหยียดแข็ง ใบมี ช่อแขนง ช่อดอกยาวประมาณ ๕๐ ถึง ๗๕ ซม. และก้านช่อยาวประมาณ ๓๐ ซม. มี ม่วงคล้ำมีดอกประมาณช่อละ ๖ ถึง ๘ ดอก ดอกใหญ่ประมาณ ๕.๕ ซม. กลีบนอกและ กลีบในสีขาวครีม ปลายกลีบสีอมเหลืองและก่อนกลางของกลีบมีจุดละเอียดสีม่วงประปราย กลีบนอกบนยาวประมาณ ๔ ซม. กลีบนอกกุดล่างและกลีบในทั้งคู่ออกดอกได้สดชื่น ปลาย โคนงเล็กน้อย ปลายกลีบในกว้างประมาณ ๔ มม. ถึง ๑ ซม. ปลายหุบปากทั้งสองข้าง ผายออกเล็กน้อยและสั้นกว่าเส้าเกสรเล็กน้อย แผ่นปากมีสันนูนสูงและลาดลงหาปลายปาก ใต้แผ่นปากมีติ่งเล็ก ๆ ด้านบนแผ่นปากมีสีม่วงทั้งหมดหรืออาจมีสีม่วงเป็นทางยาวประมาณ ๖ ทาง เป็นไม้พุ่มเมืองแถบหมู่เกาะบอเนียว และเกาะรีโอ อาซิเฟลลาโกและเกาะอื่นๆ ทาง ใต้ของสิงคโปร์นอกจากนั้นยังมีในแถบตะวันออกของมลายู เช่นเคร็งกานตอแห่เก ขึ้นเป็น ดงอยู่กับดินทรายห่างฝั่งทะเลประมาณ ๑๐๐ ถึง ๕๐๐ เมตร และมักเรียกชื่อ อะเรคนิส อลบ้า ซึ่งแปลว่า อะเรคนิสขาว ส่วนในภาษารวมคาสาหมักก็เรียกว่า "white Scorpion Orchid" ซึ่งแปลว่า 'กล้วยไม้แมลงป่องขาว' มีพันธุ์ที่สวนงามอยู่อีกสองพันธุ์ คือ var. *luteola* (พันธุ์ลิ่วทือโยล่า) ดอกไม่มีส่วนใดที่ปรากฏสีม่วงเลย ก้านช่อสีเหลืองเขียวปลายกลีบมีสี เหลืองจัดกว่าพันธุ์รวมคา ปากสีเหลืองซีด พันธุ์นี้พบขึ้นแซมปะปนอยู่กับพันธุ์รวมคา มี อีกพันธุ์หนึ่งที่สวนงามมากคือ var. *viridipes* (พันธุ์เวอร์ดิเพส) กลีบในไม่มีจุดเลย ปาก กระเป๋ามีทางสีม่วง ๖ ทางและก้านช่อสีเขียวสด ดอกสีสะอาดน่าดูมาก อะเรคนิส ฮุคเคอ เรียนา เป็นกล้วยไม้ที่ปลูกเลี้ยงง่ายไม่ว่าในกรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัด

A. flos-aeris Rehb. f. (ฟลอส-เอริส) 'แมลงป่อง' แต่เดิมได้จัดเข้าไว้ในสกุล เอพิเด็นดรัม โดยเรียกว่า *Epidendrum flos-aeris* Linn. ต่อมาได้จัดเข้าไว้ในสกุลเรเนนเธอรา โดยเรียกชื่อว่า *Renanthera flos-aeris* Rehb.f. และยังได้มีนักพฤกษศาสตร์จัดเข้าไว้ในสกุลและชนิดต่าง ๆ อีกเช่น *Arachnis moschifera* Bl., *Arachnanthe*

moschifera Bl., ลำต้นอ้วนลำแข็งแรง ทรงต้นสูงโปร่ง ปล้องยาวประมาณ ๔ ถึง ๑๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๕ ซม. และยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๑๘ ซม. ปลายใบเรียวแคบกว่าโคนใบเล็กน้อย ปลายใบเว้าเกิดเป็นสองแฉก ใบโค้งและบิดเล็กน้อย ริมใบเกลี้ยง และไมแอ่นม้วนลง ช่อดอกยาวประมาณ ๑๐๐ ถึง ๑๕๐ ซม. อาจแตกข้อแขนงหรือเป็นก้านเดี่ยวก็ได้ ก้านข้อแข็งโน้มเล็กน้อย ส่วนโคนก้านยาวประมาณ ๒๕ ซม. ถ้ามีการแตกข้อแขนง จะออกจากก้านใหญ่ในลักษณะมุมฉาก และยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๒๐ ซม. มีดอกแขนงละ ๓-๔ ดอก ดอกกว้างประมาณ ๗ ถึง ๙ ซม. และสูงประมาณ ๙ ถึง ๑๑ ซม. พื้นกลีบดอกสีเหลืองเขียวอ่อนๆ มีขีดบังตามขวางและจุดหนาๆ สีม่วงน้ำทาลแก่กลีบนอกบนยาวประมาณ ๖ ซม. และส่วนปลายกว้างประมาณ ๑.๕ ซม. กลีบนอกคู่ล่างสั้นกว่ากลีบบนมากและปลายทั้งคู่โค้งเข้าหากัน ปลายกลีบนอกคู่ล่างกว้างกว่าปลายกลีบนอกบนเล็กน้อย กลีบในทั้งคู่อาวพอๆ กันกับกลีบนอกคู่ล่าง พู่ดอกสองข้างประมาณ ๔๕ องศา ส่วนที่ค่อนข้างไปทางปลายกลีบโค้งลงเกือบเป็นมุมฉาก และเป็นส่วนกว้างของกลีบส่วนโคนปากที่ประกอบเป็นเคียวดอกยาวประมาณ

อะแรนนิส ฟลอส-เอริส (*Arachnis flos-aeris* Rehb, f.)

a. ภาพดอกด้านหน้า	b. ภาพหน้าตัดตามข้างแสดงเส้าเกสรและปาก
c. แฉกปากด้านบนและหน้าตัด	d. เกสรตัวผู้และก้าน

๑ ซม. ยาวพอๆ กับเส้าเกสร มีทางสี่สันเรียงซิกๆ กันหลายทาง ปลายหูปากทั้งสองข้างผายออกเล็กน้อยและมีสีม่วงอมน้ำตาล โคนเหลือบสีเหลืองอมเขียวและมีแถบสีม่วง แผ่นปากยาวประมาณ ๑.๓ ถึง ๑.๕ ซม. โคนแหลมยื่นเข้าไปข้างใน ปลายปากมนมีเดือยแหลมประมาณ ๓ มม. และส่วนใต้มีกิ่งโกดๆ ปลายปาก โคนแผ่นปากค่อนข้างแบนและโค้งลงไปข้างในปาก ถัดเข้าไปมีชอกเป็นร่องเหลือบสีม่วง เส้าเกสรโคนกว้าง ๑ ซม. และยาว ๑.๕ ซม. สีขาวหรือขาวครีม มีก้านเกิดในแถบขาว สุมাত্রา บอเนียว และมีในหลายยู่ก็ปรากฏในรัฐปาหังและปีรัก มีอยู่พันธุ์หนึ่งคือ เกสรชิลิส (*var. gracilis*) ซึ่งดอกมีขนาดเล็กกว่าธรรมดาเล็กน้อย และแขนงข้อสั้นกว่าด้วย นอกจากนั้นกลีบนอกโค้งมากกว่า รอยบังสั้น ปลายหูปากทั้งสองข้างโค้งเบะมาก แผ่นปากมีทางสีม่วง ๖ ทาง เส้าเกสรมีขนาดเล็กกว่าและมีสีขาว กลิ่นก็ผิดกันด้วย พันธุ์นี้มีถิ่นกำเนิดทางภาคใต้ของมลายู โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเซลังงอ นอกจากนั้นที่สำคัญก็คือ พันธุ์นี้ออกดอกเพียงปีละครั้งเดียว ผิดกับพันธุ์ธรรมดาซึ่งให้ดอกได้ถึง ๒-๓ ครั้ง อีกพันธุ์หนึ่งของ *A. flos-aeris* ก็คือพันธุ์อินซิกนีส (*var. insignis*) พันธุ์นี้ดอกสูงประมาณ ๘ ซม. ใบอ่อนเหลือบสีม่วง กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองชมพูเข้ม ปลายกลีบสีดำ เนื้อกลีบเป็นมัน เส้าเกสรสีขาว เป็นพันธุ์ที่มีก้านเกิดในแถบเกาะสุมาตรา

A. maingayi Schltr. (เมงกายี) หรือแต่ก่อนได้เคยจัดเข้าไว้ในสกุลและชนิด *Arachnanthe maingayi* Hk.f. ทรงต้นสูงโปร่ง ปล้องยาวประมาณ ๒.๕ ถึง ๕ ซม. ลำต้นแก่จะมีสีน้ำตาลอมแดง ใบแข็งและเหยียดตรง ริมใบมีขนลงตอนใกล้โคนใบและมีจักละเอียดเล็กน้อย ใบกว้างประมาณ ๒.๕ ซม. และยาวประมาณ ๑๒ ซม. ขนาดและรูปลักษณะของช่อดอกคล้ายคลึงกันกับของ *A. flos-aeris* แต่ดอกมีขนาดเล็กกว่าเล็กน้อย พื้นกลีบดอกสีขาวหรือมีอมสีชมพูอ่อน มีลายและแต้มจุดใหญ่ๆ สีชมพูหรือสีม่วงอ่อน แผ่นปากแคบ มีสันนูนสูงและลาดต่ำลงทางปลายปาก ใต้ปลายแผ่นปากมีกิ่งห้อยลงมา เส้าเกสรสีขาวและผาครอบเกสรตัวผู้สีเหลือง ถิ่นกำเนิดพบในแถบเกาะตอนใต้ของสิงคโปร์และที่เกาะบอเนียว ทางแถบใต้ของมลายูตอนใกล้ฝั่งทะเล ก็มีพบปะปนอยู่กับ *A. hookeriana* และ *A. flos-aeris* *var. gracilis* ชื่อสามัญในภาษาอังกฤษนิยมเรียกกันว่า 'pink Scorpion Orchid' ซึ่งแปลว่ากล้วยไม้แมลงป่องสีชมพู เท่าที่ปลูกกันนั้นมีอยู่หลายพันธุ์ด้วยกัน มีผู้ผสมพันธุ์ระหว่างสองชนิดแรกคือ *A. hookeriana* × *A. flos-aeri* ได้ลูกผสมซึ่งมีลักษณะเหมือนเมงกายีมาก ประกอบกับเหตุผลที่ว่าเมงกายีขึ้นปะปนอยู่กับสองชนิดแรกตามธรรมชาติ และเมงกายียังมีอยู่หลายพันธุ์ด้วยกันแสดงถึงความแตกต่างในลักษณะจากสายเลือดของแต่ละต้นแต่ละพันธุ์ จึงสันนิษฐาน

ได้ว่า เมงกายีเป็นลูกผสมป่าตามธรรมชาติ ระหว่างสองชนิดแรกทีกล่ามาแล้ว ไม่ใช่พันธุ์แท้หรือพันธุ์บริสุทธิ์ พันธุ์อื่น ๆ ธรรมชาติที่มีกำเนิดจากป่านั้นดอกค่อนข้างใหญ่ แต้มหรือขีดสีชมพูอมเหลืองนี้เมื่อนำมาปลูกผสมเหลือสีพื้นซึ่งอ่อนแอใช้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น โคนกลีบนอกบนมีสีชมพูเต็มหมด แต้มที่ปรากฏบนกลีบในมีลักษณะเป็นบั้งตามขวาง เป็นพันธุ์ที่พบปลูกกันอย่างแพร่หลาย พันธุ์แมกคิวลาต้า (*var. maculata*) มีขนาดดอกเล็กกว่าและมีแต้มต่างๆ สีชมพูอมม่วงสลับประปรายไม่หนาทึบ โดยเฉพาะที่กลีบในทั้งคู่ประเม็ดทับทิมห่าง ๆ เป็นพันธุ์ที่สวยงามมาก แต่ค่อนข้างออกดอกยากเพราะชอบอากาศค่อนข้างเย็น อีกพันธุ์หนึ่งก็คือพันธุ์ ทริคัลเลอร์ (*var. tricolor*) มีลักษณะใบคล้าย *A. flos-aeris* มาก กลีบนอกมีขีดบั้งตามขวางสีแดงทึบหนาแก่ ขาวขวางนี้หนาทึบและชิดกันมาก ส่วนกลีบในมีลายห่างกว่า ฟูปากทั้งสองข้างสีแดงทึบหนาแก่ แต่แผ่นปากสีม่วงสลับ เส้าเกสรสีขาวและฝากรอบเกสรตัวผู้สีเหลือง กล่าวกันว่าเป็นพันธุ์ที่มีกำเนิดมาจากเกาะสุมาตรา

การปลูก เช่นเดียวกับการปลูก แวนด้าโจคิม หรือแวนด้าไบร่ง ต้องปลูกในที่แจ้ง ได้แสงแดดตลอดทั้งวัน และมีเครื่องปลูกเก็บความชื้นมาก ๆ เช่นกาบมะพร้าว จึงจะให้ดอกดี

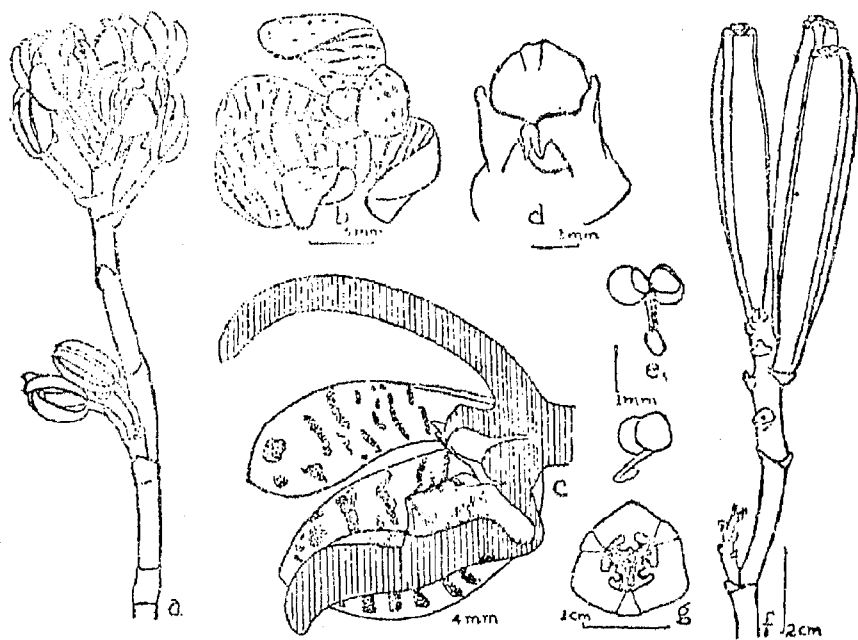
บทที่ ๘

กล้วยไม้สกุลอะแคมเป

ACAMPE

กล้วยไม้สกุลหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกล้วยไม้ในสกุล ตรีโกลโลตติส (*Trichoglottis*) แต่ไม่มีลิ้นหรือติ่งใดๆ ที่ปลั่งของปาก และกลีบปากจะหงายเงาะขึ้นสู่ด้านบนด้วย กลีบปากขึ้นตามทิศทางของข้อดอกที่แข็งและตั้งขึ้นด้วย กล้วยไม้ในสกุลนี้มิได้อยู่ในที่ชื้นแฉะ มีถิ่นกำเนิดตั้งแต่แถบประเทศพม่าไปจนกระทั่งจีนตอนใต้ และชนิดที่รู้จักกันแพร่หลายที่มีอยู่ในป่าภาคเหนือของประเทศไทย มักเลี้ยงกล้วยไม้ในเชิงการค้าอย่างใหม่ เนื่องจากให้ประโยชน์ทางอารมณ์และให้ดอกที่มาก

Acampe longifolia Lindl. (ลองจีฟอลเลีย) ‘เอื้องตอกระซาม’ หรือ “เอื้องสารภี” บางทีเรียก “เอื้องเจ็ดปอย” ชื่อทางพฤกษศาสตร์นี้ได้บันทึกพฤกษศาสตร์จำแนกไว้ในสกุลและชนิดต่าง ๆ กัน คือ *Vanda longifolia* Lindl. *Sarcolabium longifolium* Hk. f. หรือ *Acampe penangtana* Ridl.

อะแคมเป ลองจีฟอลเลีย (*Acampe longifolia* Lindl.)

a. ข้อดอก	b. ดอกตู้นก	c. แก้วตัดตามข้างของดอก
d. เส้าเกสร	e. เกสรตัวผู้	f. ข้อไข่
		g. แก้วตัดตามขวางฝัก

ลำต้นอ้วนเตี้ยแข็งแรงและมักมีการแตกแขนงต่ำเตี้ยๆ ต้นสูงประมาณ ๓๐ ถึง ๖๐ ซม. ปล้องยาวประมาณ ๓ ซม. ใบมีลักษณะหนาและเหยียดแข็ง โคนเชื่อมติดกัน ใบกว้างประมาณ ๓ ถึง ๔ ซม. ยาวประมาณ ๒๐ ซม. ปลายใบกว้างและรอยเว้าปลายใบไม่ชัดเจน ช่อดอกเหยียดและแข็ง ยาวประมาณ ๑๕ ซม. ก้านช่อใหญ่และแข็งแรงยาวประมาณ ๑๐ ซม. มีแขนงช่อสั้นๆ ประมาณ ๑ หรือ ๒ แขนง ดอกออกเป็นกระจุก ตอนส่วนปลายช่อดอกกลับเอากะเป๋ขึ้นชันด้านบน กลีบดอกอวบหนา ดอกบานหลุดไม่เปิดเต็มที่ ขนาดดอกประมาณ ๑.๕ ซม. กลีบดอก พื้นสีเหลืองมะนาวอ่อนๆ มีเส้นลายตามขวางกลีบและมีจุดสีแดงเลือนตก กลีบนอกบนกว้าง ๐.๗ ซม. และยาวประมาณ ๑.๓ ซม. ส่วนปลายมนกว้าง กลีบนอกคู่ล่างมีลักษณะและขนาดคล้ายกลีบบน แต่มีร่องเล็กน้อย กลีบในกว้างประมาณ ๐.๓๕ ซม. และยาวประมาณ ๑.๖ ซม. ปากสีขาว มีจุดสีม่วงเล็กน้อย ปากหนามาก โคนปากทำนบเป็นถุงลึกประมาณ ๒ มม. หูปากทั้งสองข้างเหยียดแข็ง สุนัขประมาณ ๒ มม. และกว้าง ๓.๓ มม. ภายในมีขน ปลายแผ่นปากหุ้มและแฉ่งเล็กน้อย แผ่นปากกว้างประมาณ ๓ มม. ยาวประมาณ ๕ มม. แนวกลางตามยาวมีแฉ่งเล็กน้อย โคนแผ่นปากมีขน เส้นเกสรสั้น ปลายสองข้างมีเขี้ยวแหลมเล็ก ๆ ข้างละอัน เกสรตัวผู้มี ๒ คู่ ขนาดไม่เท่ากันติดอยู่บนก้านเล็ก ๆ ดอกมีกลิ่นหอมเย็น ฤดูดอกประมาณเดือนเมษายนและพฤษภาคม

A. multiflorum Lindl. (มัลติฟลอรัม) 'เอื้องตีนเต่า' ลักษณะต้นและช่อดอกคล้ายคลึงกันกับ *A. longifolia* มาก ต้นสูงประมาณ ๓๐ ซม. พื้นดอกสีเหลืองประจุดสีแดง แต่ดอกไม่หอม ช่อดอกยาวกว่าเล็กน้อย พื้นดอกสีเหลืองสดกว่า และจุดสีแดงนั้นมีลักษณะเป็นจุด ๆ ส่วนดอกของ *A. longifolia* นั้นเป็นลายขีดตามขวาง ฤดูดอกในเดือนเมษายนและพฤษภาคมเช่นเดียวกัน

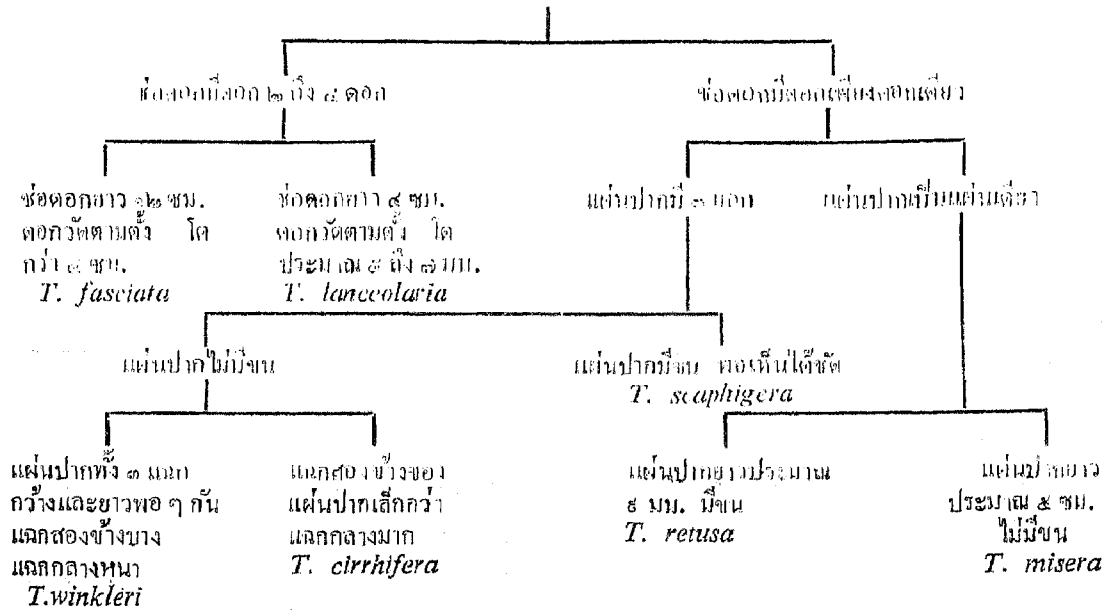
การปลูก เป็นกล้วยไม้ที่มีการเจริญเติบโตแบบ monopodial คล้ายแวนด้าแต่เนื่องจากมีรูปทรงต้นและใบใหญ่โต รากใหญ่และทรงต้นค่อนข้างสูงแข็งแรงจึงควรปลูกในกระถางใหญ่ ใส่อิฐและถ่านโปร่งพอสมควร และคลุมผิวหน้าด้วยวัสดุเก็บความชื้นเช่นกาบมะพร้าว กระเช้าสีดา หรือรากงาของข้อสมันดำ ขอบที่แค่ว่าไร แต่ไม่ให้มีดทับนัก การขยายพันธุ์อาจใช้วิธีตัดยอดที่มีรากสัก ๔ หรือ ๕ รากหรือแยกแขนงต้นที่มีรากเจริญแข็งแรงติดไปด้วยสัก ๒-๓ รากก็ได้ การเลี้ยงดูเช่นเดียวกันกับแวนด้าใบแบนธรรมดา

บทที่ ๙ กล้วยไม้สกุลตริคโคกล็อตติส TRICHOGLOTTIS

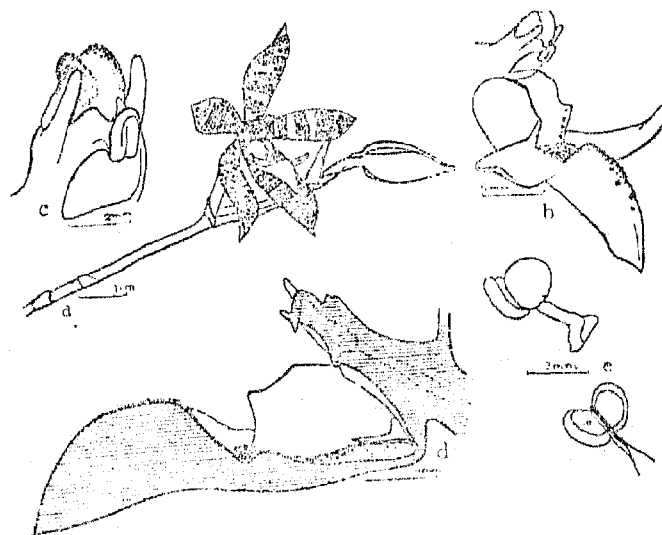
ลำต้นยาว หน้อยอยู่กับกิ่งไม้หรืออาจเกาะขึ้นตามต้นไม้ ใบยาวเรียวแหลมหรือรีขอบมนานกันแล้วแต่ชนิด ช่อดอกสั้น บางชนิดมีดอกเดี่ยว แต่บางชนิดก็มีหลายดอกออกเบียดชิดกันและเรียงเป็นแถวตามยาวของช่อ มีทั้งชนิดดอกเล็กและดอกใหญ่ เมื่อดอกบานกลีบดอกเปิดเต็มที่ โดยปกติกลีบดอกมีพื้นสีเหลืองอมเขียว มีแต้มหรือประจุดสีน้ำตาลแดง โคนกลีบนอกคู่ล่างเชื่อมติดกันกับฐานของเส้าเกสรซึ่งสั้นและแบนที่โคน ไปถึงโคนของเกสรตัวผู้ โคนปากเป็นถุงหรือเป็นเคียว แผ่นปากหนา และมีขนสั้นๆ หูปากเหยียดตรง ปลายแผ่นปากตอนโคนมักมีส่วนแยกออกข้างละแฉกและมีขน แผ่นปากอาจเป็นแผ่นเดียวหรือสามแฉก ส่วนที่มีลักษณะคล้ายลิ้นมีลักษณะบางและมีขนสั้นๆ อยู่ข้างในถุงได้เส้าเกสรที่สั้นสองข้างปลายเส้าเกสรมีเขี้ยวแหลมข้างละหนึ่งเขี้ยวอยู่สองข้างกับเกสรตัวผู้ เกสรตัวผู้มี ๔ เมล็ด มีขนาดไม่เท่ากัน และติดกันเป็นคู่

ลักษณะประจำสกุลที่สังเกตได้ชัดก็คือมีลิ้นอยู่ในถุงกระเปาะ มีเขี้ยวอยู่ที่ปลายเส้าเกสร และมีปลายแผ่นปากซึ่งมีลักษณะเสียบซับซ้อน มีอยู่ชนิดหนึ่งที่มีปากกลมลักษณะแต่ไม่มีเขี้ยวที่ปลายเส้าเกสร คือ *T. misera* ซึ่งในชนิดนี้ เขี้ยวสั้นจนกลายเป็นปุ่มข้างละปุ่ม

แผนผังแสดงการจำแนกชนิด ของกล้วยไม้สกุลตริคโคกล็อตติส TRICHOGLOTTIS

T. fasciata Rehb. f., (พืชช็อคดำ) ในปี ค.ศ. ๑๙๙๓ ได้มีผู้จัดจำแนกไว้ในสกุลและชนิด *Staurosis fasciata* Benth. และต่อมาครั้งหลังในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ บางชนิดได้จัดแยกให้ชื่อว่า *Staurochilus fasciatus* Ridl. เป็นไม้ป่าพื้นเมืองของไทยที่เรียกกันว่า “เสื่อไคร้ง” มีถิ่นกำเนิดแพร่หลาย อยู่ทางแถบเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ลำต้นทรงยาวหรือสูงโปร่ง เกาะ อยู่กับต้นไม้หรือคบไม้เตี้ยๆ ต้นสูงประมาณ ๖๐ ซม. หรือกว่านั้น ปล้องยาวประมาณ ๒ ถึง ๔ ซม. ใบกว้างประมาณ ๒.๕ ซม. และยาวประมาณ ๑๒ ซม. ปลายใบเว้าเป็น สองแฉกและมนสองข้างไม่เท่ากัน ช่อดอกยาวประมาณ ๑๒ ซม. มีดอกช่อละ ๒ ถึง ๔ ดอก ก้านดอกแต่ละดอกเป็นเหลี่ยม ปลอกหุ้มโคนก้านดอกสั้น กลีบดอกทั้งกลีบนอกและกลีบใน ด้านหลังมีสีขาว พื้นกลีบดอกด้านหน้ามีสีมะนาวสุกอย่างจางๆ มีบังตามขวางกลีบสีน้ำตาล บังใหญ่ๆ กลีบนอกกว้างประมาณ ๑.๑ ซม. และยาวประมาณ ๒.๕ ซม. หลังกลีบมีสัน ซึ่งปลายแหลมยาว พื้นปลายกลีบออกมาเล็กน้อย กลีบในแคบและสั้นกว่ากลีบนอกเล็กน้อย ห้ายปากไม่มีเดือยดอก ปากสีขาวมีจุดสีน้ำตาลเล็กน้อย ปากยาวประมาณ ๒.๒ ซม. หูสองข้างของปากเหยียดตั้งขนานกัน สูงประมาณ ๕ มม. แผ่นปากมีแถบแบนปลายแหลม แยกออกสองข้างตามระดับนอนราบ กว้างประมาณ ๕ มม. ยาวประมาณ ๘ มม. แฉกกลาง หรือปลายปากแบนตามทั้ง

ทริกโกกีสอดดำ พืชช็อคดำ (*T. fasciata* Rehb. f.)

- a. ช่อดอกพร้อมทั้งดอกบานและดอกตูม b. ปากและเส้าเกสร c. เส้าเกสรขนาดใหญ่
d. ปากและเส้าเกสรผ่าตามยาว e. เกสรตัวผู้

วิธีปลูก

กล้วยไม้ในสกุลทริคโลกส์อดิสนี้ ชนิดที่สำคัญและเป็นไม้ป่าของประเทศไทยซึ่งนิยมปลูกกันแพร่หลายก็มีอยู่เพียงชนิดที่กล่าวมาแล้วชนิดเดียวเท่านั้น นอกจากนั้นก็ไม่มี ความสำคัญสำหรับประเทศเราเท่าใดนัก จึงขอกล่าวไว้เพียงเท่านี้ ส่วนวิธีการปลูกเลี้ยง กล้วยไม้ชนิดนี้ ก็มีส่วนคล้ายคลึง กันกับการปลูกเลี้ยงกล้วยไม้สกุลแวนด้าประเภทใบกลม หรือใบร่อง คืออาศัยเกาะหลักเป็นเครื่องพยุงการทรงตัวของลำต้น เครื่องปลูกชั้นล่างใช้อิฐ และถ่านปลูกในกระถางใหญ่ ถ้ามีมาก ๆ จะปลูกลงแปลงโดยใช้อิฐมอญหรือไม้กระดานทำ เป็นขอบสูงจากพื้นดินประมาณ ๓๐ ซม. ก็ได้ ชั้นบนคลุมด้วยกาบมะพร้าวหรือเครื่องปลูก อื่นน้ำก็ได้ ทั้งหรือปลูกไว้ในที่ซึ่งได้รับแสงแดดมาก ๆ จะให้ดอกออกมา ในบางครั้งก็เคย มีผู้นำมาปลูกและออกดอกได้ตามปกติ การให้น้ำก็ควรกระทำเช่นเดียวกับกล้วยไม้

บทที่ ๑๐

กล้วยไม้สกุลช้าง

SACCOLABIUM

เป็นกล้วยไม้สกุลหนึ่งที่มีความสลับซับซ้อนในลักษณะของดอก การเจริญเติบโตเป็นแบบ monopodial กล้วยไม้กล้วยไม้สกุลแวนด้า ต้นอ้วนลำแข็งแรง อาจสูงได้ถึง ๓๐ ซม. ช่อดอกมีหลายดอก ขนาดดอกค่อนข้างเล็ก กลีบนอกและกลีบในของดอกยาวพอ ๆ กัน ปากแข็ง เป็นแผ่นเดียวกันกับโคนเส้าเกสรจึงทำให้ปากพับขึ้นหรือลงได้ยาก เดี่ยวดอกชี้ลง ด้านล่าง ปลายปากหนา หูปากเล็กและแข็งทั้ง เกสรตัวผู้มีกู่เดียวติดอยู่บนก้านสั้น ๆ ชนิดที่เป็นตัวแทนที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และเป็นไม้พื้นเมืองที่แพร่หลายของประเทศไทยก็คือ “ช้าง” ที่มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Saccolabium giganteum* มีนักพฤกษศาสตร์บางท่านได้จัดกล้วยไม้ชนิดนี้เข้าไว้ในสกุล *Rhyncostylis* ชนิด *gigantea* แต่ถ้าเราพิจารณาลักษณะของเกสรตัวผู้แล้วจะเห็นได้ว่าเกสรตัวผู้ของ *Saccolabium* เกือบไม่มีร่อง แต่ในสกุล *Rhyncostylis* นั้น เกสรตัวผู้มีร่องสองร่อง ดังนั้น “ช้าง” จึงอยู่ในสกุล *Saccolabium* อย่างแน่นอน

S. giganteum Lindl. (ไฉแกนเตียม) “ช้าง” มีลักษณะและรูปร่างอ้วนลำ ต้นใหญ่ ใบใหญ่หนา ใบกว้างประมาณ ๔ ถึง ๖ ซม. และยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๔๐ ซม. มีทางสีเขียวแก่เป็นทางยาวถี่ ๆ ขนานไปกับใบ เห็นได้ชัดตอนโคนใบ ช่อดอกยาวประมาณ ๒๕ ถึง ๓๕ ซม. พื้นกลีบดอกสีขาว ประจุดสีม่วงบาง ๆ หรืออาจหนาแน่น จุดเล็กละเอียดหรือจุดใหญ่ต่าง ๆ กันแล้วแต่ลักษณะของแต่ละสายพันธุ์ กลีบนอกกว้างประมาณ ๐.๘ ถึง ๑ ซม. ยาวประมาณ ๑.๕ ถึง ๑.๘ ซม. ลักษณะมน กลีบในแคบกว่ากลีบนอกเล็กน้อย ริมกลีบอาจเป็นคลื่นเล็กน้อย เกือบดอกยาวประมาณ ๖ ถึง ๘ มม. ปากของดอที่เกิดเป็นเดือยนั้นบีบแบน แผ่นกว้างประมาณ ๐.๗ ถึง ๑ ซม. ยาวประมาณ ๑.๒ ถึง ๑.๕ ซม. ปลายแผ่นปากผายเล็กน้อย และปลายห่อขึ้นเกือบชิดกับเส้าเกสร แผ่นปากมีทางสีม่วงตามยาว บางทีสีม่วงกระจายเกือบเต็มแผ่นปาก สีแก่อ่อนแล้วแต่ลักษณะแต่ละต้นด้วย ฤดูกาลในเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ ในประเทศไทยมีแพร่หลายตามป่าสูง ๆ หลายแห่ง ลักษณะผิวก้านกันมากมาย บางต้นกลีบสีขาวบริสุทธิ์ไม่มีประจุดเลย มีจุดหรือสีม่วงที่ปากก็มี บางต้นปากมีสีม่วงอ่อนเกือบขาวก็มี จึงเกิดมีหลายพันธุ์ขึ้นตามลักษณะที่สังเกตได้เด่นชัด

var. *illustre* (พันธุ์อิลลัสเตอร์) ต้นใหญ่โต ใบใหญ่หนากว่าพันธุ์ธรรมดา ใบสีเขียวจัดกว่า ดอกใหญ่กว่า และประจุกเด่นกว่าพันธุ์ธรรมดาถิ่นกำเนิดจากทางภาคเหนือของประเทศไทย และพันธุ์นี้เองที่เรามักนิยมเรียกกันว่า “ช้างดำ”

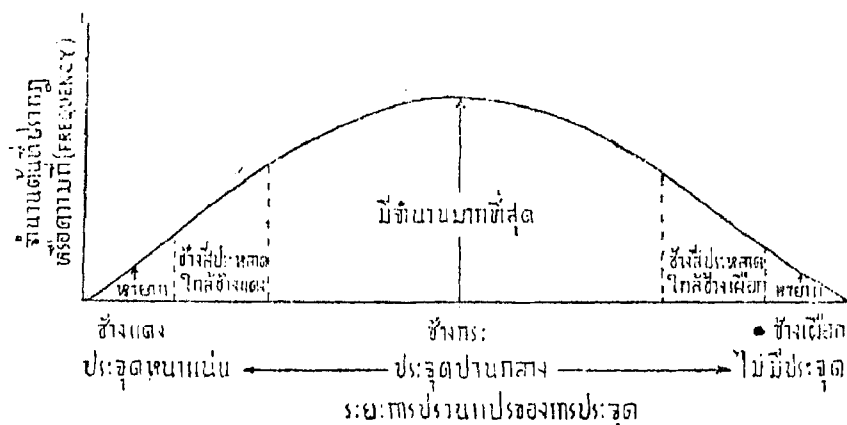
var. *petotianum* (พันธุ์ปีโตเซียนัม) ใบสีเขียวอ่อนอมเหลืองเล็กน้อย ดอกสีขาวบริสุทธิ์ ปลายช่อดอกใมน้อยกว่าพันธุ์ธรรมดา ในกรณีที่ช่อดอกไม่ยาวนักอาจทำให้ช่อดอกขี้นปลายเฉียงขึ้นเล็กน้อยก็ได้ ปลายใบมักเฉียงขึ้นเล็กน้อย ไม่โค้งปลายลงมากอย่างพันธุ์อื่นๆ ดอกค่อนข้างใหญ่ บางทีจะสังเกตเห็นว่าสีขาวของดอกนั้นมีสีเขียวปนอ่อนๆ ดอกที่ออกในช่อชิดกันพอประมาณไม่ถึงกับเบียดกันจนแน่น เป็นพันธุ์หนึ่งที่เราเรียกกันว่า “ช้างเผือก”

var. *harrisoniana* (พันธุ์ฮาร์ริสันเนียน่า) ใบแคบกว่าและสีเขียวจัดกว่าพันธุ์ปีโตเซียนัม และคล้ายคลึงกับช้างธรรมดามาก ปลายใบโค้งลงพอสมควร ช่อดอกมีดอกแน่น ปลายช่อโค้งลงมาก ดอกสีขาวบริสุทธิ์เช่นเดียวกับพันธุ์ปีโตเซียนัม แต่มักไม่ค่อยมีสีอมเขียว และขนาดดอกเล็กกว่า กลีบแคบกว่าเล็กน้อย เป็นอีกพันธุ์หนึ่งที่เรามักเรียกรวมว่า “ช้างเผือก”

var. *rubricum* (พันธุ์รูบริคัม) หรือที่เราเรียกกันว่า “ช้างแดง” รูปลักษณะของต้นและดอกส่วนใหญ่คล้ายคลึงกันกับช้างกระ แต่มีส่วนปลีกลอยที่ผิดเพี้ยนไปจากช้างกระบ้าง ช้างแดงมีอยู่หลายสายพันธุ์ (strain) ด้วยกัน (อย่างที่ภาษาสามัญมักเรียกกันว่าหลายต้น) เช่นต้นขุนรัตน์ ต้นภักดี ต้นจันทน์ และต้นศาลาแดง ฯลฯ เป็นต้น บางท่านมิได้ทราบถึงกฎเกณฑ์ทางวิชาการที่แท้จริงจึงตีความหมายของ “ต้น” เป็น “พันธุ์” หรือ variety ซึ่งเป็นการเข้าใจผิด เช่นมีผู้ตั้งชื่อ ต้นขุนรัตน์ว่า var. *Ratana* หรือพันธุ์รัตนนา ซึ่งความจริงช้างแดงทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นต้นไหนก็ตาม เราถือว่าเป็นพันธุ์หนึ่งของ *S. giganteum* เมื่อช้างแดงเกิดมีหลายต้นจึงควรจะเป็นสายพันธุ์ (strain) ซึ่งย่อยแยกแยะออกไปจากพันธุ์ช้างแดง (var. *rubricum*) ดังนั้น คำว่า “รัตนนา” ก็ดี หรือ “ภักดี” ก็ดีจึงเป็นเพียงสายพันธุ์มิใช่เป็นพันธุ์ และขอให้สังเกตด้วยไม่ได้เข้าใจถูกต้องตามกฎเกณฑ์ทางวิชาการด้วยลักษณะที่ผิดเพี้ยนไปจากช้างกระนั้น เนื่องจากช้างแดงมีอยู่หลายสายพันธุ์ด้วยกัน ดังนั้น บางสายพันธุ์ใบแคบยาว แต่บางสายพันธุ์ก็มีใบสั้นและค่อนข้างกว้าง แต่อย่างไรก็ตาม ส่วนโคนใบใกล้กับลำต้นออกสีแดงเลื้อยแหลมเล็กน้อย ยิ่งโคนใบอ่อนจะออกสีชดกว่าโคนใบแก่ ส่วนปลายรากที่กำลังเจริญ นอกจากมีสีเขียวใสแล้วปลายรากที่ได้แสงสว่างมากจะออกสี

ม่วงแดงด้วย สื่ออ่อนแก่แล้วแต่ลักษณะของแต่ละสายพันธุ์ ซึ่งลักษณะโคนใบสีแดง และปลายรากแดงนั้นจะมีสหสัมพันธ์ (correlation) กับลักษณะสีแดงของดอกหรือไม่เห็นชัดเท่าไร กำลังทำการค้นคว้าอยู่ ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยหลักการวิจัยทางสถิติเข้าช่วยตรวจสอบด้วยสีของใบมักจะเขียวแก่กว่าปกติ ดอกทั้งดอกมีสีแดงแก่อมม่วงเล็กน้อย สีสดใส บางสายพันธุ์หรือบางต้นมีด่างสีขาวบ้างเล็กน้อย ได้มีผู้วิจารณ์และถกเถียงปัญหาที่มากกว่าข้างแดงนั้นสืบสายมาจากข้างกระหรือไม่ อย่างไร และส่วนมากก็มักจะฟันนิษฐานกันไปว่าข้างแดงก็คือลูกผสมป่าของข้างกระ แต่ไม่มีเหตุผลทางวิชาการที่จะอธิบายหรือ พิสูจน์ให้เห็น จริงได้ในฐานะที่ข้างแดงเป็นกล้วยไม้ป่าพื้นเมืองของไทยที่มีค่ามากและเป็นพันธุ์ที่หายาก ควรแก่การสนใจ แม้กระนั้นก็ยังมิได้มีผู้ส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศหลายครั้ง จึงเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่ของที่มีค่าต้องหลุดมือไปสู่ชาวต่างชาติ ตามประวัติของกล้วยไม้ข้างแดงนั้นเท่าที่มีผู้พบในป่าทุกครั้ง ก็พบขึ้นปะปนอยู่กับข้างกระ ซึ่งแม้แต่ข้างกระเอง แต่ละต้นก็มีลักษณะ การประสีของ จุดไม่ แน่นนอนประ กอบกับการที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาลักษณะ ดอกของข้างทางอนุกรมวิธาน ก็มีลักษณะหลายประการที่อำนวยความสะดวกแก่การผสมเกสรตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะผสมตัวเองหรือการผสมข้ามดอกอันเกิดจากแมลงเป็นสื่อพาไป ทั้งนี้โดยธรรมชาติแล้วข้างจะมีโอกาสติดฝักและผลิตเมล็ดได้ง่ายมาก การแปรปรวนในลักษณะต่าง ๆ ของต้นที่งอกจากเมล็ดซึ่งเกิดใหม่ทุก ๆ ปีเป็นเรือนแสนเวียนลั่นย่อมจะมีอยู่เสมอ จนเป็นเหตุให้เกิดมีข้างซึ่งมีลักษณะสีและการประจุดแตกต่างกันออกไป ซึ่งนักเลี้ยงกล้วยไม้ไม่เห็นมีศัพท์คำใดที่เรียกให้เหมาะสมไปกว่าการเรียกรวม ๆ ว่า “ข้างสีประหลาด” เพราะจะเป็นข้างกระธรรมดาที่ไม่เชิง จะเป็นข้างแดงหรือข้างเผือกก็ไม่ใช่ ในรากฐานของทางวิชาการทำให้ข้าพเจ้าสามารถเห็นได้ชัดเจนว่า ระยะของการแปรปรวนของลักษณะสีของข้างชนิดนี้ไม่กว้างขวางซึ่งสามารถให้หลักสถิติวิจัยทางชีววิทยาพิสูจน์ได้ ตามกฎเกณฑ์ของโลก (chance) ลักษณะทางชีววิทยาที่ปรากฏโดยธรรมชาตินั้น ลักษณะพื้น ๆ ที่ใช้แทนพีชคณิตนั้น (typical) จะมีความดีในการปรากฏมากที่สุด ดังนั้นลักษณะพื้น ๆ ของข้าง *S. giganteum* ซึ่งก็คือข้างกระ จะพบเห็นมากที่สุด ประกอบกับลักษณะการประจุดของข้างมีลักษณะกว้างมาก ต้นที่ประจุดถี่ขึ้นหรือหนาแน่นขึ้น หรือจุดใหญ่ขึ้นก็ตามก็พอจะหาได้ แต่ก็มีจำนวนน้อย ยิ่งจุดใหญ่และหนาแน่นเกือบเต็มกลีบจนปกคลุมพื้นที่ซึ่งเป็นสีขาวเกือบหมดก็ยิ่งหายาก ดังนั้นข้างแดงก็คือข้างกระที่ประจุดสีแดงใหญ่ ๆ หนาแน่นจนเต็มทั้งกลีบหรือเกือบเต็มกลีบจึงเป็นพันธุ์ที่หายาก และข้างแดงบางต้นที่มีสีขาวเหลืออยู่เล็กน้อยนั้น เมื่อศึกษาจากลักษณะของ

รอยต่างสีชาวนั้น จะเห็นได้ว่า ไม่ใช่รอยต่างสีขาว แต่เป็นพื้นหลังสีขาวซึ่งถูกยกละแสงทับอยู่ เริ่มรอยสีขาวจึงเห็นเป็นทรวงกลม ๆ สีแดงยื่นเข้าไปในรอยสีขาว ๆ นั้น บางต้นยังสามารถสังเกตเห็นรอยขาวระหว่างจุดใหญ่ ๆ สีแดงได้ชัดเจน ซึ่งข้าพเจ้าได้ถ่ายภาพอนุภาคของสีไว้ด้วยเครื่องถ่ายภาพชนิดละเอียดทำให้เป็นประโยชน์แก่การเก็บมาเป็นอย่างยิ่ง

ได้เคยมีผู้พยายามผสมข้ามตัวเองโดยการผสมตัวเอง (self-pollination) กันมาหลายต่อหลายราย แต่เท่าที่ได้พยายามสืบสวนดูปรากฏว่า เปอร์เซ็นต์หรืออัตราส่วนของการผิดเพี้ยนแยกแยะออกไป (segregation) ทำให้มีลักษณะการประจําออกเป็นหลายประเภท (phenotype) แม้จะปรากฏออกมาเป็นช่วงแดงได้บ้างต้น แต่ก็มิเปอร์เซ็นต์และโอกาส (chance) น้อยเต็มที นอกนั้นเป็นช่วงกระที่ประจําใหญ่ ๆ บ้าง เล็ก ๆ บ้าง และแม้แต่โคนใบหรือกาบใบก็ไม่มีสีแดง คงมีลักษณะที่คล้ายช่วงกระเป็นส่วนมาก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ข้าพเจ้าได้ทดลองค้นคว้าถึงลักษณะและอัตราส่วนต่าง ๆ ของการสืบสายเลือดของช่วงจนพอจะเข้าใจได้ จึงได้วางแผนการผสมพันธุ์ใหม่ โดยเริ่มต้นทำการผสมระหว่างช่วงแดงด้วยกัน แต่ใช้กันละสายพันธุ์ (strain) ผสมข้ามกัน ผลที่ได้ในขณะนี้ ยังไม่ออกดอก แต่เท่าที่สังเกตและสำรวจลักษณะประจำต้น ส่วนมาก ขอบใบ กาบใบ สีแดงจัดกว่าต้นเบรพบุรุษมาก บางต้นใบแดงเข้มเป็นสีแดงเลือดหมู บางต้นได้ท้องใบยังมีสีแดงเข้มเกือบตลอดทั้งใบก็มี ปลายรากที่ถูกแสงสว่างก็มีสีแดงจาง ๆ ต้นโตที่สูงจะได้ออกใบในราวกันปี พ.ศ. ๒๕๐๔ หรือ ๒๕๐๕ เป็นอย่างช้า เนื่องจากการขยายพันธุ์โดยการผสมเกสรและเพาะเมล็ดนี้ ลูกที่ออกมามีโอกาสที่จะเกิดความผิดเพี้ยน (variation) โดยกรรมกระจายลักษณะออกไปเป็นกราฟเส้นโค้งรูประฆัง ดังนั้นถ้าบริเวณศูนย์กลางของกราฟอยู่ใกล้ ๆ ลักษณะเฉลี่ยของช่วงแดงพันธุ์ดั้งเดิม

แล้ว ทางซีกหนึ่งของกราฟก็จะเป็นบริเวณที่เราจะมุ่งการคัดเลือกให้เคร่งครัด และเราจะได้ช่วงแค่งที่มีลักษณะดีเด่นกว่าพ่อแม่พันธุ์เดิมไม่ต่ำกว่า ๔๐% ของจำนวนลูกทั้งหมด และอาจได้ต้นที่มีลักษณะคล้ายคลึงของเดิมประมาณ ๒๐% ประมาณแนวกลางของกราฟ ส่วนทางอีกซีกหนึ่งคือ ประมาณ ๔๐% เช่นเดียวกัน อาจเป็นอีกพวกหนึ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงไปทางช่วงกระก็ได้อ ดังนั้นการคัดพันธุ์ (selection) จึงจำเป็นต้องพิจารณาให้รอบคอบเพื่อให้ผลการคัดพันธุ์ตกอยู่ในบริเวณของ ๔๐% แรก ซึ่งนอกจากจะได้ต้นที่มีลักษณะดีกว่าช่วงแค่งดั้งเดิมแล้ว ยังจะได้ต้นที่ดีเด่นที่สุดในชุดก็ได้ ถ้าหากงานชิ้นนี้เป็นผลสำเร็จแล้ว ก็นับว่าเป็นก้าวหนึ่งของการปรับปรุงพันธุ์พันธุ์กล้วยไม้ของไทยที่ได้ผลทางด้านวิชาการ และยังคงดำเนินต่อไปอีกในอนาคตโดยไม่รู้จักจบสิ้น นอกจากนั้นยังจะนำไปสู่การฟื้นฟูปรับปรุงพันธุ์กล้วยไม้ป่าดี ๆ ของไทยสกุลอื่น ๆ ต่อไปอีก

การปลูก กล้วยไม้ 'ช้าง' นี้ มีแหล่งกำเนิดทั่ว ๆ ไปในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคตะวันตกของประเทศไทย จึงแสดงว่าเป็นกล้วยไม้ที่เลี้ยงง่ายออกดอกง่าย ปกติเกาะอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ ๆ ในป่าสูง เช่นแถบภินทรบุรี กาญจนบุรี เพชรบูรณ์ เป็นต้น รากของช้างเป็นรากอากาศมีขนาดใหญ่ ถ้ารากได้หย่อนลงสู่อากาศมาก ๆ จะทำให้ต้นแข็งแรงและเจริญงอกงามดี ภาชนะปลูกใช้กระเช้าไม้สักเหมาะที่สุด เพราะมีลักษณะโปร่ง และผิวของไม้สักซึ่งเป็นจำพวกอินทรีย์วัตถุย่อย ๆ ผุสลายตัวเอาอินทรีย์สารเป็นอาหารแก่รากได้บ้างและไม่อมความชื้น นอกจากนั้นไม้สักยังเป็นไม้ที่ทนทานไม่ผุเร็วเกินไป การขยายพันธุ์ก็กระทำเช่นเดียวกันกับแวนด้าไบแบน โดยการตัดยอดซึ่งมีรากติดที่โคนไปกับยอดไม่ต่ำกว่า ๓-๔ ราก ถ้ารากยาวมากก็ควรสอดรากให้ลอดกระเช้าออกไปหย่อนอยู่ในอากาศได้บ้าง เครื่องปลูกชั้นล่างให้ใช้อิฐหรือกระถางแตกผสมกับถ่านก้อนใหญ่ ๆ พอสมควร ใส่โปร่ง ๆ ประมาณ ๕ ถึงครึ่งกระเช้า ครึ่งบนใช้กาบมะพร้าวหรือกระเช้าสีดาหั่นเป็นชิ้นคลุมหน้า หรือจะใช้เถ้าออสมันดำก็ได้ เมื่อปลูกเสร็จแล้วควรแขวนไว้ในเรือนร่มรำไร และมีพื้นเรือนเก็บความชื้นได้ดี ให้น้ำวันละครั้งในตอนเช้าตรู่ การให้ปุ๋ยควรให้ปุ๋ยน้ำ ผสมน้ำอย่างเจือจางประมาณ ๑ ถึง ๒ สัปดาห์ต่อครั้ง

บทที่ ๑๑

กล้วยไม้สกุลรินคอस्टิลลิส

RHYNCOSTYLIS

กล้วยไม้ไทยในสกุลนี้ ที่พบเสมอ ๆ และมีความงามมาก เป็นชนิดที่เลี้ยงง่าย ให้ดอกได้สม่ำเสมอตามฤดูกาล ลักษณะกล้วยไม้ในสกุลนี้คือ ลำต้นอ้วนสั้น ใบหนาและค่อนข้างยาว ทรงคล้ายคลึงกับแวนด้า ใบแบน เส้นกลางใบเป็นร่อง หน้าที่ดของใบคล้ายรูปตัววี ปลายใบเป็นจักแหลมไม่เท่ากัน มีเส้นขนานสีเขียวแก่สลับสีเขียวอ่อนยาวตามความยาวของใบคล้ายขั้ว ข้อดอกอาจแข็งตั้งหรือโค้งปลายห้อยลงยาว พอ ๆ กับความยาวของใบ มีดอกมากและแน่นเป็นช่อรูปทรงกระบอก กลีบดอกกางผิงผาย กลีบในเล็กกว่ากลีบนอกเล็กน้อย ปากแข็งพับปิดเปิดได้ยาก โคนเชื่อมติดกับฐานของเส้าเกสร เดี่ยวดอกแบนตามตั้ง และยื่นออกทางด้านหลัง ปากมนไม่มีแฉก เส้าเกสรสั้น รอยต่อระหว่างฐานเส้าเกสรกับปากเห็นได้ชัด เกสรตัวผู้มีหนึ่งคู่ มีร่องก้านเกสรตัวผู้เรียว ฐานของก้านเล็กเยื่อกันระหว่างเกสรตัวผู้กับยอดเกสรตัวเมียรวมทั้งฝากรอบเกสรตัวผู้เป็นจางงอยแหลมคล้ายปากนก

กล้วยไม้สกุลนี้เป็นสกุลเล็ก ๆ มีไม่กี่ชนิด มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับสกุลช้างและสกุลเข็มมาก นอกจากนั้นลักษณะดอกยังคล้ายคลึงกับกล้วยไม้สกุลกุหลาบ (*Acrides*) แต่ปากไม่พับปิดเปิดได้ง่ายอย่างสกุลกุหลาบ เท่าที่พบแพร่หลายอยู่ในประเทศไทย ตามธรรมชาติและมีความงามน่าสนใจนี้มีอยู่สองชนิดคือ :-

RHYNCOSTYLIS

ช่อดอกโค้งห้อย
หีนกลีบดอกสีขาว
มีจุดสีม่วงทั่ว ๆ ไป
R. retusa

ช่อดอกแข็งตั้ง
หีนกลีบดอกสีขาว
มีแถบสีน้ำเงินคราม
ที่ปากกลีบและปาก
R. coelestis

R. retusa Bl. (เรีบทูษี) ‘พวงมัลย์’ หรือ ‘ไอยเรศ’ หรือ ‘หางกระรอก’ หรือ ‘พวงหางชอก’ ต้นอ้วนแข็งแรงพอดสมควร มีใบประมาณ ๔ ถึง ๖ คู่ ใบหนาแคบค่อนข้างยาว กว้างประมาณ ๔ ซม. ยาวประมาณ ๔๐ ซม. ช่อดอกห้อยยาวเป็นพวงแบบหางกระรอก ปลายยาวประมาณ ๔๐ ซม. ขั้วพเจ้าเคยเห็นบางต้นช่อดอกยาวถึง ๖๐ ซม. ก็มีก้านช่อระยะจากต้นถึงดอกแรกยาวประมาณ ๑๐ ซม. ฝักกลับตอกสีขาวมีจุดสีม่วงประปราย กลีบนอกบนกว้างประมาณ ๐.๗ ซม. ยาวประมาณ ๑.๒ ซม. กลีบนอกคู่ล่างกว้างถึง ๑ ซม. กลีบในกว้างประมาณ ๐.๖ ซม. ยาวประมาณ ๑.๒ ซม. ลักษณะเม่นผายออกจากโคน เตี้ยดอกยาวประมาณ ๘ มม. สีม่วงอ่อนๆ แผ่นปากกว้างประมาณ ๕ มม. และยาวประมาณ ๑.๒ ซม. สีม่วง โคนและปลายสีเหลืองขาว โคนงอขึ้น ปลายแอ่นออกเล็กน้อย สองข้างปลายห่อเป็นร่อง ปลายแผ่นปากมนมีร่องเล็กน้อย รอยต่อระหว่างโคนเส้าเกสรและปากเห็นได้ชัดเจน กลิ่นหอม มีทั่วๆ ไปตามธรรมชาติในป่าของประเทศไทย ทั้งภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเฉียงใต้ ขั้วพเจ้าเคยพบเกาะอยู่ตามคบไม้ใกล้ลำธารในป่าแถบจังหวัดจันทบุรีเป็นกอใหญ่ ๆ ทางภาคใต้แถบจังหวัดตรังและชุมพรก็มีมาก ฤดูดอกในเดือนเมษายนและพฤษภาคม เป็นกล้วยไม้ชนิดที่มีสีผิดเพี้ยนในระยกว้างเช่นเดียวกันกับช้าง บางต้นประจุดมาก บางต้นก็ประจุดน้อย บางต้นก็ประจุดสีเข้มสดใส และบางต้นก็ประจุดสีอ่อน พันธุ์ที่มีดอกสีขาวบริสุทธิ์ก็มี ได้มีผู้ส่งเข้ารับการตัดสินจากสมาคมกล้วยไม้บางเขน ได้ประกาศเกียรติคุณทางพฤกษศาสตร์ (Certificate of Botanical Merit) เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ภาพปรากฏอยู่ในวารสารกล้วยไม้ของสมาคมกล้วยไม้อเมริกันฉบับเดือน ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๙ นับเป็นกล้วยไม้ที่ได้ทำชื่อเสียงให้เป็นเกียรติประวัติแก่วงการกล้วยไม้ของประเทศไทยเป็นอย่างมาก พันธุ์สีขาวบริสุทธิ์ในทางสมาคมกล้วยไม้บางเขนได้ตั้งชื่อไว้ว่า *var. album* ซึ่งเป็นภาษาลาตินแปลว่าสีขาว นอกจากนั้นโดยทั่วๆ ไปยังมีพันธุ์ กิตตาต้า (*var. guttata*) หรือบางตำราเรียกว่า *Saccolabium guttatum* ใบยาวและดอกเล็กกว่าพันธุ์ธรรมดา แต่มีดอกตกและออกดอกมากช่อตลอดจนประจุดหนาแน่นกว่า ถิ่นกำเนิดของพันธุ์นี้มักอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย พันธุ์ เมจัส (*var. majus*) ลำต้นอ้วนแข็งแรงกว่าพันธุ์ธรรมดา ช่อดอกและดอกใหญ่กว่า แต่ช่อไม่แน่นมากนัก ลักษณะต้นและช่อดอกใหญ่นี้เอง ที่ได้ชื่อพันธุ์ว่า *majus* ซึ่งแปลว่าใหญ่โต มักพบขึ้นปะปนอยู่กับพันธุ์ธรรมดาทั่วๆ ไปตามธรรมชาติ อีกพันธุ์หนึ่งก็คือพันธุ์เพรโมซ่า (*var. praemosa*) ลำต้นอ้วนลำ แต่ทรงค่อนข้างโปร่ง ใบสั้น

และกว้าง ช่อดอกยาวมาก บางต้นยาวถึง ๖๐ ซม. ข้าพเจ้าเคยพบทางจังหวัดชุมพรและ นครศรีธรรมราช เท่าที่ได้พบ ๆ มาแล้ว ประกอบกับลักษณะต่าง ๆ ที่ได้บรรยายมาแล้ว จะเห็นได้ว่าระยะการผิวนของการประจุดี กว้างมาก จนกระทั่งมีพันธุ์สีขาวบริสุทธิ์ จากทฤษฎีทางสถิติวิชัย เราสามารถพิสูจน์ได้ว่าจะต้องมีพันธุ์สีเข้มซึ่งขบทิ้งความหวังไว้ให้ แก่ผู้ค้นหาและคงจะหายากพอ ๆ กับพันธุ์สีขาวบริสุทธิ์ซึ่งหายากกว่าช้างเผือกมากเพราะถ้า เทียบกับช้างแล้ว ช้างเผือกยังหาง่ายกว่าไอยเรศเผือกมากมาย ทั้งนี้เมื่อมีช้างเผือก ก็ ย่อมมีไอยเรศสีเข้ม แต่คงจะหายากยิ่งกว่าช้างเผือกหลายเท่าตัว เนื่องจากทางทฤษฎีพิสูจน์ ว่าเป็นไปได้จริง แม้ว่าจะยังไม่มีใครได้พบเห็นเลยก็ตาม ก็ไม่ควรจะทักท้วงเอาการไม่เคย เห็นมาเป็นเหตุผลว่าพันธุ์นี้ไม่มีจริง เมื่อเรามีความรู้ทางวิชาการหรือทฤษฎีที่จะพิสูจน์ได้ เช่นเกี่ยวกับการพิสูจน์ช้างเผือกในบทที่กล่าวมาแล้ว การที่ไม่เคยพบเห็นก็มีเหตุผลอยู่ว่า หายากกว่าช้างเผือกมากมาย เช่นเดียวกับไอยเรศเผือกหายากกว่าช้างเผือกมากและเลี้ยงยาก กว่า ขยายพันธุ์ยากกว่า หรือมีฉะนั้นก็อาจสูญพันธุ์ไปตามธรรมชาติก่อนที่จะใครจะได้พบ เห็นก็ได้ ถ้าจะกล่าวทางทฤษฎี Law of chance แล้ว กราฟของไอยเรศมีลักษณะเช่นเดียวกับช้างแต่หายากกว่ามาก หรือจำนวน population ของไอยเรศมีน้อยกว่าช้างมากนั่นเอง

R. coelestis Rehb. f. (เซอเลสติส) 'เอื้องเขาแกะ' ลำต้นอ้วนแข็งแรง ทรงต้น เตี้ย โคนใบซ้อนชิดกัน ริมสองข้างของเส้นกลางใบพับบิบบเข้าหากัน ใบโค้งปลายลงมาก คล้ายเขาแกะ ใบยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ซม. หรือยาวกว่านี้ ปลายใบตัดว่าเป็นจักไม่ เท่ากัน ช่อดอกตั้งแข็ง ดอกเบียดกันแน่นทำให้ช่อเป็นรูปทรงกระบอกทั้ง ขนาดดอก ประมาณ ๒ ซม. พื้นกลีบดอกสีขาว แต้มเหลืองสีน้ำตาลเงินครามจากปลายกลีบ ปากยาวรี ปลายมนกว้าง เดือยดอกเป็นถุงแบนและโค้งเล็กน้อย ครึ่งส่วนโค้งของปากสีขาว ครึ่งปลาย ปากสีน้ำตาลเงินครามสดใสและเข้มกว่าสีกลีบ ดอกมีกลิ่นหอมฉุน ฤดูดอกประมาณเดือน พฤษภาคม มีมากทางแถบภาคเหนือและตะวันออกของประเทศไทย แต่ก่อนเคยจัดเข้าไว้ในสกุลและชนิด *Saccolabium curvifolium* ซึ่งแปลมาจากลักษณะโค้งม้วนคล้ายเขาแกะ ของใบ แต่ภายหลัง เมื่อได้ทราบจากลักษณะของเกสรตัวผู้ว่าไม่ใช่สกุล *Saccolabium* จึง ได้ให้ชื่อใหม่ว่า *Rhyncostylis coelestis* ซึ่งแปลจากลักษณะสีน้ำตาลเงินของดอก ทรงช่อและ ดอกสวยงามสะกดคนยัยันตามาก ถ้าได้เห็นสีจริง ๆ ตามธรรมชาติแล้วจะชวนให้หลงมากมายทีเดียว เพราะกลีบไม้ที่สีน้ำตาลเงินเ็นตา ประกอบกับเนื้อสีของกลีบละเอียดนุ่มนวล

ดอกตกพรุ พรายนันตา กลิ่นหอม ยังความคิดคำนึงไผ่ฝ่นถึงกล้วยไม้พื้นเมืองของไทย
ลิ้มกล้วยไม้ลูกผสมต่างประเทศเสียสิ้น

วิธีปลูก เนื่องจากเป็นกล้วยไม้ที่มีลักษณะและการเจริญเติบโตใกล้เคียงกันกับ
กล้วยไม้สกุลช้างมาก ลักษณะภูมิประเทศของแหล่งกำเนิดก็ดี ลักษณะทางกายวิภาคของ
รากก็ดี ไม่ผิดไปจากกล้วยไม้สกุลช้าง การปลูกเลี้ยง ตลอดจนความต้องการสิ่งแวดล้อม
ต่าง ๆ ในการเลี้ยงดูและปฏิบัติรักษาย่อมกระทำเช่นเดียวกันกับกล้วยไม้สกุลช้างด้วย

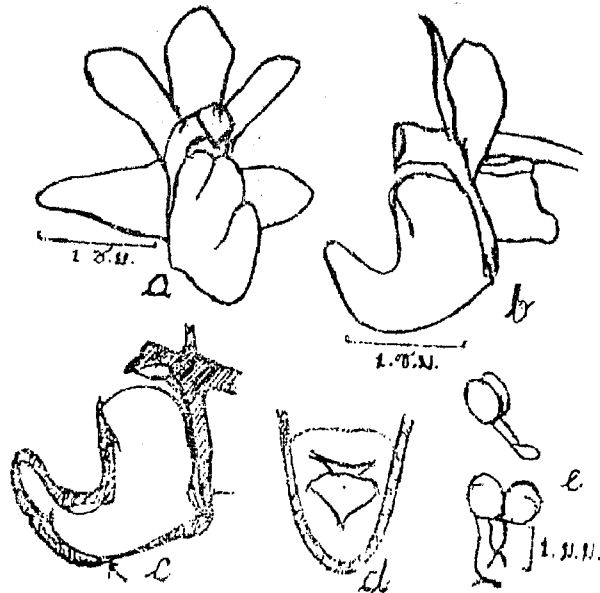
บทที่ ๑๒

กล้วยไม้สกุลกุหลาบ

AERIDES

เป็นกล้วยไม้อากาศอีกสกุลหนึ่งที่มีความสวยงามมาก ลำต้นมีลักษณะแข็ง บางทีแตกแขนงต้นออกไปเป็นหลายยอดจนกระทั่งเกิดเป็นกอใหญ่ แหล่งกำเนิดของกล้วยไม้สกุลนี้อยู่ทางภาคพื้นทวีปเอเชียตอนตะวันออกเฉียงใต้ อินเดีย พม่า ไทย อินโดจีน ชวา ฟิลิปปินส์ และญี่ปุ่น ดอกออกจากข้อดอกที่ยาวนาคู ดอกมีเดี่ยว ดอกที่เกิดจากโคนปาก และมีหลายชนิดที่มีลักษณะเดียวดอกโค้งงอนออกข้างหน้าคล้ายเขาวัวซึ่งปลายงอนขึ้น ภายในมีส่วนหูนหรือมีปุ่ม การเจริญเติบโตของต้นเป็นแบบ monopodial กล้วยไม้สกุลแวนด้า สกุลช้าง วาว ใบแบบ กล้วยไม้แวนด้าใบแบน แต่ก็ยังมีบางชนิดที่มีลักษณะใบกลม เช่น *A. mitratum* *A. vandarum* และ *A. cylindricum* เป็นต้น กลีบดอกบานผืนผาย กลีบนอกและกลีบในมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ปากมี ๓ แฉก เส้าเกสรสั้นและมีฐานใหญ่ เกสรตัวผู้มีหนึ่งคู่ เว้าเป็นร่อง ติดอยู่กับก้านเกสรที่ค่อนข้างเรียวยาว ดอกส่วนมากมีกลิ่นหอม สำหรับในบทนี้จะขอล่าวแต่เฉพาะที่มีกำเนิดในป่าประเทศไทยและพบเห็นบ่อยๆ เท่านั้น

A. odoratum Lour. (ออดอเรตัม) “เอื้องกุหลาบกระเป๋้าเปิด หรือ เอื้องกุหลาบพวง” ทรงต้นค่อนข้างโปร่ง ลำต้นบิดหรือโค้งเล็กน้อยแตกหน่อหรือแขนงได้ง่าย ใบแบนยาว บิดเล็กน้อย ริมใบเป็นคลื่นเล็กน้อย ใบกว้างประมาณ ๒.๕ ซม. ยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. ปลายใบมน มีแฉกไม่เท่ากัน ข้อดอกยาวประมาณ ๓.๕ ซม. ไม่สู้แข็งแรงนัก อาจห้อยลงหรือโค้งเหยียดออกด้านข้าง ปลอกที่โคนก้านดอกยาวประมาณ ๕ มม. มีดอกแฉ้นระยะพองามออกจากแกนก้านโดยรอบ พื้นกลีบดอกมีสีขาว ปลายกลีบสีแต้มมีม่วง และอาจมีจุดสีม่วงประปราย กลีบนอกบนกว้างประมาณ ๐.๘ ซม. ยาวประมาณ ๑.๒ ซม. กลีบนอกล่างกว้างประมาณ ๑.๐ ซม. ยาวพอ ๆ กัน กลีบในกว้างประมาณ ๐.๗ ซม. ยาวประมาณ ๑.๒ ซม. เดี่ยวดอกงอขึ้นข้างทางด้านหน้า หูปากหุ้มปิดเส้าเกสรไว้ ปลายเดือยสีเหลืองอมเขียวอาจมีประจุดสีม่วง ด้านในมีสันนูนเล็ก ๆ โกลั ๆ กับต่อมน้ำหวานซึ่งอยู่ส่วนปลายเดือย หูปากโค้งตั้งและสัมผัสกับข้างของเส้าเกสร สันเรียบหรือจัก สีขาวหรือสีนวล และอาจมีประจุดสีม่วง แผ่นปากปลายเรียว ตั้งขึ้นปีกหูปากทั้งสองข้าง ปลายอาจเลยขึ้นไปปิดปลาย

กุหลาบกระเป๋าคัด *Aerides odoratum* Lour.

- a. ดอกด้านหน้า b. ดอกด้านข้าง c. ดอกตัดด้านข้างของเส้าเกสรและปาก
d. หน้าที่ตัดของเกสรตามลูกศรในภาพ e. เกสรตัวผู้

ของเส้าเกสรตัวผู้ รีมเรียบหรือมีจัก ปลายทู่หรือมีร่อง พื้นสีขาว มีแต้มสีม่วง เป็นทางกว้างประมาณ ๐.๔ ซม. ยาว ๑.๐ ซม. มีอยู่ตามป่าทั่วๆ ไปในแถบภาคเหนือของประเทศ ไทยและภาคอื่น ๆ ของประเทศ กล้วยไม้ชนิดนี้มีระยะการฝึกเพี้ยนของลักษณะอย่างกว้าง-ขวาง นับตั้งแต่สี ขนาดดอก ลักษณะรายละเอียดต่างๆ ของปาก และความหอมของกลีบ บางพันธุ์สีขาวเกือบทั้งดอก มีเหลืองสีม่วงอ่อนๆ เพียงเล็กน้อยและเกสรตัวผู้สีขาวหม่น ดอกเล็ก เรียกว่าพันธุ์ เบอร์แมนนิคัม (var. *birmanicum*) มีอีกพันธุ์หนึ่งซึ่งเป็นพันธุ์ที่มีดอก สวยเด่นมากคือมีจุดสีม่วงสดที่ปลายกลีบดอกและปากมีลักษณะใหญ่ แผ่นปากมีทางสีม่วงสด หูปากใหญ่ รีมจักและเป็นคลื่นแข็ง เกสรตัวผู้สีม่วง

✧ *A. multiflorum* Roxb. (มัลติฟลอรัม) “เอื้องเป็ดน้ำ” ลักษณะทรงต้นคล้ายคลึงกับ *A. odoretum* แต่ใบมักจะแคบกว่า ช่อดอกยาวกว่าใบ และอาจแตกแขนงช่อได้บ้างตอน โคนช่อในบางโอกาส ขนาดดอกสูงประมาณ ๒ ซม. กลีบนอกบนและกลีบในยาวรี ตอน โคนกลีบพื้นสีขาว มีจุดสีม่วงสองสามจุด ด้านปลายกลีบสีม่วงอ่อน กลีบนอกคู่ล่างกว้างกว่า และรูปกลม สีขาวมีแต้มสีม่วงอ่อน แผ่นปากเลื่อม แต่ปลายไม่แหลมนัก แอนเล็กน้อย

สีม่วงอ่อน มีทางสีเข้มตรงกลางตามยาว แผ่นปากยาวประมาณ ๑.๗ ซม. เดี่ยวดอกสั้นเหยียดตรงออกทางด้านหลัง แบนตามข้าง ฐานเกสรสั้นมาก บางที่จัดไว้ในชนิด *A. roseum* กลัวยไม้ชนิดนี้มีอยู่หลายพันธุ์ด้วยกันคือ พันธุ์โกคโฟรยน์ (var. *godefroyanum*) ใบยาวและหนากว่าพันธุ์ธรรมดา บางที่ดอกใหญ่กว่าเล็กน้อย กลีบและปากกว้างกว่า สีสดกว่า มักออกดอกก่อนพันธุ์ธรรมดาเล็กน้อย ถิ่นกำเนิดมีทางภาคอีสาน เช่น จังหวัดอุบลลงมาถึงนครราชสีมา พันธุ์ ล็อบบิไอ (var. *lobbii*) ลำต้นเตี้ย ใบซ้อนชิดกันเป็นแผง ก้านช่อดอกสั้นกว่าพันธุ์ธรรมดา แต่มีดอกแน่นกว่าและสีสดกว่า บางที่จัดไว้เป็นอีกชนิดหนึ่งคือ *A. lobbii* อีกพันธุ์หนึ่งคือ พันธุ์ วิทชีไอ (var. *veitchii*) ทรงโปร่งกว่า พันธุ์ล็อบบิไอ ช่อดอกสั้นกว่าและอาจแตกแขนงช่อได้กลีบดอกขาว ประจุสีม่วงอ่อนตอนปลายกลีบ ปากสีม่วงอ่อน

✓ *A. houlettianum* Rehb. f. (โฮลลเซียแน้ม) 'กุหลาบเหลืองโคราช' มีตำราบางเล่มจัดเข้าไว้เป็นพันธุ์หนึ่งของชนิดพัลคาตัม (*A. falcatum* var. *houlettianum*) หรือเป็นชนิดเดียวกับ *A. mendelii* ลำต้นสูงประมาณ ๓๐ ถึง ๑๒๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๒.๕ ซม. และยาวประมาณ ๑๗ ถึง ๒๕ ซม. ช่อดอกยาวประมาณ ๓๐ ซม. บางโอกาสอาจมีช่อแขนงได้ ดอกวัดตามก้านทั้งโตประมาณ ๒.๕ ซม. กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองทองอ่อนๆ บางที่มีแต้มสีม่วงอ่อนที่ปลายปากกว้าง หนูปากตั้งและยาวปลายโค้งเบะออก แผ่นปากมีสีพื้นเป็นสีขาวครีม ปลายมีแต้มสีม่วงอ่อนๆ เส้าเกสรสีขาวนวล ฐานของเส้าเกสรมีทางหรือขีดสีม่วงตามยาวข้างละขีดริมแผ่นปากรุ่มเล็กน้อย ปลายเส้าเกสรมีลักษณะเป็นจงอยยาว ถิ่นกำเนิดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยไปถึงแคนาดาจีน ฤดูดอกประมาณเดือนเมษายนและพฤษภาคม

✗ *A. flabellatum* Rolfe. (เฟลเบลลาตัม) 'เอื้องอินทจักร' หรือ 'เอื้องนกพิราบ' ทรงต้นค่อนข้างเตี้ย โคนใบซ้อนชิดกันเป็นแผง ใบกว้างประมาณ ๒.๕ ซม. ยาวประมาณ ๑๕ ซม. บิดเล็กน้อย แต่ริมใบไม่เป็นคลื่น ปลายใบจักแหลมสั้นๆ ช่อดอกยาวประมาณ ๒๕ ซม. ทรงโปร่ง มีดอกประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ดอก ดอกโตประมาณ ๒ ถึง ๒.๕ ซม. พื้นกลีบดอกสีน้ำตาลอมเหลืองหม่น บางที่ประแต้มสีน้ำตาลแก่กว่าสีพื้นพอสังเกตเห็นได้ กลีบนอกบนและกลีบในมีลักษณะและขนาดคล้ายคลึงกัน แต่กลีบในกว้างกว่าเล็กน้อย กลีบนอกล่างกว้างประมาณสองเท่าของกลีบนอกบน เดี่ยวดอกยาวเรียว ปลายงอนออกข้างหน้าคล้ายรูปเขาสัตว์ ด้านหลังดัดปลายเดือยเข้าไปเล็กน้อย มีติ่งข้างละติ่งปลายเดือยส้อมเขียว ปากมีสามแฉก แผ่นปากแผ่กว้าง ริมรุ่ม พื้นสีขาว แต้มจุดสีม่วงแดงตามแนววงรอบใกล้ริมแผ่นปากเป็นระยะๆ ถิ่นกำเนิดทางแถบชายแดนไทยต่อเขตพม่า ฤดูดอกประมาณเดือนพฤษภาคม

A. crassifolium Par. & Rehb.f. (แคระสขิฟอเลียม) ‘เอื้องกุหลาบแดง’ เป็นชนิดที่นิยมกันอย่างมาก จนกระทั่งเรียกกันว่า ‘ราชาของเอื้องกุหลาบ’ (King of *Aerides*) รูปทรงของลำต้นลำสั้น ใบใหญ่ หนาและแข็ง ใบกว้างประมาณ ๔ ถึง ๕ ซม. ยาวประมาณ ๗ ถึง ๘ ซม. ปลายใบเป็นสองแฉกไม่เท่ากัน ช่อดอกสั้นกว่าใบ ขนาดดอกวัดตามตั้งประมาณ ๓ ซม. กลีบนอกคู่ล่างกว้างมาก ปากมี ๓ แฉก แผ่นปากเหยียดออกตามแนวนอน สีของดอกทั่วๆ ไปมีสีม่วงชมพูสด แผ่นปากสีเข้มกว่าสีกลีบ เดี่ยวโค้ง ปลายเดือยสีเขียว ฤดูดอกประมาณเดือนเมษายนและพฤษภาคม

A. fieldingii Lodd. (ฟีลดินจิโอ) “เอื้องกุหลาบน่าน” หรือ “เอื้องเอราวรรณ” ลำต้นแข็งแรงลำสั้น ใบกว้างประมาณ ๒.๕ ถึง ๔ ซม. ยาวประมาณ ๑๘ ถึง ๒๕ ซม. ใบหนา ใบบนเหยียดเฉียงขึ้นใบล่างค่อนข้างโค้งลง ก้านช่อดอกยาว ยาว ๔๐ ถึง ๖๐ ซม. บางที่จะพบว่าก้านช่อดอกมีข้อแขนงใกล้ๆ โคน แต่ไม่ค่อยพบบ่อยนัก ดอกออกแน่นช่อขนาดดอกวัดตามตั้ง โดยประมาณ ๓ ซม. กลีบนอกบนและกลีบในทั้งคู่สีม่วง อาจมีสีพื้นขาวประม่วงที่โคนกลีบ กลีบนอกคู่ล่างสีขาว มีแต้มสีม่วงที่ปลายกลีบ เดือยดอกสีออกขาว เป็นกุหลาบอีกชนิดหนึ่งที่ยามนำดูมาก

A. mitratum Rehb. f. (ไมเทรตัม) “เอื้องผมเงือก” หรือ “เอื้องหนาวพราหมณ์” เป็นสกุลเอื้องกุหลาบที่มีใบกลมรูปกระบอกที่มีใบในประเทศไทย แม้ดอกจะเล็กสักหน่อยแต่ก็กระจุ้มกระจิมน่ารักและมีกลิ่นหอมแรง ลำต้นทรงเตี้ย มีใบเพียง ๒—๓ คู่ ใบยาวประมาณ ๑๗ ถึง ๓๐ ซม. รูปกระบอก ด้านบนเป็นร่อง ช่อดอกทั้งและสั้นขนาดดอกวัดตามตั้ง โดยประมาณ ๒ ซม. กลีบดอกยาวพอๆ กัน สีขาวมีแต้มสีม่วงตอนปลายกลีบ ปากสีม่วงแดง โคนปากมีแฉกเป็นเขาโค้งข้างละอัน เดือยดอกสั้นและแบนยื่นออกทางหลังดอก ถิ่นกำเนิดอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย และทางภาคอีสาน แถบเขาพระพุทธรบาทและเขาพระฉาย จังหวัดสระบุรีก็มีผู้เคยพบ ฤดูดอกประมาณเดือนเมษายน และพฤษภาคม

A. falcatum Lindl. (ฟัลเคตัม) “เอื้องกุหลาบกระเป๋้าเปิด” หรือ “เอื้องกุหลาบหลวง” บางที่เรียกว่า “เอื้องปากเปิด” ลักษณะคล้ายคลึงกันกับ เอื้องเปิดน้ำ (*A. multiflorum*) แต่หูปากทั้งสองข้างเด่นชัดกว่าและเดือยดอกยาวกว่า ใบยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๒๐ ซม. กว้างประมาณ ๒.๕ ถึง ๓.๕ ซม. ด้านบนเป็นมันเงา ใต้ท้องใบมีเส้นเป็นทางสีเขียวแก่ ก้านช่อดอกเท่าๆ กับใบหรืออาจยาวกว่าก็มี ขนาดดอกวัดตามตั้งโดยประมาณ ๓ ซม. ทรงช่อดอกโปร่ง พื้นกลีบดอกสีขาว ปลายกลีบมีแต้มหรือเหลือบสีม่วงแดง กลีบนอกบนยาว

พอๆ กับกลีบในแต่กว้างกว่าเล็กน้อย กลีบนอกคู่ล่างกว้างมาก ปากมี ๓ แฉกเปิดออก
หุบปากทั้งสองข้างโค้งปลายลงเล็กน้อยและผายออก สีม่วงอ่อน แผ่นปากกว้าง ริมรุ่ม สีม่วง
แดง เดี่ยวดอกก่อนข้างบน ปลายสีเขี้ยวหรืออมเขี้ยวมีอยู่ทั่วๆ ไปในป่าประเทศไทยและ
พม่า ฤดูดอกประมาณเดือนเมษายนและพฤษภาคม ลักษณะทรงดอกคล้ายคลึงกันกับ
A. houlettianum มากจนกระทั่ง นักพฤกษศาสตร์บางคนได้เคยจัดเอา *A. houlettianum*
เข้าไว้เป็นพันธุ์หนึ่งในชนิด ฟัลกะกัมนี้ นอกจากนี้ยังมีพันธุ์ สีโอเนีย (*var. leoniae*) ซึ่ง
กลีบดอกมีสีขาว มีแต้มสีม่วงที่ปลายกลีบเล็กน้อย โคนกลีบมีประจุดสีม่วงทั่วๆ หุบปากทั้ง
สองข้างสีขาว ประจุดสีม่วงแดง ส่วนแผ่นปากมีแต้มสีม่วงแดงตอนปลาย นอกจากนั้นยังมี
พันธุ์สีขาว (*var. album*) ซึ่งดอกสีขาวบริสุทธิ์ แต่หายากมาก

A. suavissimum Lindl. (ชวีวิศวิมัม) “เอื้องม้าหมอย” บางทีเรียกชื่อชนิดว่า *A. rohanianum*
ใบกว้างประมาณ ๓ ถึง ๕ ซม. ยาวประมาณ ๑๗ ถึง ๒๔ ซม. ช่อดอกยาว
ประมาณ ๓๐ ถึง ๕๐ ซม. มีดอกแน่นช่อ ขนาดดอกกวัดตามทั้งใบประมาณ ๒.๕ ซม. รูป
ดอกคล้ายกุหลาบกระเป๋าคีบ (*A. odoratum*) แต่ปลายกลีบมนกว่า พื้นกลีบดอกสีขาวมีเหลือบ
สีม่วงอ่อน ปลายกลีบสีม่วงชมพูอ่อน ปากสีอมเหลืองประจุดละเอียดสีม่วง.

การปลูก เอื้องกุหลาบนี้ โดยเหตุที่มีแหล่งกำเนิดแพร่หลายอย่างกว้างๆ จึงรู้สึกรู้ว่า
เป็นกล้วยไม้ที่เลี้ยงง่าย ประกอบกับมีรากอากาศ จึงควรปลูกลงภาชนะ กระเช้าไม้สักใช้
เครื่องปลูกโปร่งๆ ต้องการที่ร่มรำไร ใต้แสงแดดพอควรและมีลมโกรกบ้างเล็กน้อย อาจ
เลี้ยงในเรือนเดียวกันกับ ช้างหรือเข้ก็ได้ดี ถ้าจะปลูกเกาะตามต้นไม้ใหญ่ๆ เป็นกล้วยไม้
ประดับบ้านแบบธรรมชาติก็จะงามมาก ในต่างประเทศใช้ผสมพันธุ์กับแวนด้า ให้ลูกผสมแล้ว
หลายชุด เนื่องจากส่วนมากเป็นกล้วยไม้ป่าบ้านเรา จึงน่าจะได้พยายามผสมภายในประเทศ
ดูบ้าง.

บทที่ ๑๓

กล้วยไม้สกุลหวาย

DENDROBIUM

ในบรรดากล้วยไม้สกุลต่าง ๆ ทั้งหมด กล้วยไม้สกุลหวาย (*Dendrobium*) นับว่าเป็นสกุลที่ใหญ่ที่สุด และเป็นสกุลที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย เพราะมีอยู่หลายชนิดที่มีแหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศและมีความสวยงามไม่แพ้ของต่างประเทศ นอกจากนี้ยังเป็นพืชปราชญ์ของนักนิยมกล้วยไม้ชาวต่างประเทศอีกด้วย เนื่องจากเป็นสกุลที่ใหญ่ที่สุดมีมากชนิดที่สุดในสกุลเดียวกันนี้จึงมีลักษณะแตกต่างกันออกไปอย่างกว้างขวางมากมาย ความต้องการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและอุปนิสัยในการเจริญเติบโตก็ผิดกันไป ดังนั้นกล้วยไม้สกุลนี้ จึงยังถูกแบ่งหมวดหมู่ย่อยออกไปอีก.

แต่อย่างไรก็ตาม เราสามารถที่จะกำหนดลักษณะทั่ว ๆ ไปของกล้วยไม้สกุลหวายไว้ได้ดังนี้คือ มีการเจริญเติบโตแบบ ชิมไปเดียว ลักษณะทั่ว ๆ ไปของดอก กลีบนอกบน (dorsal sepal) กับกลีบนอกคู่ล่างทั้งสองข้างยาวพอ ๆ กัน แต่กลีบนอกบนอยู่โดยอิสระเดี่ยว ๆ ส่วนกลีบนอกคู่ล่างทั้งสองกลีบ พนมติดกับ ข้างของฐานของเส้าเกสรทั้งสองข้าง เกิดลักษณะที่คล้ายเคียวยื่นออกไปทางด้านหลังของดอก เดียวนี้เราเรียกตามภาษาพฤกษศาสตร์ว่า เม็นตั้ม (mentum) กลีบใน (petals) ทั้งสองกลีบนั้นมีลักษณะต่าง ๆ กัน แล้วแต่ชนิดของกล้วยไม้สกุลนี้ บางชนิดก็ยาวเท่า ๆ กับกลีบนอก บางชนิดก็ยาวกว่ามาก บางชนิดก็กลีบกว้างแผ่ บางชนิดก็แคบ และยังมีบางชนิดที่กลีบในบิดเป็นเกลียวหลาย ๆ เกลียวก็มี กระเปาะหรือปากอาจรวมหรือสอบเข้าหาโคนมากบ้างน้อยบ้าง เป็นซี่หรือรอยต่อ รอยพับต่อกับฐานของเส้าเกสรหรือเชื่อมติดกับฐานของเส้าเกสรซึ่งยื่นเป็นติอยติดกับโคนกลีบนอกคู่ล่างทั้งคู่ เส้าเกสรสั้นหรือค่อนข้างสั้นและแข็งตั้งตรงต่อจากรังไข่ หรือก้านดอกออกมา ก่อนเกสรตัวผู้มี ๔ เม็ด สีเหลืองลักษณะคล้ายขี้ผึ้ง รูปไข่หรือรูปยาวรี ค่อนข้างแบน ผึ่งเรียงขนานกันอยู่ภายในรังเกสรซึ่งมีฝาครอบปิด ลักษณะลำลูกกล้วยแตกต่างกันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นกล้วยไม้สกุลใหญ่ที่สุด ดังนั้นรายละเอียดของลักษณะต่าง ๆ ก็จะต้องศึกษาได้จากการบรรยายทั่ว ๆ ไปภายในบทนี้

ลักษณะของหูโค้งขึ้นไปโอบรอบเส้าเกสรไว้ แผ่นปากกว้างออก และมีจุดสีม่วงเรียงเป็นเส้น ๆ แผ่นปากหนาและบางที่มันริมขึ้น ฐานปากเป็นปุ่มสีขาวใหญ่และหนา ถิ่นกำเนิดของหวายชนิดนี้ พบในหมู่เกาะนิวกินีไปถึงชาว ได้มีผู้เก็บมาปลูกกันนับเป็นเวลายาวนานมาแล้ว ในฤดูออกมีความสวยงามมาก แต่แหล่งที่จะสามารถปลูกได้ดี จะต้องมีความชื้นสูงเกือบตลอดทั้งปี หวายชนิดนี้ได้ทำชื่อเสียงไว้ในการผสมกับหวายฟาเลนน้อยปัสเป็นหวายลูกผสมชื่อลิลลี่ดู (D. × Lily Doo)

D. spectabile (สเปคแทบิลล์) ลักษณะและรูปร่างของหวายชนิดนี้คล้ายคลึงกันกับชนิดแมกโครฟิลลัมมาก แต่มีรูปร่างใหญ่โตกว่า ลำลูกกล้วยยาวสูงถึง ๖๐ ซม. กิ่งใบ ช่อดอกมีจำนวนดอกน้อยกว่าเล็กน้อย แต่มีขนาดดอกใหญ่กว่า ดอกอาจโตถึง ๗-๘ ซม. กิ่งมีปลายกลีบนอก ปลายกลีบใน และปลายปากเรียวยาวและแหลม และริมส่วนที่อยู่ใกล้โคน หยักเป็นคลื่นมากและแข็งแรง สีดอกอาจสดกว่าหวายแมกโครฟิลลัมด้วย กลีบดอกสีครีมหรือมีสีอมเขียวอ่อน ๆ ใกล้เคียง ๆ ริมกลีบประจุดเป็นเส้นสีม่วงลง ๆ โคนปากสีขาวและปลายปากสีเหลืองอมเขียวมีเส้นสีม่วงแก่ หูของปากคล้ายหวายแมกโครฟิลลัม แต่มีสัดส่วนเล็กกว่า ริมหยักไม่เป็นระเบียบ ตรงกลางปากระหว่างหูปากทั้งสองนี้ มีปุ่มสีขาวเป็นมันเงาหลายปุ่มโผล่ขึ้นขึ้นมาอย่างไม่เป็นระเบียบ จำนวนน้ำมีสามปุ่ม เส้าเกสรสั้นป้อม ฝักยาวอับเกสรสีเขียว หวายป่าชนิดนี้มีแหล่งกำเนิดอยู่ที่เกาะโซโลมอนในแถบหมู่เกาะนิวกินี มีผู้นำมาปลูกกันในราวปลายศตวรรษที่ ๑๙ การปลูกคล้ายคลึงกับหวายแมกโครฟิลลัม แต่มีความทนทานต่อความแห้งแล้งได้ดีกว่า

D. bifalce (ไบฟาลส์) เป็นหวายป่าที่มีลักษณะแบบบางกว่าหวายแมกโครฟิลลัมมาก โดยปกติแต่ละลำก็มีใบเพียงสองใบเท่านั้น ช่อดอกยาวพอสวย แต่มีดอกน้อย ดอกโตประมาณ ๒ ซม. สีทั่ว ๆ ไป อมเขียว หลังกลีบไม่มีขน กลีบในมีขนาดเล็กมาก ปากมีสีเหลืองปนเขียวและมีแต้มสีม่วง อาจเนื่องมาจากดอกมีขนาดเล็กและมีน้อยดอกจึงไม่ใคร่ได้รับความนิยมน้อยอย่างหวายแมกโครฟิลลัม

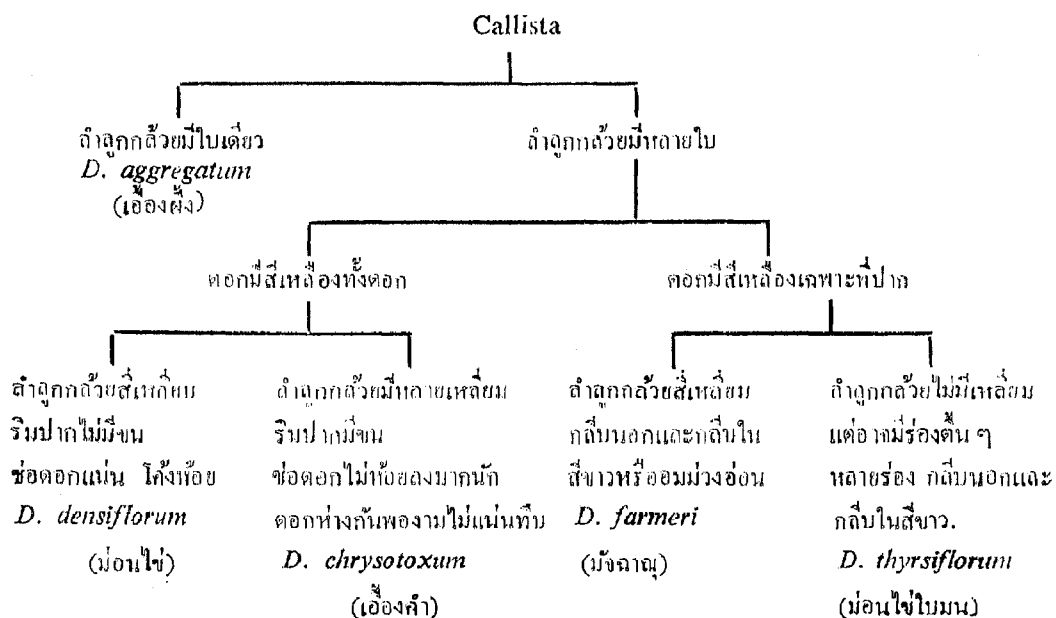
พวกแคลลิสต้า (Section *Callista*)

เป็นหวายพวกหนึ่งที่มีกำเนิดในป่าประเทศไทย ลำลูกกล้วยมักมีลักษณะลำสั้นแข็งแรง โคนลำมักเล็กและแข็ง ตอนกลางลำโป่ง หรือโป่งค่อนไปทางด้านปลายลำ มีใบถี่ใบติดอยู่ทางส่วนยอดของลำ กาบใบไม่มีช่อดอกออกใกล้ ๆ ยอดของลำ มีดอกพุ่ม แต่ก้านช่อดอกอ่อนห้อยลง กลีบดอกกว้าง เตี้ยดอกสั้น ปากกระเป๋ามงและห่อ เกือบไม่มีรอยเว้า

ให้สังเกตเห็นเป็นหูกกระเป๋าคือได้เลย บนแผ่นปากกระเป๋ามีขนหนาแน่น นอกจากเอื้องผึ้ง (*D. aggregatum*) เท่านั้นที่มีขนเฉพาะที่โคนกระเป๋าค้นใน นอกจากนั้นยังมีต่อมน้ำหวานเป็นโพรงอยู่ที่โคนของเส้าเกสรด้วย สีของดอกโดยทั่ว ๆ ไปมักมีสีเหลืองสดใสอยู่ในส่วนหนึ่งส่วนใดของดอกหรือทั้งดอกก็มี สีเหลืองสดนี้เป็นสีที่หายากและสวยงามมากเมื่ออยู่ในลักษณะที่เป็นช่อใหญ่

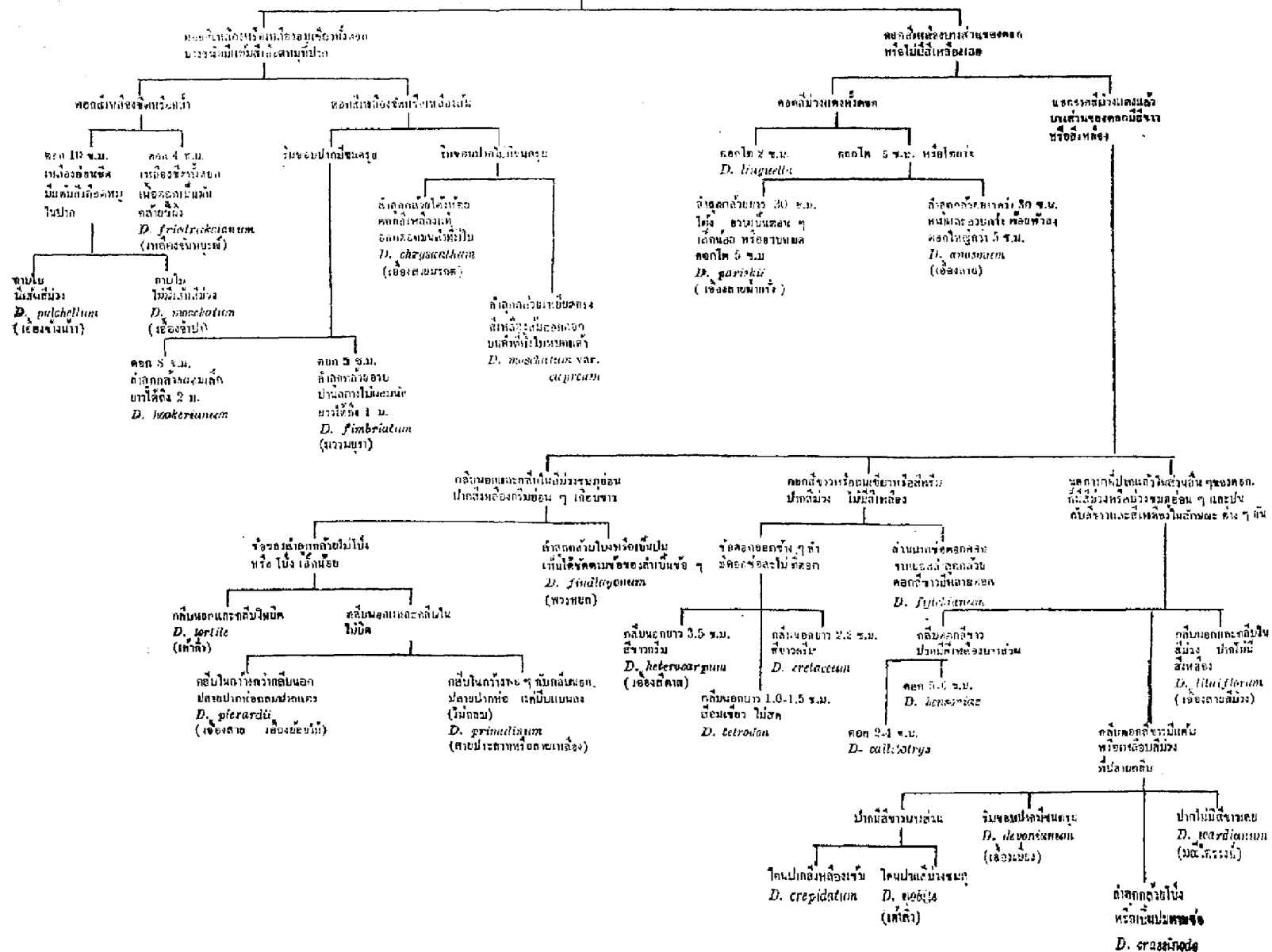
แผนผังการจำแนกชนิด

ในพวกแคลลิสต้า

D. aggregatum Roxb. (แอกกริเกตัม) “เอื้องผึ้ง” ถ้าดอกด้วยมีใบเดียว ยาวประมาณ ๗—๘ ซม. มักขึ้นเบียดใกล้ริกก้นเป็นกอ แต่ละลำมีใบเพียงใบเดียว ใบยาวประมาณ ๖—๘ ซม. ใบแข็งและหนาสีเขียวจัด ก้านช่อดอกเล็กเรียว มีดอกมาก ช่อดอกโคนแข็งพุ่งออก แต่ปลายค่อย ๆ อ่อนโค้งลง ดอกแบนบางมาก พื้นดอกสีเหลืองและริมสีเหลืองแก่ ดอกโตประมาณ ๓ ซม. ปากกระเป๋ากว้าง มีบริเวณสีเหลืองส้มแผ่ไปทั่วคอกระเป๋ากลีบนอกรูปไข่ กลีบในเกือบกลม ฤดูดอกประมาณเดือนมีนาคม มีพันธุ์ที่ดอกใหญ่กว่าปกติเรียกชื่อพันธุ์ว่า ‘majus’ (เมจัส)

EUGENIA NTHE

D. chrysotoxum Lindl. (คริสโซท็อกซัม) - “เอื้องคำ” ลำลูกกล้วยยาว ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. ครึ่งบนของลำใบ และเรียวไปสู่โคนลำ มีร่องหลายร่องตามความยาวของลำ เมื่อแก่จัดลำลูกกล้วยจะมีสีค่อนข้างเหลือง มีใบประมาณ ๔-๕ ใบ ยาว ๑๐-๑๕ ซม. ช่อดอกค่อนข้างแข็งหรือห้อยลงเล็กน้อย ยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. ดอกเว้นระยะกันพองาม ดอกสีเหลืองสดและเข้ม ปากสีเหลืองเข้มกว่ากลีบดอกโดยประมาณ ๕ ซม. ริมปากแข็งกรอบและมีขนละเอียดมีเส้นเล็กละเอียดสีอมแดงหลายเส้นที่ในคอของปาก กลีบนอกรูปยาวรี กลีบในส่วนปลายกว้างกว่าโคน ทรงรูปไข่ และกว้างกว่ากลีบนอก พันธุ์ ‘suavissimum’ (ซววิสซิมัม) ดอกใหญ่กว่าปกติ และมีตาหรือแต้มสีม่วงแดงแก้มองแต้มอยู่ในคอของปาก ถึงแม้แต่ต้นธรรมชาติทั่วๆ ไปแต่ละต้นต่างก็มีข้อผิดเพี้ยนทั้งในเรื่องขนาดถิ่น ชาติดอก และความเข้มของสีด้วย.

D. densiflorum (เด็นซิฟลอรัม) ‘เอื้องมอนไซ’ หรือ ‘มอนไซเหลือง’ ลำลูกกล้วยสีเหลืองค่อนข้างกลมหรือแบนเล็กน้อย สีเขียวยาวประมาณ ๓๐ ซม. มีใบประมาณ ๓ ถึง ๔ ใบใกล้ปลายลำ ใบยาวประมาณ ๑๒ ถึง ๑๔ ซม. ปลายแหลม ช่อดอกห้อย มีดอกออกแน่นช่อมาก ดอกโตประมาณ ๕ ซม. สีเหลืองสม่ำเสมอทั้งดอก ปากสีเหลืองเข้มกว่ากลีบ ปากมนกลม ภายในมีขนหนาแน่น แต่ริมสันปากไม่มีขน เป็นไม้พื้นเมืองตั้งแต่แถบเชิงเขาหิมาลัยในแคว้นเนปาลลงมาทางพม่าจนกระทั่งถึงป่าภาคเหนือของประเทศไทย

D. farmeri (ฟาร์เมอร์) ‘เอื้องมัจฉานุ’ ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. ครึ่งบนอ้วนป่องและมีสีพู่เห็นได้ชัด มีใบประมาณ ๓ ถึง ๔ ใบ ใบยาวประมาณ ๑๕ ซม. ช่อดอกห้อย ก้านช่อยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๒๕ ซม. ช่อดอกมีหลายดอก แต่ก้านดอกของแต่ละดอกยาวและช่อดอกไม่แน่นเท่ากับ *D. fhyrsiflorum* (มอนไซโบมน) ดอกโตประมาณ ๕ ซม. กลีบนอกและกลีบในสีม่วงแดงหรือสีขาว ปากสีเหลือง มีขนละเอียดทั่วๆ ไป ถิ่นกำเนิดในแถบภาคเหนือของไทยและพม่า ในประเทศไทยยังมีพันธุ์ *albiflorum* ซึ่งดอกสีขาวบริสุทธิ์ ดอกประมาณเดือนมีนาคม

D. thyrsoiflorum (ธีร์ซิฟลอรัม) ‘มอนไซโบมน’ ลำลูกกล้วยผอมเรียกว่า ‘มอนไซเหลือง’ และ ‘มัจฉานุ’ ทั้งสองชนิดที่กล่าวมาแล้ว ลำลูกกล้วยสีเขียว มีร่องเล็กๆ เห็นได้เลื่อนกลาง ลำลูกกล้วยอาจยาวได้ตั้งแต่ ๔๐ ถึง ๖๐ ซม. มีใบที่ส่วนยอดของลำประมาณ ๕

ถึง ๘ ใบ ช่อดอกโค้งห้อยยาวเป็นพวงกลม ดอกตกแน่นช่อ ขนาดดอกโตประมาณ ๓ ถึง ๕ ซม. กลีบนอกและกลีบในสีขาวหรือบางที่อมสีเขียว ปากสีเหลือง มีขน ขายปากแผ่หรือผายออกคล้ายรูปปากแตร ฤดูดอกประมาณเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม

พวกยูอีเนนเท่ (Section *Eugenanthe*) เป็นหวายจำพวกเอื้องสายทั้งหมด ลำลูกกล้วยหนาอบตลอดทั้งลำ บางทีก็มีลักษณะโป่งตามข้อเป็นข้อ ๆ บางชนิดลำลูกกล้วยยาวมาก บางชนิดก็สั้น บางชนิดก็ทรงแข็ง หรือตั้ง แต่บางชนิดก็โน้มหรือโค้งห้อยลงก็มี ช่อดอกแต่ละช่อมีดอกน้อย บางทีมีช่อดอกออกหลาย ๆ ช่อจากข้อของลำลูกกล้วยที่แก่และทิ้งใบแล้ว แต่ที่ออกจากลำซึ่งมีใบก็มีบ้าง ขนาดดอกไม่เล็กนัก บางทีดอกใหญ่มาก กลีบดอกค่อนข้างกว้าง หวายพวกนี้มีอยู่หลายชนิดด้วยกัน ที่เป็นหวายพื้นเมืองของไทยก็มีมาก มีผู้นำไปปลูกและเลี้ยงดูกันในยุโรปอย่างแพร่หลายมาแล้วกว่าร้อยปี เนื่องจากความงามของดอก และมีมากชนิดแตกต่างหลากหลายสวยงาม ยิ่งกว่านั้นยังได้มีนักผสมพันธุ์กล้วยไม้ทางภาคพื้นยุโรปทำการผสมพันธุ์กว้างขวางไปไกล แม้ในประเทศไทยซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดชนิดสวยงาม ๆ มากมายก็ยังไม่มีการสนใจปล่อยให้ถูกทำลายไปจากป่าจนกระทั่งเกือบจะไม่เหลือพันธุ์ ๆ อยู่แล้ว

D. pulchellum Roxb. (พัลเชลล์ม) 'เอื้องช้างน้ำ' หรือ 'เอื้องตาควาย' หรือมีชื่อทางพฤกษศาสตร์อีกชื่อหนึ่งว่า *D. dalhousieanum* (ดัลเฮาซีเอนัม) การที่กล้วยไม้ชนิดเดียวกันมีชื่อชนิดเป็นสองหรือหลายชื่อได้นั้น แล้วแต่เหตุผลของนักพฤกษศาสตร์ผู้จำแนกต้นไม้แต่ละคน อย่างไรก็ตามการเขียนรายงานหรือเอกสารทางวิชาการ เขามีชื่อย่อของผู้จำแนกติดไว้ข้างท้ายด้วย เพื่อป้องกันการสับสน และเพื่อสะดวกในการค้นเอกสารอ้างอิง เช่น *D. pulchellum* Roxb. ซึ่งเป็นชนิดเดียวกันกับ *D. dalhousieanum* Wall. เอื้องช้างน้ำนี้มีลำลูกกล้วยยาวตั้งแต่ ๑ ถึง ๒ เมตร เหยียดตรง กาบใบมีเส้นสีม่วง ลำลูกกล้วยที่แก่จัดจะออกสีม่วงด้วย ใบยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ซม. ลำแก่ทั้งใบ ช่อดอกแตกออกจากข้อส่วนปลายลำ ช่อห้อย ปกติมีดอกประมาณช่อละ ๗ ถึง ๑๐ ดอก ดอกโตประมาณ ๗ ถึง ๑๒ ซม. สีเหลืองครีมอ่อน ๆ มีเส้นสีชมพูเรื่อ ๆ ผิวกลีบเป็นมันคล้ายขี้ผึ้ง แต่บานไม่ทนนัก ปลายแผ่นปากเบะและแอ่นลง มีขน มีแต้มสีแดงทึบใหญ่ ๆ สองแต้มสองข้างปากด้านใน กลีบนอกรูปใบพาย กลีบในรูปไข่ ช่อดอกออกจากลำที่แก่และทิ้งใบหมดแล้ว ออกดอกประมาณเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม เป็นหวายที่เลี้ยงง่ายมาก ในที่ขึ้นอาจปลูกไว้กลางแจ้ง

ได้เป็นอย่างดี ในภาคเหนือเช่นจังหวัดเชียงใหม่ นิยมปลูกเกาะไว้ตามโคนต้นไม้ใหญ่ ๆ เช่น ต้นลำไยหรือมะม่วง แตกกอใหญ่มาก

D. moschatum Wall. (มอศคาตัม) 'เอื้องจำปา' ลำลูกกล้วยเหยียดตรง ทรงคล้าย เอื้องช้าน้ำ ลำยาวประมาณ ๗๕ ถึง ๑๕๐ ซม. ลำแก่จะมีสีน้ำตาลไหม้ และทั้งใบบ้าง ลำที่มีอายุไม่เกินปี มักจะมีใบตลอดทั้งลำ ใบบาง ยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ซม. ช่อดอก ออกจากส่วนยอดหรือใกล้ยอดของลำที่มีอายุเกินหนึ่งปีไปแล้ว อาจออกจากลำที่มีใบหรือทั้ง ใบก็ได้ มีดอกประมาณ ๘-๑๕ ดอก ขนาดดอก ๗ ถึง ๑๐ ซม. กลีบนอกรูปไข่ยาวรี กลีบในกว้างกว่า สีของกลีบเหลืองเจือปนเส้นสีชมพูม่วงอ่อน ๆ หรือสีส้มอ่อน ๆ ปลายปาก ห่อเป็นกระเปาะหรือถ้วย มีขน ในคอกระเปาะทั้งสองข้างมีแต้มสีแดงอมส้มสองแต้ม ข้างละ แต้ม เกือบดอกสั้นและมน พันธุ์ที่มีดอกสีเหลืองส้มอ่อน ๆ ทั้งดอกไม่มีเส้นสีชมพูม่วง เรียกว่าพันธุ์ *cupreum* ถิ่นกำเนิดทางภาคเหนือของประเทศไทยต่อเขตพม่า ฤดูออกประมาณ เดือนมีนาคมไปจนถึงพฤษภาคม

D. friedricksianum Rehb.f. (ฟรีดริคเซียนัม) 'เหลืองจันทร์บุรณ' ลำลูกกล้วยส่วน โคนเล็กและค่อย ๆ โป่งทางด้านปลาย ยาวประมาณ ๕๐ ถึง ๗๕ ซม. เมื่อแก่จะมีสีเหลือง ผิวมะนาวสุก ใบยาวประมาณ ๑๐ ซม. เป็นประเภททั้งใบ ดอกออกเป็นหมู่หรือช่อ ๆ ละ ๒ ถึง ๔ ดอกตามข้อของลำใกล้ปลายลำ ดอกโตประมาณ ๔-๕ ซม. แรกบานจะมีสีเหลือง ดอกโต ก่อต่อไปสีจะค่อย ๆ เข้มขึ้นจนเป็นสีเหลืองจำปา ผิวกลีบเป็นมันคล้ายขี้ผึ้ง ปากสีเข้ม กว่ากลีบ ริมปากแข็งเปราะ และริมขอบเบะเปิดออก ในคอมีแต้มสีแดงอมส้มสองแต้ม โคนปากมีขน ดอกบานทน บางต้นไม่มีแต้มสีแดงอมส้มหรืออาจมีขีดเพียงสองสามขีดหรือมี แต้มเดียวก็มี ฤดูออกประมาณเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ เป็นหวายพื้นเมืองของไทยแท้ ๆ มีแหล่งกำเนิดแถบจังหวัดจันทบุรี เช่นที่เขาสะบาปเป็นต้น เป็นหวายที่นิยมวางามมาก

D. hookerianum (ฮุกเกอร์อานัม) ลำลูกกล้วยเล็กยาวและแข็งโค้ง ยาวประมาณ ๒.๕ เมตร ใบยาวรีเรียวแหลม ดอกออกเป็นช่อห้อย ช่อละ ๕ ถึง ๑๒ ดอก ดอกโตประมาณ ๗-๑๐ ซม. สีเหลืองเข้ม มีแต้มสีแดงอมส้มสองแต้มภายในคอของปาก แผ่นปากเบะแอ่นลง ริมมีขนครุย ช่อดอกออกจากลำที่มีใบหรือที่ทั้งใบแล้วก็ได้ เป็นหวายสีเหลืองที่ดอกใหญ่ ที่สุดและงามมาก

D. fimbriatum Lindl. (ฟิมบริอัทัม) 'แฉวมยรา' ลำลูกกล้วยคล้ายเอื้องช้าน้ำ ยาวประมาณ ๖๐ ถึง ๑๒๐ ซม. หรืออาจยาวกว่านี้ ใบยาวประมาณ ๑๕ ซม. มีดอก ๖ ถึง

๑๒ ดอก ดอกโตประมาณ ๕ ถึง ๗ ซม. กลีบนอกและกลีบในสีเหลืองส้ม ปากสีเข้มกว่ากลีบ ริมปากรู่ย ซึ่งเป็นลักษณะที่มาของชื่อ *fimbriatum* ลักษณะปากม้วนเป็นหลอดใกล้ลักษณะปากแตร โดยทั่ว ๆ ไปมีแต้มสีเลื้อยทนมุในคอของปากหนึ่งแต้ม หรืออาจเป็นแต้มสีเหลืองส้มก็ได้ มีแต่พันธุ์ออคคิวเลตัม (var. *oculatum*) ซึ่งที่ลักษณะผิดกับพันธุ์ธรรมดา คือแตกต่างจากริมปากรู่ยแล้ว ในคอปากมีสีเลื้อยทนมุสองแต้ม ข้างละแต้มคล้ายข้างนิ้วและมีเนื้อกลีบหนาเป็นมันคล้ายขี้ผึ้ง ลำลูกกล้วยสั้น ดินกำเนิดนอกจากในเขตพม่าแล้ว ทางภาคเหนือของประเทศไทยก็มีทั้งสองพันธุ์ ฤดูดอกประมาณเดือนเมษายนและพฤษภาคม

D. chrysanthum Wall. (คริสแซนธัม) “เอื้องสายมรกต” หรือ “เอื้องปูลุย” ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๖๐ ถึง ๑๐๐ ซม. โคนปลายห้อยลง โคนลำติดกันเป็นกอ ออกดอกจากลำลูกกล้วยที่ยังไม่ทิ้งใบ ดอกออกเป็นช่อ ๆ ละ ๒ หรือ ๓ ดอกออกตามข้อของลำ ดอกโตประมาณ ๕ ซม. สีเหลืองส้ม ปากย่น มีขนปุย ในคอสองข้างมีแต้มสีเลื้อยทนมุข้างละแต้ม บางที่ออกดอกให้ถึงปีละสองครั้ง มีถิ่นกำเนิดทางภาคเหนือของประเทศไทยต่อกับเขตแดนพม่าในระดับพื้นสูงมาก

✕ *D. tortile* Lindl. (ทอร์ทิลล์) ‘เอื้องแก้วแก้ว’ นายริดเลย์ได้จัดเข้าไว้ในชนิด *D. haniffii* Ridl. ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. โคนเรียวเล็กส่วนกลางลำค่อนไปทางต้น ปลาย ป่อง ปลายเรียว ลำแกสีค่อนข้างเหลือง ใบยาวประมาณ ๗ ถึง ๑๐ ซม. ออกดอกจากลำลูกกล้วยที่ทิ้งใบหมดแล้ว ดอกออกเป็นกลุ่ม ๆ ละ ๑ ถึง ๓ ดอก ตามข้อของลำ ดอกโตประมาณ ๔ ซม. กลีบนอกแคบมาก กลีบในกว้างกว่ากลีบนอกเล็กน้อย กลีบบิดริมกลีบในหยิกเป็นคลื่น กลีบดอกสีม่วงอ่อน ๆ ริมโคนปากสองข้างม้วนขึ้นเป็นหลอด ปลายปากเปิดคล้ายปากแตรงอนขึ้นเล็กน้อย ปากสีเหลืองจาง ๆ มีเส้นสีม่วงในคอเล็กน้อย พบทางภาคใต้ของประเทศไทยเช่นจังหวัดระนอง ชุมพร เป็นต้น ลักษณะดอกและสีดอกคล้าย *D. pierardii* (เอื้องสาย) มาก แต่ข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดก็คือเอื้องสายมรกตนี้กลีบบิดเล็กน้อย และริมกลีบในหยิกเป็นคลื่นเห็นได้ชัด

D. pierardii Roxb. (พิราร์ดิโอ) “เอื้องสาย” หรือภาษาทางภาคเหนือเรียกว่า “เอื้องย้อยไม้” ลำลูกกล้วยเล็กเรียว ห้อยเป็นสายลงเบื้องล่าง ยาวประมาณ ๗๐ ถึง ๑๐๐ ซม. ปลายใบแหลม ใบที่อยู่กลาง ๆ ลำยาวกว่าใบปลายตามลำดับ ใบติดอยู่กับลำลูกกล้วยเพียงปีเดียว ดอกโตประมาณ ๕ ซม. ดอกออกจากลำลูกกล้วยที่ทิ้งใบแล้ว ตามข้อของลำข้อละประมาณ ๒ ดอก กลีบดอกสีม่วงเรื่อ ๆ ปากสีขาวครีมหรืออมเหลืองจาง ๆ โคนปากมีเส้นสีม่วงอ่อน ๆ

ลักษณะดอกแบบบางและลู่หน้าเล็กน้อย กลีบนอกเรียวปลายแหลมรูปใบหอก กลีบในยาวกว่ากลีบนอกเล็กน้อย ปากห่อรูปหลอดหรือกรวย จ้านในและริมปากมีขนละเอียด เดี่ยว ดอกมณีสัน ฤดูดอกประมาณเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม มีทั่วไปในประเทศไทย

D. primulinum Lindl. (พริมลิลินัม) “เอื้องสายประสาธ” หรือ “สายเหลือง” ลำลูกกล้วยกลมรูปกระบอกตันคล้าย *D. pierardii* ก่อนข้างโค้งห้อย ยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๔๕ ซม. ใบที่อยู่กลาง ๆ ลำยาวกว่าใบปลายตามลำดับ ออกดอกจากลำลูกกล้วยที่ทั้งใบแล้ว ดอกโตประมาณ ๕ ถึง ๗ ซม. ออกตามข้อของลำ ข้อละประมาณ ๑ ถึง ๒ ดอก ลักษณะที่ผิดกับ *D. pierardii* เห็นได้ชัดคือ หวายป่าชนิดนี้กลีบนอกและกลีบในกว้างพอ ๆ กัน กว้างประมาณ ๕ ถึง ๖ มม. ปากรูปกรวยหรือหลอดเช่นเดียวกัน แต่ปากกรวยบีบแบนและริมบานออกมีกลิ่นด้วย ฤดูดอกประมาณเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม มีในเขตไทยต่อกับพม่าตอนเหนือ

L. findlayanum Par. & Rehb. f. (ฟินเลย์อันนิ) “พวงหยก” ลำลูกกล้วยโค้งตามข้อ เห็นได้ชัดจนทุกข้อ ลำยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๗๐ ซม. ลำแก่มีสีอมเหลืองเป็นเงา โคนปล้องคอดเล็กทุกปล้อง ส่วนโค้งก่อนข้างแบนเล็กน้อย ใบบางรูปใบหอกยาวประมาณ ๗ ซม. หรือกว่า ลำแก่ทั้งใบ ออกดอกตามข้อเป็นข้อ ๆ ละประมาณ ๒ ดอก ดอกโตประมาณ ๕ ถึง ๗ ซม. ก้านดอกสีม่วงอ่อน กลีบดอกสีม่วงอ่อน ๆ โคนกลีบสีขาว ในคอปากสีเหลืองเข้ม ส่วนปลายปากสีเหลืองจาง ๆ หรือเจือสีม่วงอ่อนที่ปลาย กลีบในกว้างกว่ากลีบนอก ถิ่นกำเนิดอยู่ตามเทือกเขาตามชายเขตแดนไทยต่อกับพม่า

D. heterocarpum Wall. (เฮเทอโรคาร์ปัม) “เอื้องสีตาล” หรืออาจมีอีก เรียกทางพฤกษศาสตร์อีกชื่อหนึ่งว่า *D. aureum* Lindl. (เอาเรอัม) ลำลูกกล้วยอ้วนบวม เรียวเล็กไปสู่โคนลำ ลำยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. ลำแก่จะมีสีเหลืองอมเขียวและทั้งใบ ใบยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๑๖ ซม. ออกดอกเป็นข้อตามข้อส่วนใกล้ปลายลำข้อละ ๒ ถึง ๓ ดอก ดอกโตประมาณ ๖ ซม. มีกลิ่นหอม ดอกบานฝั่งผาย กลีบดอกแคบเพอสมควร สีขาวครีม กลีบในกว้างกว่ากลีบนอกเล็กน้อยและมีสันนูนที่กลางกลีบ ปลายปากแหลมและแฉ้นม้วนลงข้างล่าง พื้นปากสีเหลือง มีเส้นสีม่วงแดง ลักษณะเป็นกำมะหยี่ ถิ่นกำเนิดมีในแถบภาคเหนือของประเทศไทย นอกจากนั้นยังมีในชาวฟิลิปปินส์ อินเดีย และลังกา

✕ *D. parishii* Rehb.f. (แพริชีโอ) “เอื้องกว้างหรือสายน้ำกว้าง” ลำลูกกล้วยอ้วนและโค้ง ยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๓๐ ซม. ลำแก่จะทั้งใบหมดและมีสีม่วงอมน้ำตาล ใบเรียวแหลม ยาว

ประมาณ ๗ ถึง ๑๒ ซม. ดอกออกเป็นช่อๆ ละ ๑ ถึง ๓ ดอก ออกจากข้อของลำที่ทั้งใบแล้ว กลีบดอกสีม่วงแดง สีค่อนข้างเข้ม ปากม่วงเป็นหลอด ปากกลมด้านในมีขนละเอียด พื้นปากสีเดียวกับกลีบ มีจุดหรือแต้มสีม่วงดำในคอสองข้าง เส้นเกสรสีขาว ฝากรอบเกสรตัวผู้มีสีม่วง ถิ่นกำเนิดทางภาคเหนือของประเทศไทย ฤดูดอกประมาณเดือนเมษายน.

D. anosmum Lindl. (อะนอสัมม์) “เอื้องสาย” (เชียงใหม่) หรือมีชื่อทางพฤกษศาสตร์อีกชื่อหนึ่งว่า *D. superbum* var. *anosmum* Rehb.i. ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๗๐ ถึง ๑๒๐ ซม. หรืออาจยาวกว่านี้ก็ได้ ห้อยลงเป็นสาย ดอกออกเป็นช่อจากข้อของลำลูกกล้วย ช่อละ ๑ ถึง ๓ ดอก แต่ส่วนมากมักมีดอกเดี่ยว ดอกโตประมาณ ๖ ถึง ๑๐ ซม. กลีบดอกสีม่วงชมพู ในคอของปากมีแต้มสีม่วงแกสองแต้ม ส่วนโคนมีเส้นสีม่วง กลีบนอกแคบและปลายบิดเล็กน้อย กลีบในกว้างเกือบสองเท่าของกลีบนอก ยาวประมาณ ๕ ถึง ๗ ซม. พอ ๆ กัน โคนปากเป็นหลอดรูปกรวย ปลายเปิดเห็นชั้นเล็กน้อย สดปลายแผ่นปากมีลักษณะเรียวเล็กน้อยและแหลม ด้านในมีขนแน่น โกล้โคนปากด้านในนูนหนา แต่ก่อนนี้เคยจัดไว้เป็นชนิด *D. superbum* แต่ต่อมาพบว่ามีความแตกต่างออกไปอย่างชัดเจน จึงได้ให้ชื่อ *D. anosmum* พันธุ์ดอกใหญ่มีกำเนิดในฟิลิปปินส์ มีกลิ่นสาบ

D. nobile Lindl. (นอบิลล์) “เก้าแก้ว” (เหนือ) ลำลูกกล้วยเหยียดตั้ง โคนลำเบียดกันเป็นกอ ลำยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๕๐ ซม. ใบยาวประมาณ ๗ ถึง ๑๐ ซม. ปลายใบเว้าเป็นสองแฉกไม่เท่ากัน ลำลูกกล้วยทั้งใบเมื่ออายุเข้าปีที่สาม ช่อดอกออกจากข้อของลำ ช่อละ ๒ ถึง ๓ ดอก ตลอดลำ ขนาดดอกโตประมาณ ๕ ถึง ๗ ซม. โคนกลีบดอกสีขาว เหลือบสีม่วงชมพูตอนปลายกลีบ โคนปากสีเลือดหมูเข้ม ถัดออกมาเป็นบริเวณที่มีสีขาว หรืออมเหลืองเล็กน้อย ริมดอกสีม่วงชมพู แผ่นปากมีขนทั้งด้านบนและด้านล่าง ปลายแหลม ริมม่วงมีลักษณะผิวกว้างมาก จึงปรากฏมีหลายพันธุ์ตามธรรมชาติ พันธุ์คุคุ-โซเนียนัม (var. *cooksonianum*) มีแต้มสีเลือดหมูเข้มที่โคนกลีบในทั้งคู่ พันธุ์เซอร์ูเลสเซนส์ (var. *coerulescens*) ดอกสีเข้มแต่ขนาดดอกย่อมกว่าพันธุ์ธรรมดาและลำลูกกล้วยเล็ก สั้นกว่าด้วย พันธุ์โรเคอเรียนัม (var. *schroederianum*) ขนาดดอกใหญ่ กลีบขาวหรือมีสีม่วงจางๆ ตอนปลายกลีบ ในคอของปากมีสีเลือดหมูเข้มเกือบดำ ขอบปากสีเหลืองนวล อีกพันธุ์หนึ่งที่สวยงามมาก คือพันธุ์ นอบิลเลียส (var. *nobilis*) ดอกใหญ่และสีเข้ม สดกว่าพันธุ์อื่น

กลีบดอกสีม่วงแดงเข้มและสีค่อย ๆ อ่อนลงตอนโคนกลีบ ขอบปากสีขาวครีม ในคอปากสี เลือดหมูเข้มและสทไสมาก.

D. crassinode Bens. & Rchb.f. (แคสซิโนด) “เอื้องมณี” หรือ “หวายปม” บางที่ เรียกว่า “ไม้เท้าฤๅษี” ลำลูกกล้วยอ้วนแข็งแรงยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๖๐ ซม. บางทีโค้งเล็กน้อย หรือห้อยปลายลง ข้อลำโป่งเป็นปล้องๆ ทุกปล้องตลอดทั้งลำ ระยะโ่งห่างกันประมาณ ๒.๕ ซม. ใบยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ซม. ออกดอกจากลำที่ทิ้งใบหมดแล้ว ดอกออกเป็น ช่อๆ ละ ๑ ถึง ๓ ดอก ดอกกว้างประมาณ ๕ ถึง ๗ ซม. กลีบดอกพื้นสีขาว มีแต้มสีม่วง ตอนปลายกลีบ กลีบในกว้างกว่ากลีบนอกเล็กน้อย แผ่นปากด้านในมีขน ริมปากจักร ละเอียดมาก คอปากสีเหลือง ถัดออกมาสีขาว ปลายมีแต้มสีม่วง.

D. wardianum Warn. (วอเดียนัม) “มณีไตรรงค์” ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๖๐ ถึง ๙๐ ซม. โคงห้อย โป่งเป็นข้อๆ เล็กน้อย ใบยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ซม. ลำลูกกล้วยทั้ง ใบเมื่อลำแก่ ข้อดอกออกตามข้อของลำ ข้อละ ๒ หรือ ๓ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๑๐ ซม. กลีบดอกสีขาวหรือมีแต้มสีม่วงที่ปลายกลีบ เนื้อกลีบเป็นมัน กลีบในกว้างกว่ากลีบ นอกเกือบเท่าตัว โคนปากม่วงเป็นหลอด พื้นสีเหลือง มีแต้มสีเลือดหมูเข้มสองแต้มในคอ ของหลอดปาก แผ่นปากด้านหน้าสีขาว มีแต้มสีม่วงที่ปลาย เป็นชนิดที่มีความงามมาก ชนิดหนึ่ง และเป็นหวายป่าพื้นเมืองทางเขตประเทศไทยตอนเหนือต่อกับเขตพม่า และเลย ไปถึงแคว้นอัสสัมของอินเดีย เมื่อประมาณก่อนปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ข้าพเจ้าเคยพบมีผู้นำเข้ามา จำหน่ายที่จังหวัดเชียงใหม่ แต่ในปัจจุบันนี้หาดูยาก

D. lituiflorum Lindl. (ลิจูฟลอรัม) “เอื้องสายสีม่วง” ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๔๐ ถึง ๖๐ ซม. ลักษณะห้อยปลายลง ลำแก่มีสีหม่น ใบยาวประมาณ ๗ ถึง ๑๐ ซม. ลำลูก กล้วยทั้งใบเมื่อลำแก่ ข้อดอกออกตามข้อของลำลูกกล้วยที่ทิ้งใบแล้ว ข้อละ ๒ ถึง ๕ ดอก ออกทางส่วนก่อนไปทางปลายลำ ขนาดดอกโตประมาณ ๕ ถึง ๖ ซม. กลีบนอกสีม่วงชมพู โคนจางลงไปเป็นสีขาว กลีบในสีเข้มและสทกว่ากลีบนอก ขนาดกว้างกว่ากลีบนอกมาก ปากเป็นหลอดแบบปากแตรงอนขึ้น ในคอมีขนสีเลือดหมูม่วงเข้ม ถัดออกมาสีขาว ริมนอก สุดของปากสีม่วง เป็นหวายป่าพื้นเมืองที่มีปรากฏทางภาคเหนือของประเทศไทย ติดต่อกับ พม่าและแคว้นอัสสัม

D. linguella Rchb. f. (ลินกิวเอลลา) หรือมีอีกชื่อหนึ่งว่า *D. here ogtoosum* Rchb. f. ลำลูกกล้วยพอม โคงห้อย ยาวประมาณ ๑๐๐ ซม. ข้อดอกมีดอกประมาณ ๒ ถึง ๘ ดอก

ดอกแน่นช่อ ขนาดดอกโตประมาณ ๒ ซม. สีม่วงชมพูอ่อน ๆ ทั้งดอก ปากมีลักษณะเป็นหลอดมีขน และมีปุ่มที่ปกคลุมตัวขนในคอของปาก ส่วนแหลมของปลายปากสั้นมาก ฝากรอบเกสรตัวผู้สีม่วงแก่ เป็นหวายพื้นเมืองทางที่ลุ่มแม่น้ำแถบมลายู

D. cretaceum (กริเทเชียม) ลำลูกกล้วยอ้วน โค้ง ยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. ทั้งใบออกดอกที่ข้อลำ ช่อดอกมีดอกเดี่ยว ขนาดดอกโตประมาณ ๓.๕ ซม. สีขาวครีม แผ่นปากพื้นสีออกเหลือง มีเส้นสีแดงเลื้อยตก เป็นหวายป่าพื้นเมืองทางแคว้นอัสสัม

D. crepidatum Lindl. (เครีพพิเตตัม) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๔๕ ซม. โค้งเล็กน้อยช่อดอกออกที่ข้อลำ ช่อละ ๒ ถึง ๓ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๓ ถึง ๓.๕ ซม. ฝักดอกเป็นมัน กลีบดอกสีขาวมีแต้มสีม่วงชมพู โคนปากสีเหลืองแก่ เป็นหวายป่าพื้นเมืองทางแคว้นอัสสัม

D. devonianum Paxt. (คิวเนียนัม) “เอื้องเมี่ยง” ลำลูกกล้วยพอมโค้ง ยาวประมาณ ๖๐ ถึง ๑๐๐ ซม. ช่อดอกออกตามข้อของลำ ช่อละประมาณ ๓ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๕ ซม. กลีบดอกสีขาว ปลายกลีบสีม่วง ริมขอบปากเป็นขนรุ่มงามมาก ตัวปากสีขาว มีแต้มสีเหลืองส้มในคอปากสองแต้ม ปลายปากสีม่วง เป็นหวายป่าพื้นเมืองที่มีในป่าจากเขตแดนอินเดียตอนเหนือผ่านประเทศพม่า ไทยและไปจดประเทศจีนตอนใต้.

D. tetradonf Rehb. f. (เททโทรค่อน) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๒๕ ถึง ๓๕ ซม. โค้งน้อย ออกดอกเป็นช่อ ๆ ละ ๑ ถึง ๓ ดอกจากข้อลำที่ทั้งใบแล้ว กลีบดอกมีสีขาวอมเขียว กลีบนอกบนและกลีบในทั้งคู่อาวประมาณ ๑ ซม. เกือบดอกมนกลม ยาวประมาณ ๕ มม. ปากยาวพอกับกลีบนอก แผ่นปากมีสีขาวหรืออมเขียว มีเส้นสีม่วง ปากมีขน นอกจากตรงส่วนแคบของโคนปากซึ่งมีสันนูนเล็กน้อยสามสัน แผ่นปากมนริมบางและมีขนรุ่มเล็กน้อย มีลักษณะแปลกอีกอย่างหนึ่ง คือ ระหว่างเกสรตัวผู้กับยอดเกสรตัวเมียปรากฏว่าไม่มีเยื่อเกี่ยวพันนั้นจึงมีการผสมเกสรตัวเองตามธรรมชาติ ดอกบานไม่เต็มที่ และมีฝักเองตามธรรมชาติ เป็นหวายพื้นเมืองของมลายู เกาะอยู่กับต้นไม้ในที่ราบลุ่ม

D. fytchianum (ฟิทเชียนัม) ลำลูกกล้วยเหยียดตรง ยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๔๕ ซม. ช่อดอกเหยียดยาว แทงออกทางยอด หรือปลายลำ ดอกโตประมาณ ๔ ซม. กลีบดอกสีขาวหรืออมเขียว หนูปากทั้งสองข้างเล็กและมีแต้มสีม่วง บางครั้งก็จัดเข้าไว้ในพวก ฟาแลน-แทนเท (Phalaenanthé)

D. callibotrys Ridl. (แคลลิบอทรีส์) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๒๐ ซม. มีใบไถ่ ปลายลำประมาณ ๑ ถึง ๔ คู่ ลำเหยียดตรง ใบกว้างประมาณ ๒ ซม. ยาวประมาณ ๑๐ ซม. ช่อดอกออกจากข้อที่อยู่ปลายลำใต้ใบลงมาเล็กน้อย ดอกโตประมาณ ๒.๕ ซม. มีกลิ่นหอม กลีบดอกสีขาว กลีบนอกบนกว้างประมาณ ๐.๕ ซม. ยาวประมาณ ๑.๕ ซม. ทรงกว้าง กลีบในกว้างประมาณ ๘ มม. เตี้ยดอกยาวประมาณ ๘ มม. แผ่นปากหนา ปลายสีเหลืองอ่อนนอกนั้นสีขาวมีทางสีแดง ๕ ทาง ปลายปากกว้างและมน มีขน แผ่นปากยกขึ้นเกือบชิดกับเส้าเกสร เป็นหวายพื้นเมืองทางแถบเกาะบอร์เนียวและมลายู

D. bensoniae (เบ็นโซเนีย) ลำลูกกล้วยเหยียดตรง ยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๗๕ ซม. ช่อดอกออกตามข้อของลำ ช่อละ ๒ ถึง ๓ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๕ ถึง ๖ ซม. กลีบดอกสีขาวนวล ปากสีขาว ในคอปากสีเหลืองส้ม มีแต้มสีแดงหรือชมพูสองแต้ม เป็นหวายพื้นเมืองในเขตพม่า

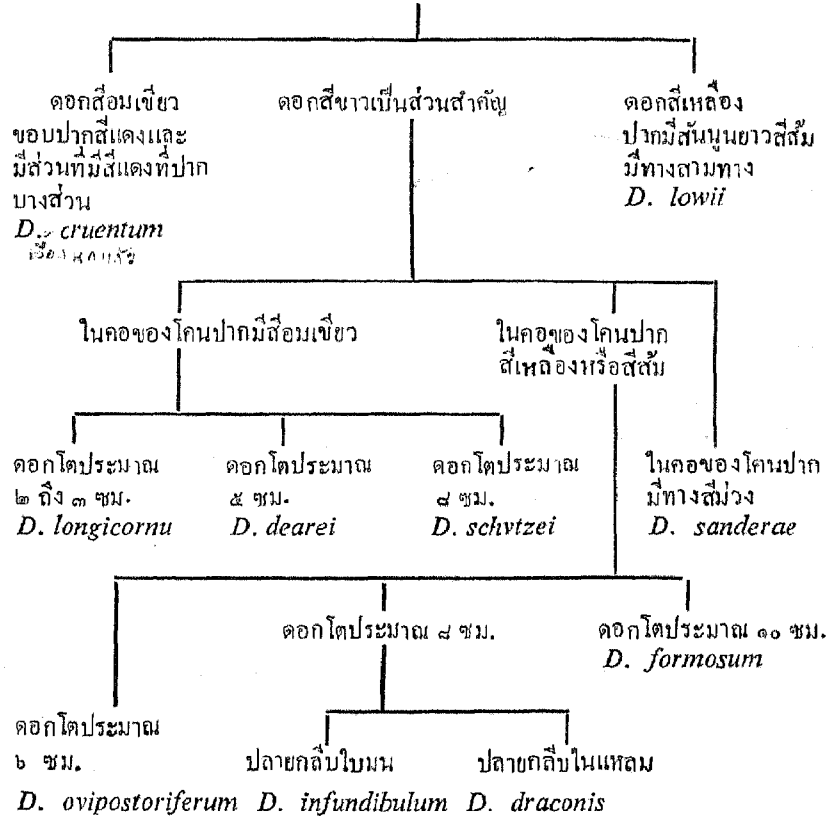
พวกไนโกรเซอร์ซูเซ (Section *Nigrohirsutae*)

หวายในพวกนี้มีอยู่หลายชนิดที่มีความงามเด่น และเป็นหวายป่าที่มีในประเทศไทย ลำลูกกล้วยอ้วนพอสมควรร ตรง และไม่ยาวเกินไป มีใบเว้าระยะพองาม กาบใบมีขนสีดำหรือสีน้ำตาล ช่อดอกมีก้านสั้น และมีดอกน้อย ออกดอกใกล้ๆ ปลายลำที่ยังไม่ทิ้งใบ ดอกมีขนาดโตพอสมควรร ดอกมักมีสีขาว แต่ก็มีบางชนิดซึ่งดอกมีสีอมเขียวหรืออมเหลือง หรือมีฉ่ำนั้นก็มีจะมีแต้มหรือเหลืองสีเหลือง บางทีอาจมีแต้มหรือเหลืองสีแดงหรือสีส้ม โดยปกติเตี้ยดอกเรียวแหลมและค่อนข้างยาว ปากไม่มีขน แต่บางทีก็มีหย่อมขนปุย ซึ่งเราเรียกตามภาษาธรรมชาติว่า “หมอน” หูปากพอสังเกตเห็นได้ แต่ไม่แสดงลักษณะยื่นออกมาให้เห็นเด่นชัดนัก หวายในพวกนี้เท่าที่มีผู้สำรวจพบแล้ว ปรากฏว่ามีอยู่ประมาณเกือบ ๔๐ ชนิดมีอาณาบริเวณแหล่งกำเนิดตั้งแต่ชายเขตภูเขาหิมาลัยลงมาถึงประเทศไทย และ ประเทศจีนตอนใต้ รวมทั้งบอร์เนียว และฟิลิปปินส์ ชนิดที่มีความงามเด่นกว่าชนิดอื่นๆ ได้แก่ เอื้องเงินหลวง (*D. formosum*) ซึ่งมีอยู่ในประเทศไทย หวายในพวกนี้ นักพฤกษศาสตร์ชื่อ Rehlechter ได้เคยให้ชื่อว่า พวกออกซิอีเนียนเธ (*Oxygenianthe*)

แผนผังการจำแนกชนิดของกล้วยไม้สกุลหวาย

ในพวกไนโกรเฮิร์ซูเท

NIGROHIRSUTAE

D. cruentum Rchb.f. (กรูเอ็นตัม) “เอื้องนกแก้ว” กาบใบมีขนประปราย ดอกโตประมาณ ๔ ถึง ๖ ซม. กลีบดอกสีเหลืองจาง ๆ กลีบใบแคบประมาณ ๓ มม. ปากมีสันสีแดงเลือดนกและมีเม็ดจุดสีแดงเลือดนก เดี่ยวดอกม่นและสั้น มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย เช่นสตูลและยะลาเป็นต้น

D. dearei Rchb.f. (เดียวีอี) เป็นหวายป่าชนิดหนึ่งที่น่าสนใจไปปลูกเลี้ยงกันในต่างประเทศ แหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์ ดอกมีส่วนละม้ายคล้ายคลึงกันกับเอื้องเงินหลวง (*D. formosum*) ของไทยแต่ขนาดดอกเล็กกว่าและมีดอกมากกว่าเล็กน้อย ลำลูกกล้วยสูงประมาณ ๖๐ ถึง ๘๐ ซม. กาบใบที่หุ้มห่อลำลูกกล้วยมีขน ช่อดอกออกไกลปลาย

ลำ ช่อสั้น มีดอกประมาณ ๕ ถึง ๗ ดอก กลีบดอกสีขาว กลีบในกว้างเกือบ ๓ เท่าของ กลีบนอก ริมปากเป็นคลื่นเล็กน้อย พื้นปากสีขาว ตรงกลางมีแต้มสีเหลืองอมเขียว เคี้ยว ดอกแหลมเรียว ขนาดดอกโตประมาณ ๕ ซม.

D. draconis Rechb.f. (แคร์คอนิส) “เอื้องเงิน” ลำลูกกล้วยทั้ง สูงประมาณ ๖๐ ซม. ใบยาวประมาณ ๘ ถึง ๑๐ ซม. ปลายใบมีสองแฉกไม่เท่ากัน ลำลูกกล้วยทั้งใบในปี ที่สาม ช่อดอกออกที่ข้อปลายลำ ช่อสั้นมาก มีดอกประมาณ ๒ ดอกขึ้นไป ดอกโตประมาณ ๘ ซม. ดอกสีขาวครีมหรือสีขาว มีทางสีเหลืองส้มที่แผ่นปาก ริมขอบปากเป็นคลื่นและมีจักรละเอียด เป็นกล้วยไม้ป่าชนิดหนึ่งที่เลี้ยงง่าย ฤดูดอกในเดือนเมษายน

D. formosum Roxb. (ฟอร์โมซัม) “เอื้องเงินหลวง” ลำลูกกล้วยค่อนข้างอ้วน ตั้งแข็ง สูงประมาณ ๓๐ ถึง ๕๐ ซม. กาบใบมีขนสีน้ำตาลๆ ไป และบางที่มีขนสีน้ำตาลละเอียด บางๆ ที่ใต้ใบส่วนใกล้โคนใบด้วย หน่ออ่อนมีขนสีน้ำตาลเห็นได้ชัดเจน ใบยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ซม. ปลายใบมีสองแฉกไม่เท่ากัน ดอกมีขนาดใหญ่มากที่สุด ในบรรดาหวายพวกเดียวกัน ดอกโตถึง ๑๐ ซม. ออกเป็นช่อสั้นๆ จากยอดของลำลูกกล้วยประมาณ ๓ ถึง ๕ ดอก กลีบนอกด้านหลังมีสันกลาง กลีบในกว้างกว่ากลีบนอกมาก ปากยาวประมาณ ๗ ซม. สีขาวมีส่วนสีเหลืองในคอปาก โคนปากสอบ หูปากเห็นไม่ชัดเจน ปลายปากเว้าประมาณ ๕-๖ มม. มีสันนูนสองสันจากโคนออกมาถึงกลางปาก เคี้ยวดอกแหลมยาวรูปกรวย เป็นหวาย ป่าพื้นเมืองของไทยประเภทดอกสีขาวที่งามมาก ประกอบกับลักษณะการเลี้ยงง่าย ให้ดอกได้ตามฤดูกาล แม้ว่าเลี้ยงในกรุงเทพฯ ก็ให้ดอกได้ดีและเจริญงอกงามดี จึงเป็นชนิดที่ควรแก่ การนิยมปลูกเลี้ยงกันทั่วๆ ไป ถิ่นกำเนิดอยู่ทางแถบจังหวัดระนอง

D. infundibulum Linhl. (อินฟันดิบูลัม) “เอื้องตาเหิน” ลำลูกกล้วยสูงประมาณ ๓๕ ถึง ๖๐ ซม. แต่พอมเล็กกว่าลำลูกกล้วยของเอื้องเงินหลวง ลักษณะดอกสีสันของ ดอกคล้ายคลึงกับเอื้องเงินหลวงมาก ข้อแตกต่างก็คือ ดอกเล็กกว่าเอื้องเงินหลวงและแหล่ง กำเนิดอยู่บนเขาสูงประมาณ ๔๐๐๐-๕๐๐๐ ฟุต ผิดกับเอื้องเงินหลวงซึ่งอยู่ในที่ราบต่ำ หูปากทั้งสองข้างเห็นได้ชัดเจนกว่าเอื้องเงินหลวง และสีเหลือง ที่แผ่นปากนั้นอาจเป็นสีแสด หรือสีแกงก็ได้ นอกจากนั้นยังลักษณะดอกคล้าย *D. draconis* แต่ปลายกลีบในมนกว่า เป็น หวายพื้นเมืองทางเขตเหนือของประเทศไทยด้วย.

D. longicornu Lindl. (ลองกิกอร์นุ) “เอื้องแฉะ” ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๒๐ ซม. โคนเรียว กลางโป่งอ้วนพอสสมควร มีร่องตามยาวของลำ ใบยาวประมาณ ๘ ซม.

กว้างประมาณ ๑.๕ ซม. สีเขียวอมเหลืองเล็กน้อยหรือเขียวอ่อน ปลายใบเว้าเฉียงๆ กาบใบมีขนสีน้ำตาล รวมทั้งใต้แผ่นใบก็มีขนอย่างบางๆ ลำแก่ทั้งใบ ช่อดอกออกตามข้อใกล้ๆ ปลายลำ โคนมีปลอกประมาณ ๐.๕ ซม. ปลายมีขนสีน้ำตาล ช่อหนึ่งๆ มีดอกประมาณ ๑ ถึง ๓ ดอก ดอกบานลู่ไปข้างหน้าแต่ปลายกลีบผายบานออก ขนาดดอกโตประมาณ ๒ ถึง ๓ ซม. กลีบดอกสีขาวเป็นมัน กลีบนอกปลายเรียวแหลมและอาจยาวพอๆ หรือยาวกว่ากลีบในเล็กน้อย ปากมีสามแฉกเห็นได้ชัดเจน หูปากทั้งสองข้างทั้ง ปลายแหลม พื้นสีขาวมีเส้นสีเขียวขนานกันถี่ๆ เฉียงขึ้นหาปลายแหลม แผ่นปากสีเหลืองหรือเหลืองอมแดง โคนสอบเข้าเล็กน้อย ส่วนกลางกว้างและปลายสอบแหลม ริมสองข้างแผ่นปากยกห่อขึ้นเล็กน้อย ปลายแอ่นลงพอสมควร แผ่นปากแข็งและตามแนวกลางมีสันเล็กๆ ประมาณ ๕ สันต่อออกมาจากในปากซึ่งแกนกลางเป็นแผ่นนูนและหนา บนแผ่นปากมีขนละเอียดมาก ดอกหอมเย็นชวนดม ฤดูดอกประมาณเดือนธันวาคม มกราคมและกุมภาพันธ์.

D. lowii (โลวีไอ) ลำลูกกล้วยเหยียดตรง สูงประมาณ ๓๐ ซม. ขนที่กาบใบมีสีน้ำตาล ออกออกเป็นช่อจากปลายลำประมาณ ๔ ถึง ๖ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๔ ถึง ๕ ซม. พื้นดอกสีเหลือง เส้นที่ปากและขนที่ปากสีแดง หรือบางที่มีสีแดงที่โคนปากด้วย ถิ่นกำเนิดแถบเกาะบอเนียว.

D. ovipostoriferum (โอวีพอสตอริเฟอรัม) ได้เคยมีผู้จัดเข้าไว้เป็นชนิด *D. takahashii* ถิ่นกำเนิดอยู่ในแถบเกาะบอเนียว กระบวนหวายป่าในพวกเดียวกัน หวายชนิดนี้มีลำลูกกล้วยผอมกว่าชนิดอื่น ๆ ลำยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๕๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๒.๕ ซม. ยาวประมาณ ๗.๕ ซม. ดอกออกเป็นช่อที่ปลายลำประมาณ ๒ ถึง ๔ ดอก กลีบนอกบนกว้างประมาณ ๑ ซม. ยาว ๓ ซม. กลีบในกว้างประมาณ ๒.๓ ซม. ยาว ๓.๒ ซม. เดือยดอกยาวเรียว ปากวัดจากปลายจุดโคนยาวประมาณ ๔.๒ ซม. กลีบดอกสีขาว โคนปากมีเส้นสีแดงสดใส หูปากทั้งสองข้างมีสีเหลืองจางๆ ส่วนปลายออกสีแดง บริเวณกลางแผ่นปากมีลักษณะหนาและหยาบเล็กน้อย สีเหลืองเข้ม ขนาดดอกเล็กกว่าเอื้องเงินหลวง.

D. sanderae (แซนเดอร์) ลำลูกกล้วยเจริญแข็งแรง สูง ๖๐ ถึง ๙๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๑.๕ ซม. ยาวประมาณ ๕ ซม. ช่อดอกออกตามข้อใกล้ๆ ปลายของลำมีดอก ๓ ถึง ๔ ดอก กลีบดอกสีขาวบริสุทธิ์ ปากสีขาว เหลือบและมีเส้นสีม่วง แผ่นปากกว้างประมาณ ๒.๕ ซม. เป็นหวายพื้นเมืองของฟิลิปปินส์.

D. schutzei (ชุกซูอี) เป็นหวายป่าที่มีลักษณะใกล้เคียงกันกับ *D. dearei* และ *D. sanderae* แต่ลำลูกกล้วยสั้นกว่า ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๕ ซม. ช่อดอกออก

ที่ปลายลำ ช่อละ ๓ ถึง ๖ ดอก ดอกโตประมาณ ๗-๘ ซม. กลีบดอกสีขาวบริสุทธิ์ ปากสีขาวบริสุทธิ์ บางทีอมเขียวเล็กน้อย ในคอมีแต้มหรือจุดเล็กน้อย เป็นหาวพื้นเมืองของฟิลิปปินส์ที่มีความงามไม่น้อย.

พวกฟาแลนแนเช่ (Section *Phalaenantha*)

หาวในพวกนี้ เป็นหาวต่างประเทศที่มีความสำคัญในทางการค้ามาก ในปัจจุบันนี้ หาวลูกผสมที่มีเชื้อสายของหาวในพวกนี้ นับว่าได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย เพราะนอกจากจะเลี้ยงง่ายให้ดอกง่ายแล้วยังมีรูปลักษณะที่ดีเด่นหลายอย่าง เช่น ช่อดอกยาวและตั้งแข็ง หาวในพวกนี้มีอยู่เพียงไม่กี่ชนิด ลักษณะลำลูกกล้วยสูงพอสมควรวอบอ้วน โคนลำมักจะเรียวเล็ก ใบมีกาบหุ้มลำลูกกล้วยอยู่ ข้อปล้องล่าง ๆ ของลำมีแต่กาบ ไม่มีการเจริญของใบ ใบค่อนข้างแข็งและหนา ช่อดอกมักเจริญออกจากปลายยอดของลำที่มีความแข็งแรงสมบูรณ์และเจริญเต็มที่แล้ว หรืออาจออกจากตาที่ข้อของลำซึ่งอยู่ต่ำกว่าปลายยอดลงมาก็ได้ และอาจเป็นลำที่มีใบหรือทั้งใบแล้วก็ได้เช่นกัน ลักษณะเด่นชัดของหาวในพวกนี้อีกลักษณะหนึ่งก็คือ มีเดือยดอกสองเดือย คืออยู่ตามปกติเดือยหนึ่ง และถัดลงมาทางล่างอีกเดือยหนึ่ง แลดูคล้าย ๆ กันว่าเดือยดอกหยักหรือเว้าเข้าไปเป็นสองตอนและลักษณะนี้ยังถ่ายทอดไปถึงลูกผสมได้อย่างชัดเจนในบางโอกาส อีกลักษณะหนึ่งก็คือ หาวในพวกนี้มีดอกสีม่วง มิฉะนั้นก็อาจมีสีขาว ปากมีสามแฉก หูสองข้างมีปลายมนโค้งหุ้มเส้าเกสรไว้ แผ่นปากรี ตรงกลางมีหย่อมขนหรือที่เรียกกันว่า หมอน บางทีก็เป็นแผ่นนูนหนา บางชนิดก็เป็นสันนูน หาวพวกนี้มีแหล่งกำเนิดปรากฏทั่ว ๆ ไปในหมู่เกาะนิวกินี แผ่กระจายไปทางแถบทิศตะวันตก ถึงมอลลัคคัสและแผ่ลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ถึงควีนสแลนด์

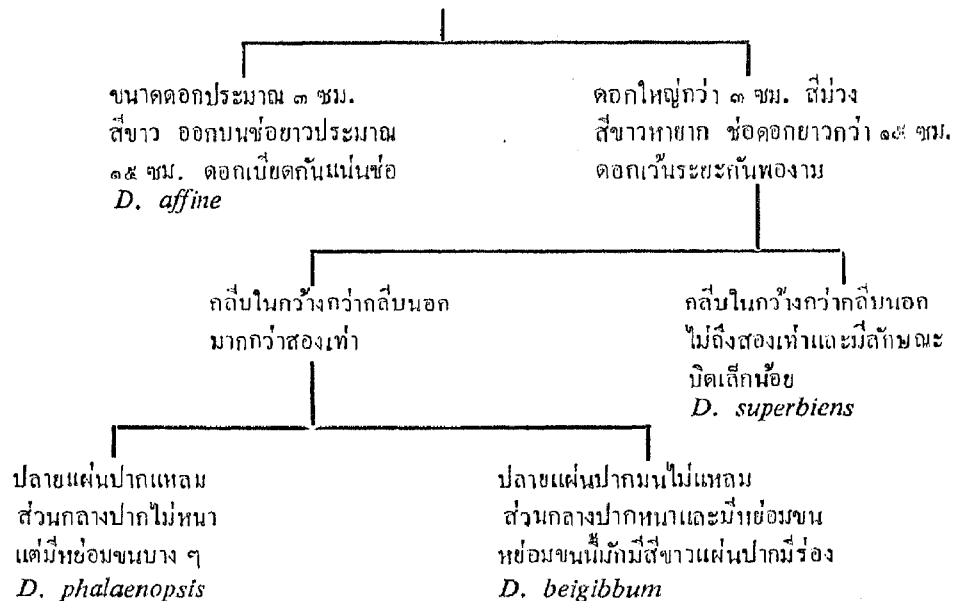
D. affine (อะไฟน์) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๔๐ ซม. ออกดอกที่ลำลูกกล้วยซึ่งแก่และทั้งใบแล้ว ช่อดอกยาวประมาณ ๑๕ ซม. มีดอกหลายดอก ออกเบียดกันแน่นช่อ ดอกกว้างประมาณ ๓ ซม. สีขาวดอกทรงกลมและกลีบในกว้างมากคล้ายหาวฟาแลนนีออปซิส ถิ่นกำเนิดเดิมอยู่ในเกาะมอลลัคคัสและเกาะติมอร์

D. phalaenopsis (ฟาแลนนีออปซิส) ในบรรดาหาวชนิดต่าง ๆ ที่วงการกล้วยไม้ได้นำมาใช้ปลูกเลี้ยงตลอดจนเกี่ยวข้องกับการผลิตพันธุ์ หาวชนิดนี้นับว่ามีความสำคัญมาก

แผนผังการจำแนกชนิดกล้วยไม้สกุลหวาย

ในพวกฟาแลนนเท

PHALAEANTHE

คงจะเห็นได้ว่า หวายลูกผสมที่นิยมเลี้ยงและทำเป็นสินค้ากันอยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่ต่ำกว่า ๘๐% ที่มีเชื้อสายของหวายฟาแลนนเทนี้อยู่ด้วย ข้าพเจ้าจะขอทวนไม่นำเอาประวัติมากกล่าวไว้ ณ ที่นี้ เนื่องจากได้มีผู้เขียนไว้มากด้วยกันแล้ว ดังนั้นจึงจะขอกล่าวแต่เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางวิชาการโดยตรงเท่านั้น หวายฟาแลนนเทนี่นี้ ถ้าลูกกล้วยสูงประมาณ ๓๐ ถึง ๖๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๒ ซม. ยาวประมาณ ๑๒ ซม. ช่อดอกยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๔๐ ซม. ออกดอกประมาณสองในสามของความยาวของก้านช่อทั้งหมด ดอกโตประมาณ ๕ ถึง ๘ ซม. กลีบนอกมีลักษณะค่อนข้างกว้างแต่ปลายแหลม กลีบในกว้างมากและทรงกลีบค่อนข้างกลม โคนแคบ ปากมี ๓ แฉก แฉกสองข้างหรือที่เราเรียกกันว่าหูปากทั้งสองข้างตั้งขึ้นและปลายมนโค้งห่อหุ้มเส้าเกสรไว้ แผ่นปากเหยียดยื่นออกข้างหน้า ลักษณะมนและปลายแหลมพอสังเกตเห็นได้ สีดอกผิดเพี้ยนกันในระยะกว้างๆ ตั้งแต่สีม่วง สีม่วงแดง หรือม่วงชมพูอ่อนๆ ไปจนถึงสีขาวบริสุทธิ์ ซึ่งหายาก แผ่นปากโดยเฉพาะที่หมอนมีสีเข้มกว่าสีกลีบดอก หวายฟาแลนนเทนีที่เราานิยมนำมาเลี้ยงกันในปัจจุบันนี้ เป็นหวายที่ได้ผ่านการคัดพันธุ์ ผสมพันธุ์ จากต้นที่มีลักษณะดีเด่นตามที่คณะของผู้คัดและผสมพันธุ์มาแล้ว ดังนั้นจึงสังเกตเห็นได้ว่า เลี้ยงง่าย ออกดอกให้ปีละหลายครั้ง ระยะพักตัวน้อยลง และ

ลักษณะดอกดีเด่นยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถเจริญงอกงามได้ดีในสภาพของการเลี้ยงดูตามบ้าน เนื่องจากสามารถปรับปรุงตัวเองให้เคยชินต่อสภาพสิ่งแวดล้อมและการปลูกปฏิบัติของมนุษย์ พันธุ์ป่าดั้งเดิมนั้นมีระยะพักตัวนานมาก ทั้งใบมากและมักให้ดอกเพียงปีละครั้งเดียว เนื่องจากมีความผิดปกติในลักษณะสีกลอดจนขนาดดอกอย่างกว้างขวางนั่นเอง จึงสามารถจัดจำแนกเป็นพันธุ์ต่าง ๆ ได้หลายพันธุ์ตามธรรมชาติ และจากการที่มนุษย์ได้สนใจในคุณลักษณะต่างๆ จนสามารถคัดและผสมพันธุ์ได้ต้นที่ดีเด่น ก็ยังเป็นผลให้สามารถตั้งพันธุ์ใหม่ ๆ ขึ้นมาได้อีก ดังนั้นพันธุ์ต่าง ๆ ของหวายชนิดนี้ในปัจจุบันจึงมีทั้งพันธุ์ดั้งเดิมจากป่าและพันธุ์ที่เป็นผลจากการคัดพันธุ์ผสมพันธุ์ของมนุษย์ด้วย

พันธุ์ชโรเดอร์เรียม (var. *Schroederianum*) เป็นพันธุ์ที่มีดอกใหญ่เป็นพิเศษ ขนาดดอกอาจกว้างตั้งแต่ ๗ ถึง ๙ ซม. ส่วนสีนั้นมีความผิดปกติกันไปได้บ้าง กลีบนอกมักมีสีจางกว่ากลีบในเล็กน้อย คือสีม่วงชมพู ปากสีเข้มกว่าสีกลีบ จึงแลดูสีดอกค่อนข้างกลางเข้มค่อย ๆ จางออกไปหาริมดอกงามน่าดู

พันธุ์รูบี้ (var. *ruby*) ขนาดดอกเล็กกว่าพันธุ์แรกที่กล่าวมาแล้ว แต่สีเข้มกว่า และรูปแบบของดอกกลมแน่นกว่า และมักให้ลูกผสมที่สีเข้มและละเอียด แต่ขนาดดอกมักจะไม่ใหญ่นัก

พันธุ์สแตทเทอร์เรียม (var. *Statterianum*) เป็นอีกพันธุ์หนึ่งที่นักพฤกษศาสตร์ได้สำรวจพบและนำเข้าในประเทศไทย เป็นอีกพันธุ์หนึ่งที่มีสีเข้มสดใส

พันธุ์รอธไชลเดียม (var. *Rothschildianum*) เป็นพันธุ์สีขาวบริสุทธิ์ที่นักพฤกษศาสตร์รายงานว่ามียอดใหญ่ที่สุด คือดอกกว้างถึง ๑๐ ซม. ได้ส่งไปประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ประมาณเวลาได้ ๗๐ ปี มาแล้ว จากนั้นมาก็ไม่เคยมีรายงานเกี่ยวกับบทบาทของพันธุ์นี้อีกเลยแม้กระทั่งในการทำลูกผสม จึงเป็นที่เข้าใจกันว่า อาจตายหรือสูญพันธุ์ไปแล้วก็ได้ หรือมีฉะนั้นก็ให้ลูกไม่สู้ดีนัก

พันธุ์ฮอลโลเลียม (var. *hololeucum*) เป็นพันธุ์สีขาวบริสุทธิ์ อีกพันธุ์หนึ่งซึ่งมีขนาดดอกเล็กกว่าพันธุ์ รอธไชลเดียมมาก แต่ก็ยังเป็นพันธุ์หนึ่งที่ใช้ผสมพันธุ์ในต้นที่หวังลูกผสมสีขาว

พันธุ์แอลบา (var. *alba*) ตามศัพท์ชื่อคำนี้ก็มีความหมายถึงสีขาวอยู่แล้ว ดังนั้นการเรียกชื่อพันธุ์นี้ก็อาจมีความหมายถึงพันธุ์ที่มีดอกสีขาวทั่ว ๆ ไปที่มีไคอยู่ในช่วงของพันธุ์สีขาวอื่น ๆ

พันธุ์เบ็ดฟอร์ด (var. *Bedford*) เป็นพันธุ์สีขาวยริสุทธ์อีกพันธุ์หนึ่งที่มีชื่อเสียงอยู่ในปัจจุบัน แต่มิได้มีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่าเป็นพันธุ์ป่า ดังนั้นจึงอาจเป็นได้สองทางคือ อาจเป็นพันธุ์ที่เกิดขึ้นจากการผสมพันธุ์และคัดพันธุ์ของมนุษย์ ซึ่งใช้พันธุ์ป่าสีขาวยริสุทธ์เป็นรากฐานมาก่อน เมื่อได้พันธุ์สีขาวยริสุทธ์ที่งามเด่นขึ้น เลี้ยงง่ายขึ้น ดอกดกขึ้น จึงได้ตั้งชื่อพันธุ์นี้ อีกประการหนึ่งพันธุ์เบ็ดฟอร์ดนี้มีหลายสายพันธุ์ (strain) ด้วยกัน จึงค่อนข้างจะแน่ชัดว่าเป็นผลจากการผสมพันธุ์ หวายฟาแลนนีอปปี้สีขาวยริสุทธ์นี้เลี้ยงง่ายให้ดอกง่ายกว่าพันธุ์ป่า แต่ในการผสมพันธุ์ทำลูกผสมสีขาวยริสุทธ์นั้น สายพันธุ์จากยุโรปให้ลูกผสมสีขาวยริสุทธ์ที่มาก แต่ลูกผสมจากสายพันธุ์ทางฮาวาย เท่าที่ดอกบานในประเทศไทยแล้ว ทั่วๆ ไปก็มักมีแต้มสีชมพูเสมอ

พันธุ์สโนว์ไวท์ (var. *Snow white*) เป็นพันธุ์สีขาวยริสุทธ์ที่เกิดจากการคัดพันธุ์ผสมพันธุ์ของมนุษย์อีกพันธุ์หนึ่ง มีลักษณะดีกว่าพันธุ์เบ็ดฟอร์ด นอกจากสีขาวยริสุทธ์และเนื้อกลีบดอกเป็นประกายสดใสแล้ว รูปแบบของดอกงามกว่า ช่อดอกยาวและอาจมีดอกบนก้านช่อเดียวกันได้เกือบ ๒๐ ดอก เลี้ยงง่าย เจริญเติบโตเร็ว ระยะพักตัวสั้นมาก เป็นพันธุ์สีขาวยริสุทธ์ที่สุดในปัจจุบันนี้

หวายฟาแลนนีอปปี้สี ที่เป็นพันธุ์ป่าดั้งเดิมนี้มีแหล่งกำเนิดอยู่แถบเกาะมอลลัคคัสไปจนถึงแถบเหนือของควีนสแลนด์ ซึ่งเรียกกันตามภาษาพื้นเมืองแถบนั้นว่า กล้วยไม้แห่งคุกทาวน์ (Cooktown Orchid) และภาษาชวาเรียกว่า “ลารัต” (*Larat*)

D. bigibbum (บิกิบัม) รูปทรงต้นและดอกคล้ายคลึงกับหวายฟาแลนนีอปปี้สีมาก จนกระทั่งนักพฤกษศาสตร์บางท่านมิได้แยกออกเป็นชนิดแต่ได้จัดไว้เป็นพันธุ์หนึ่งของหวายฟาแลนนีอปปี้สี (*D. phalaenopsis* var. *bigibbum*) แต่ความจริงแล้ว หากจะพิจารณากันให้ละเอียดลงไป ก็มีลักษณะหลายประการที่ผิดแปลกไปจากหวายฟาแลนนีอปปี้สี สูงประมาณ ๒๐ ถึง ๔๕ ซม. ใบเรียวแหลม ยาวประมาณ ๑๐ ซม. และค่อนข้างแคบ โดยทั่วๆ ไปช่อดอกมักออกจากปลายยอดลำ ช่อดอกยาวประมาณ ๒๐ ถึง ๓๐ ซม. มีดอกออกเป็นระยะๆ พองาม ดอกมีขนาดเล็กกว่าดอกหวายฟาแลนนีอปปี้สี กว้างประมาณ ๕ ซม. ลักษณะและรูปแบบของดอกเหมือนหวายฟาแลนนีอปปี้สี แต่ปลายปากมนและหุ้ม มีร่องเล็กน้อยส่วนกลางระหว่างหูปากทั้งสองข้างหนาและมีหย่อมขนเป็นหมอนสีขาว สีดอกทั่วๆ ไปมีสีม่วงชมพู เป็นหวายป่าที่สำรวจพบกันคราวประมาณปี พ.ศ. ๒๓๖๗ หรือ ๑๓๖ ปีมาแล้ว และในราวปี พ.ศ. ๒๓๘๘ ก็ได้เริ่มมีการขยายพันธุ์และปลูกเลี้ยงกันแพร่หลายขึ้น แหล่ง

กำเนิดเดิมเป็นหวายป่าของแหลมแคปยอรุค และแถบหมู่เกาะใกล้เคียงของนิวกีนิ เป็นหวายป่าที่เลี้ยงง่ายในดินที่มีความชุ่มชื้นสูง (humid region) เกือบตลอดปี แม้ว่าจะเป็นพื้นที่ราบระดับใกล้ฝั่งทะเลก็ตาม ได้เคยมีผู้พบพันธุ์สีขาว แต่หายากมาก

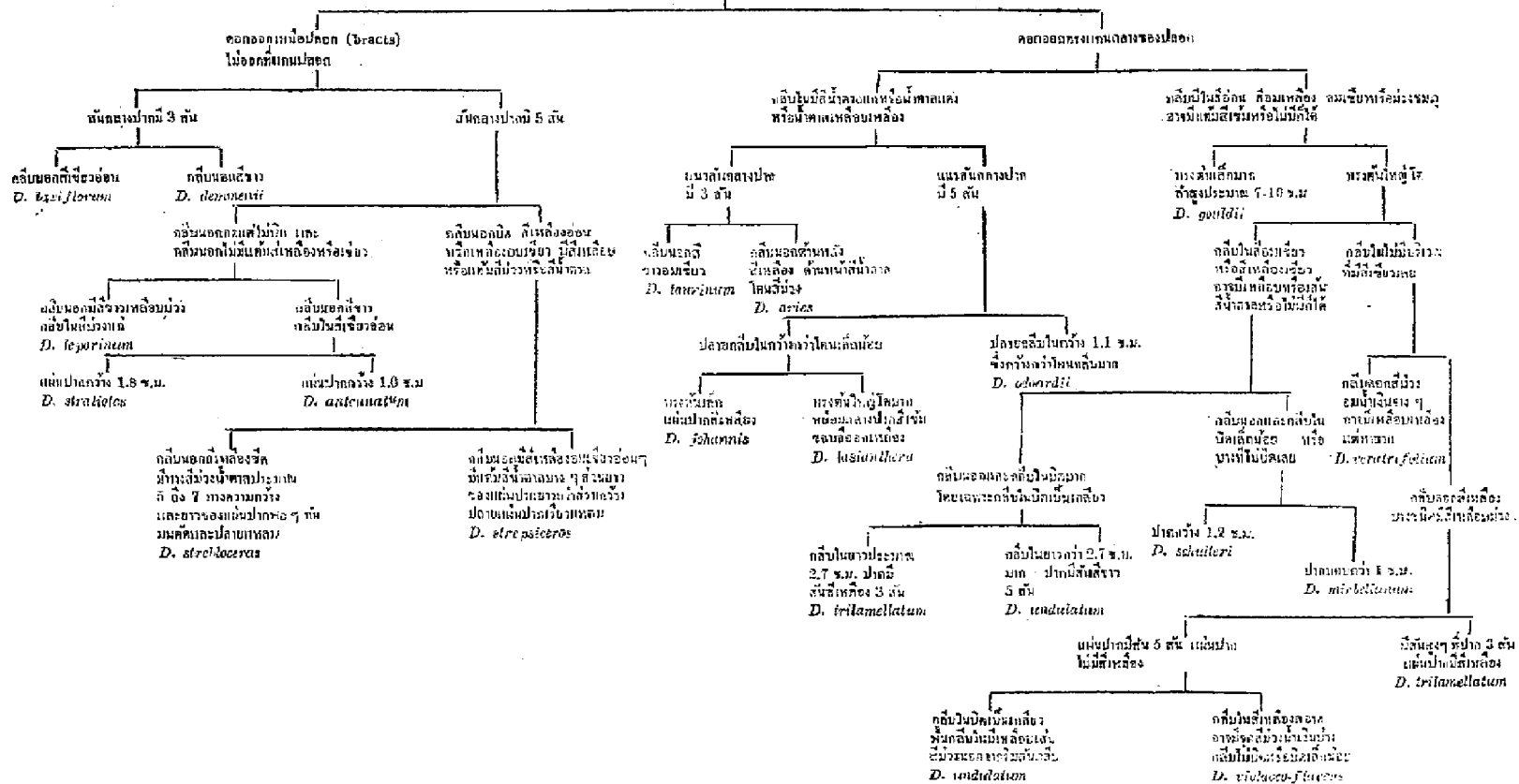
C. superbiens (ซูฟเพอเบียนส์) ลำลูกกล้วยสูง ๓๐ ถึง ๗๐ ซม. และถ้าแข็งแรงสมบูรณ์อาจสูงขึ้นไปได้ถึง ๑๒๐ ซม. ก็ได้ ใบแข็งยาวประมาณ ๘ ถึง ๑๕ ซม. ริมใบอาจมีสีม่วงเล็กน้อย กาบใบมีเส้นสีม่วงเป็นทางยาวๆ ข้อคอกแข็งแรงพอสมควรและเรียวยาวหรือโน้มเล็กน้อย ยาวประมาณ ๔๐ ซม. ดอกออกเว้นระยะพองาม ดอกกว้างประมาณ ๕ ซม. สีม่วงชมพูถึงม่วงแดงเข้ม ตามขอบกลีบโดยเฉพาะกลีบนอกริมมีชลิบขาว กลีบนอกโค้งกลับหลัง ริมเป็นคลื่นหรือบิดเล็กน้อย กลีบในกว้างและยาวกว่ากลีบนอกเล็กน้อย ปลายมน ริมเป็นคลื่นพองาม บางทีบิดเล็กน้อย ปากเหยียดยื่นออกและปลายแหลมม้วนลง ริมแผ่นปากเป็นคลื่นพอสมควร ตรงกลางระหว่างหูปากสองข้างมีสันนูน ๕ สัน ด้านในสอบเข้าหากัน และสันนี้มีขนปกคลุม มีนักพฤกษศาสตร์หลายท่านได้วิพากษ์วิจารณ์กันว่า หวายป่าชนิดนี้อาจเป็นลูกผสมป่าในระหว่างหวายฟาแลนด์ฮอปชีส์กับหวายอันดูลาติ้มในพวกเชอราทอเบียม และต่างคนต่างก็ได้แสดงทัศนะและเหตุผลเกี่ยวกับการปรากฏการณ์ของลักษณะต่างๆ ของหวายชนิดนี้อันมีส่วนคล้ายคลึงกับหวายฟาแลนด์ฮอปชีส์และหวายอันดูลาติ้ม หรือระหว่างหวายปิกิบัมกับหวายอันดูลาติ้ม แต่อย่างไรก็ตาม ในสมัยปัจจุบันนี้ วิทยาการเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์มีความรู้มากขึ้น ก็ย่อมจะรู้ดีกว่าสิ่งที่คิดว่ารู้ดีในสมัยก่อนๆ นั้น ยังมีสิ่งที่ไม่รู้อีกมากมายซึ่งอาจทำให้เกิดความผิดพลาดขึ้นได้ แม้ในปัจจุบันนี้จะยังไม่รู้ถึงความผิดพลาดนั้น เมื่อวิทยาการเจริญขึ้นอีกไปในอนาคตก็อาจรู้กันขึ้นได้สักวันหนึ่ง ดังนั้นเมื่อยังไม่แน่ใจแล้วก็จะขอเป็นผู้รับฟังโดยไม่ออกความเห็นใดๆ ทั้งสิ้น เท่าที่มีผู้ใช้เหตุผลเกี่ยวกับการเทียบเคียงลักษณะก็ดี การสืบสายลักษณะก็ดี มาแสดงเหตุผล ก็น่าจะเป็นเช่นนั้นได้ แต่สิ่งเหล่านี้ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเหตุผลทั้งหมดเท่านั้น ยังมีอีกหลายสาเหตุที่ยังไม่มีผู้ใดคำนึงถึงและยกมาพิสูจน์ก็คือ ลักษณะทางอนุกรมวิธานของอวัยวะสืบพันธุ์ของหวายป่าทั้งเดิมทั้งสองชนิดที่หวังกันว่าจะเป็นบรรพบุรุษของหวายชนิดนี้ ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ธรรมชาติอันเป็นสื่อให้เกิดโอกาสในการผสมเกสรข้ามกันตามธรรมชาติประการหนึ่งกับทำเลแหล่งกำเนิดซึ่งสัมพันธ์กับชีวิตและสภาพท้องถิ่นของการดำรงชีวิตของหวายป่าที่หวังว่าเป็นบรรพบุรุษทั้งสองชนิดนั้นด้วย และอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเหตุผลอื่นๆ ก็คือ อุปนิสัยของผู้ที่จะเป็นนักค้นคว้าวิจัยเอง จะต้องเป็นผู้ที่ไม่ปักใจหรือ

ลำเอียงเข้าข้างเหตุผลของตนเอง แต่จะต้องเป็นผู้ที่ระแวงหรือหาทางไม่เชื่อเพื่อกอยกักค้ำ
เหตุผลของตนเองอยู่ตลอดเวลา จึงจะทำให้ผลงานที่ได้รับมีความแน่นอนไม่ผิดพลาดได้ง่าย
การที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนี้ มิได้มีเจตนาที่จะกักค้ำหรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่ท่าน
ที่ได้ดำเนินงานชิ้นนี้มาแล้วแต่อย่างใดเลย เพียงแต่เป็นการให้ทัศนะไว้เพื่อ เป็นการ
ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ท่านค้นคว้าของท่านเหล่านั้น ได้รับผลก้าวหน้าแน่นอน และเป็น
ประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

หวายซุฟเพอเบียสนี้ ได้เคยมีผู้ให้ชื่อว่า *D. goldei* เมื่อนำเข้าไปในทวีปยุโรป
ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๒๑ แหล่งกำเนิดเดิมอยู่ในแหล่งเดียวกันกับ *D. bigibbum*

พวกเซอราทอเบียม (Section *Ceratobium*)

เป็นกล้วยไม้สกุลหวายอีกพวกหนึ่งที่มีความสำคัญในด้านการค้า และในความนิยม
ของนักเลี้ยงกล้วยไม้ทั่วๆ ไป เป็นรองจากพวกฟาแลนนธะ เพราะนอกจากการเลี้ยงง่าย
ขยายพันธุ์ง่ายและดอกตก ดอกบานทนแล้ว ยังมีลักษณะช่อยาว ก้านช่อแข็ง ใช้เป็นหวาย
ตัดดอกได้เช่นเดียวกับพวกฟาแลนนธะ ได้มีการผสมพันธุ์เกิดลูกผสมเป็นสินค้ากัน
อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกผสมที่เกิดจากหวายป่าพวกนี้ เป็นผลจากการผสมมา
จากฮาวายเป็นส่วนมาก ลักษณะเด่นชัดที่หวายพวกนี้ผิดแปลกไปจากพวกฟาแลนนธะก็คือ
ในส่วนของกลีบดอกนั้นกลีบในแคบกว่ากลีบนอกหรือกว้างเท่าเท่ากับกลีบนอก แต่ไม่กว้าง
กว่ากลีบนอก กลีบในมักจะบิดม้วนเล็กน้อยแล้วแต่ชนิด ลำลูกกล้วยโดยทั่วๆ มักอ้วนลำ บางที
ทรงใหญ่โตมาก เตี้ยดอกเป็นเตี้ยเตี้ย ลำลูกกล้วยมักอ้วนใกล้ๆ โคนและเรียวไปหา
ปลายลำ ใบแข็งและหนา แต่ก็มีลักษณะอื่นๆ ซึ่งแม้ว่าจะไม่ต่างกับพวกฟาแลนนธะนัก
แต่ก็เป็นลักษณะสำคัญประจำพวกคือ ช่อดอกแข็งและตั้ง ช่อดอกเกิดจากข้อลำที่อยู่ใกล้ๆ
ปลายลำซึ่งมีใบหรือทั้งใบแล้ว มีดอกตกแน่นช่อหรือเว้นระยะพองาม ปลอกที่โคนก้าน
ดอกแต่ละดอกเล็กมาก กลีบในบิดม้วนบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ชนิด ริมกลีบมักเป็นคลื่น หูปาก
ทั้งสองข้างตั้งขึ้น แต่ไม่โค้งหุ้มเส้าเกสรมีสันนูนบนแผ่นปากประมาณ ๓ ถึง ๕ สัน และสัน
นี้ที่แผ่นปากจะขยายขนาดใหญ่ขึ้น สันที่อยู่กลางมักยาวกว่าสันที่อยู่สองข้าง หวายพวกนี้มี
อยู่มากกว่า ๓๐ ชนิด มีแหล่งกำเนิดอยู่ที่นิวกินีแผ่ไปทางทิศตะวันตกถึงด้านตะวันออกของ
ชวา ทางเหนือแผ่ไปถึงฟิลิปปินส์ ทางใต้ลงไปถึงควีนสแลนด์ และทางตะวันออกแผ่ไปถึง
หมู่เกาะทางแถบมหาสมุทรแปซิฟิก ลักษณะของแหล่งกำเนิดโดยทั่วๆ ไปเป็นที่ราบต่ำ มี
บางชนิดที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติใกล้ฝั่งทะเล บนต้นไม้หรือบนหินที่ได้รับแสงแดดเต็มที่ จึง

นับว่าเป็นหวายที่สามารถปลูกเลี้ยงได้ดีในแหล่งที่มีลักษณะพื้นที่ราบต่ำและในประเทศร้อน แผนผังการจำแนกชนิดที่แสดงไว้นี้ ได้จัดรวมไว้เฉพาะชนิดที่นำมาปลูกเลี้ยง และผสมพันธุ์ เป็นประโยชน์เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย

D. antennatum (แอนทเนตัม) ลำลูกกล้วยผอมเรียว ยาวประมาณ ๖๐ ซม. ช่อดอกมีดอกประมาณ ๘ ถึง ๑๒ ดอก เว้นระยะดอกพองาม ขนาดดอกวัดตามตั้งประมาณ ๖.๕ ถึง ๗.๕ ซม. กลีบนอกสีขาว กลีบในสีเขียวย่อมนและแคบยาว บิดเป็นเกลียวตั้งขนานกัน ขึ้นไป ลักษณะคล้ายดอกหวายแตรทติโอเดส แต่เล็กกว่าแผ่นปากกว้างไม่เกิน ๑๐ มม. มีสันตรงกลางแผ่นปาก ๕ สัน สันกลางยาวเกือบจดปลายปาก โคนแผ่นปากแคบกลางผายกว้าง ปลายแหลม ริมสองข้างปลายแผ่นปากม้วนขึ้น แหล่งกำเนิดอยู่ตามชายฝั่งทะเลของนิวกินีและหมู่เกาะใกล้เคียง มีผู้รู้จักกันตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๘๖ มีอยู่พันธุ์หนึ่งคือพันธุ์ดีแอลเบตติสซีไอ (var. *D. Albertisii*) หรือบางที่ก็จัดไว้เป็นอีกชนิดหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นพันธุ์ที่มีแหล่งกำเนิดทางชายฝั่งทะเลแถบใต้ของนิวกินี.

D. aries (อรายส์) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๖๐ ถึง ๑๒๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๗ ซม. ยาวประมาณ ๑๕ ซม. ช่อดอกยาว ๑๕ ถึง ๒๐ ซม. มีดอกแน่นช่อ ดอกโตประมาณ ๕ ซม. ส่วนกว้างและส่วนสูงของดอกพอ ๆ กัน กลีบนอกกว้างและทรงกลีบรูปสามเหลี่ยม ด้านหลังกลีบสีเหลือง ด้านหน้าสีน้ำตาล ริมมีขลิบสีเหลืองมะนาว โคนกลีบมีสีเหลืองและม่วงน้ำเงิน กลีบในแคบกว่ากลีบนอก บิดและโค้ง สีน้ำตาลเป็นมันยาวประมาณ ๓ ซม. ปากมีสันสีม่วงน้ำเงิน ๓ สัน ปลายของสันกลางสูงมาก หูปากทั้งสองข้างมีพื้นสีเหลือง มีเส้นสีม่วงน้ำเงิน และริมขอบมีขลิบสีน้ำตาล แผ่นปากมน โคนสีน้ำตาล ปลายสีเหลืองอมเขียว เป็นหวายพื้นเมืองของนิวกินี.

D. demmenii (เต็มเม็นนีไอ) ลักษณะขนาดและสีดอกคล้ายคลึงกันกับหวายแอนทเนตัมมาก แต่ที่แผ่นปากมีสัน ๓ สัน ผิดกันกับหวายแอนทเนตัมซึ่งมี ๕ สัน นอกจากนั้นแผ่นปากของหวายเต็มเม็นนีไอยังกว้างกว่าและปลายแผ่นปากแหลมกว่าด้วย เป็นหวายพื้นเมืองของมอลลัคกะ

D. gouldii (เกาล์ดีไอ) ภาษาสามัญมักนิยมเรียกกันว่ากุลดีอี ลำลูกกล้วยทรงเตี้ยและสั้น ยาวประมาณ ๗ ถึง ๑๐ ซม. มีใบเล็ก ๆ ประมาณ ๒ คู่ ช่อดอกมีดอกมาก ขนาดดอกวัดตามตั้งประมาณ ๒.๖ ซม. กลีบในแคบ ยาวประมาณ ๒ ซม. บิดเป็นเกลียว สีเหลืองมะนาว โคนสีขาว กลีบนอกสั้นกว่ากลีบในเล็กน้อยปากสีเหลืองปนเขียวย่อมน ๆ มีสันกลาง

แผ่นปาก ๓ สัน ปลายสันสีม่วงน้ำเงิน หูปากทั้งคู่มีเส้นสีม่วงน้ำเงินกระจายหนาแน่น แผ่นปากมีแต้มสีม่วงน้ำเงินสองแต้ม เป็นหาวยป่าพื้นเมืองของเกาะเริสเคย์ หวายลูกผสมในปัจจุบันมีเชื้อสายของหาวยชนิดนี้อยู่ไม่น้อย

D. johannis (โจแฮนนิส) ลำลูกกล้วยอ้วนและตั้ง สูงประมาณ ๒๕ ถึง ๔๕ ซม. ใบแคบ ช่อดอกออกที่ยอดหรือใกล้ยอดลำยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๓๐ ซม. มีดอกประมาณ ๑๐ ถึง ๒๐ ดอกค่อนข้างชิดกัน ดอกโตประมาณ ๓ ซม. มีกลิ่นหอม กลีบดอกแคบและบิดสีน้ำตาลไหม้เป็นมัน บางทีเหลือบสีเขียวและแดง ปากมีสัน ๓ สัน และยังมีสันเล็กๆ ใกล้หูปากอีกข้างละสัน และมีเมื่อดูดสีแดง หูปากสีเหลืองอ่อนและมีเส้นสีม่วงน้ำเงิน แผ่นปากมีลักษณะมนและมีสีเหลือง เป็นหาวยป่าพื้นเมืองทางภาคเหนือของควีนส์แลนด์และเกาะเริสเคย์

D. lasianthera (แลซีแอนเธอรา) ลำลูกกล้วยมีรูปทรงใหญ่โตมาก บางต้นอาจสูงถึง ๓๐๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๖ ซม. ยาวประมาณ ๑๕ ซม. ช่อดอกยาวถึง ๔๐ ซม. มีดอก ๑๐ ดอกขึ้นไป ขนาดดอกวัดตามตั้งประมาณ ๖.๕ ซม. กลีบนอกบิดหนึ่งเกลียว สีน้ำตาลไหม้เป็นมันเงาสีแดงสด ริมขลิบสีเหลือง กลีบในมีสีคล้ายคลึงกันกับกลีบนอก แต่ริมไม่มีขลิบสีเหลือง ส่วนก่อนไปทางปลายกลีบกว้างประมาณ ๐.๖ ซม. ยาวประมาณ ๔.๔ ซม. ปากมีแถบ ๕ แถบ ยาวไปจดแผ่นปาก กลางปากสีม่วงน้ำเงินล้วนๆ หูปากทั้งสองข้างสีขาวตรงโคนมีเส้นสีม่วงน้ำเงิน ปลายมีสีม่วงคล้ำ โคนแผ่นปากตอนริมสองข้างแอ่น ตรงกลางสีเข้มค่อยๆ จางออกเป็นสีม่วงอ่อน ขอบมีขลิบสีเหลือง หวายชนิดนี้ บางทีจัดเข้าอยู่ในชนิด *D. stuberi* เป็นหาวยพื้นเมืองของนิวกินี

D. laxiflorum (แลกซิฟลอรัม) รูปทรงใหญ่พอสมควร ลำลูกกล้วยสูงประมาณ ๑๐๐ ซม. ช่อดอกยาวถึง ๔๕ ซม. มีดอกเว้นระยะพองาม ขนาดดอกวัดตามตั้งประมาณ ๗ ซม. กลีบนอกสีเขียวอ่อน กลีบในยาวประมาณ ๕.๘ ซม. และมีสีอมเขียว ปากสีขาว มีสันสีม่วงน้ำเงิน ๓ สัน หูปากประจุดละเอียดสีม่วงน้ำเงิน เป็นหาวยป่าพื้นเมืองแถบฮาลมาเฮรา ไม่ปรากฏว่าได้รับความนิยมในการปลูกเลี้ยงกันนัก

D. leporinum (เล็พโพรินัม) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๖๐ ถึง ๙๐ ซม. เหยียดตรง ช่อดอกยาวประมาณ ๒๐ ซม. มีดอกเพียง ๔ ถึง ๖ ดอก ขนาดดอกวัดตามตั้งประมาณ ๖ ซม. กลีบนอกปรากฏสีชมพูอมม่วงจางๆ มีเส้นประฐานเล็กๆ สีม่วง ริมกลีบแข็งและเป็นคลื่น กลีบในแคบและแข็ง เหยียดตรงและบิดสีม่วงแก่ บางทีปลายกลีบมีสีอมเขียว ส่วนยาว

ประมาณ ๔ ซม. หูปากทั้งสองข้างมีสีอมเขียว ด้านนอกมีทางสีม่วง แผ่นปากมีสีขาว และมีเส้นประสานสีม่วง ตรงแนวกลางมีสันสีอมเขียว ๕ สัน เป็นหอยป่าพื้นเมืองแถบมอลต์กัสและนิวกินี

D. mirbelianum (เมอร์เบเลียนัม) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๕๐ ถึง ๖๐ ซม. อ้วนล่ำ พอสุมควรว ใบป้อมกว้างและหนาแข็ง ช่อดอกยาวประมาณ ๓๐ ซม. มีดอกประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ดอก ขนาดดอกกว้างประมาณ ๔.๕ ถึง ๕.๕ ซม. ฟิล์มกลีบดอกมีสีเหลืองอมเขียว ประจุดละเอียดสีม่วงอมน้ำตาล กลีบในยาวประมาณ ๓.๔ ซม. ซึ่งยาวกว่ากลีบนอกเล็กน้อยและบิดเล็กน้อย ปากทั้งสามแฉกมีสีพื้นเป็นสีเขียว และมีเส้นประสานสีม่วงอมน้ำตาลแก่ แผ่นปากปลายสอบแหลม เป็นหอยป่าที่มีความผิดปกติภายในชนิดเดียวกันอยู่ไม่น้อยบางพันธุ์มีทอกใหญ่กว่าและสวยงามกว่าพันธุ์พื้นธรรมาอีกถ้วย แหล่งกำเนิดของหอยป่าชนิดนี้ มีปรากฏแพร่หลายในแถบนิวกินี มอลต์กัสและเกาะใกล้เคียง

D. odoardi (อโดอาดิโอ) เป็นหอยที่มีความงามอีกชนิดหนึ่ง ช่อดอกมีดอกมาก ขนาดดอกกว้างประมาณ ๔ ซม. กลีบนอกยาวประมาณ ๒.๕ ซม. มีวนกลีบหลัง โคนกลีบสีขาว ถัดออกมามีพื้นสีเหลืองมะนาว และมีเกลือบสีน้ำตาล ปากกว้าง มีสันสีม่วงน้ำเงิน ๕ สัน สันกลางสูงและปลายยาวกว่าสันอื่นๆ หูปากทั้งสองข้างมีพื้นสีเขียวอ่อน มีเส้นประสานสีน้ำตาล แผ่นปากมีพื้นสีเหลืองและมีเส้นสีน้ำตาล เป็นหอยที่มีแหล่งกำเนิดอยู่ทางภาคเหนือของนิวกินี

D. schulleri (ชูลเลอร์) เรามักนิยมเรียกกันว่า “ชูลเลอร์” ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๘๐ ถึง ๑๕๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๗ ซม. ยาวประมาณ ๑๕ ถึง ๑๘ ซม. สีเขียวสด แข็งและหนา ลำลูกกล้วยทรงใหญ่และแข็งแรง อวบน้ำหนัก ช่อดอกยาวถึง ๕๐ ซม. มีดอกดก ขนาดดอกกว้างประมาณ ๕ ถึง ๗ ซม. สีเหลืองอมเขียวหรืออมน้ำตาลเล็กน้อย โคนกลีบนอกกว้างประมาณ ๑ ซม. ตัวกลีบนอกยาวประมาณ ๒.๕ ถึง ๒.๘ ซม. กลีบในยาวประมาณ ๓.๕ ซม. ท่อนปลายกว้างกว่าโคนเล็กน้อย ส่วนกว้างที่สุดของกลีบในกว้างประมาณ ๑.๒ ซม. บิดเล็กน้อย ปากมีสัน ๕ สัน ริมขอบสันกดเป็นคลื่นเล็กน้อย สันสีขาวอมเขียว มีส่วนสีม่วงอมน้ำเงินเล็กน้อย ปากสีเหลืองอมเขียวอ่อนๆ มีเส้นประสานสีน้ำตาล เป็นหอยป่าซึ่งมีถิ่นกำเนิดทางแถบเหนือของนิวกินี และได้รับความนิยมในการใช้ผสมพันธุ์ เพื่อผลิตลูกผสมกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะพันธุ์รอลล่าเครอมส์ (*var. Rolla K. Thomas*) หรือที่นิยมเรียกกันย่อๆ ว่าพันธุ์ อาร์. เค. ที. เป็นพันธุ์ที่มี

ดอกใหญ่และสีสดสวย และยังให้ลูกผสมที่มีลักษณะดีเป็นพิเศษ พันธุ์ที่มีดอกสีอมเขียวมาก ก็มีปรากฏเช่นกัน

D. taurinum (เทารินัม) ลำลูกกล้วยกลมผอมและยาว ตั้งตรงสูงประมาณ ๖๐ ถึง ๑๒๐ ซม. ช่อดอกออกจากยอดของลำลูกกล้วย ช่อดอกยาวประมาณ ๒๕ ถึง ๕๐ ซม. มีดอกประมาณ ๒๐ ดอก ขนาดดอกวัดตามทั้งประมาณ ๕ ถึง ๖ ซม. กลีบนอกโค้งไปข้างหลัง ลักษณะหยิกงอ สีขาวอมเขียว กลีบในยาวประมาณ ๔ ซม. ยาวกว่ากลีบนอกอีกเท่าตัว ลักษณะแคบและบิดเป็นเกลียว สีน้ำตาลอมแดง บางที่มีเกลือบสีม่วงปากรูปยาวรี ปลายปากจีบ มีสันนูน ๓ สัน ส่วนที่อยู่ปลายแผ่นปากค่อนข้างสูง ปากสีม่วงชมพูอ่อนๆ บางทีเห็นเส้นสีแก่ เกือบดอกใหญ่ ปลายเรียว เป็นหวายพื้นเมืองของฟิลิปปินส์ และเป็นหวายป่าอีกชนิดหนึ่งที่นิยมใช้ผสมพันธุ์กัน

D. trilamellatum (ทริแลมเมลเลตัม) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๔๐ ถึง ๖๐ ซม. ใบยาวประมาณ ๑๒ ถึง ๑๕ ซม. ช่อดอกยาวประมาณ ๔๐ ซม. ดอกมีกลิ่นหอม กลีบดอกแคบและบิด พื้นกลีบสีเหลืองอ่อนหรือเหลืองอมเขียว มีเส้นสีน้ำตาล ๓ ถึง ๖ เส้น กลีบในมีริมแข็งเปราะและเป็นคลื่น ยาวประมาณ ๒.๗ ซม. ซึ่งยาวกว่ากลีบนอกเล็กน้อย ปากมีสันสีเหลือง ๓ สัน ปลายสันต่ำนอกสูง หูปากทั้งสองข้างสีเหลือง มีเส้นประสานสีม่วง แผ่นปากสีเหลือง เป็นหวายพื้นเมืองของนิวกินี

D. strebloceras (สเตรบลอสเซอรัส) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๑๐๐ ซม. ลักษณะอ้วนปลายเรียว ใบยาวประมาณ ๑๕ ซม. ช่อดอกยาวประมาณ ๓๐ ถึง ๔๐ ซม. มีดอกประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ดอก ขนาดดอกวัดตามทั้งประมาณ ๕ ซม. มีกลิ่นหอม กลีบดอกมีสีอมเหลืองและมีทางสีม่วงบนน้ำตาลประมาณ ๕ เส้นที่กลีบนอก ส่วนกลีบในบางที่มีพื้นสีน้ำตาลขอบเขียวและบิดเป็นเกลียว กลีบนอกหยิกเป็นคลื่นและบิดโค้งไปทางหลังดอก ปากมีสัน ๕ สัน บริเวณสันมีสีขาวและม่วงน้ำเงิน หูปากทั้งสองข้างมีสีเหลืองอ่อนและมีเส้นสีม่วงน้ำเงิน โคนแผ่นปากแคบและค่อยๆ ผายกว้างออกจนถึงปลายซึ่งโค้งมนและปลายแหลม พื้นแผ่นปากมีสีขาวริมขอบสีม่วงน้ำเงิน เป็นหวายพื้นเมืองทางแถบเกาะซุนดา

D. strepsiceros (สเตรพลิสเซอรัส) ลำลูกกล้วยอ้วนเกือบตลอดทั้งลำ สูงประมาณ ๖๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๕ ซม. และยาวประมาณ ๑๒ ซม. ช่อดอกเหี้ยมตั้งยาวประมาณ ๓๐ ซม. มีดอกประมาณ ๑๐ ถึง ๑๕ ดอก ขนาดดอกวัดตามทั้งประมาณ ๕.๕ ถึง ๕.๘ ซม. กลีบดอกสีเหลืองเขียวอ่อนๆ แต่กลีบนอกเจอสีมน้ำตาล กลีบ

ในทั้งคู่อัตถ์ตรงและบิดเป็นเกลียว ยาวประมาณ ๔ ซม. ปากมีสันสี่ขาวแซมม่วงน้ำเงิน ๔ สัน สันกลางค่อนข้างแคบและแบน แต่ปลายด้านนอกสูง หูปากทั้งสองข้างมน ด้านในมีจุดเป็น เม็ด ๆ สีเขียวอ่อนและมีเส้นสีม่วงน้ำเงินแก่ แผ่นปากกว้างใหญ่ ปลายเรียวแหลม พื้นสี ขาวและมีเส้นขีดสีม่วงน้ำเงินที่โคน เป็นหยาบพื้นเมืองของมอลด์ลัคส์

D. stratiotes (สเตรทโทไอเทส) ลำลูกกล้วยสูงประมาณ ๘๐ ถึง ๑๐๐ ซม. ใบ ล่าง ๆ กว้างประมาณ ๖ ซม. และยาวประมาณ ๑๔ ซม. ใบบน ๆ เล็กกว่าใบล่างที่สั้นกว่า ช่อดอกมีดอกประมาณ ๗ ถึง ๑๐ ดอก ออกสองข้างกันช่อ หันหน้าออกทางด้านตรงข้าม เป็นระเบียบ ขนาดดอกวัดตามทั้งประมาณ ๘ ซม. กลีบดอกสีขาว รูปสามเหลี่ยมปลาย แหลมมนกลับหลัง ริมเป็นคลื่นเล็กน้อย กลีบในแคบมาก แต่ยาวและตั้งแข็งขึ้นไปทั้งคู่อ บิดเป็นเกลียว ยาวประมาณ ๕ ถึง ๖ ซม. สีเขียวอ่อน ปากใหญ่ พื้นปากสีขาว หูปากมีเส้น สีม่วงเรียงกันหนาแน่น แผ่นปากมีเส้นประสีม่วง มีสัน ๔ สัน สันข้างทั้งสองข้างสัน ดอกบานทนมาก เป็นหยาบป่าอีกชนิดหนึ่งที่นิยมใช้ในการผสมพันธุ์กันอย่างแพร่หลาย เป็นหยาบป่าพื้นเมืองของเซเลเบส

D. undulatum (อันดูลาทัม) เป็นหยาบที่มีรูปทรงใหญ่ ลำลูกกล้วยอาจสูงถึง ๑๒๐ ซม. หรือว่านั้นก็มี ใบยาวประมาณ ๑๔ ซม. ลักษณะใบกว้างป้อมและหนา ใบ เรียงกันเป็นระเบียบงามมาก ลำลูกกล้วยท่อนล่างอ้วนและเรียวไปหาปลายท่อนบน ช่อดอก ยาวประมาณ ๔๐ ถึง ๖๐ ซม. มีดอกตกแน่นช่อ กลีบดอกบิดและริมหยิกเป็นคลื่นมาก ปลายกลีบดอกมนกลับหลัง กลีบในทั้งคู่อตั้งชันข้างบน อาจโค้งเล็กน้อยไม่ทั้งตรง หรือแข็งนัก พื้นกลีบสีเหลืองคล้ำ มีเกลือบสีม่วงบาง ๆ นอกจากริมกลีบ กลีบในยาวประ- มาณ ๔ ซม. ซึ่งยาวกว่ากลีบนอก ปากมีสันสี่ขาวเจือสีม่วงน้ำเงิน ๔ สัน สามสันกลาง มีปลายนอกสูง หูปากทั้งสองข้างมีริมจักละเอียด พื้นสีเหลืองอ่อน มีเส้นสีม่วงน้ำเงินสัน ๆ ที่โคนริมแผ่นปากหยิก ปลายแผ่นปากแหลมและแ่นลงสีแผ่นปากเหลืองอ่อน ๆ เป็นหยาบ ป่าพื้นเมืองของนิวกินีและควีนสแลนด์แถบเหนือ เป็นชนิดที่มีความผิดเพี้ยนในลักษณะพันธุ์ อยู่ไม่น้อย พันธุ์ออสเตรเลียแซ่ (var. *australiense*) เป็นพันธุ์หนึ่งที่มีลักษณะต้นและดอก ใหญ่มาก มีกำหนดทางแถบควีนสแลนด์ นอกจากนั้นก็มีพันธุ์ บรูมฟีลด์ไอ (var. *broomfieldii*) อีกพันธุ์หนึ่งที่มีลักษณะสีสดใสเป็นที่นิยม และกล่าวกันว่าสามารถถ่ายทอดลักษณะดีเด่นให้ ลูกผสมได้มาก

D. veratrifolium (เวอราทริฟอลเลียม) เป็นหยาบชนิดที่มีทรงต้นสูง ลำลูกกล้วยยาว ถึง ๑๕๐ หรือ ๒๐๐ ซม. ใบยาวประมาณ ๑๐ ถึง ๑๗ ซม. ใบอ่อนมีเกลือบสีม่วง ช่อ

ดอกยาวประมาณ ๔๐ ถึง ๗๐ ซม. มีดอกตกพรุ กลีบนอกมีสีม่วงน้ำเงินจางๆ บางทีอมสีชมพูเล็กน้อย ม้วนกลับหลัง หยิกและบิดเล็กน้อย กลีบในเหยียดตั้งและเอนเฉียงเล็กน้อย บิดเล็กน้อย แต่ริมไม่เป็นคลื่น ความยาวประมาณ ๓.๔ ซม. สีม่วงน้ำเงินอมชมพู สีจางมาก ปากมีสันสีขาวขลิบม่วงน้ำเงิน ๕ สัน สันส่วนที่อยู่ในปากสูง ก่อๆ ลาดแบนลงตอนปลายด้านนอก หูปากทั้งสองข้างริมจัก พื้นหูปากสีขาว มีเส้นประสานสีม่วงน้ำเงิน โคนสีเขียวอ่อน แผ่นปากมีขนาดเล็ก สีม่วงน้ำเงินจางๆ ปลายม้วนลง เป็นหวายพื้นเมืองทางฝั่งทะเลด้านเหนือของนิวกินี เป็นหวายชนิดหนึ่งที่นิยมใช้ผสมพันธุ์เพื่อมุ่งหวังลูกผสมสีไปทางม่วงน้ำเงินและเป็นหวายชนิดที่เลี้ยงง่ายมากในสภาพของกรุงเทพ

D. violaceo-flavens (ไวโอเลซิโอ ฟลาเวนส์) เป็นหวายชนิดที่มีทรงสูงมาก ลำลูกกล้วยอาจสูง ได้ถึง ๓๐๐ หรือ ๕๐๐ ซม. ใบกว้างประมาณ ๑๓ ซม. ยาวประมาณ ๒๓ ซม. ช่อดอกยาวประมาณ ๕๐ ซม. มีดอกมาก ขนาดดอกกว้างประมาณ ๔.๕ ซม. กลีบดอกสีเหลือง ประจุสีม่วงน้ำเงิน กลีบนอกกว้างประมาณ ๑.๓ ซม. และยาวประมาณ ๒.๕ ซม. ปลายมนและหุบ กลีบในกว้างประมาณ ๑.๘ ซม. ยาวประมาณ ๒.๘ ซม. ท่อนปลายกว้างกว่าโคน บิดเล็กน้อย ปากมีสัน ๕ สัน หูปากทั้งสองข้างและแผ่นปากมีเส้นประสานสีม่วงน้ำเงินสดเป็นหวายป่าที่มีถิ่นกำเนิดขึ้นอยู่ตามซอกหินและตามต้นไม้สูง ในระดับภูมิประเทศประมาณ ๑๐๐ ฟุตจากระดับน้ำทะเล ใกล้เคียง แม่บ้านเมอราโม ทางภาคเหนือของนิวกินี

บทที่ ๑๔

กล้วยไม้สกุลคัทลียา

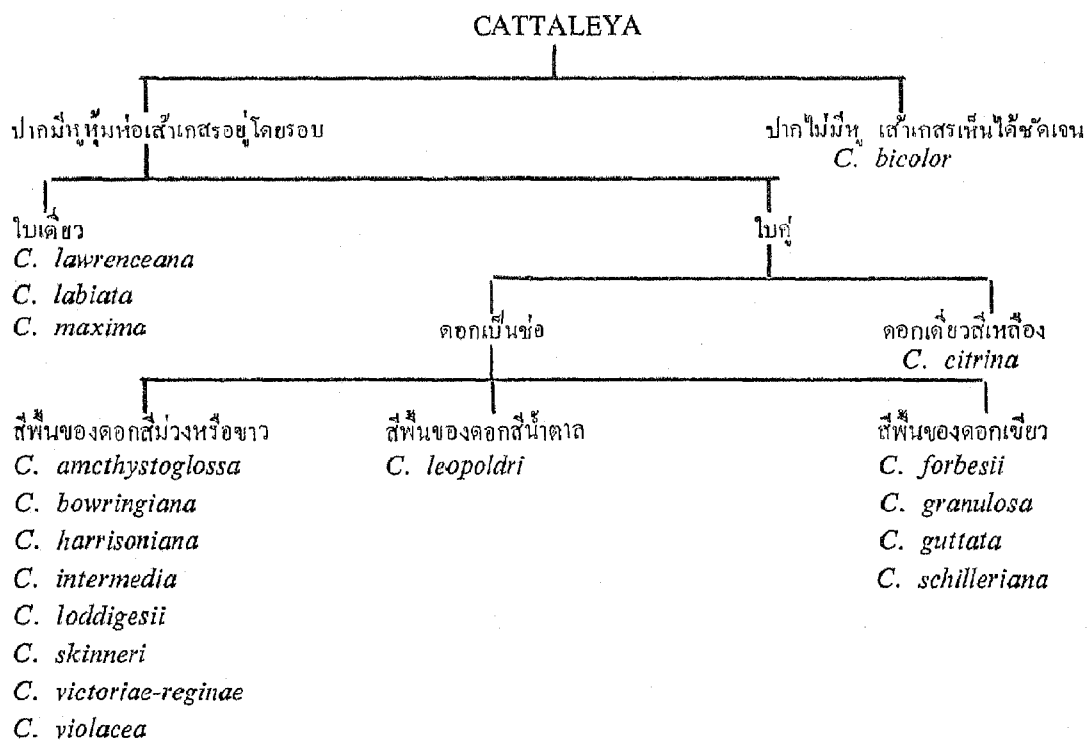
CATTLEYA

ในบรรดากล้วยไม้สกุลต่าง ๆ ภายในวงศ์กล้วยไม้ คัทลียาเกือบจะเรียกได้ว่าเป็นสกุลผู้แทนของกล้วยไม้ทั้งหมด หรือจะถือว่าเป็นราชินีแห่งกล้วยไม้ก็ไม่ผิด นักเลี้ยงกล้วยไม้ทุกแหล่งทุกประเทศย่อมจะรู้จักกล้วยไม้สกุลนี้ดี บางทีเมื่อกล่าวถึงกล้วยไม้ก็มักจะหมายถึงความถึงคัทลียานี้เป็นพื้น เหตุผลก็มีอยู่ว่า “คัทลียา” เป็นกล้วยไม้สกุลที่สามารถเจริญงอกงามได้ในสภาพของดินฟ้าอากาศที่แตกต่างกันได้อย่างกว้างขวาง จึงแทบจะเป็นกล้วยไม้ยืนโรงของทุกบ้านทุกเรือนและทุกประเทศที่มีการเลี้ยงกล้วยไม้ นอกจากนั้นคุณลักษณะของดอกก็นับว่าเหนือกล้วยไม้สกุลอื่น คัทลียาพันธุ์ ๆ มีดอกที่สวยงามเป็นพิเศษ การใช้ดอกเป็นสินค้าก็กระทำได้หลายทาง นอกจากจัดกระเช้าหรือปักประดับเคหสถานแล้ว ยังสามารถใช้เป็นของขวัญหรือประดับเครื่องแต่งกายได้เป็นอย่างดี

แม้ว่าคัทลียาจะมีใช้กล้วยไม้ที่มีกำเนิดในประเทศไทยเลยก็ตาม แต่จากเอกสารบางฉบับก็มีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้ว่า คนไทยได้รู้จักกล้วยไม้สกุลนี้มาพร้อม ๆ กับการเลี้ยงกล้วยไม้ของเมืองไทย

คัทลียาเป็นกล้วยไม้ที่มีกำเนิดจากป่าในแถบอเมริกากลางและใต้ อันเป็นเขตที่มีอากาศอบอุ่นและมีภูเขา เช่น เม็กซิโกและบราซิลตลอดเรื่อยขึ้นมาทางเหนือตามฝั่งทะเลด้านตะวันตก กล้วยไม้สกุลคัทลียานี้ได้ชื่อสกุลมาจากชื่อนาย William Cattley ผู้ซึ่งเป็นนักเลี้ยงกล้วยไม้มีชื่อเสียงโด่งดังผู้หนึ่งในยุคนั้น นักพฤกษศาสตร์ในทวีปยุโรปได้รู้จักคัทลียาเป็นครั้งแรกในราวปี พ.ศ. ๒๓๕๓ หรือประมาณ ๑๕๒ ปีมาแล้ว คัทลียาเป็นกล้วยไม้ที่เจริญเติบโตและมีรูปทรงเป็นแบบ Sympodial คือมีเงาแนบไปตามเครื่องปลูก ลำลูกกล้วยอ้วนป้อมพอสสมควร หัวท้ายเรียว ใบเกิดที่ปลายลำลูกกล้วย ลำลูกกล้วยลำหนึ่ง ๆ อาจมีใบเพียงใบเดียวหรือสองใบก็ได้แล้วแต่ชนิด ใบที่เจริญเต็มที่จะมีลักษณะหนาและแข็งไม่มีก้านใบ แต่มีก้านลำหุ้มลำลูกกล้วยอยู่อย่างบาง ๆ ดอกเกิดที่ปลายลำลูกกล้วยซึ่งมักจะปรากฏของดอกก่อน แต่บางทีอาจไม่มีช่อดอกก็ได้ ช่อดอกช่อหนึ่ง ๆ อาจมีเพียงดอกเดียวสองดอกสามดอก บางชนิดอาจมีมาร่วมสิบดอก กลีบนอกสามกลีบมีขนาดเท่า ๆ กัน กลีบในสองกลีบโดยปกติมักใหญ่กว่ากลีบนอก บางทีก็ใหญ่และกว้างกว่ามาก ๆ ปากมีหูกว้าง ริมปากมักหยิกหรือ

เป็นคลื่น ตอนโคนโค้งขึ้นสองข้างทำให้มีลักษณะคล้ายกรวยหุ้มเส้าเกสรค่อนข้างยาวและโค้งลงเล็กน้อย ที่ปลายมีกระเปาะเกสรตัวผู้ ภายในมีก้านละอองเกสรตัวผู้ ๔ ก้าน แต่ละก้านมีก้าน (caudicle) เล็กๆ เรียวยาว ลักษณะเหล่านี้อาจผิดแปลกไปได้บ้างในคัทลียาซึ่งเป็นลูกผสมระหว่างสกุล ในปัจจุบันมีคัทลียาลูกผสมอยู่มากชนิดด้วยกัน จึงจำเป็นต้องศึกษาลักษณะดั้งเดิมอันเป็นที่มาของลูกผสมเหล่านี้

C. bicolor (ใบคาเล่อ) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๔๐ ซม. ขึ้นไป ลักษณะทรงพุ่มปลายยอดลำมีใบหนึ่งคู่ ดอกออกเป็นช่อที่ปลายลำประมาณ ๒-๖ ดอก ดอกโตประมาณ ๑๐-๑๒ ซม. กลีบดอกสีเหลืองอมเขียวหรืออาจมีจุดสีม่วง ริมปากสองข้างม้วนเป็นหลอดหุ้มเส้าเกสรแผ่นปากผายออกและริมมีลักษณะเป็นคลื่นมีม่วงแดง ในคอปากสีเข้มกว่าปลายปากและมีขอบสีขาวหรือสีเหลืองที่ปลาย เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองของริโอเดอจาไนโร ขึ้นอยู่ในระดับสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒,๐๐๐ ฟุต

C. bowringiana (โบว์ริงเกียน่า) เป็นชนิดใบคู่ ลำลูกกล้วยสูงประมาณ ๒๐-๒๕ ซม. ใบยาวประมาณ ๑๕ ซม. หน่อที่เกิดขึ้นใหม่ ส่วนล่างหรือโคนหน่อมีลักษณะผาย

ออกเป็นฐานกลม ดอกออกเป็นช่อประมาณช่อละ ๕-๑๐ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๘-๑๐ ซม. กลีบดอกสีชมพูกุหลาบอ่อน ๆ ริมปาก ๒ ข้างมีวงชั้นหุ้มเส้าเกสร ปลายปากผายเปิด ออกกว้าง ริมเป็นคลื่นและหยิกเล็กน้อยขนาดปากเล็ก ปลายปากสีม่วงแก่ บางที่มีแต้มสี เหลืองในคอปากด้วย

C. citrina (ชิตตริ่นา) เป็นประเภทใบคู่ ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๕ ซม. ใบยาว ประมาณ ๒๐ ซม. ช่อดอกโค้งห้อย มีดอกประมาณ ๑-๒ ดอก มีกลิ่นหอม กลีบดอก ยาวประมาณ ๖ ซม. ดอกบานไม่เต็มที่ สีดอกเหลืองมะนาวค่อนข้างจัด ริมปากสีจาง เป็น กล้วยไม้พื้นเมืองในแถบเม็กซิโกตอนที่มีอากาศเย็น และเนื่องจากเป็นชนิดที่มีสีเหลืองซึ่งหา ยาก จึงนิยมใช้ในการผสมพันธุ์กันอย่างแพร่หลาย

C. forbesii (ฟอร์เบสีย) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๓๐ ซม. ทรงพอม เป็นประเภท ใบคู่ มีใบที่ปลายลำ ๒ ใบ ใบยาวประมาณ ๑๒ ซม. ออกดอกเป็นช่อ ช่อละประมาณ ๒-๕ ดอก ดอกโตประมาณ ๑๐ ซม. กลีบดอกสีเหลืองอมเขียว ริมกลีบในเป็นคลื่นเล็กน้อย ปาก มี ๓ แฉก ทุปากทั้งสองข้างมีวงชั้นหุ้มเส้าเกสร ด้านนอกของทุปากสีเหลือง มีเส้นประสาน สีแดง แผ่นปากมีขนาดเล็ก พื้นสีเหลืองริมขอบขาวและอาจมีเส้นประสานสีม่วงหนาบางแล้ว แต่พันธุ์ เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองทางภาคใต้ของบราซิล

C. granulosa (แกรนูลูโลซ่า) เป็นประเภทใบคู่ ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๓๐-๕๐ ซม. ใบยาวประมาณ ๑๒-๑๕ ซม. ดอกออกเป็นช่อประมาณช่อละ ๕-๘ ดอก ขนาดดอก โตประมาณ ๘-๑๐ ซม. หรือบางที่โตกว่านั้น กลีบดอกสีเขียวมะกอก มีจุดสีม่วงแก่ประปราย กลีบดอกคู่ล่างโค้งลง กลีบในทั้งคู่อ้วนกว่ากลีบนอก และมีริมเป็นคลื่นแฉ่งมาก สีของกลีบ ในคล้ายคลึงกับกลีบนอก ปากมี ๓ แฉก ทุปากทั้ง ๒ ข้างสั้น ด้านนอกสีขาว ด้านในเหลือง แผ่นปากมีลักษณะโคนแคบและส่วนแคบนี้มีสีเหลือง แต้มด้วยสีส้ม ปลายแผ่นปากมีสีม่วง มีทางกว้าง ๆ สีขาวรอบ ๆ ริมปากที่แฉ่งและเป็นคลื่น เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในกัวเตมาลา ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกันกับ *C. guttata* หากแต่ว่า คัทลียาชนิดนี้ทุปากทั้ง ๒ ข้างสั้นกว่า และโคนแผ่นปากแคบกว่ามาก

C. guttata (กัทตาต้า) เป็นคัทลียาประเภทใบคู่ ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๓๕-๕๐ ซม. ใบยาวประมาณ ๒๐ ซม. ดอกออกเป็นช่อประมาณช่อละ ๕-๑๐ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๑๐ ซม. กลีบในกว้างกว่ากลีบนอกและมีริมหยิกเป็นคลื่น กลีบดอกสีเหลืองอมเขียว มีจุดหรือแต้มสีม่วง ปากมีลักษณะสามแฉกอย่างเด่นชัด ทุปากทั้งสองข้างสีม่วงชมพูอ่อนๆ

หรือสีขาว แผ่นปากแผ่กว้าง พื้นสีขาวมีจุดและทางสีม่วง เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองทางแถบภาคใต้ของบราซิล

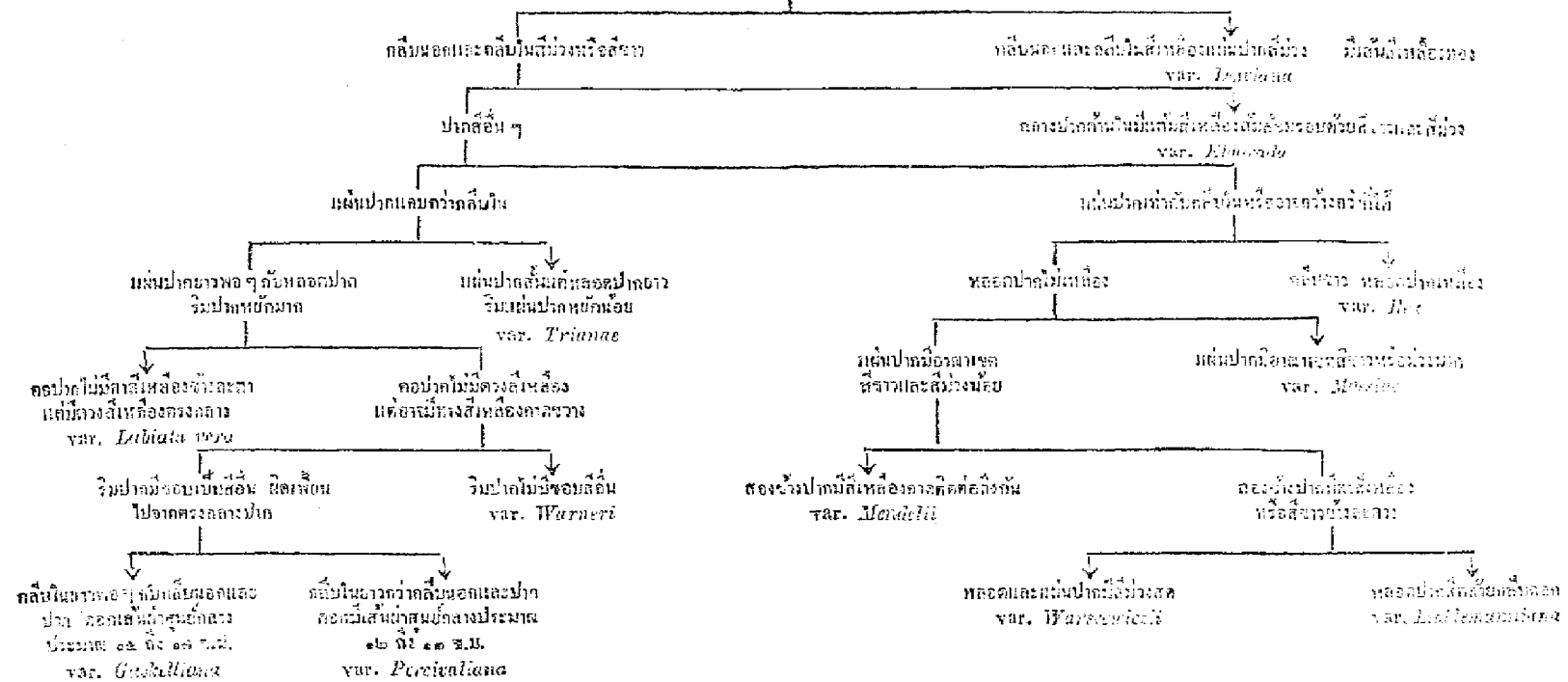
C. harrisoniana (แฮริสันเนียนา) เป็นกล้วยไม้ประเภทใบคู่ ลำลูกกล้วยกลมทรงกระบอก ยาวประมาณ ๓๐-๔๐ ซม. ใบยาวประมาณ ๑๒-๑๕ ซม. ดอกออกเป็นช่อประมาณช่อละ ๒-๕ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๑๐ ซม. กลีบดอกสีม่วงกุหลาบอ่อน กลีบในริมหยิกเป็นคลื่นและมีขนาดกว้างกว่ากลีบนอกไม่ถึง ๒ เท่า หนูปากทั้ง ๒ ข้างสีชมพูจาง ๆ โค้งขึ้นหุ้มเส้าเกสรเป็นหลอด ริมม้วนและหยิกเป็นคลื่นแข็ง แผ่นปากสีเหลืองอมม่วง กุหลาบเข้มกว่าสีกลีบ ในคอปากสีเหลืองอ่อนทั่ว ๆ ไปและมีสันหลายสันตามความยาวของปาก เป็นชนิดที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับ *C. loddigesii* จนกระทั่งตำราบางเล่มได้จัดรวมกันไว้เป็นชนิดเดียวกัน แต่แยกไว้คนละพันธุ์

C. intermedia (อินเทอร์มีเดีย) เป็นประเภทใบคู่ ลำลูกกล้วยทรงพอม ยาวประมาณ ๒๕ ซม. ใบยาวประมาณ ๑๒ ซม. ดอกออกเป็นช่อ ช่อละ ๕-๑๒ ดอก ดอกโตประมาณ ๑๒ ซม. กลีบดอกสีกุหลาบอ่อน กลีบนอกและกลีบในกว้างพอ ๆ กัน ปากมี ๓ แฉกอย่างชัดเจน แผ่นปากโดยทั่วไปสีม่วงสด ในคอของปากบางที่มีปรากฏแต้มสีเหลือง ส่วนที่อยู่ระหว่างกลางของหนูปากทั้งสองข้างมีทางยาว ๆ หลาย ๆ ทาง มีบางพันธุ์ที่ปรากฏว่ากลีบดอกมีสีขาว เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในเขตบราซิล

C. lawrenceana (ลอเรนเซียนา) เป็นประเภทใบเดี่ยว ลำลูกกล้วยทรงบิ๊ดและค่อนข้างแบนยาวประมาณ ๒๐ ซม. มีใบด้าละใบ ใบสีเขียวมีเหลืองสีม่วงแดง ช่อดอกมีประมาณ ๓-๗ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๑๒ ซม. กลีบดอกสีม่วงจาง ๆ กลีบในกว้างกว่ากลีบนอกประมาณ ๒ เท่า ปากมีลักษณะม้วนเป็นหลอดเล็กหุ้มเส้าเกสรอยู่ ริมแผ่นปากเป็นคลื่นแข็ง โคนพื้นปากสีม่วงกุหลาบ ถัดออกมาสีขาว เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในถิ่นบริติชเกียนา ในระดับสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ ๔,๐๐๐ ฟุต กล้วยไม้ชนิดนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับ *C. labiata* แต่ว่ากลีบใบแคบกว่า หลอดปากเล็กกว่าและไม่มีสีเหลือง

C. maxima (แมกซิมา) เป็นกล้วยไม้ชนิดหนึ่งที่มีใบเดี่ยว ลักษณะต่าง ๆ คล้ายคลึงกับ *C. lawrenceana* แต่หลอดปากผายคล้ายกรวยมากกว่าและแผ่นปากซึ่งปกติมีสีม่วงนั้นมักจะมีทางยาว ๆ สีม่วงแก่กว่าสีพื้น นอกจากนั้นปลายปากยังมีแถบสีเหลืองทั่ว ๆ ไป เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองทางแถบเอควาดอร์และทางเหนือของเปรู มีอยู่ ๒ พันธุ์ด้วยกัน พันธุ์หนึ่งมีปากสีม่วงจางกว่าอีกพันธุ์หนึ่ง

Cattleya labiata

C. labiata (เลเบียต้า) ลำลูกกล้วยทรงบิด สูงประมาณ ๑๒ – ๒๕ ซม. หรือมากกว่านั้น เป็นกัทลียาประเภทใบเดี่ยวซึ่งมีใบยาวประมาณ ๑๕–๒๕ ซม. ช่อดอกมีดอกประมาณ ๒–๕ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๑๒–๑๕ ซม. หรือโตกว่านี้ โดยทั่วไปกลีบดอกสีม่วงอ่อน ที่มีสีอมเหลืองก็มีแต่หายาก กลีบในกว้างกว่ากลีบนอกประมาณ ๓ เท่าและริมกลีบเป็นคลื่น ปากมีขนาดใหญ่มาก ริมทั้งสองข้างโค้งขึ้นจนกระทั่งซ้อนเกยกันเหนือเส้าเกสร ปลายเปิดกว้าง ริมเป็นคลื่นและรุ่ม ปลายปากหยักลึก สีของปากผิดเพี้ยนกันไปอย่างกว้างขวาง จึงทำให้เกิดมีพันธุ์ขึ้นหลายพันธุ์ด้วยกัน ดังแผนผังการจำแนกพันธุ์ที่ได้แสดงไว้

พันธุ์ดาวเวียนา (var. *dowiana*) เป็นพันธุ์ที่สวยงามมากพันธุ์หนึ่ง ซึ่งนิยมใช้ในการผสมพันธุ์ ผลិតลูกผสมสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ เนื่องจากลักษณะเด่นของกลีบดอกซึ่งเหลือง และแผ่นปากซึ่งมีพื้นสีม่วงตัดกับเส้นประธานสีเหลืองทองงามน่าดูมาก นอกจากนี้ยังมีสายพันธุ์แยกออกไปอีก คือสายพันธุ์อวเรีย (Sub - var. *aurea*) ซึ่งมีลักษณะปากสีเหลืองจัดยิ่งขึ้น และพันธุ์นี้มีผู้พบในแถบรัฐคะลัมเบีย ส่วนพันธุ์เดิมนี้เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองบนเทือกเขาของคอสตาริกาทางด้านมหาสมุทรแปซิฟิก ในระดับที่ไม่สูงจะสูงนัก

พันธุ์เอลโดราโด (var. *eldorado*) พันธุ์นี้กลีบดอกสีม่วงอ่อนหรือสีขาว แผ่นปากมีสีเหลืองส้มอยู่ในคอ ล้อมรอบด้วยวงสีขาวและสีม่วง เป็นกล้วยไม้จากถิ่นรีโอไนโกรในภาคกลางของบราซิล

พันธุ์เร็กซ์ (var. *rex*) เป็นพันธุ์ซึ่งกลีบดอกมีสีม่วงอ่อนหรือสีขาว เช่นเดียวกันกับพันธุ์เอลโดราโดแต่หลอดปากมีสีเหลือง ปากกว้างพอ ๆ กับกลีบในหรือบางทีก็กว้างกว่า เท่าที่พบเห็นนั้นกลีบดอกทั้งกลีบนอกและกลีบในมักจะมีสีขาวเป็นส่วนมาก และยังมีลักษณะอื่น ๆ ที่น่าสนใจอีก เช่นริมขอบของแผ่นปากสีซีด และถัดเข้าไปก็เป็นบริเวณวงสีม่วง ซึ่งมีเส้นประธานสีม่วงแก่ทับอยู่ บางต้นภายในคอหรือหลอดปากซึ่งมีบริเวณสีเหลืองนั้นมีแต้มสีแดงเลือนจนกระทั่งกับพื้นสีเหลืองงามน่าดูมาก เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในแถบของเปรูและบราซิล

พันธุ์มอสซิแอ (var. *mossiae*) เป็นพันธุ์หนึ่งที่มีลักษณะใหญ่ ขนาดดอกถึง ๒๐ ซม. ปากมีขนาดใหญ่มาก ริมปากแข็งและเป็นคลื่น เนื่องจากมีลักษณะผิดแปลกแตกต่างกันในรายละเอียดมากมายจึงเกิดมีหลายสายพันธุ์ด้วยกัน แต่ละสายพันธุ์ก็มีความแตกต่างกันในเรื่องสีเป็นส่วนมาก โดยปกติแผ่นปากมีอาณาเขตสีเหลืองอยู่ตรงใจกลางไปจนกระทั่งจดโคนปาก

และบริเวณกลางแผ่นปากด้านนอกมีสีม่วงสท มีแต้มหรือเส้นประสานสีอ่อนกว่าสีพื้น ริมขอบปากมีสีขาวหรือเกือบขาว เป็นพันธุ์หนึ่งที่ยิยมใช้ในการผลิตคัทลียาลูกผสมกันมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

พันธุ์ลัตเกมันเนียน่า (var. *luddemania*) เป็นพันธุ์ที่มีลักษณะปากสีม่วงเป็นพื้น อาจมีสีม่วงอ่อนหรือแก่ก็ได้ ที่ใกล้ปลายกรวยปากด้านในมีแต้มสีขาวหรือสีเหลืองอ่อนข้างละหนึ่งแต้ม ตรงกลางระหว่างแต้มทั้งสองนี้ มีเส้นสีม่วงหลายเส้นผ่านออกมาจากในคอของปาก เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในถิ่นเวเนซุเอล่า ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่เป็นพันธุ์ที่สวยงามเท่าใดนัก แต่ก็นำมาเลี้ยงให้เจริญงอกงามได้ง่ายในสภาพของที่ราบต่ำ

พันธุ์เมนเกลไอ (var. *mendelii*) พันธุ์นี้มีลักษณะพิเศษคือ ปลายปากหยิกเป็นคลื่นมากและมีสีม่วงปนแดงเล็กน้อยแซมตามบริเวณขอบปาก และลักษณะสีสวยสดของปากแบบนี้ตัดแยกออกจากบริเวณพื้นสีเหลืองภายในคอปากทั้งหมด นอกจากนั้นยังมีเส้นสีอมแดงขีดเป็นทางออกมาจากปากด้วย เป็นพันธุ์ที่สวยงามอีกพันธุ์หนึ่ง ซึ่งมีถิ่นกำเนิดในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

พันธุ์วอร์สกีวียไอ (var. *warszewiczii*) เป็นอีกพันธุ์หนึ่งที่ในคอปากมีสีเหลืองแต่สีพื้นหลอดปากและแผ่นปากมีสีม่วงสท และบริเวณปลายปากไม่มีส่วนที่มีขาวอยู่เลย เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในถิ่นนิวเกรีนนาค้า สภาพที่กำเนิดนั้นค่อนข้างจะอยู่ในสภาพแคตจัด จึงรู้สึกว่าเป็นพันธุ์ที่ทนแดดได้ดีเป็นพิเศษ

พันธุ์ทริอานา (var. *trianae*) ลักษณะของพันธุ์นี้คือปลายแผ่นปากมีสีม่วงอมแดงเล็กน้อยแซม และบริเวณถัดปลายเข้าไปมักมีสีเหลืองส้ม เป็นบริเวณเล็กเข้าไปถึงโคนของแผ่นปาก นอกจากนั้นบางที่ปรากฏมีขีดสีม่วงจาง ๆ หรือสีขาวตามยาวของปากอีกด้วย เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในถิ่นนิวเกรีนนาค้าทางแถบเหนือของอเมริกาใต้ด้านฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก

พันธุ์เพอซิแวลเลียน่า (var. *percivaliana*) ลักษณะปากของพันธุ์นี้ก็คือ ปลายปากสีแดงเล็กน้อยอมม่วงเข้มหรืออ่อนแล้วแต่ลักษณะของแต่ละต้น ริมสันปากสีม่วงชมพูจาง ๆ ในคอหลอดปากคาดด้วยสีเหลืองอ่อนตามขวาง ถัดเข้าไปเป็นทางสีส้มและสีม่วงแดง และค่อย ๆ เข้มขึ้นในส่วนลึกของกรวยปาก เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองของเวเนซุเอล่า และขึ้นอยู่ในระดับพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลถึง ๔,๐๐๐ ฟุต เป็นคัทลียาอีกพันธุ์หนึ่งที่ให้ลูกผสมที่มีลักษณะสวยงาม

พันธุ์แกสเคลเลียน่า (var. *gaskelliana*) ลักษณะของพันธุ์นี้ ลำลูกกล้วยค่อนข้างสั้น และค่อนข้างแบน เมื่อลำแก่จะมีลักษณะแบน ในส่วนของคอกนั้นริมของปลายแผ่นปากหยิก

เป็นคลื่น และมีสีม่วงชมพูอ่อน ๆ ตามริมโดยรอบ ถัดเข้าไปเป็นบริเวณสีม่วงเข้มขาวต่างๆ ต่อไป ก็ถึงส่วนที่มีสีส้มอ่อน ๆ หรือสีเหลืองแกมมีเส้นประฐานสีม่วงแก่กว่าสีพื้นอยู่ในคอของปาก เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในแถบเวเนซุเอล่า

พันธุ์วอร์เนอร์ (var. *warneri*) ส่วนปลายปากทั้งหมดมีสีม่วงสด ภายในคอปากมีพื้นสีขาวทึบด้วยเส้นประฐานสีเหลืองตอนส่วนกลาง พันธุ์นี้มีลักษณะคล้ายกับพันธุ์พื้นธรรมดาและมีแหล่งกำเนิดมาจากในภาคใต้ของบราซิลเช่นเดียวกัน

พันธุ์เวอร์รา (var. *vera*) ลักษณะปากของพันธุ์นี้มีสีม่วง ริมมีแถบสีม่วงชมพูรอบ ๆ ภายในคอกมีบริเวณแกมสีเหลืองอยู่ในใจกลาง บางต้นลักษณะสีเหลืองนี้ยังแผ่เป็นเส้นประฐานออกไปจากบริเวณเดิมอีก ถือกันว่าพันธุ์นี้เป็นพันธุ์ดั้งเดิม และมักนิยมเรียกกันว่า *C. labiata vera* เป็นพันธุ์ที่พบบนเทือกเขาออร์แกนซึ่งตั้งอยู่ห่างจากริโอเดจาไนโรไปทางเหนือประมาณ ๖๐ ไมล์

C. leopoldii (ลิโอโพลติโอ) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๔๐-๕๐ ซม. มีใบที่ปลายลำประมาณ ๒-๓ ใบ ใบยาวประมาณ ๑๕-๒๐ ซม. ดอกออกเป็นช่อ ก้านช่อยาวกว่าความยาวของใบเล็กน้อย มีดอกประมาณช่อละ ๑๕-๒๕ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๘-๑๐ ซม. มีกลิ่นหอม กลีบนอกพื้นสีน้ำตาลประจุดสีม่วง กลีบในสีคล้ายคลึงกับกลีบนอก แต่ขนาดความกว้างนั้นกว้างกว่ากลีบนอกเล็กน้อย นอกจากนั้นปลายกลีบในมนและหู่ ริมหยิกเป็นคลื่นแข็ง ปากมีสามแฉกอย่างชัดเจน หูปากทั้งสองข้างปลายแหลมและโค้งขึ้นจกกันเป็นหลอดหุ้มเส้าเกสรไว้ ด้านนอกสีจาง ๆ และมีสีกุหลาบตามริมขอบ แผ่นปากแผ่ออกด้านบนมีหย่อมขน ตัวแผ่นปากมีสีม่วงชมพูสด สำหรับกัทลียาชนิดนี้ บางครั้งก็มีผู้จัดเข้าใจว่าเป็นพันธุ์หนึ่งของ *C. guttata* แต่มีดอกมากกว่า

C. loddigesii (ลอคคิเกสซิโอ) ลำลูกกล้วยทรงกระบอกกลมยาวประมาณ ๓๐ ซม. เป็นกัทลียาประเภทใบคู่ ใบยาวประมาณ ๑๒ ซม. ออกดอกเป็นช่อ ช่อละประมาณ ๓-๖ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๑๐ ซม. กลีบดอกสีม่วงจาง ๆ กลีบในกว้างกว่ากลีบนอกไม่ถึง ๒ เท่า ริมกลีบตอนโคนเป็นคลื่นเล็กน้อย ปากมี ๓ แฉกพอสังเกตเห็นได้ ปลายปากรูปทรงสี่เหลี่ยมริมหยิก แผ่นปากสีม่วงอ่อนมีสีเหลืองในคอปาก และมีสันนูนตามยาวของปาก ๒ สัน เป็นไม้พื้นเมืองในดินบราซิล

C. amethystoglossa (อะเมธีสโทกลอสซ่า) ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๖๐ ซม. หรือกว่านั้น เป็นกัทลียาประเภทใบคู่ ดอกออกเป็นช่อ มีดอกประมาณช่อละ ๘ ดอก ก้านช่อ

สีนํ้า ฝักกลีบดอกสีขาวแต่มีบริเวณสีม่วงเรียวแหลมออกมาจากโคนกลีบตามแนวกลางกลีบ ปลายปากมีส่วนกว้างกว่าส่วนยาว และมีสีม่วงเข้มทั้งหมัก หลอดปากมีสีขาว เป็นกล้วยไม้ พื้นเมืองในแถบบาฮียาและบราซิล และมักจะมีผู้จักเข้าไว้เป็นพันธุ์หนึ่งของ *C. guttata*

C. schilleriana (ชิลเลอร์เรียนา) เป็นกล้วยไม้ประเภทใบคู่ ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๖-๑๕ ซม. ช่อดอกมีดอกประมาณ ๑-๒ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๑๐ ซม. กลีบดอก ฝักเชื่อมระลอกประจุกสีม่วงแก่ ปากมี ๓ แฉก ฐานปากทั้งสองข้างสีเหลืองจาง ๆ และมีเส้น ประสานสีม่วงชมพู ส่วนแผ่นปากพื้นสีม่วงชมพู มีเส้นประสานสีเข้มกว่าสีพื้น ลักษณะ แผ่นปากบาน ตอนริมมีบริเวณสีขาวแคบ ๆ โดยรอบ คอปากสีเหลือง เป็นกล้วยไม้พื้น เมืองในถิ่นบาฮียาซึ่งอยู่ในดินแดนของบราซิล

C. skinneri (สกินเนอร์รี) เป็นกล้วยไม้ประเภทใบคู่ มีใบยาวประมาณ ๒๐ ซม. ลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๒๓ ซม. ทรงลำค่อนข้างแบน ช่อดอกมีดอกประมาณ ๕-๘ ดอก หรืออาจจะมากกว่านั้นก็ได้ ขนาดดอกโตประมาณ ๑๐-๑๒ ซม. สีม่วงชมพู กลีบใน กว้างกว่ากลีบนอกประมาณ ๒ เท่า ปากมีริมเรียบไม่หยักเป็นคลื่น และมีสีม่วงแก่ ภายในคอกมีสีขาว เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในกัวเตมาลา เป็นชนิดที่มีตาขี้นอยู่ในกรุงเทพฯ เนื่องจากนักเลี้ยงกล้วยไม้ในสมัยก่อน ๆ ได้สั่งเข้ามา และปรากฏว่าเลี้ยงง่าย ขยายพันธุ์ ง่าย ตลอดจนเจริญงอกงามแตกหน่อเป็นกอใหญ่ ๆ จึงสามารถแพร่พันธุ์ไปได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ราคาในท้องตลาดถูกลงมาก แต่ถ้าหากจะเล่นกล้วยไม้กันโดยไม่ประสงค์ จะอดความมั่งมีซึ่งเป็นการแข่งขันกันเ็นทางที่ผิดแล้ว กล้วยไม้ชนิดนี้ยังนับว่ามีประโยชน์ อยู่หลายประการสำหรับนักเลี้ยงกล้วยไม้สมัครเล่น เนื่องจากราคาถูก ไม่ต้องลงทุน ลงรอนให้หมดเปลืองไปมากมายประการหนึ่ง กับลักษณะเลี้ยงง่ายไม่ต้องเอาใจใส่ให้เสีย เวลาอันมีค่าในทางอื่นไปมากมายนัก แต่เมื่อถึงคราวให้ดอก หากเป็นกอใหญ่จะให้ดอก เต็มกองามน่าดูมาก ข้าพเจ้าเคยเลี้ยงได้กอหนึ่งเกือบ ๔๐๐ ดอก ดังนั้น ถ้าคิดว่าเลี้ยงกล้วยไม้ เพื่อประสงค์จะดูดอกเป็นการพักผ่อนหย่อนใจยามว่างแล้ว กล้วยไม้ชนิดนี้ก็ควรอยู่ในความ สนใจ ยิ่งประกอบกับเหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ กล้วยไม้ในสกุลกล้วยไม้ชนิดนี้มิได้มีแม่แต่ชนิด หนึ่งชนิดใดที่เป็นไม้ป่าของเมืองไทย ดังนั้น จึงนับว่าเป็นข้อเสียเปรียบในด้านเศรษฐกิจของ ประเทศ ที่นักเลี้ยงกล้วยไม้คนไทยจะหลงระเริงเินไปจนลืมหัด ควรจะพยายามคิดในด้าน ประหยัด ทราบจนเมื่อใดคนไทยสามารถผลิตกล้วยไม้ชนิดนี้แข่งกับตลาดต่างประเทศได้แล้ว จึงค่อยหาทางขยายเล่นกล้วยไม้ชนิดนี้ที่มีราคา เท่าที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ก็มีคุณค่าแต่

เพียงว่าให้นักเล่นกล้วยไม้เล่นกล้วยไม้ด้วยเหตุผล เพื่อมิให้เป็นไปในทางที่ต้องกระทบกระเทือนค่าครองชีพในครอบครัวและเศรษฐกิจของประเทศด้วย

C. victoriae-reginae (วิกตอเรีย-เรจินี) กัทลียาชนิดนี้ ลำลูกกล้วยลำหนึ่ง ๆ อาจมีใบเดี่ยวหรือ ๒ ใบก็ได้ ลำค่อนข้างยาว ไม้สูงจะป้อมน้ก ช่อดอกมีดอกประมาณ ๒-๔ ดอก ขนาดดอกโตประมาณ ๑๒ ซม. กลีบในกว้างกว่ากลีบนอก ๒ เท่า และริมเป็นคลื่นเล็กน้อย กลีบดอกสีม่วงอ่อนเหลืองด้วยสีเหลืองจาง ๆ ถ้าสังเกตดูทั่ว ๆ ไปจะรู้สึกว่างกล้วยสีส้มอ่อน ๆ นอกจากนั้นยังมีเส้นประสามสีแดงละเอียด ปากมี ๓ แฉกอย่างชัดเจน หนูปากทั้ง ๒ ข้างมีวนขึ้นหุ้มเต้าเกสรเป็นหลอด ปลายเบ้าเล็กน้อยและมีสีแดงเลือดนกปนม่วง แผ่นปากกว้างมาก และริมหยิกแข็ง สีแดงเลือดนกสด มีเส้นประสามสีเหลืองแผ่กระจายออกมาจากในหลอดของปาก เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในถิ่นพุ่มเมฆบูกู และได้มีผู้สันนิษฐานกันว่าเป็นลูกผสมป่าตามธรรมชาติระหว่าง *C. labiata* กับ *C. leopoldii*

C. violacea (วิโอลาเซีย) กัทลียาชนิดนี้ ได้มีผู้เคยจัดเข้าไว้ในชนิด *C. superba* Schomb ลักษณะลำลูกกล้วยยาวประมาณ ๓๐ ซม. มีใบคู่หนึ่งที่ปลายลำ ใบยาวประมาณ ๘-๑๒ ซม. และค่อนข้างกว้าง ช่อดอกมีดอกประมาณ ๓-๕ ดอก มีกลิ่นหอม กลีบนอกยาวประมาณ ๕-๖ ซม. รูปลักษณะของดอกกล้วยดอก *C. victoriae-reginae* มาก แต่ไม่มีเหลืองสีเหลือง นอกจากนั้นกัทลียาชนิดนี้ยังมีสีของหลอดปากเข้มกว่าและแผ่นปากแคบกว่าด้วย ลักษณะสีทั่ว ๆ ไปของดอก มีเหลืองสีม่วงแบบต่าง ๆ กัน คอปากสีขาวมีเส้นประสามสีเหลืองแซม เป็นกล้วยไม้ที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไปในภาคเหนือของอเมริกาใต้

เมื่อได้กล่าวถึงกล้วยไม้สกุลกัทลียาแล้วก็ยังมีสกุลใกล้เคียงอีก ๓ สกุล ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกัทลียา และนิยมใช้ผสมพันธุ์กับกัทลียากันมานานแล้ว ได้แก่สกุลเลเลีย (*Laelia*) สกุลบราสซาโวล่า (*Brassavola*) และสกุลโซฟรอนิติส (*Sophronitis*) แม้ว่าทั้ง ๓ สกุลนี้จะเป็นกล้วยไม้สกุลเล็ก ๆ มีอยู่ไม่กี่ชนิดก็ตาม แต่ก็ได้นำมาผสมพันธุ์กับกัทลียาปรับปรุงคุณลักษณะของลูกผสมให้ดีเด่นขึ้นมาได้จนทุกวันนี้

โรงเรียนสำหรับกล้วยไม้สกุลกัทลียา

หลังคาเรือนเลี้ยงกัทลียาควรรองแสงได้ประมาณ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ คือที่ระแนงวันระยะ ๑:๑ ถ้าเป็นหลังคาหน้าจั่วก็จะยิ่งดีขึ้น เพราะจะช่วยลดแสงแดดและความร้อนในเวลาเที่ยงวันได้มาก กัทลียาชนิดที่นิยมเลี้ยงกันเป็นการค้านั้น ต้องการอุณหภูมิที่เหมาะสม

แก่การเจริญเติบโตประมาณ ๖๕ ถึง ๗๕ F แต่ก็อาจอยู่ได้และเจริญเติบโตได้จนถึงอุณหภูมิ ๙๐ F โดยไม่เป็นอันตราย แต่การที่อุณหภูมิสูง ๆ เช่นนี้ต้องมีเพียงบางครั้งบางคราวเท่านั้น คัทลียาที่เป็นลูกผสมข้ามสกุล เช่น *Laeliocattleya* หรือ *Brassocattleya* จะสามารถเจริญเติบโตและทนทานได้ดียิ่งขึ้นไปอีก พันธุ์เรือนควรทำให้สามารถเก็บความชื้นไว้ได้มาก เช่น ใส่ขี้เถ้าเกลบให้หนาแล้วปูอิฐมอดุมทับเป็นต้น

การปลูกปฏิบัติทั่วไป

เนื่องจากคัทลียาเป็นกล้วยไม้ที่มีการเจริญเติบโตแบบ Sympodial เช่นเดียวกับหวาย การปลูกและการแยกก็ควรใช้วิธีการและหลักเกณฑ์เช่นเดียวกัน การปลูกด้วยกระถางอัดฮอส-มันท์นั้นนับว่าดีที่สุด

การให้น้ำควรใช้ความสังเกตและพิจารณาโดยรอบคอบ เนื่องจากคัทลียามีกำเนิดในแหล่งที่มีความชุ่มชื้นน้อย จึงเป็นกล้วยไม้ที่ต้องการน้ำน้อยกว่าหวาย ในฤดูที่มีอากาศปกติ ควรรดน้ำในตอนเช้าวันละ ๑ ครั้ง ถ้าหากวันใดมีฝนตกชุก อาจไม่ต้องรดน้ำต่อไปได้อีก ๑ หรือ ๒ วัน ถึงแม้ว่าในสภาพดินฟ้าอากาศปกติ แต่ถ้าวินโดสังเกตเห็นว่าเครื่องปลูกแห้งเฉพาะผิวหน้าแต่ลึกลงไปยังชื้นอยู่ ก็ไม่ควรรดน้ำ แต่ให้ใช้บัวรดน้ำชนิดฝอยละเอียดโปรยน้ำลงพอเปียกใบก็พอแล้ว เครื่องปลูกที่มีอายุนานจะเก็บความชุ่มชื้นไว้ได้มาก และนานกว่าเครื่องปลูกที่ใหม่กว่า การให้น้ำมากเกินไปและไม่ปล่อยให้รากได้มีเวลาแห้งบ้าง จะทำให้รากเสียได้ง่าย และบางที่อาจลามขึ้นมาถึงต้น ทำให้เน่าทั้งลำ หรือทั้งกอเลยก็ได้ ดังนั้น ถ้าหากสงสัยหรือสงสัยเลใจก็ควรตัดสินใจในต้นให้แห้งไว้จะปลอดภัยกว่า

การให้ปุ๋ยไม่ควรให้มากเกินไปกับหวายหรือแวนด้า ควรจะให้ปุ๋ยอ่อนกว่าหวายและแวนด้าประมาณครึ่งหนึ่ง โดยเฉพาะในขณะที่กำลังออกดอกหรืออยู่ในระยะพักตัวไม่ควรให้ปุ๋ยเลย

การผลิตคัทลียาลูกผสม

ตำราเล่มนี้มีความมุ่งหมายที่จะให้หลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตามหลักวิชาและเหตุผล จึงขอควมเห็นว่าที่น่าเอารายชื่อและลักษณะของลูกผสมมาทำบัญชีแสดงไว้ เพราะสิ่งนั้นเป็นแคตตาล็อกซึ่งอาจหาได้จากบัญชีรายชื่อของบริษัทที่จำหน่ายกล้วยไม้อยู่แล้ว นอกจากนั้น การนำมากล่าวในตำราเล่มนี้ ผู้อ่านก็ไม่ได้รับประโยชน์อันใดเลย เพราะไม่สามารถนำมาแสดงได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน เรื่องนี้ถ้าหากผู้เขียนมีเวลาจะได้จัดการทำในภายหลัง โดย

การรวบรวมรายชื่อลูกผสมทุกสกุล ทุกชนิดพร้อมทั้งอธิบายและชี้แจงลักษณะของแต่ละชนิด โดยอาศัยหลักวิชาทางพฤกษศาสตร์อนุกรมวิธาน จึงจะนับว่าเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงมิใช่หนังสือรายชื่อกล้วยไม้ แต่เป็นตำราและหลักเกณฑ์ในการเล่นกล้วยไม้ โดยมีหลักวิชาเป็นส่วนประกอบ

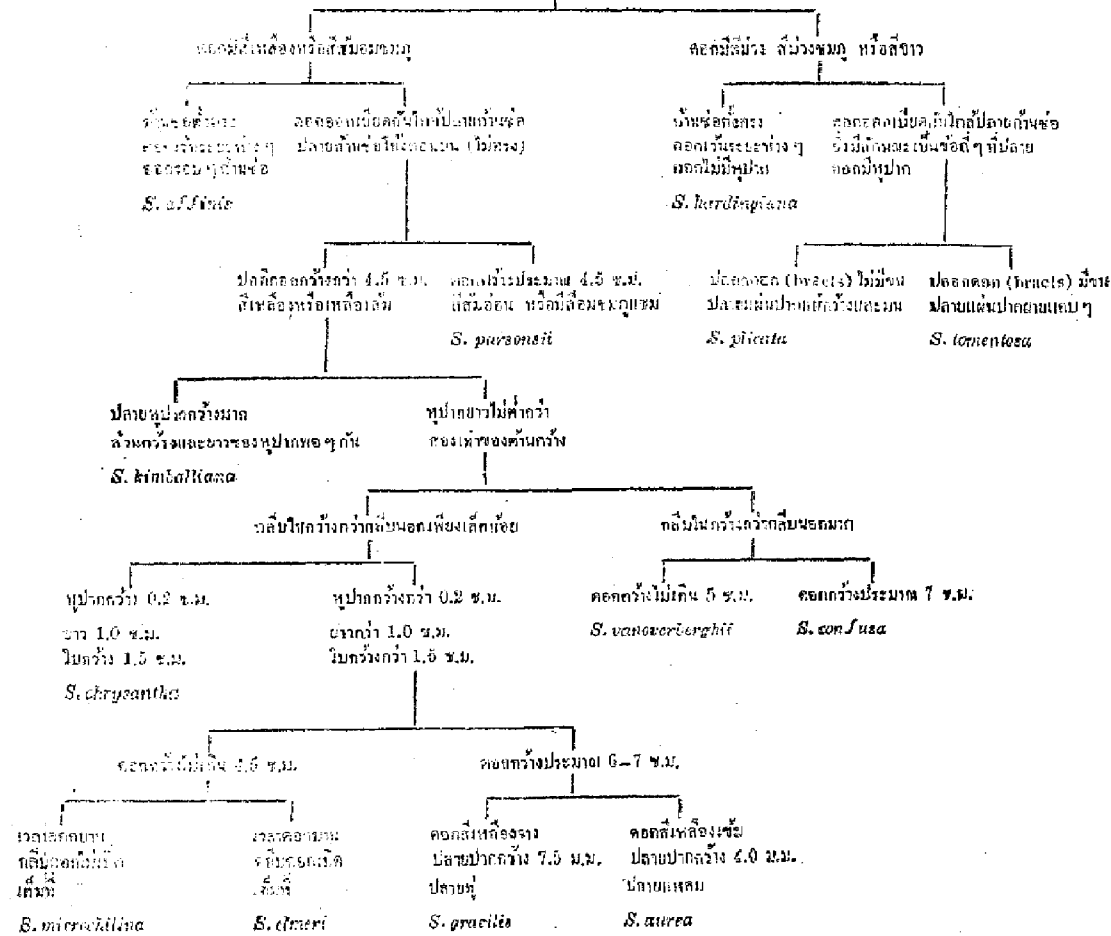
หัวข้อที่ว่าด้วยการผลิตลูกผสมนี้ จึงเป็นหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ว่าด้วยลูกผสมที่ผลิตขึ้น โดยมีความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงคุณภาพและทำให้เกิดแปลกแยกแยะออกไป

กล้วยไม้สกุลคัทลียานี้ สามารถผสมข้ามสกุลกับกล้วยไม้สกุลอื่น ๆ ได้หลายสกุล เช่น *Laelia*, *Brassavola*, *Sophronitis*, เป็นต้น ทำให้เกิดเป็นลูกผสมที่มีเลือดสองสกุล สาม สกุล สี่สกุล รวมกัน การที่นักผสมพันธุ์กล้วยไม้พยายามผสมข้ามสกุลเพื่อจะปรับปรุงคุณลักษณะและหาลักษณะแปลก ๆ นั้น ก็มีเหตุผลอยู่ว่าต้องการให้เกิดเป็นกล้วยไม้ที่มีสกุลใหม่ การผสมข้ามสกุลช่วยให้โครโมโซม ซึ่งเป็นตัวควบคุมลักษณะประจำต้นประจำสกุลเปลี่ยนแปลงไป ก็จะทำให้ลูกผสมมีลักษณะแปลก ๆ ใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำนวนโครโมโซมของลูกผสมข้ามสกุลนี้มักจะมากกว่าของพ่อแม่ ทำให้แสดงลักษณะเด่นขึ้น เช่น ดอกใหญ่ กลีบกว้าง ต้นแข็งแรงเลี้ยงง่าย เป็นต้น แต่บางครั้งบางคราวมนุษย์ก็ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ช่วย เช่น ใช้ตัวยาเคมีบังคับให้กล้วยไม้เพิ่มจำนวนโครโมโซม เพราะเป็นวิธีที่ได้ผลเร็วกว่าวิธีการผสมพันธุ์ตามหลักธรรมชาติ แต่ถ้ากล้วยไม้ลูกผสมที่จะนำมาบังคับให้เพิ่มโครโมโซมโดยใช้ตัวยาเคมีนั้นได้เป็นลูกผสมข้ามสกุลมาแล้ว ก็จะเป็นทางช่วยปรับปรุงคุณภาพได้ถึงสองชั้น จากเอกสารบางฉบับรายงานว่า ในขณะนี้มีบริษัทกล้วยไม้ในสหรัฐอเมริกาได้รับผลสำเร็จจากการทดลองใช้ตัวยาเคมีเพิ่มโครโมโซมของคัทลียาลูกผสมแล้ว ผลการทดลองรายงานว่า ได้ใช้คัทลียาลูกผสมโบว์เบลต้นเดียวกันแต่มีสองหน้า หน้าหนึ่งใช้ยา อีกหน้าหนึ่งไม่ได้ใช้ยา หน้าที่ใช้ยานั้นให้ดอกใหญ่และกลีบกว้างกว่าหน้าที่ไม่ได้ใช้ยาอย่างเห็นได้ชัด ผู้เขียนขอถือโอกาสอธิบายเหตุผลให้ผู้ที่ยังอาจสงสัยอยู่ได้เข้าใจแจ่มแจ้งต่อไปอีกด้วยว่า การเพิ่มโครโมโซมแบบวิทยาศาสตร์นี้ มิใช่เป็นการช่วยให้คุณลักษณะของกล้วยไม้ดีขึ้นชั่วคราว แต่ลักษณะที่ได้ถูกปรับปรุงขึ้นนั้นจะคงอยู่ตลอดไปชั่วชีวิต แต่มิได้หมายความว่าทุกส่วนของกล้วยไม้ก่อนนั้นจะเปลี่ยนแปลงลักษณะให้ดีขึ้นเหมือนกันหมด ส่วนที่ถูกบังคับด้วยตัวยาเท่านั้นที่จะเปลี่ยนแปลงลักษณะไปได้ ดังเช่นได้กล่าวมาแล้วว่า คัทลียาที่ทดลองมีอยู่สองหน้า หน้าซึ่งใช้ยาเท่านั้นที่ดอกมีคุณลักษณะดีขึ้น ส่วนหน้าซึ่งไม่ใช้ยาคุณลักษณะของดอกก็ยังคงเดิมอยู่ แต่สำหรับหน้าซึ่งใช้คุณลักษณะดอกดีขึ้น

นี้ แม้ว่าจะตัดแยกไปปลูกต่อ ๆ ไป ความคึกคักของลักษณะดอกที่ถูกปรับปรุงขึ้นก็จะไม่เสื่อมลง

นอกจากวิธีการใช้สารเคมีเพื่อเปลี่ยนแปลงโครโมโซมแล้ว ในระยะหลัง ๆ นี้ ยังมีรายงานเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้พลังงานปรมาณูช่วยเปลี่ยนแปลงโครโมโซมของกัญชง โดยการใช้กับเมล็ดก่อนลงมือเพาะลงในขวด แม้ว่าผลที่ปรากฏนั้นจะกระทำไห้เมล็ดตาย ไม่งอกเป็นส่วนใหญ่ แต่ส่วนที่งอกออกมาเพียงเล็กน้อย หากจะมีแม้แต่เพียงบางต้นที่เปลี่ยนแปลงคุณลักษณะไปในทางดี ก็เป็นที่พึงพอใจของนักเลี้ยงกล้วยไม้แล้ว สำหรับประเทศไทย นั้น ทางกรมเกษตรได้เคยทดลองใช้พลังงานปรมาณูกับเมล็ดพืชสำคัญของเมืองไทยบางอย่างมาแล้ว แม้ว่าจะได้รับผลน้อยมาก แต่ถ้าเทียบจำนวนประชากรของเมล็ดพืชนั้นกับเมล็ดกล้วยไม้ก็นับว่าเมล็ดกล้วยไม้มีจำนวนมากกว่าหลายเท่าตัว จึงเป็นที่หวังว่า หากจะเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้แล้ว ผลที่ได้รับสำหรับเมล็ดกล้วยไม้คงจะแสดงออกเด่นชัดกว่าเป็นแน่.

SPATHOCLOTTIS

บทที่ ๑๕

กล้วยไม้ดินสกุลสแพธโกล็อททิส

SPATHOGLOTTIS

กล้วยไม้ในสกุลนี้เป็นอีกสกุลหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับประเทศไทย เนื่องจากเป็นที่รู้จักกันดีในวงการกล้วยไม้ต่างประเทศทั่วโลกว่า กล้วยไม้สกุลนี้บางชนิดเป็นกล้วยไม้พื้นเมืองของภาคใต้ของประเทศไทย และมีความงามเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็นเป็นอย่างยิ่ง มีชาวต่างประเทศหลายคนเข้ามาเยี่ยมประเทศไทยและต้องการหากล้วยไม้สกุลนี้ แต่ก็ต้องผิดหวังแม้ว่าได้ไปตระเวนเยี่ยมชมเยียนตามรังกล้วยไม้ใหญ่ ๆ หลายแห่งก็มีได้พบ หากมีก็ถูกปล่อยปละละเลยทิ้งให้โหล่มไม่เป็นล่ำเป็นสัน ยิ่งกว่านั้น สิ่งที่คนไทยควรจะได้สำนึกและนำละอายก็คือพันธุ์ต่าง ๆ ของกล้วยไม้สกุลนี้ซึ่งล้วนแล้วเป็นพันธุ์ที่มีอยู่ดั้งเดิมในบ้านเรา มิใช่พันธุ์ที่ต่างประเทศเอาไปทำให้อย่างใดเลย แต่กลับนำไปตั้งชื่อเป็นภาษาอังกฤษซึ่งมีคำแปลคล้ายคลึงกับพันธุ์ไทยเดิมของเรานั่นเอง เสร็จแล้วก็บรรจุชื่อพันธุ์เหล่านี้ลงในบัญชีรายชื่อกล้วยไม้ที่เขาส่งไปขายทั่วโลก ถึงกับมีคนไทยบางคนที่มีได้คิดโดยรอบคอบ ส่งกลับเข้ามาในประเทศไทยอีก เมื่อถึงเวลาออกดอกก็ถึงกับงุนงงและอุทานออกมาอย่างได้คิด ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ก็เพื่อหวังที่ต่อวงการกล้วยไม้ส่วนรวมของไทยเท่านั้น มิได้มีเจตนาเป็นอย่างอื่น ฉะนั้นจึงขอฝากเหตุการณ์ทำนองนี้ไว้เป็นข้อคิดแก่นักเลี้ยงกล้วยไม้คนไทย และคิดว่าถ้าเราไม่ร่วมมือกันให้เข้มแข็งเพื่อส่วนรวมจริง ๆ แล้ว เหตุการณ์ทำนองนี้ก็คงจะเกิดขึ้นแก่เมืองไทยอยู่เรื่อย ๆ ต่อไปอีก

กล้วยไม้สกุลสแพธโกล็อททิสนี้ โดยปกติเรามักนิยมเรียกกันว่า “กล้วยไม้ดิน” จนติดปาก แต่ความจริงเป็นเพียงสกุลหนึ่งของกล้วยไม้ดินเท่านั้น ยังมีกล้วยไม้ดินสกุลอื่นๆ อีกมากมาย กล้วยไม้ดินสกุลนี้มีการเจริญเติบโตแบบ Sympodial มีลำตูดกล้วยบวมมาก ซึ่งเรามักนิยมเรียกกันว่า “หัว” มีหัวมีข้อดี ๆ ลำหนึ่งหรือหัวหนึ่งมีใบอยู่เพียงไม่กี่ใบ ลักษณะใบยาวปลายเรียวแหลมและโค้งห้อยปลายลง นอกจากนั้นยังมีรอยจับตามความยาวของใบคล้ายกับใบของต้นอ่อนของมะพร้าวหรือพวกปาล์ม ข้อดอกออกจากฐานของแกนใบ ก้านช่อยาวมากและผอมเรียว มีดอกที่ปลาย กลีบดอกมีขนาดเท่า ๆ กัน ดอกบานผึ่งผายเต็มที่ ปากมี ๓ แฉกอย่างเด่นชัด หนูปากทั้งสองข้างแคบ มีบางชนิดที่ไม่มีหนูปากก็มี ลักษณะ

ของหูปากโค้งขึ้นทั้งสองข้าง แผ่นปากโคนแคบ สองข้างโคนมีเขี้ยวเล็กแหลมข้างละเขี้ยว และส่วนบนของโคนปากมีปุ่มสองปุ่มอยู่คู่กัน ปลายปากผายกว้างออกมากบ้างน้อยบ้างหรือ บางทีเว้าตรงปลาย ทั้งนี้แล้วแต่ชนิด เฝือกสรผอมตอโคนและโค้งปลายลง โคนเส้าเกสร ไม่มีฐาน เกสรตัวผู้มี ๒ ชุดๆ ละ ๔ เม็ด

กล้วยไม้สกุลนี้เป็นสกุลที่ไม่เล็กนัก มีอยู่หลายชนิดด้วยกัน ส่วนชนิดที่นิยมกันมากที่สุดได้แก่ *S. plicata* ซึ่งมีอยู่ในภาคใต้ของประเทศไทยและแผ่เข้าไปในเขตแดนมลายู แต่อย่างไรก็ตาม นอกจากพันธุ์ป่าแล้ว ปลูกผสมสวยๆ ก็เป็นที่ทราบกันว่าแพร่หลายอยู่ในประเทศไทย

S. plicata Bl. (พลิกคาต้า) ลักษณะของกล้วยไม้ชนิดนี้คือ กลีบนอกทั้งสามกลีบคล้ายคลึงกันและกาง ห้ามุมได้ระเียบ ส่วนกลีบในทั้งคู่มองกว้างกว่ากลีบนอกเล็กน้อย และมีปลายมนกว่ากลีบนอกเล็กน้อยด้วย แต่ก็มีสีสันทคล้ายคลึงกับกลีบนอก ปากมีลักษณะค่อนข้างจะสลับซับซ้อน โคนปากแคบต่อกับฐานของเส้าเกสร ตัวเส้าเกสรโค้งปลายลง หูปากทั้งสองข้างแบนและโค้งตั้งขึ้น ปลายโค้งเข้าหากันเล็กน้อย แผ่นปากโคนแคบปลายกว้าง ส่วนโคนด้านข้างมีเขี้ยวแหลมสั้นๆ ข้างละเขี้ยว ด้านบนมีติ่งสองติ่ง สีเหลืองและมีจุดเล็กๆ สีแดงประปราย ที่เขี้ยวเล็ก ๆ สองข้างนั้นถ้าสังเกตอย่างใกล้ชิดจะเห็นว่ามีส่วนอ่อน ๆ เส้นละเอียดอยู่ด้านบน เขี้ยวนี้บางพันธุ์ก็ยื่นออกด้านข้าง แต่บางพันธุ์เขี้ยวชี้ปลายลงด้านล่าง หัวหรือลำลูกกล้วยมักจะฝังอยู่อย่างลอย ๆ บนพื้นดิน ปล่อยให้ใบและช่อดอกชูสูงขึ้นมา ใบยาวและกว้างพอสมควร มีรอยจีบพับหลายรอยขนานชิดกันจากโคนถึงปลายใบ ซึ่งเป็นลักษณะที่กล้วยไม้ชนิดนี้ได้ชื่อว่า “*plicata*” ช่อดอกยาวประมาณ ๕๐—๑๐๐ ซม. มีดอกบานไล่จากข้างล่างขึ้นไปหาปลายช่อ ออกดอกชิดกันเป็นกลุ่มที่ปลายช่อ กลีบดอกมีสีม่วงหรือมีแต้มสีขาว ภาษาพื้นบ้านมักนิยมเรียกกันว่า “กล้วยไม้ดิน” หรือทางภาคเหนือก็มักเรียกกันว่า “เอื้องดิน” ส่วนทางใต้แถบจังหวัดตรังเรียกกันว่า “กระเทียมป่า” หรือว่านจุก เนื่องจากมีความผิดเพี้ยนของชื่ออย่างกว้างขวาง จึงปรากฏว่าได้ถูกจัดแบ่งแยกออกเป็นพันธุ์ต่าง ๆ หลายพันธุ์ด้วยกัน เนื่องจากพันธุ์พื้นธรรมดานั้นมีกลีบนอกยาวและแคบกว่ากลีบในเล็กน้อย ส่วนกลีบในนั้นตอนที่ยาวที่สุดคือตอนประมาณกลางๆ กลีบ หูปากทั้งสองข้างมีสีม่วงแก่กว่าสีกลีบ ปุ่มที่กลางแผ่นปากสีเหลืองจาง ตัวแผ่นปากสีม่วงเข้มคล้ายๆ กับหูปาก สำหรับพันธุ์ต่าง ๆ นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นสามพวกใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ

พวกคอกมีสีม่วงสด

พันธุ์เอเรโกลัส (var. *aureocallus*) บุ่ม (Calli) ที่กลางปากทั้งสองปมมีสีเหลืองสด หูปากทั้งสองข้างสีม่วงเหลืองอมตัวสีเหลือง

พันธุ์มอลลัคแคเ่า (var. *moluccana*) เป็นพันธุ์ที่มีต้นใหญ่โตกว่าพันธุ์พันธุ์รวมคา และพันธุ์เอเรโกลัสที่กล่าวมาแล้ว บุ่มที่ปากมีสีเหลืองเข้ม ส่วนกว้างที่สุดของกลีบในอยู่ในระยะที่ห่างจากปลายกลีบเข้าไปประมาณ ๓ ของความยาวของกลีบและเว้าลงขอบเข้าไปหาโคนกลีบ

พวกคอกมีส่วนสีขาวหรือขาวทั้งคอก

พันธุ์เป้งไวท์ (var. *penangwhite*) หรือที่เรียกว่าขาวบั้ง มีลักษณะเด่นคือคอกสีขาวบริสุทธิ์ ส่วนที่กว้างที่สุดของกลีบในเคลื่อนไปทางปลายกลีบเล็กน้อยและเว้าลงขอบเข้าหาโคนกลีบ หูปากทั้งสองข้างและบุ่มที่ปากทั้งคอกมีสีเหลืองเข้มสดใส กล่าวกันว่าเป็นพันธุ์ที่มีเล็กรอบบริสุทธิ์ เนื่องจากเมื่อนำเมล็ดมาเพาะได้คอกสีขาวทุกต้น แต่ก็ปรากฏว่ามีบางต้น ซึ่งมีสีเหลืองอ่อน ๆ ที่หูปากทั้งสองข้าง

พันธุ์แอลบา (var. *alba*) รูปกว้างลักษณะคล้ายคลึงกับพันธุ์พันธุ์รวมคาผิดกันก็แต่คอกมีสีขาวบริสุทธิ์ และหูปากทั้งสองข้างมีสีเหลืองอ่อน ส่วนบุ่มที่ปากก็มีสีเหลืองปานกลาง ส่วนกว้างที่สุดของกลีบในอยู่กึ่งระยะกึ่งกลางเข้าไปทางโคนกลีบเล็กน้อย

พันธุ์แพลลิดิสซิม่า (var. *pallidissima*) พื้นกลีบและส่วนต่าง ๆ ของคอกบางส่วน เช่น เสา้เกสร และแผ่นปากเหลืองสีม่วงอ่อน ๆ เกือบสังเกตไม่เห็น ถ้าดูผิว ๆ คล้ายกับพันธุ์สีขาวนอกจากที่เส้าเกสรและปลายแผ่นปากเท่านั้น บุ่มที่ปากสีเหลืองเข้ม หูปากทั้งสองข้างสีเหลืองจางมาก กลีบในปลายเรียวแหลม

พวกคอกมีสีม่วงอ่อนหรือม่วงชมพูอ่อน ๆ

พันธุ์ไวเอลลาดีโอ (var. *vieillardii*) เป็นพันธุ์ที่มีรูปทรงต้นใหญ่โตมาก ก้านของคอกยาว กลีบคอกสีม่วงชมพูจาง ๆ ส่วนที่กว้างที่สุดของกลีบในอยู่ในระยะประมาณ ๓ ของความยาวของกลีบทางตำแหน่งปลายกลีบเข้ามา แล้วเรียวลงขอบเข้าหาโคนกลีบ หูปากทั้งสองข้างสีชมพูน้ำตาลเข้ม แต่โคนสีอ่อน บุ่มที่ปากสีเหลืองสดประจุดสีส้มเข้มจุดเล็ก ๆ แผ่นปากหักงออย่างชัดเจนและปลายสีเข้มกว่าสีกลีบ เป็นพันธุ์หนึ่งที่มีความหายาก

พันธุ์เพอเพอวิโอโดบัส (var. *purpureolobus*) รูปทรงของต้นใหญ่โตเท่ากับพันธุ์ไวเอลลาดีโอแต่กลีบคอกสีม่วงเข้มกว่า กลีบนอกกว้างกว่าเล็กน้อยและหูปากก็มีสีม่วงเข้ม บุ่มที่ปากสีเหลืองจางและปลายแผ่นปากสีม่วงชมพูเข้ม

พันธุ์แพลลิดิลอบัส (var. *pallidilobus*) ที่มีขนาดเล็กพอๆ กับพันธุ์พันธุ์รวมตา รูปดอกและสีสันของดอกก็คล้ายคลึงกับพันธุ์ไวเอตลาติโอ แต่กลีบดอกกว้างกว่า ฐานปากทั้งสองข้างสีม่วงชมพู มีแต้มสีเหลืองอ่อน ปุ่มที่ปากสีเหลืองจางมาก เป็นพันธุ์ที่รู้สึกว่ามีควมงามน้อยกว่าพันธุ์อื่น ๆ แต่ก็มิได้ปลูกกันไว้และพบเห็นเสมอ ๆ

การปลูกบำรุงกล้วยไม้ชนิดนี้นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นชนิดที่นิยมปลูกเลี้ยงตลอดจนใช้ในการผสมพันธุ์แพร่หลายกว่าชนิดอื่น ๆ และเป็นชนิดที่มีมากมายหลายพันธุ์ ผิดเพี้ยนกันไป การปลูกอาจจะทำได้ในกระถาง ในเล็ทหรืออาจลงแปลงก็ได้ ขอแต่เพียงให้มีการเตรียมดินให้เป็นพิเศษและมีการระบายน้ำได้ดี ทางที่ดีท่านส่งทวใส่อิฐก้อนเพื่อช่วยให้การระบายน้ำได้ดียิ่งขึ้น พันธุ์นี้ขึ้นมาก็ใส่อิฐขนาดเล็กลง ส่วนชั้นบนซึ่งเป็นบริเวณที่รากจะต้องแผ่กระจายแตกแขนงออกไปถึง ควรใช้ส่วนผสมของอิฐประมาณสามส่วน หนึ่งส่วนที่เก่าที่สุดเท่าที่จะหาได้อีกหนึ่งส่วน ใช้นุ่นสุกก็นำใส่อิฐหยาบล้วน ๆ หรือจะปนใบไม้ผุด้วยเล็กน้อยก็ได้ เสร็จแล้วจึงปลูกหัวของกล้วยไม้ชนิดนี้ลง ให้ส่วนบนของหัวโผล่ขึ้นมาพ้นระดับพื้นเครื่องปลูกพอสมควร หลังจากปลูกแล้วให้บังแสงแดดหรือให้ร่มรำไรประมาณ ๑-๒ สัปดาห์ เพื่อให้รากได้เจริญแข็งแรงและต้นตั้งตัวดี หากจะปลูกลงในกระถางหรือในภาชนะใดก็ตาม ก็อาศัยหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาแล้วนี้ แต่ควรจะปฏิบัติด้วยความละเอียดลออเป็นพิเศษ เช่น การร่อนทรายตะแกรงเพื่อให้ได้ขนาดอิฐสม่ำเสมอและเอาอิฐผงทิ้งไป หากปล่อยให้อิฐผงปะปนอยู่ผงเหล่านี้จะลงไปจับกันเป็นแผ่นหรือคานแข็งอยู่ก้นภาชนะปิดทางเดินของน้ำเสีย การให้น้ำน้อย ๆ หลังจากที่ดินตั้งตัวดีแล้วนั้นจะช่วยให้ต้นเจริญแข็งแรงและให้ดอกที่

S. aurea Lindl. (เอาเรีย) บางทีเรียกว่า *S. confusa* J.J.S. หรือ *S. wrayi* HK. ใบกว้างประมาณ ๕ ซม. ส่วนโคนเหนือหัวขึ้นมาก่อนถึงแผ่นใบยาวประมาณ ๑๐-๒๐ ซม. กาบใบหรือบางที่ที่หัวใบมีจุดหรือแต้มสีม่วง ก้านช่อสูงประมาณ ๖๐ ซม. หรืออาจสูงกว่านี้และไม่มีขน ดอกโตประมาณ ๖-๗ ซม. สีเหลืองทองสดใส กลีบดอกทั้งกลีบนอกและกลีบในมีขนาดกว้างเท่า ๆ กัน ฐานปากทั้งสองข้างเหลืองหรือมีจุดสีแดงเล็กน้อย ที่โคนแผ่นปากตรงส่วนคอควมทั้งปุ่มสองปุ่มมีจุดเวียงเป็นเส้นสีแดง แผ่นปากแคบประมาณ ๔ มม. ส่วนปลายผายออกเพียงเล็กน้อยและปลายสุดนั้นมีลักษณะแหลม เป็นกล้วยไม้ดินพื้นเมืองทางแถบมลายูในระดับสูงจากระดับน้ำทะเล ๓๐๐๐-๔๐๐๐ ฟุต นอกจากนั้นยังมีในชวาและสุมาตรา เป็นชนิดสีเหลืองชนิดหนึ่งที่สวยงามเป็นพิเศษ แต่มักจะเลี้ยงยากในแถบที่ราบต่ำในแถบเมืองบึง ซึ่งเป็นเมืองเขา นิยมเลี้ยงไว้เป็นต้นไม้กระถางเจริญงอกงามดี

S. hardingiuna Par. & Rehb. f. (ฮาร์ดิงเงียน่า) ลำต้นกล้วยหรือหัวมีขนาดเล็ก ทรงกลม ใบยาวประมาณ ๑๕ ซม. ก้านช่อดอกมีลักษณะผอมเล็ก ยาวประมาณ ๒๐ ซม. ขนาดดอกกว้างประมาณ ๒.๕ ซม. มีความผิดปกติในเรื่องของสี บางต้นดอกสีแสดเหลืองนวลและบางต้นก็สีอ่อน กลีบดอกแคบ หนูปากทั้งสองข้างสั้นมากจนกระทั่งสังเกตเห็นได้ยาก แผ่นปากแคบมีปุ่มยาวสองปุ่มอยู่ที่โคน เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในแถบลังกาวีขึ้นไปจนกระทั่งกับประเทศพม่าตอนใต้ สำหรับที่ลังกาวีนั้นมิได้พบเห็นกล้วยไม้ชนิดนี้ขึ้นอยู่ตามไร่นาหินปูนใกล้กับฝั่งทะเล

S. gracilis, Rolfe. (เกรสซิลิส) เป็นอีกชนิดหนึ่งซึ่งดอกมีสีเหลืองแต่สีอ่อนข้างข้าง กลีบนอกและกลีบในมีขนาดใกล้เคียงกัน ยาวประมาณ ๓ ซม. หนูปากมีลักษณะคล้ายคลึงกับหนูปากของ *S. confusa* แต่แผ่นปากปลายแยกกว้างออกคล้ายของ *S. plicata* ปลายแผ่นปากกว้างประมาณ ๗.๕ มม. เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในถิ่นบอร์เนียว นอกจากนี้ยังพบบนเขาคุเลาโทโบน ในระดับสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๓๐๐๐ ฟุต เท่าที่สังเกตเห็นว่าไม่มีชนิดดอกใหญ่สีเหลืองชนิดใดที่มีลักษณะแผ่นปากแบบนี้

S. confusa (คอนฟิวซ่า) ส่วนต้นระหว่างหัวกับใบสูงประมาณ ๓๐ ซม. หัวใบกว้างประมาณ ๖ ซม. และยาวประมาณ ๗๐ ซม. ดอกสีเหลือง ขนาดดอกใกล้เคียงกับ *S. kimballiana* กลีบนอกกว้างประมาณ ๑.๗ ซม. และยาวประมาณ ๓.๖ ซม. กลีบในกว้างประมาณ ๒.๒ ซม. และยาวประมาณ ๓.๕ ซม. หนูปากทั้งสองข้างแคบกว่าหนูปากของ *S. kimballiana* แผ่นปากยาวประมาณ ๒ ซม. และส่วนปลายกว้างประมาณ ๖ มม. ซึ่งนับว่ากว้างกว่าปลายปากของ *S. aurea* เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองตามแถบเทือกเขาในบอร์เนียว มักมีการเข้าใจสับสนกันกับ *S. aurea* อยู่บ้าง แต่ถ้านำสังเกตให้ถี่ถ้วนแล้วกล้วยไม้ชนิดนี้จะมีกลีบในกว้างมากและมีแผ่นปากกว้างกว่า นอกจากนี้สีเหลืองสดและก้านใบยาวกว่า เป็นชนิดที่นิยมปลูกกันในชาวอย่างแพร่หลาย

S. kimballiana (คิมบัลเลียน่า) เป็นชนิดดอกใหญ่สีเหลืองใกล้เคียงกับ *S. aurea* แต่สีจางและสะอาดกว่า นอกจากนั้นด้านหลังของกลีบนอกยังมีเส้นขอบสีม่วงอย่างชัดเจน นอกจากนั้นหนูปากทั้งสองข้างยังมีลักษณะกว้างมากและปลายมน แม้ว่าจะเป็นชนิดที่ไม่ให้นิยมปลูกเลี้ยงกันแพร่หลายนัก แต่ก็มีคุณค่าในการผสมพันธุ์มิใช่น้อย เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในถิ่นบอร์เนียว

S. affinis de Vr. (แอฟฟินิส) หัวมีลักษณะเล็ก ค่อนข้างแบนและทรงแบน มีรูปร่างผิวนูนกันไปไม่คงที่ เป็นกล้วยไม้ชนิดที่ทั้งใบหมด คงเหลือแต่หัวอยู่กับดินเมื่อยามพักตัวในฤดูแล้ง ใบกว้างประมาณ ๒ ซม. และยาวประมาณ ๓๐ ซม. ก้านช่อยาวประมาณ ๒๐-๓๐ ซม. และมีขนละเอียด เกือบช่อกอกรยาวเรียวและตั้ง มีดอกหลายดอกออกโดยรอบและเรียงกันอย่างได้ระเบียบ ดอกมีขนาดค่อนข้างเล็กซึ่งจะเห็นได้จากรูปร่างของกลีบนอกบนกว้างเพียง ๐.๘ ซม. และยาวประมาณ ๑.๘ ซม. เท่านั้น สีของดอกเป็นสีเหลือง โดยปกติกลีบนอกบนและกลีบในมีขนาดเท่า ๆ กัน ส่วนกลีบนอกคู่ล่างตอนใกล้ ๆ กับปากมีขนาดกว้างกว่าเล็กน้อย และยังมีเส้นสีม่วงประปรายในส่วนกว้างของกลีบ ปลายปากผายกว้างและมีร่องเป็นกล้วยไม้พื้นเมืองจากถิ่นแท่นเนสเซอร์ริน ซึ่งอยู่ทางแถบใต้ของแคว้นเคตซ์และในชวา สำหรับในเคตซ์นั้นพบเฉพาะบนยอดเขาซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒๐๐๐-๓๐๐๐ ฟุต ในลักษณะพื้นที่ ๆ เต็มไปด้วยหิน ผู้ที่ได้เคยนำมาปลูกเลี้ยงกันแล้วได้กล่าวว่า การปลูกกล้วยไม้ชนิดนี้ไม่ใช่ของยาก หากแต่เมื่อถึงฤดูพักตัวก็ควรปล่อยให้ไปตามธรรมชาติซึ่งผู้เขียนก็เห็นสอดคล้องกับเรื่องนี้ และยังมีกล้วยไม้พื้นเมืองของไทยอีกหลายชนิดที่มีลักษณะการเป็นอยู่คล้ายคลึงกันทำนองนี้ อีกประการหนึ่งที่สำคัญ ก็คือ จำเป็นจะต้องใช้ดินปลูกซึ่งมีคุณสมบัติร่วนซุย ระบายน้ำได้ดีและอากาศถ่ายเทสะดวก หัวซึ่งอยู่ในระยะพักตัวนั้น ให้นำลงปลูกในกระถางที่ใส่ดินในลักษณะที่ให้หัวค่อนข้างลอยเล็กน้อย แล้วนำกระถางไปเก็บในที่ซึ่งป้องกันฝนและแดดได้เป็นอย่างดี จนกระทั่งหัวนั้นเริ่มงอกจึงค่อย ๆ เพิ่มปริมาณน้ำให้ เมื่อสังเกตเห็นการเจริญเติบโตของรากแข็งแรงก็จึงเริ่มให้ปุ๋ยน้ำ และในระยะนี้เองก็ค่อย ๆ เพิ่มแสงแดดให้มากขึ้นจนกระทั่งเต็มที่ได้ดูดอกสมตามความมุ่งหมาย หลังจากนั้นไปอีกประมาณ ๔ เดือนจะสังเกตเห็นว่าใบจะเริ่มเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลจึงค่อย ๆ ลดจำนวนลง เมื่อใบร่วงหมดแล้วก็งดการให้น้ำและนำกระถางเข้าเก็บในที่ซึ่งปราศจากน้ำและแดดอีกเป็นเวลาประมาณ ๓-๔ เดือนก่อนที่จะทำการแยกหัวลงปลูกใหม่ นอกจากนั้นยังจำเป็นจะต้องมีการปลูกลงกระถางใหม่ในระยะนี้ทุก ๆ ฤดูปลูก ถ้าหากปล่อยให้หัวไว้ในกระถางเดิมแล้วมันจะอ่อนแอลง หากแยกเอาหัวใหม่ในฤดูต่อไปก็จะมีรากลงไปอีก บางคนนิยมใช้กระถางปั้นผสมกับพีชวัตถุที่ผุ ๆ คลุกปนไปกับดินร่วนด้วยก็นับว่าช่วยให้เจริญงอกงามดี

S. microchillina Krzl. (ไมโครซิลลิน่า) ลักษณะคล้ายคลึงกับ *S. aurea* แต่ดอกมีสีเหลืองอ่อนกว่า ใบไม่มีแต้มสีม่วง ดอกขณะบานไม่เปิดเต็มที่ ลักษณะอีกอย่างหนึ่งก็คือมีการผสมเกสรตัวเองเป็นธรรมดา ทั้งนี้เนื่องจากส่วนประกอบในส่วนของอวัยวะสืบพันธุ์ช่วยเปิดโอกาสให้ กลีบนอกยาวประมาณ ๒ ซม. ดินกำเนิดของกล้วยไม้ชนิดนี้อยู่ในแถบเมืองปาตังในสุมาตรา ส่วนในมลายูก็มีปรากฏที่แถบไทรบุรี ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๓๐๐๐-๔๐๐๐ ฟุต แต่อย่างไรก็ตามยังได้มีผู้รายงานเพิ่มเติมว่า ได้พบกล้วยไม้ชนิดนี้ซึ่งไม่มีการผสมเกสรตัวเอง ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่จะต้องศึกษากันต่อไปอีก

S. parsonsii (พาชอนซีโอ) มีลักษณะดอกย่อมกว่า *S. plicata* เล็กน้อยและสีของดอกเมื่อแรกบานนั้นมีสีส้มเข้ม เมื่อบานนานเข้าสีจะค่อยจางลง กลีบในของดอกกว้างกว่ากลีบนอกเห็นได้ชัดเจน แผ่นปากสั้นปลายผายกว้างออก มีผู้กล่าวกันว่ากล้วยไม้ชนิดนี้เป็นลูกผสมตามธรรมชาติซึ่งเกิดในลูซอน และยังได้สันนิษฐานต่อไปอีกว่าคงจะเป็นลูกผสมระหว่าง *S. plicata* กับ *S. vanoverberghii* แต่ลักษณะที่ไม่สู้จะดีนักก็คือดอกมักจะบานในข้อเพียงครั้งละไม่กี่ดอก

S. vanoverberghii (แวนโนเวอร์เบอร์กีโอ) เป็นชนิดดอกสีเหลืองซึ่งมีถิ่นกำเนิดตามเทือกเขาในเขตลูซอน และมักมีลักษณะทั้งใบ ขนาดดอกค่อนข้างเล็ก กลีบนอกกว้างประมาณ ๗-๘ มม. ส่วนกลีบในกว้างประมาณ ๑๒-๑๓ มม. ซึ่งนับว่ากว้างกว่ากลีบนอกมาก

S. elmeri (เอลเมอร์) ใบกว้างประมาณ ๗ ซม. ดอกสีเหลืองมะนาวอ่อนๆ ขนาดดอกค่อนข้างเล็ก หูปากทั้งสองข้างกว้างประมาณ ๐.๔๕ ซม. และยาวประมาณ ๑ ซม. เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองในแถบฟิลิปปินส์

S. chrysantha (คริสแซนธา) ใบกว้างประมาณ ๑.๕ ซม. เป็นชนิดดอกสีเหลือง กลีบนอกกว้างประมาณ ๐.๘ ซม. และยาวประมาณ ๒.๔ ซม. กลีบในกว้างประมาณ ๑.๑ ซม. และยาว ๒.๒ ซม. หูปากทั้งสองข้างมีลักษณะแคบมาก ยาวประมาณ ๑ ซม. และกว้างเพียง ๒ มม. เท่านั้น เป็นกล้วยไม้พื้นเมืองตามเทือกเขาในเขตลูซอนและต่อมาได้มีผู้นำไปปลูกเลี้ยงกันในฟิลิปปินส์ แต่ก็เลี้ยงไม่สู้จะยากนัก กล้วยไม้ชนิดนี้ได้มีผู้ใช้ในการผสมพันธุ์กันมาแล้ว

S. tomentosa (โทเ็นโทซ่า) เป็นประเภทดอกสีม่วง ใบมีลักษณะแคบ ก้านช่อดอกจนปลอกและดอกตูมมีขนเป็นกำมะหยี่ละเอียด ขนาดดอกค่อนข้างเล็กกว่า *S. plicata* คือ ประมาณ ๔.๓ ซม. สีม่วงอมชมพู หูปากและแผ่นปากเหลือง สีเข้ม ปลายปากแยกออกเป็นสองแฉก ปุ่มและโคนแผ่นปากมีพื้นสีเหลืองประจุดสีม่วงแดงประปราย เป็นกล้วยไม้พื้นจากมินตานาในฟิลิปปินส์

ตำราอาหาร

ตำราอาหารที่เขียนไว้^๕เป็นตำราที่ทำรับประทานกันภายในครอบครัวเป็นประจำ อาจจะผิดแปลกไปจากตำราที่ทำรับประทานในบ้านอื่น หากท่านผู้ใดทำตามตำรานี้แล้ว ไม่ชอบก็อาจจะเปลี่ยนแปลงรสและเครื่องปรุงไปได้ตามรสนิยม
หวังว่าตำรานี้คงจะเป็นประโยชน์บ้างตามควร

สำเนียง ปุณศรี

ยุพา ทยเลิศ

ข้าพวย

เครื่องผัก

— ผักบุ้งไทยที่ปลูกในน้ำ ๑ กก. ถั่วฝักยาว ๑ กก. หัวปลี ๖ หัว มะเขือยาว ๒ กก. หน่อไม้ไผ่ตง ๑ หน่อ (ถ้าไม่มีก็ไม่ต้องใช้) ถั่วงอก ๑ กก. (ใช้ชนิดที่ตากแล้ว) พริกชี้ฟ้าเขียวแดงพอสมควรร หัวหอมเล็กหั่นบาง ๆ เจียวให้เหลืองกรอบประมาณ ๒ ถ้วยตวง งาขาว คั่วให้เหลือง ๑ ถ้วยตวง (ถ้วยตวงหมายถึง cup อย่างที่ตวงขนม)

วิธีทำผัก

— ผักบุ้งทรงโคนแก่ ๆ ตักทิ้ง ผ่า ๒ แล้วจักเฉียง ๆ ล้างน้ำ แล้วแช่น้ำไว้ มะเขือยาวตัดท่อนยาวประมาณ ๑ ๑/๒ นิ้ว แล้วผ่าเป็น ๓ หรือ ๔ แช่น้ำไว้ ถั่วฝักยาวหั่นท่อนยาวประมาณ ๑ ๑/๒ นิ้ว แล้วล้างแช่น้ำไว้ หน่อไม้หั่นบาง ๆ ตามขวางแล้วหั่นเป็นเส้นเล็ก ๆ หัวปลีลอกเปลือกนอกออกสัก ๒ ชั้นไม่ต้องผ่า พริกสดเขียวแดงเด็ดก้านทั้งล้างทั้งเม็ด หั่นหยาบบาง ๆ เจียวเตรียมไว้ งาขาวล้างเหมือนวิธีข้าวข้าว เศษผงและเมล็ดลิบจะลอยหน้า รินทั้งจนหมดสิ่งสกปรก แล้วใส่น้ำคน เมื่อมีทราย ๆ จะนอนก้น แล้วค่อยก่ำเองาขึ้นใส่จาน เมื่อจวนถึงก้นอ่าง จะรู้สึกมีเสียงทรายกระทบกันอ่างก็ไม่ควรเสียคาบๆที่เหลือกันอ่างอีก เพราะเกรงทรายจะติดปนมาด้วย เมื่อล้างงาสะอาดแล้วจึงใส่กระทะคั่วให้เหลืองหอมเทใส่ภาชนะเตรียมไว้

วิธีต้มผัก

— หานหม้อใหญ่ใส่น้ำละลายมะขามเปียกใส่ผัก ๓-๔ ผัก พอ น้ำเดือดใส่หัวปลีลงไปต้องให้น้ำท่วม ปิดฝาต้มประมาณครึ่งชั่วโมงแล้ว ใช้ไม้ปลายแหลมจิ้มดู ถ้าเปื่อยก็เอาขึ้นใส่ตะแกรงไว้ให้เย็น จึงลอก เปลือกออกอีกเล็กน้อยจะได้เปื่อย แล้วผ่าเป็นเส้นๆ ตีกล้วยอ่อนทั้ง ตักเป็นคำๆ บีบน้ำให้แห้ง ที่ใส่มะขามกันเพื่อมิให้หัวปลีดำ หรือจะใส่น้ำส้มแทนมะขามก็ได้ ขณะต้มหัวปลีก็ต้มผักอื่นอีกเตาหนึ่งควรต้มทีละอย่าง น้ำที่จะต้มผักอื่นๆ นี้ใส่เกลือในน้ำเล็กน้อย พอน้ำเดือดก็ใส่ผักปิด ฝาจนผักเปื่อยกำลังดี ผักต้มในน้ำเกลือนี้จะเขียวไม่ดำ เมื่อต้มผักทุก อย่างสุกแล้วก็จึงตักใส่ตะแกรงให้แห้งน้ำ ส่วนถ่วงกรอบให้ลวกที่หลัง ลวกด้วยน้ำที่ไม่ใส่เกลือ ก็ต้องให้น้ำเดือดพล่านเททิ้งออกไป กตพอ จมน้ำแล้วปิดฝาเตาทั้ง ถ่วงอกจะสุกและยังกรอบไม่เหนียว

เมื่อเตรียมผักทุกชนิดพร้อมแล้ว ก่อนจัดลงจานควรบีบน้ำทั้ง ให้แห้ง การจัดจะจัดกองเป็นอย่างไร หรือจะคลุกปนกันแล้วใส่จานก็ตาม ใจชอบ เสร็จแล้วเอาหอมเจียวโรยให้ทั่วจึงโรยงาแล้วเอาพริกเขียวแดง ที่ต้มแล้วประดับให้ทั่ว

เครื่องน้ำพริกยำทวาย

— พริกแห้งบางช้าง ๑๕ เม็ด (พริกบางช้างไม่เผ็ด) ข่าหั่น บาง ๆ ซอยเล็ก ๆ ประมาณ ๒ ซ่อนโต๊ะ ตะไคร้ ๑ ต้นใหญ่ ๆ หั่น ละเอียด หัวหอมดำหัวโตขนาดหัวแม่มือก็ใช้ ๑๔-๑๕ หัว ถ้ามีหัวเล็ก บานก็ประมาณเอง กระเทียมจำนวนน้อยกว่าหอมครึ่งหนึ่ง กะปิ ๒ ช้อน ชา เครื่องสดเหล่านี้โขลกหรือปั่นด้วยครกไฟฟ้าก็ได้จนละเอียดมาก ๆ

มะพร้าวขูด ๒ กก. ตวงน้ำ ๒ ขวดเบียร์คั้นจนหมดมัน แล้วตั้ง ไฟเคี่ยวพอแตกมันเล็กน้อย ยกออกจากเตา เอากระทะตั้งไฟช้อนหัวกะทิ ใส่ ตักน้ำพริกลงไปผัดจนหอมจัดแล้วตักลงละลายในกะทิที่เหลือ ใส่กุ้งแห้งที่ปั่นละเอียด ๒ ถ้วยตวง ถั่วลิสงคั่วไม่ละเอียดจนเป็นมัน ๒ ถ้วย ตวงละลายใส่ ถ้าเทไปละลายในหม้อถั่วจะเป็นลูก ควรเทใส่กระทะตัก น้ำพริกใส่ใช้ตะหลิวคน แล้วเติมน้ำพริกไปจนข้นเข้ากันดี แล้วจึงเท ผสมไปในหม้อ ใส่น้ำปลาดี น้ำตาลปีบ มะขามเปียก ชิมให้ได้ ๓ รสจัดๆ น้ำปลา น้ำตาล มะขามนี้ควรประมาณเองตามใจชอบ การคั้นมะขามควร

ล้างทิ้งเสียก่อนจึงใส่ไ้น้ำมาก ๆ คั้นจนเหลือกาก เอากากทิ้ง ส่วนมะขาม ใส่กระชอนกรองเอาของสกปรกทิ้ง ตั้งไว้สักครู่ก็รินน้ำใส่ออกเสียบ้าง การปรุงน้ำพริกนี้ถ้าปรุงเสร็จแล้วอย่าให้ใสหรือข้นเกินไป ถ้าใสไปก็เติม ถั่วลิสงคั่วที่ไม่แล้วและเติมกุ้งแห้งป่นได้อีก ส่วนนี้รับประทานประมาณ ๑๐ กิน

ลาบหมู-เนื้อ-ไก่

เครื่องปรุง

— หมูใช้เนื้อไม่ติดมัน หรือเนื้อวัวอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ ไก่ก็ได้ หมู ๑/๒ กก. หัวหอมเล็กถ้าหัวโตใช้ประมาณ ๘-๑๐ หัว กระเทียมเท่าหัวหอม ข่าชิ้นเท่าหัวแม่มือ ข่าสาล้างน้ำแช่สักครู่สงขึ้นคั่ว ให้เหลืองประมาณ ๒ ช้อนโต๊ะ ผักชี สะระแหน่ ต้นหอม ใบมะกรูด มะนาว น้ำปลาดี ผงชูรส พริกขี้หนูสดคั่วจนหอมป่น (ถ้าอย่าให้เผ็ด แตกดีกว่าป่นละเอียด) ข่าสาคั่วก็ป่นไว้

วิธีทำ

— ล้างหมูให้สะอาด ใส่กระทะตังไฟแรง ใช้หลังตะหลิวให้ แดงจากกันแล้วคนเร็ว ๆ พอสุกน้ำตาก็เอาข่าเผาหอมเผากระเทียมเผา โขลกละเอียดซึ่งเตรียมไว้ก่อนใส่ลงไปผัดกับหมูแล้วดับไฟ ใส่ น้ำปลา บิบมะนาว ใส่ข่าคั่วป่น พริกคั่วป่น ถ้าไม่ชอบเผ็ดอย่าใส่พริกมาก ใส่ ผงชูรสเล็กน้อย ชิมให้รสจัดตามใจชอบ กลูกทั่วแล้วตักใส่จาน เติผักชี ใบสะระแหน่ ใบมะกรูดหั่นฝอย ต้นหอมโรยหน้า รับประทานกับผักสด มีผักกาดขาว ผักกาดหอม ต้นหอม กะหล่ำปลี ถั่วฝักยาว ผักสดทุกอย่าง ล้างจนสะอาดแช่ต่างทัพทิมนาน ๆ การทำลาบบางท่านใส่เครื่องในหมูด้วย

สลัดชาว

เครื่องปรุงน้ำพริกสลัด

— พริกแห้งบางช้าง ๘ เม็ด (พริกบางช้างไม่เผ็ด) หัวหอมเล็ก ขนาดใหญ่ประมาณ ๑๒ หัว แบ่งไปหั่นเจียวให้เหลืองครึ่งหนึ่ง กระเทียม ปอกแล้วให้ได้ประมาณเท่าหัวหอม แล้วแบ่งไปหั่นเจียวให้เหลืองครึ่ง หนึ่งเหมือนกัน กระปี ๑ ช้อนชาเผาให้หอม กุ้งแห้งประมาณ ๓ ช้อนโต๊ะ ป่น

ให้ละเอียด ถั่วลิสงคั่วแล้วไม่หรือโขลกให้ละเอียดเป็นมัน เฉพาะถั่วนี้
เตรียมไว้ต่างหาก มะพร้าว ๑ กก. กั้นด้วยน้ำประมาณ ๑ ขวดเบียร์
น้ำตาล น้ำมะขามเปียกคั้นกรองสิ่งสกปรกออก น้ำส้มสายชู
สีขาวดำ พริกชี้ฟ้าแดง

วิธีทำน้ำพริกสลัด

— พริกแห้งแกะเมล็ดออกแช่น้ำพอนุ่มแล้วบีบใส่ครกใส่หอม
สดหอมเจียว กระเทียมสดกระเทียมเจียว กะปิเผา สิ่งเหล่านี้รวมกัน
โขลกให้ละเอียด (ถ้ามีครกไฟฟ้าสะดวกมาก แต่เวลาจะปั่นเครื่องแกง
ต้องใส่น้ำพอและ ๆ) เมื่อเครื่องแกงละเอียดแล้วเอาหัวกะทิใส่กระทะตั้ง
ไฟใส่น้ำพริกลงไปผัดจนหอมมาก ๆ ตักกะทิเติมตักถั่วลิสงที่บดไว้ใส่
ประมาณ ๔-๕ ช้อนโต๊ะ คนอย่าให้เป็นลูกคอยตักกะทิเติม จนดัวกับ
น้ำพริกละลายเข้ากันดีแล้วเทใส่หม้อกะทิ แล้วใส่กุ้งแห้งป่น ใส่น้ำตาล น้ำ
มะขามเปียก น้ำตาล ชิมรสจัดเพื่อผัดสด การปรุงรสอาหารนั้นจะกำหนด
ตายตัวเป็นการยากมาก เพราะชอบรสไม่เหมือนกัน อนึ่งการทำน้ำพริก
สลัดนั้น ถ้าปรุงดีแล้วแต่ยังใส่ไปก็เติมด้วยบดลงอีกได้ หรือถ้าข้นไปก็
เติมหางกะทิได้

ผักสลัด

— ผักกาดหอม ๑ กก. แดงกว่า ๗-๘ ลูก หอมใหญ่ ๒ หัว
มันฝรั่ง ๑ ๑/๒ กก. ถั่วงอก ๑/๒ กก. ไข่ไก่ ๓-๔ ฟองต้มแข็ง เติ้าหัว
ทอดประมาณ ๑๐ ชิ้น (เติ้าหัวทอดมีขายตามร้านขายถั่วงอก) เราควรเอา
ทอดซ้ำอีกจะได้ไม่สกปรก

ผักกาดหอม แดงกว่า หอมใหญ่ล้างสะอาดแล้วแช่ต่างกับหิม
นาน ๆ จึงเอามาขึ้นสะบัดให้แห้งน้ำ ผักกาดหอมตัดท่อนสั้นพอสมควร แดง
กว่าจะจกหรือไม่จกก็ตามใจผ่า ๒ ซีก แล้วหันตามขวาง หอมใหญ่ก็ผ่า
แล้วหันบาง ๆ ถั่วงอกลวกในน้ำเดือดพล่านกดให้จมน้ำแล้วรีบปิดฝาริน
น้ำทิ้งจะได้กรอบ ไข่ต้มแข็งถ้าไม่มีเครื่องหันโปรดใช้ด้ายหลอดขึงตึงแล้ว
ปอกไข่ใช้ด้ายที่ขึงไว้กดออกมาทีละชั้นก็ได้จะก็ได้เป็นแว่นเหมือนหันด้วย
เครื่อง มันฝรั่ง ๑ ๑/๒ กก. นั้น แบ่งต้มทั้งเปลือกครึ่งจำนวนสุกแล้วปอก
เปลือกหันเป็นแว่น มันฝรั่งอีกครึ่งหนึ่งจำนวนปอกล้างให้สะอาดแล้วหัน

แช่น้ำเย็นมากๆ หมั่นถายน้่าน้ำแข็งตัวดี เวลาทอดจะกระจายไม่ติดกัน การหั่นควรหั่นให้บางเสมอกัน ถ้าท่านมีเครื่องไล่จะสะดวกมาก เมื่อทอดกรอบแล้วพอเย็นก็เก็บใส่ขวดปิดไว้จะใช้ได้นาน

เมื่อเตรียมผักและเครื่องแล้วก็จัดใส่จานแปล การจัดก็แล้วแต่ผู้ใดชอบจัดวิธีใดเพื่อความสวยงามและตกแต่งสะดวก แต่ใช้กับมันทอดควรจัดไว้ข้างบน เมื่อจัดผักเสร็จก็ตักน้ำพริกใส่ลงใส่ชาม แล้วเอาชีอิ้วตำผสมน้ำส้มสายชู ๒ อย่างเท่าๆ กัน หั่นพริกชี้ฟ้าสดแดงใส่ด้วย เมื่อแบ่งผักและเครื่องใส่จานแบ่งแล้วตักน้ำพริกทาและใส่ชีอิ้วน้ำส้มด้วย.

ขนมจีนน้ำพริก

เครื่องปรุง

— กุ้งนาง (ถ้าหายากก็ใช้กุ้งทะเลตัวโตๆ) ถั่วเขียว พริกแห้งป่น หัวหอม กระเทียม กะทิ ระกำ มะกรูด มะนาว มะขาม น้ำตาลปีบ น้ำปลาดี ผักชี ขนมน้ำ หวปดี ผักบุ้ง ผักกระเฉด ผักกระถินสด ไข่ต้ม แฉ่งหมี น้ำปูนใส

วิธีทำ

— เราควรเตรียมถั่วเขียวไว้ก่อน เพราะทำแล้วเก็บไว้ใช้ได้ นาน ซื้อมา ๑ กก. มาผัดเอาผงออกแล้วล้างน้ำสงขึ้นใส่กระชอน (การล้างน้ำก่อนทำให้เปลือกล่อนออกง่าย) ถั่วไปจุ่มหอมจืดใส่กระชอน ใช้ไม้คั้นแป้งหรือขวดเบียร์ก็ได้ คั้นจนเปลือกหลุดแล้วผัดเปลือกออกถึงไม่เกลี้ยงทุกเม็ดก็ไม่เป็นไร แล้วไม่จมนะเอียนเก็บไว้ในขวดปิดฝา จะทำเมื่อไรก็แบ่งมาใช้สะดวก

พริกแห้งบางข้าง ๗ เม็ด แกะเมล็ดออกแช่น้ำให้นุ่มแล้วเอาขึ้นมาโขลกละเอียดตักไว้ หัวหอมถ้าหัวโตใช้ประมาณ ๑๒ หัว ปอกล้างแล้วหั่นบางๆ เจียวให้เหลืองกรอบใส่จานไว้ กระเทียมกะประมาณเท่าหัวหอมปอกล้างเจียวให้เหลืองใส่จานไว้กับหอมเจียว ผักชีล้างสะอาดเด็ดแต่ใบใส่ชามปิดฝาไว้ ระกำ ๒-๓ ผลปอกแล้วหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ มะนาวแกะเมล็ดออกบีบน้ำไว้สัก ๓-๔ ผล มะกรูด ๒ ผลล้างผ่าและเมล็ดทั้งบีบน้ำไว้ อย่างทั้งเปลือกใส่ทั้งเปลือกจะหอมผิวดี มะขามเปียก

ล้างค้ำน้ำกรองสิ่งสกปรกออก มะขามประมาณ ๗-๘ ผัก น้ำตาลปีบ
ประมาณ ๑/๒ กก. น้ำปลาดี

มะพร้าว ๑ ๑/๒ กก. กั้นน้ำประมาณ ๒ ขวดเบียร์ กั้นใส่
หม้อตั้งไฟเคี่ยวจนแตกมัน กุ้งปอกแล้วล้างค้ำน้ำน้อย ๆ สุกแล้วเอาขึ้น
มาโขลกละเอียดละลายในน้ำที่ต้มกุ้ง อย่าให้เป็นลูกแล้วเทใส่หม้อกะทิ
แบ่งถ้วยประมาณ ๖-๗ ช้อนโต๊ะใส่สามตักกะทิได้ ใช้ช้อนคนและยี่
เค็มกะทิจนตัวไม่เป็นลูกแล้วเทใส่หม้อกะทิ ใส่ น้ำปลา น้ำตาลปีบ น้ำ
มะขามเปียก ตั้งไฟพอเดือดยกลงใส่ระกำ น้ำมะนาว มะกรูดทั้งน้ำทั้ง
เปลือก ชิมดูให้ได้ ๓ รสจัด ๆ น้ำพริกเมื่อปรุงสำเร็จแล้วอย่าช่นัก
เพราะตัวค้ำจะพองตัวขึ้นอีก แต่ถ้าใส่เกินไปก็ละลายตัวตั้งไฟให้เดือด
ผสมเค็มได้ ส่วนกุ้งนั้นตามแต่จะใส่ ๑ กก. หรืออย่างน้อยก็ ๑/๒ กก.
เมื่อได้รสถูกใจแล้ว ก็เอาพริกที่โขลกไว้ใส่กระทะเจียวกับน้ำมันพืชจนน้ำ
มันลอยเป็นสีแดงก็ตักใส่น้ำมันพริก ใส่กระเทียมเจียวหอมเจียว ใบผัก
ชี ส่วนนี้รับประทานกับขนมจีนประมาณ ๗๕ จับ

การทำหม้อดงขนมจีน — ไข่ต้มก็ฟองตามใจ ผักบุ้งไทย ๑/๒ กก. ล้างแล้วจกสั้น ๆ
ผักกระเฉด ๑/๒ กก. (ถ้าใช้แต่ต้นกรอบดี แต่บางท่านใช้ทั้งใบด้วย) ล้าง
แล้วเด็ดท่อนสั้น ๆ เอามะขามละลายในน้ำที่ใส่อ่างไว้ แล้วผ่าหัวปลีลอก
กาบนอกออก ๒-๓ ชั้น หั่นตามขวางให้ฝอยแช่น้ำมะขามจะไม่ดำ
พริกแห้งเม็ดเล็กยาวทอดกรอบทั้งเม็ดใส่ขวดปิดฝาไว้ แบ่งกรอบใช้แบ่ง
หมี ๒ ช้อนโต๊ะ ไข่ขาว ๑ ฟอง น้ำปูนใส ๑ ช้อนโต๊ะ น้ำเปล่ารวมกัน
นวดพอขึ้น ๆ ใช้ใบผักบุ้งหรือใบทองหลาง ใบเล็บครุฑก็ได้ แต่เพื่อ
ความสะดวกก็ใช้ใบผักบุ้ง ตั้งน้ำมันในกระทะให้ร้อนเอาใบผักบุ้งชุบแบ่ง
ทอดให้กรอบตักขึ้นวางบนกระดาษพอทำหมดแล้วเก็บใส่ขวดไว้กับพริก
ทอด ของทอดนี้ทำเก็บไว้ได้สัปดาห์นึง ตั้งกระทะใส่น้ำมันเล็กน้อยใช้ไฟ
แรงผัด ผักบุ้งพรมน้ำมันน้อยรีบผัดเร็ว ๆ ตักขึ้นสิจะได้สวย ผักกระเฉด
ก็ผัดเหมือนกัน ส่วนผักกระถินล้างแช่ล้างทับทิมไว้รับประทานสด หัวปลี
ป็นชิ้นจากน้ำยาย่อยอย่าให้เป็นก้อน ไข่ผ่า ๒ ซีก

เรียงขนมจีนใส่จานแปล ใช้มีดตัด ๒ จะได้สั้นหน่อย วางเหมือนทุกอย่างให้น่าดู จึงวางไข่ต้ม แบ่งทอด พริกทอดข้างบนตามแต่จะจัด

ขนมจีนน้ำยา

เครื่องปรุง

— ปลาช่อนหรือปลากะพง ปลาเก๋า อย่างใดอย่างหนึ่ง ๑ กก. มะพร้าว ๒ กก. พริกแห้งบางช้าง ๑๑-๑๒ เม็ด หัวหอมดำ หัวโต ๑๕ หัว กระเทียมเท่าหัวหอม ตะไคร้ ๑ ต้นขนาดกลาง ข่าหั่นละเอียดแล้วประมาณ ๑ ช้อนโต๊ะ กระชายปอกหั่นแล้วประมาณ ๓ ช้อนโต๊ะพูนๆ ผิวมะกรูดหั่น ๑ ช้อนกาแฟพูน กะปิชนิดน้อย ปลาอินทรีเค็ม (บางท่านใช้ปลาร้าต้มเอาแต่น้ำ) ที่เขาหั่นเป็นชิ้น ๆ ขาย ซีสัก ๒ ชิ้น ขนมจีน ถั่วงอก ใบแมงลัก มะระ (ไม่ชอบมะระก็ไม่ต้อง) พริกชี้ฟ้าแดง น้ำปลาคี

วิธีทำ

— ปลาสลัดแล้วตัดชิ้นโตๆ ปลาเค็มบั้งให้หอม ตั้งน้ำให้เดือดพล่านใส่ปลาสลัด ปลาเค็มบั้งแล้วปิดฝาจนกว่าจะสุก (อย่าคนจะเหม็นคาว) สุกแล้วยกลงตักปลาขึ้นมาแกะเอาแต่เนื้อโยกลงแล้วละลายในน้ำต้มปลา ใส่มื้อใส่น้ำต้ม พริก หอม กระเทียม ข่า ตะไคร้ กระชาย ผิวมะกรูด ต้มพักใหญ่ยกลงมาโขลกให้ละเอียดใส่กะปิ ถ้ามีครกไฟฟ้าจะทำให้เร็วสะดวกมาก แต่เวลาจะปั่นด้วยครกไฟฟ้าต้องใช้น้ำพอแฉะๆ เมื่อละเอียดแล้วตักรวมกับปลา มะพร้าว ๒ กก. น้ำประมาณ ๒ ขวด เบียร์ คั้นครั้งแรกเก็บไว้ต่างหาก ครั้งแรกใส่น้ำน้อยหน่อย เมื่อเก็บหัวกะทิไว้แล้วกันต่อไปจนหมดมันใส่มื้อทั้งไฟไม่ต้องเคี่ยวนานนัก เมื่อเดือดสักพักประมาณ ๑๐-๑๕ นาที ก็เทเนื้อปลาและน้ำพริกลงไปคนให้ทั่ว อย่าขุ่นหรือใสเกินไปพอเดือดก็ใส่หัวกะทิและน้ำปลาคี พอเดือดทั่วก็ชิมให้รสดี

ถั่วงอกที่ตัดรากแล้วล้างสะอาด ตั้งน้ำให้เดือดพล่านใส่ขมิ้น ผงลงสัณนิท (ไม่ชอบก็อย่าใส่) เทถั่วงอกลงไปกตให้จุ่มแล้วปิดฝาเทน้ำ

ทั้ง ใบแมงลักพริกชี้ฟ้าแดงล้างแช่ล้างทับทิมนานหน่อยเอาขึ้นมาสลักน้ำ
ทั้ง เต๋อใบแมงลักไว้ พริกแดงหั่น มะระถ้าชอบก็เอาล้างน้ำแล้วผ่า ๒
ตามยาว ชูตใส่ออกทั้งลว้าบนเขียงหั่นตามขวางให้บาง ๆ ทั้งน้ำใส่เกลือ
เล็กน้อย พอเดือดพล่านหั่นมะระใส่ปิดฝาหม้ออย่าคาถ้ำคนจะชม ปิดทั้ง
ไว้จนแน่ใจว่าสุกก็เทน้ำทิ้ง มะระจะเขียวเพราะเกลือ เมื่อเตรียมเสร็จก็
จกขนมจีน ถั่วงอก มะระ ใส่จานโรยด้วยใบแมงลัก พริกแดง จัดตาม
ใจชอบให้ดูงาม

น้ำยาสังคโปร้ (ล็กชา)

เครื่องปรุง

— มะพร้าว ๒ กก. พริกชี้ฟ้าแดง ๑๕ เม็ด หัวหอมเล็กถ้ำ
หัวใหญ่ใช้ประมาณ ๒๐ หัว ข่าหั่นละเอียดแล้ว ๑ ช้อนโต๊ะ พริกไทย
๑๕ เม็ด ลูกผักชีถ้ำให้หอมจกป่นแล้ว ๒-๓ ช้อนโต๊ะ ขมิ้นผง ๑/๒
ช้อนโต๊ะ ตะไคร้ ๒ ต้นใหญ่ ใบ ๑ ถ้วยใหญ่ ๆ น้ำปลาคี ผงชูรส

ขนมจีน ๕๐ จับ วันเส้น ๑ กก. แช่น้ำแล้วลวกให้สุกตัด
สั้น ๆ ถั่วงอก ๑ กก. ลวกสุก ใบแมงลักล้างสะอาดเต๋อใบไว้ ผักชีล้าง
สะอาดเต๋อใบไว้ พริกชี้ฟ้าแดงอีก ๒๐-๓๐ เม็ดล้างแล้วโขลกให้ละเอียด
ใส่ถ้วยไว้ เผื่อคนชอบเผ็ดจะได้เติมต่างหาก

วิธีทำ

— โข่ผ่าล้างน้ำ แล่นื้อหั่นเป็นชิ้นเหมือนเราจะแกง กระจุก
ใส่หม้อใส่น้ำต้มเคี่ยวเอาน้ำหวานตักฟองทิ้งแล้วพักไว้ก่อน มะพร้าว ๒
กก. น้ำประมาณ ๒ ขวดเบียร์ ถังกะทิใส่หม้อตั้งไฟ ใส่เนื้อไก่ พอเริ่ม
เดือดก็คนให้นื้อไก่กระจายไม่ติดกัน ตะไคร้ ๒ ต้นล้าง ทุบให้แตกมัด
เป็นกำใส่ในหม้อไก่เคี่ยวสักครึ่งชั่วโมงก่อน ตั้งกระทะขึ้นกะทิใส่
ตักน้ำพริกที่เตรียมไว้ลงผัดให้กลิ่นหอมจกจึงตักใส่หม้อไก่ รินน้ำต้ม
กระจุกไถ่ล้างน้ำพริกในกระทะใส่ น้ำยานี้ต้องใส่เพื่อกลุกขนมจีนโชก ๆ
จึงจะอร่อย ถ้าใส่น้ำซุบหมดแล้วยังค่อนข้างข้นก็เติมน้ำอีกได้ ใส่ น้ำปลาคี
คี ผงชูรส ชิมรสอย่าจกนักเพราะต้องกลุกโชกคังที่อธิบายไว้

เครื่องน้ำพริก

— พริกแดง หัวหอม ข่า พริกไทย ลูกผักชีคั่ว ชมัน ของทั้งหมดตามส่วนที่ให้ไว้ข้างบนรวมกันโขลกหรือให้ครกไฟฟ้าปั่นและเอียงเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนจะเคี้ยวไก่ การปรุงน้ำพริกนี้ ของแห้งคือลูกผักชีคั่ว พริกไทย ชมัน ควรปั่นและเอียงไว้ก่อนแล้วจึงโขลกพริกแดง ข่า หัวหอม เมื่อละเอียดแล้วจึงรวมกัน

แกงบอน

เครื่องปรุง

— ปลาช่อนหรือปลากะพง บอน ลูกมะกรูด ใบมะกรูด พริกแห้ง หอม กระเทียม ข่า ตะไคร้ กระชาย กะปิ ปลาเกลือเค็ม น้ำปลา น้ำตาล น้ำมันมะพร้าว

วิธีปอกบอน

— บอนอย่าล้างน้ำ ใช้ผ้าเช็ดตามร่องของกาบบอนให้สะอาด แล้วใช้มีดลอกเปลือกนอกออกให้หมด เจียนเป็นท่อนๆ ใส่อย่างไว้

ปรุงเครื่องแกง

— ปลาเกลือหรือปลาอินทรีเค็มย่างให้หอมแกะเนื้อไว้ (บางท่านใช้ปลาร้า) แช่วพริกแห้งบางชิ้นประมาณ ๔ นาที ปอกกระชายหันให้มากหน่อย กระเทียมกลีบใหญ่ๆ ๔-๑๐ กลีบ หัวหอมเล็กปอกแล้วเท่าๆ กระเทียม ข่าประมาณ ๔-๕ แว่น ตะไคร้ต้นกลางๆ กระชายต้องมากกว่าอย่างอื่น เตรียมของพร้อมแล้วโขลกจนละเอียด ใส่กะปินิดหน่อย แล้วแกะเนื้อปลาสดซึ่งต้มไว้ใส่โขลกปนไปกับน้ำพริก ปลาสดนี้ถ้าเป็นปลากะพงซื้อประมาณ ๑/๒ กก. ต้มเอาเนื้อมาโขลกกับน้ำพริกครึ่งหนึ่ง ที่เหลือก็หันไว้ใส่เวลาแกง แต่ข้าพเจ้าชอบต้มแล้วโขลกไปกับน้ำพริกทั้งหมด

วิธีแกง

— ตั้งน้ำที่ใส่หม้อไว้ ประมาณกว่าถ้าใส่บอนลงไปจะพอดีท่วมทั้งปิดฝาหม้อไฟแรงๆ ให้ไถ่เดือดพล่าน จึงใส่บอนลงไปปิดฝาไว้อย่าคนเป็นอันขาด รอประมาณว่าบอนเปื่อยนุ่มกำลังดีจึงใส่น้ำตาลปีบลงไปก่อนประมาณให้หวานพอ เมื่อน้ำตาลละลายแล้วจึงใส่น้ำพริก น้ำปลา น้ำมันมะพร้าวเล็กน้อย คนด้วยทัพพีเบาๆ มือ หมุนรอบๆ ให้เครื่องปรุงทั้งหมด

เข้าเนื้อกัน ถ้าน้ำแห้งไปก็เติมได้ถ้าท่านที่ชอบใส่ปลาสดก็ใส่ได้แต่ต้องใส่เมื่อกำลังเดือดและอย่าจนจนกว่าปลาจะสุก มิฉะนั้นจะเหม็นคาว เมื่อปรุงรสแล้วชิมดูให้ได้ ๓ รสตามชอบแล้วล้างมะกรูดผ่าใส่ทั้งผิว ๑ ลูก ฉีกใบมะกรูดใส่

แกงอาข่า

เครื่องปรุง

— พริกชี้ฟ้าแดง ๘-๙ เม็ด ตะไคร้ ๑ ต้นเล็กๆ ข่า ๗ แว่น หอมเล็กประมาณ ๘-๑๐ หัว กระเทียมอ่อนๆ ลูกผักชีประมาณ ๑ ช้อนโต๊ะ ขมิ้นผงนิดหน่อย ลูกบัวแก่วีท บางท่านเรียกบัวแก้วหรือบัวกร่ำสมัยขายตามร้านแขกที่ขายเครื่องเทศใช้ ๕-๖ ลูกทุบเปลือกแข็งออกและเอาแต่เนื้อข้างใน ถ้าหาไม่ได้จะเว้นไม่ใส่ก็ได้

มะพร้าวขูด ๑/๒ กก. ลูกตะลิงปลิง ๑๕-๒๐ ลูก กุ้งชีแฮ้ ๑/๒ กก. (ใส่มากก็ดี) ถ้าไม่ชอบกุ้งก็ใช้ปลาเนื้ออ่อน น้ำปลาดี

วิธีทำ

— กวักลูกผักชีให้เหลืองหอมจัดเตไฟครก ใส่เนื้อลูกบัวแก่วีทรวมโขลกละเอียดแล้วใส่พริก หอม ตะไคร้ ข่า กระเทียม ขมิ้น โขลก รวมกันละเอียดแล้วพักไว้

ปอกกุ้งผ่าหลังล้างสะอาดเตรียมไว้ ลูกตะลิงปลิงล้างแล้วทัก ๒ ท่อน มะพร้าวคั้นน้ำ ๒ ถ้วย ครั้งที่ ๓ ไว้ต่างหาก

ตั้งกระทะร้อนหว่านกะทิใส่สัก ๒ ทัพพีพอเดือดก็คนให้แตกมันนิดหน่อย ตักน้ำพริกใส่ผัดให้หอมจัด แล้วตักใส่ในหม้อกะทิ ยกหม้อตั้งไฟใส่ตะลิงปลิงปล่อยให้เดือดน้อยๆ เพื่อให้ตะลิงปลิงเปื่อยและเพื่อไม่ให้กะทิแตกมัน เมื่อตะลิงปลิงเปื่อยจึงใส่น้ำปลาดี ชิมรสถ้าชอบให้เปรี้ยวจัดจะใส่ตะลิงปลิงมากกว่าที่กำหนดไว้ก็ได้ เมื่อชิมรสดีเปรี้ยวดีแล้วปล่อยให้เดือดจึงใส่กุ้ง กะทิครั้งที่ ๓ หรือหางกะทินั้น ถ้าแกงไม่ข้นก็ไม่ต้องใส่ แกงชนิดนี้ข้นๆไม่ดี

ต้มเค็มสิงคโปร์

เครื่องปรุง

— หมู ๓ ชิ้น หรือเนื้อหมูติดมันบ้างจึงจะดี ๑/๒ กก. มันฝรั่ง ๗-๘ หัว หอมใหญ่ ๒ หัว พริกแห้ง ๓ เม็ด กระเทียมกลีบใหญ่ ๗-๘ กลีบ ขิงปอกแล้วขนาดหัวแม่มือ พริกไทย ๕-๑๐ เม็ด มัสตาด ซีอิ้วดำ น้ำตาล น้ำส้ม น้ำปลา

วิธีทำ

— พริกแห้ง กระเทียม ขิง พริกไทย โขลกรวมกันละเอียดแล้วพักไว้ ล้างหมูสะอาดแล้วหั่นชิ้นโต ๆ เหมือนจะทำหมูต้มเค็มแบบไทย ๆ ใส่ซีอิ้วดำเล็กน้อยพอให้สีสวย ใส่มัสตาด ๑ ช้อนโต๊ะปาด มากนักจะฉุนเกินไป ตักน้ำพริกที่โขลกไว้ใส่ถ้วย คลุกให้ทั่วทั้งไว้ก่อน แล้วปอกมันฝรั่งล้างผ่า ๒ หรือ ๓ หอมใหญ่ปอกล้างผ่า ๒ คว่ำลงหันตามยาวหนาประมาณนิ้วมือ เมื่อเตรียมพร้อมแล้วเอากระทะตั้งไฟใส่น้ำมันหมูหรือน้ำมันพืชไม่ต้องมากเกินไป เอาหมูที่คลุกเครื่องไว้ลงผัดให้หอมไฟกลาง ๆ ไฟแรงจะไหม้ เมื่อหอมแล้วใส่น้ำเทใส่หม้อให้น้ำท่วมชิ้นหมู ปิดฝาเคี่ยวไฟอ่อนจนหมูเกือบเปื่อย จึงใส่มันฝรั่ง หอมใหญ่ ปิดฝาเคี่ยวต่อ พอให้หมูกับมันฝรั่งเปื่อยกำลังดี แล้วใส่น้ำปลา น้ำส้ม น้ำตาล ถ้า น้ำแห้งเกินไปก็เติมได้ เมื่อชิมรสตามใจชอบดีแล้วก็ยกลง

หมูเคาะหมาก

เครื่องปรุง

— หมู ๑/๒ กก. หอมเล็กประมาณ ๘ หัว ซีอิ้วดำ น้ำปลาดี พริกไทย มะนาว พริกชี้ฟ้าเขียวแดง ผงชูรสนิดหน่อย

วิธีทำ

— หมูล้างแล้วหั่นเป็นแผ่นหนา ๆ ขนาดฝ่ามือแล้วคลุกพริกไทยป่นให้ทั่ว ใช้สันมีดหรือค้อนทุบให้นุ่มหน่อย ปอกหอมล้างน้ำแล้วหั่นซอยบาง ๆ ล้างพริกเด็ดก้านทิ้งประมาณ ๖-๗ เม็ด ตั้งกระทะใส่น้ำมันเล็กน้อยใส่หอมซอยเจียวให้เหลืองกรอบ ตักใส่หม้อไว้ แล้วเติมน้ำมันพอร้อนจัดเอาหมูลงทอดให้เหลืองจัด ๆ ทั้งสองข้างแล้วเทใส่หม้อ ใส่ซีอิ้วดำนิดหน่อย ใส่ น้ำพอท่วมพอคักกับชิ้นหมูใส่น้ำปลาดี ปิดฝาเคี่ยวไฟ

อ่อนๆ ค่ะเน่าหยุเปื่อยกำลังดี จะมีน้ำขลุกขลิก แล้วใส่พริกทั้งเม็ด ปิดฝาอีกสักครู่พอให้พริกสุกก็บีบน้ำมะนาวใส่ ๑/๒ ลูกย่อมๆ ไม่ต้อง การให้ออกรสเปรี้ยวแต่ใส่เพื่อให้หอมเท่านั้น พอชิมดีแล้วยกขึ้น เอาหมู ขึ้นมาหันตามขวางของเนื้อเรียงใส่จานทักพริกใส่ทั้งเม็ด ใครชอบเผ็ดก็ ตักไป ใครไม่ชอบเผ็ดก็ไม่ตักไป แล้วเอาน้ำในหม้อราด ถ้าจะใส่ผงชูรส ด้วยก็ใส่เวลาที่ใส่น้ำมะนาว

หมายเหตุ

เครื่องปรุง

— ถั่วเขียว ๑/๒ กก. หัวหอมเล็กถ้าใหญ่เล็กลงประมาณ ๑๒ หัว เกลือป่น ลูกยี่ห่วยำทำให้หอมป่นละเอียด ๒ ช้อนกาแฟพูน น้ำมัน พริกทอด

วิธีทำ

— แช่ถั่วเขียวล้างคืนเพื่อให้เปลือกหลุดง่าย แล้วล้างเปลือก ออกใส่กระชอนไว้โหลให้ละเอียด จึงใส่หัวหอมลงโหลกรวมกัน ใส่ เกลือป่นเล็กน้อย ใส่ผงยี่ห่วยำที่เตรียมไว้ ๒ ช้อนกาแฟ ถ้าบางท่านไม่ ชอบกลิ่นยี่ห่วยำก็ใส่น้อยตามแต่จะชอบ เอากระทะตั้งไฟ จะขอล้ำมันหมู หรือน้ำมันพืชก็ได้ใส่กระทะมาก ๆ หยิบถั่วที่ผสมไว้ใส่เ็นก้อน ก้อนละคำ เรียกว่าหยิบใส่ไม่ต้องปั้น เวลาหยิบใส่ก็ใช้นิ้วมือช่วยบ้าง พอไม่ให้แตก หอตจนหมด รับประทานกับน้ำจิ้มและพริกแห้งทอดกรอบ

ข้อ ๕ น้ำจิ้ม

— มะขามล้างน้ำกั้นแล้วกรองด้วยกระชอน ผสมน้ำตาล มะพร้าวเกล็ดขมิ้นให้รสดีตามใจชอบ ตั้งไฟให้เดือดเมื่อเย็นแล้วให้ เติ้นหอม พริกชี้ฟ้าแดงใส่ ไม่ชอบพริกก็ใส่แต่ต้นหอม

สรุป

เปาะเปี๊ยะสด

จะไม่พูดถึงวิธีทำแป้ง เพราะการทำแป้งนี้ต้องทำให้ดูแล้วลอง หัดบ่ายเองจึงจะเข้าใจ ฉะนั้นถ้าจะทำเปาะเปี๊ยะก็ซื้อแป้งที่เขาทำสำเร็จ สะดวกกว่า ควรซื้อที่ทำใหม่ๆ จะได้ใหม่ แป้งค้ำกระค้ำงไม่ก็

เครื่องปรุง

— เนื้อหมูติดมันนิดหน่อยประมาณ ๑/๒ กก. เอาหัวเหลียงแผ่นใหญ่ ๒ แผ่น ปูทะเลต้มแกะเนื้อ หมูตั้ง (จะไม่ใส่ก็ได้) กุ้งแช่แข็งปิ้งให้เกรียมหน่อยหน่อยๆ ไข่เจียวกรอบบางๆ หั่นฝอย ต้นหอม ถั่วงอกเด็ดหาง ๑ กก. น้ำปลา ซีอิ๊วดำ น้ำตาลมะพร้าว พริกชี้ฟ้าแดง มีพริกไทยกับน้ำร้อนคนนาน ๆ จึงจะดี แบ่งข้าวโพด กระเทียม พริกไทย

วิธีทำ

— เนื้อหมูล้างหั่นเส็กยาวเหมือนจะผัด เอาหัวปลา ๒ แล้วแล้เป็น ๒ ซีกหั่นตามขวางอย่างหนาๆ ตั้งกระทะใส่น้ำมันพอท่วมสับกระเทียมสั้ ๗-๘ กลีบลงเจียวให้หอม ใส่หมูลงผัด ใส่ไข่ปลา น้ำตาลมะพร้าว ซีอิ๊วดำใส่แต่น้อยพอให้สีสวยผัดไปจนน้ำตาลหอมจึงจะใส่น้ำและเอาหัวปลาน้ำพอแฉะ ๆ ผัดไปสักครู่ใส่พริกไทยให้หอม ชิมรสหวานเค็มตามใจชอบแล้วใส่หม้อปิดฝาเก็บไว้ก่อน

ต้นหอมล้างสะอาดแล้วตัดต้นไว้รับประทานสด ส่วนใบรวบหั่นให้ละเอียดประมาณ ๑ ถ้วยเต็ม ๆ เอาแบ่งข้าวโพด ๑/๒ ถ้วยผสมน้ำ ๕ ถ้วยปั่นแบ่งมันลัก ๑ ช้อนโต๊ะ คนให้เข้ากัน

เอากระทะตั้งไฟใส่น้ำมันพอสมควรเทใบหอมใส่ผัดจนเกรียมหอมจัด ตักน้ำตาลบีบใส่ประมาณก่อนถ้วย คนให้น้ำตาลสีแก่ คนแบ่งค่อย ๆ เทลงไป คอยคนเรื่อย ๆ แล้วใส่ซีอิ๊วดำนิดหน่อย การทำแบ่งรดหน้าให้อยู่ที่การตวงแบ่ง ถ้าหนักมือไปแบ่งก็จะข้นมากเมื่อเย็นแล้วจะรดหน้าลำบากหน่อย ขอให้สังเกตเองขณะที่เทแบ่งลงคนในกระทะ เสร็จแล้วตักใส่ชาม

ถั่วงอกล้างแล้ว เอาน้ำใส่หม้อปิดฝาดังไฟให้เดือดพล่าน แบ่งลงที่ละครึ่งถ้วยว่า เมื่อห่อหมดแล้วจึงลวกเติมใหม่จะได้ร้อนและกรอบ

วิธีม้วน

— แบ่งเปาะเปี๊ยะนี้ จะเรียบนุ่มอยู่หน้าเดียว ควรวางแบ่งที่เรียบนุ่มลงบนเขียง หยิบถั่วงอกลวกใส่พอสมควรเกลี่ยให้ยาว วกหมูที่ผัดกับเอาหัวใส่เรียงบนถั่วงอก ใส่ปู กุ้งแช่แข็ง หมูตั้ง ไข่เจียว คลบแบ่งทับเครื่องม้วนเบา ๆ มือ แบ่งที่นุ่มจะอยู่ด้านนอก ใช้มีดคม ๆ ตัดเป็นคำแฉะใส่จาน เวลารับประทานเมื่อแบ่งมาตามต้องการแล้ว ตักน้ำแบ่ง

ราชน้ำต้องรากรวดเดียวให้ยาวตลอดชิ้น รับประทานกับต้นหอมมีรสจืด และถ้าชอบเผ็ดก็โขลกพริกชี้ฟ้าแดงให้ละเอียดผสมน้ำสุกพอไม่ให้ ช้นเกินไปใส่ถ้วยไว้ให้ผู้ชอบเผ็ดตักแบ่งตามใจชอบ

ก้วยเตี๋ยม้วน

เครื่องปรุง

— หน่อไม้ฝรั่ง ๒ หน่อ มันแกวขนาดกลาง ๆ ๒ หัว หมู ๑/๒ กก. ปูต้มแกะเนื้อ ๑/๒ กก. หรือมากกว่าก็ได้ กุ้งแห้ง ๑ ชีต หั่นบาง ๆ ไข่ เห็ดหอมแช่ล้างสะอาดแล้วหั่นเป็นเส้นเล็กยาวประมาณ ๒-๓ ช้อนโต๊ะ กระเทียม พริกไทยป่น ผักชี ซีอิ้วดำ น้ำส้ม พริกชี้ฟ้า ก้วยเตี๋ยวเส้นใหญ่อย่างบาง ๆ ที่เขายังไม่ได้หั่น ชีตทั้งแผ่นประมาณ ๑ ๑/๒ กก. น้ำปลาดี ผงชูรส

วิธีทำ

— ใช้กระเทียมมาก ๆ ทูบปอกเปลือกสับละเอียด เจียวแล้ว ตักใส่ชามไว้เพื่อโรยบนก้วยเตี๋ยม้วน

หน่อไม้หั่นเล็กยาวต้มใส่เกลือจนเดือดพักใหญ่รินน้ำทิ้งให้หาย ช้น มันแกวปอกหั่นเหมือนหน่อไม้ หมูสับละเอียด ปูต้มแกะเนื้อไว้ กุ้งแห้ง เห็ดหอมเตรียมไว้

— ตั้งกระทะที่เราเจียวกระเทียมไว้ใส่หมูสับยี้ให้ละเอียดจึง ผักไปให้สุก ใส่หน่อไม้ มันแกว เนื้อปู กุ้งแห้ง เห็ดหอม ผักจนสุกใส่น้ำ ปลาผงชูรส ซิมรสให้อร่อยตามใจชอบ แล้วเกลี่ยขึ้นข้าง ๆ กระทะเพื่อให้ น้ำแห้ง แล้วโรยพริกไทยให้หอม ใส่ผักชีหั่นมากหน่อย ตักใส่อ่างไว้

เอาแผ่นก้วยเตี๋ยวางบนเขียง ตัดให้กว้างประมาณ ๑ ฝ่ามือ ยาวประมาณ ๑ คืบ ตักใส่ที่ผัดไว้ใส่เกลี่ยให้ยาวไปตามขวางของแผ่นก้วยเตี๋ย แล้วตลบม้วนเป็นท่อนยาววางบนลังถึงที่ทาน้ำมัน ท่อจนหมดแล้ว นำไปนึ่งสักครึ่งใหญ่แล้วตักใส่จานแปล โรยกระเทียมเจียวให้ทั่ว

ซีอิ้วดำผสมน้ำส้มพริกชี้ฟ้าเหมือนน้ำจิ้มเป็อย่างใส่ชามไว้ เวลาแบ่งรับประทานจึงราชน้ำจิ้ม

หมายเหตุ

— เศษถ้วยเตียนที่เหลือ เราผัดไข่ใส่ถ้วยอกชี้อิ้วตำ พริกไทย
ป่น ผักชี รับประทานกับพริกน้ำส้มก็อร่อย

ไก่กระดาก

เครื่องปรุง

— ไก่ ๔ ออก ตัดอกละ ๔ ชั้น ผึ่งให้น้ำแห้ง ชึ่งหั่นแล้ว
ประมาณ ๑ ชั่วโมง ใส่ตะกั่วต้มที่เป็้เ็นโคนชั้นประมาณ ๕—๖ ชั้น
เกลือป่น พริกไทย ซี่อ้าวขาว ซี่อ้าวดำเล็กน้อย บร่นดีหรือแม่โขงก็ได้
น้ำมันหอยนิดหน่อย น้ำตาลทราย ผงชูรส กระดาษแก้ว แบ่งเปียก น้ำ
มันหมู หรือน้ำมันอื่นตามชอบ

วิธีทำ

— ต้มหมกกับซิงไฮลกละเอียดบิบเอาแต่น้ำใส่อ่าง ผสมซี่อ้าว
ขาว ๒ ช้อนหวาน ซี่อ้าวดำ ๑/๒ ช้อนหวาน บร่นดีเล็กน้อย น้ำมันหอย
๑ ช้อนชา น้ำตาลทราย ๓/๔ ช้อนหวาน พริกไทย ผงชูรส เกลือป่น
คนให้เครื่องละลายเข้ากันดีแล้ว เอาไก่ที่ตัดไว้ทุบๆ พอให้นุ่มใส่ลง
ไปคลุกกับเครื่อง หมกไว้สักครึ่งชั่วโมง

กระดากแก้วอย่างที่ใช้ห่อทอดฟี่เอามุ้ดักเป็นชั้น ๔ เหลี่ยม
กะเนว่าใช้ห่อไก่ได้ห่อละ ๑ ชั้น เตรียมพร้อมแล้วเปียกแบ่งไว้หน้อย
ถ้าทำกะเนรสไม่ถูกจะเหือนเนื้อไก่ที่คลุกไว้บั้งชิมดูหน้อยก็ได้ เมื่อพร้อม
แล้วหยิบกระดากวางบนจาน ๑ แผ่นเอาแบ่งเปียกทาริมกระดากไว้ ๒ ด้าน
แล้วพับทบกระดากเป็นรูปกระจับคือ ๓ เหลี่ยม ตักไก่ใส่ ๑ ชั้นตักน้ำ
ที่หมกไว้ใส่นิดหน้อย ใช้แบ่งเปียกทาริมกระดากปิดให้มิดอย่าให้น้ำรั่ว
ออกมา แล้วพับตลบให้เป็น ๔ เหลี่ยมเหมือนเราเคยห่อของธรรมดา ทา
แบ่งเปียกตริงไว้ให้ดีเท่านั้น ห่อจนหมดแล้วใส่ซามปิตฝาเก็บในตู้เย็น
๕—๖ ชั่วโมงจะทำให้นุ่มเปื่อย เวลาจะรับประทานก็เอากระทะตั้งไฟ
กลางๆ ใส่น้ำมันมากหน้อย ให้น้ำมันร้อนจึงทอดไก่ทั้งกระดาก อย่ากลับ
บ่อย กะเนว่าสุกจึงกลับบนลงล่าง พอสุกดีตักขึ้น จะยกไปทั้งกระดาก
หรือแก็กระดาก่อนก็ได้

ไก່อ่วย

เครื่องปรุง

— ไก่ ๔ ขา กระเทียม ๖-๗ กลีบ ขิงเท่าหัวแม่มือ พริกไทย เกลือ ผงชูรสพอสมควร

วิธีทำ

— ไก่จะใช้แต่ท่อนขาที่ขาแล้วแต่จะต้องการ ตัดเป็นท่อนๆ ขิงกับกระเทียมประมาณให้พอกับส่วนของไก่ โขลกละเอียดกลูกลั่นไก่ ใส่พริกไทย เกลือ ผงชูรส ทอดให้เหลืองตักใส่หม้อ ใส่ น้ำพอกท่วม ใส่ ซอ้าวขาว เติมน้ำจืดเล็กน้อย ปิดฝาตั้งไฟเคี่ยวไฟอ่อนพอเปื่อยกำลังดี ก็ชิมรสตามชอบ

หมี่ญี่ปุ่น

เครื่องปรุง

— มันฝรั่งหั่นตามประมาณ ๑ กก. เนื้อหมู ๑/๒ กก. เนื้อปูต้ม ๑/๒ กก. ซอ้าวดำ น้ำปลาดี น้ำตาล พริกไทยป่น กระเทียม น้ำมัน

วิธีทำ

— มันปอกล้างแล้วใส่ให้บาง แล้วเอามาหั่นให้เป็นเส้นบางเสมอกัน แช่น้ำเย็นจัดไว้พักหนึ่ง แล้วถายน้ำเก่าทิ้งเปลี่ยนน้ำใหม่แช่ ๒-๓ ครั้ง พอเส้นมันหายเมือกแล้วเทใส่กระชอนไว้ ตั้งกระทะใส่น้ำมันสักครึ่งกระทะไฟกลางๆ พอน้ำมันร้อนจัด แบ่งมันลงทอด คอยคนไว้เรื่อยๆ ให้กระจายจนเหลืองกรอบ ตักใส่กระดาษที่วางบนถาด เมื่อทอดหมดแล้ว ผึ่งไว้จนเย็นแล้วเก็บไว้ในขวดปิดฝาเก็บไว้

เนื้อหมูไม่ติดมัน ล้างแล้วหั่นเล็กลง เนื้อปูแกะเตรียมไว้ สับกระเทียมประมาณ ๒-๓ หัว เอากระทะตั้งไฟใส่น้ำมันพอควร ใส่กระเทียมลงเจียวให้เหลือง ใส่หมูลงไปผัดใส่น้ำจืดเล็กน้อยแล้วใส่น้ำปู น้ำปลา น้ำตาล พริกไทยป่นมากให้ได้กลิ่นหอม ซอ้าวดำ ใส่พอให้มีสีงาม ใครใคร่จะใส่ผงชูรสด้วยก็ได้ ผัดสุกแล้วชิมดูให้ได้รสเค็มมีหวานตาม การผัดควรไฟแรงหน่อยผัดเร็วๆ จะได้นิ่ม ถ้าผัดช้าจะแข็งไม่อร่อย ชิมดีแล้วตักใส่จานแหวกกลางจานไว้ เวลาจะยกไปจึงใส่เส้นมันทอดตรงกลาง

เนื้อผัดขิงทอง

เครื่องปรุง

— เนื้อสัน ขิงอ่อน ต้นหอม กระเทียม พริกไทยป่น น้ำส้ม
เกลือ น้ำตาลทราย น้ำปลา น้ำมันหอย แป้งมัน

วิธีทำ

— เนื้อสันล้างแล้วหั่นขวางเส้นเป็นชิ้นบางแต่ใจหน้อยเวลาผัด
จะได้เหนียว แล้วโรยแป้งมันนิดหน้อยคลุกทั่วแล้วเก็บไว้ก่อน ขิงอ่อนปอก
ล้างแล้วหั่นบาง ๆ แช่น้ำเกลือไว้คั่วหนึ่งจึงบีบให้แห้งใส่ซามไว้อ่อนน้ำส้ม
เกลือ น้ำตาลทรายผสมกันแล้วชิม ๓ รส ตั้งไฟพอเดือดตอกลงใส่ขิง ๆ
จะเป็นสีชมพู เมื่อจะลงมือหัดก็ตั้งกระทะใส่น้ำมันพอท่วม เอากระเทียม
ที่สับไว้ลงเจียวให้เหลือง เติงไฟแรงหน้อยเทเนื้อลงไปผัดเร็ว ๆ ใส่ขิงทอง
ใส่น้ำนิดหน้อย ใส่น้ำมันหอยเล็กน้อย บรรันต์หน้อย ใส่น้ำปลาพริกไทย
ชิมดีแล้ว เอาต้นหอมที่ตัดเป็นท่อน ๆ ใส่คนเร็ว ๆ ตักใส่จาน

ฮังการเรียน กูลาช

เครื่องปรุง

— เนื้อวัว ๑ กก. หั่นก้อนโต ๆ มันฝรั่ง ๑/๒ กก. ผ่า ๔
หอมใหญ่ ๑ กก. หั่นตามยาวหนา ๆ พริกแดง ๔-๕ เม็ด หั่นขวาง ๆ
พริกหยวก ๒-๓ เม็ดหั่นขวางหนา ๆ ขิงขนาดหัวแม่มือสับละเอียด
กระเทียมสับ ๑ ช้อนโต๊ะ ซอสมะเขือ ๑/๒ กระป๋อง ใบกระวาน ๒-๓ ใบ
เกลือ พริกไทย น้ำตาลทราย น้ำมัน

วิธีทำ

— กระทะตั้งไฟปานกลาง ใส่น้ำมัน ๑ ถ้วยไฟเจียวกระเทียมกับ
พริกพริ้วด้วยกันพอหอม ก็ใส่หอมใหญ่ผัดไปจนเหลืองเกรียมหน้อย ๆ มีกลิ่น
หอมจึงตักใส่หม้อ เอาน้ำมันใส่กระทะอีกหน้อยเอาเนื้อลงไปผัด ใส่พริกไทย
เกลือ น้ำตาลทราย (ประมาณ ๓ ช้อนกาแฟ) ผัดไฟอย่าแรงเกินไป ค่อย
ผัดไปจนน้ำเนื้อออกมา (ถ้าไฟแรงเนื้อจะแห้งไม่ต) ผัดต่อไปจน
น้ำตาลจับสีเหลืองแก่ จึงตักใส่หม้อรวมกับหอมที่ใส่ไว้ เอาน้ำใส่กระทะ
ฉีกใบกระวานใส่เร่งไฟให้น้ำเดือดจึงเทลงหม้อเนื้อ ยกขึ้นตั้งไฟปิดฝา
เคี่ยวให้เกือบเปื่อย จึงใส่มันฝรั่ง เคี่ยวต่อไปให้มันเปื่อยกำลังดี จึงชิม

มีรสเค็ม หวาน บางคนชอบหวานจัดก็ใส่น้ำตาลมากกว่า ๓ ช้อนกาแฟ และใส่ซอสมะเขือ ๑/๒ กระป๋อง อันรสนั้นชิมดูตามชอบ

กุ้งผัดเต้าเจี้ยว

เครื่องปรุง

— กุ้งซีแซ่ขนาดกลาง เต้าเจี้ยว กระเทียมสับ น้ำปลา มะนาว พริกแดง

วิธีทำ

— กุ้งปอกเปลือกผ่าหลังถึงเส้นดำๆ ออก ล้างน้ำแล้วผึ่งไว้ในตะแกรงหรือกระชอน พริกแดง ๒-๓ เม็ดหั่นตามขวาง กระเทียมสับ เอากระทะตั้งไฟใส่น้ำมันพอควร ใส่กระเทียมลงไปเจียวให้หอม ใส่เต้าเจี้ยวพอควร พอผัดหอมแล้วใส่กุ้งเค็มน้ำหน้อยไฟแรงๆ ผัดเร็วๆ ใส่พริกบิ่บมะนาวใส่นิดหน่อยอย่าให้ถึงเปรี้ยว ใส่น้ำปลา ผงชูรส ชิมรสดีแล้วตักใส่จาน

อาต๋ีบปี

เครื่องปรุง

— ตับหมู ๒ ส่วน เนื้อหมู ๑ ส่วน หอมเล็ก ลูกผักชีคั่ว พริกไทยป่น น้ำปลา น้ำตาลทราย ร่วงเห็ดหมู แดงกวา พริกแดง น้ำส้มเกลื่อ

วิธีทำ

— เลือกตับหมูดีๆ ประมาณ $\frac{๑}{๒}$ กก. เนื้อหมู $\frac{๑}{๒}$ กก. เอาตับหมูต้มพอคิ๊บๆ สุกๆ เอาขึ้นมาสับรวมกับเนื้อหมู เมื่อละเอียดแล้ว คั่วลูกผักชีประมาณ ๒ ช้อนหวานป่นกับพริกไทยประมาณ ๑๕ เม็ดละเอียดแล้วคลุกหมูที่สับไว้ หัวหอมเล็กหั่นแฉกๆ ประมาณ ๘-๙ หัวโขลกละเอียด เอากระทะตั้งไฟใส่น้ำมันพอควร ใส่หัวหอมลงผัดให้หอมจึงเอาหมูสับลงผัดปนกัน ใส่น้ำปลา น้ำตาล ชิมรสมีเค็มและหวานนิดหน่อย คล้ายสะเต๊ะ รสดีแล้วตักขึ้น เอาเปลวหมูที่บางๆ ที่เรียกว่าร่วงเหมาแผ่นเชียงตัดเอาส่วนบางๆ เป็นแผ่นสี่เหลี่ยม ขนาดประมาณกว้างยาว ๓×๔ นิ้วตัดไว้ให้พอต้องการ ส่วนที่เหลือหนาๆ ก็เอาเจียน้ำมันไว้เพราะที่หนาๆ ห่อแล้วไม่อร่อย เอาแผ่นร่วงเหมาบนเชียงตักหมูที่ผัด

ไว้ใส่แล้วห่อให้มิด รูปร่างเหมือนเมี่ยงลาวแต่โตกว่า เมื่อห่อหมดแล้วก็เตรียมทำอากาศ คือเตงกวา หัวหอม พริกแดง ผสมน้ำส้ม เกลือ น้ำตาล ชิม ๓ รสแล้วเอาตะแกรงลวดวางบนเตาถ่าน เอาเอาติบาปที่ห่อไว้เรียงบนตะแกรงปิ้งให้หอม สุกดีแล้วรับประทานกับอากาศ

กะหรี่ปั๊

เครื่องปรุง

— เนื้อ ๑/๒ กก. มันฝรั่ง ๑/๒ กก. หอมใหญ่ผ่าหัวโต ๑ หัว หอมเล็ก พริกแห้ง ๕ เม็ด ข่า ๖-๗ แว่น ตะไคร้ ๑ ต้นเล็ก ผงกะหรี่

วิธีทำ

— เนื้อสับละเอียด มันฝรั่งต้มสุกแล้วปอกเปลือกหั่น ๔ เหลี่ยมเล็ก ๆ หอมใหญ่หั่น ๔ เหลี่ยมเล็ก ๆ เอาพริกแห้งแช่น้ำให้พองแล้วบีบน้ำทิ้ง ใส่ครกรวมกับข่า ตะไคร้ หอมเล็ก ๖-๗ หัว ผงกะหรี่ ๒ ช้อนหวาน โขลกรวมกัน เอากระทะตั้งไฟใส่น้ำมันพอควร ใส่เนื้อสับกับน้ำพริก ผัดพร้อมกัน ไฟอย่าแรงนัก ผัดไปจนหอมแล้วใส่มันฝรั่ง หอมใหญ่ผัดลงไปด้วย ใส่น้ำปลาชิมรสให้ดีแล้วตักใส่จานไว้

วิธีทำแป้ง

— ตามส่วนนี้ควรซื้อแป้งหมี ๑ ๑/๒ กก. ร่อนให้ดีแล้วแบ่งไว้ทำนวลประมาณ ๑/๒ กก. อีก ๑ กก. แบ่งเป็น ๓ ส่วน ๑ ใน ๓ เอาใส่อ่างใส่น้ำมันหมูหรือน้ำมันพืชลวกนวดให้นิ่มขนาดที่จะปั้นได้ แบ่งอีก ๒ ใน ๓ ส่วนใส่อ่างนวดกับน้ำอุ่นใส่น้ำปูนใสนิดหน่อย นวดให้นิ่ม เท่ากับแป้งที่นวดน้ำมัน แล้วเอาแป้งแห้งที่แบ่งไว้ทำนวลโรยบนกระดานนวดแป้งให้ทั่ว เอาแป้งที่นวดน้ำอุ่นไว้วางบนกระดาน ใช้ไม้คลึงให้แผ่ไปหนา ๆ เอาแป้งที่นวดน้ำมันวางตรงกลางแล้วตะล่อมแป้งชั้นล่างห่อให้มิด โรยนวลให้ดี ใช้ไม้คลึงให้แผ่ไปตามยาวแล้วพับทบ ๓ เหมือนพับผ้า ทำเช่นนี้อีกครึ่งหนึ่งแล้วม้วนแป้งไว้ ตัดแบ่งมาแต่ละน้อยหน่อย ที่เหลือใส่อ่างปิดไว้ก่อน ถ้าไม่ปิดจะถูกลมแห้งไม่ดี แป้งที่ตัดแบ่งมาเอาวางบนกระดานโรยนวลแล้วคลึงกล้วยไม้ให้แผ่ไปอย่าให้หนานัก แต่อย่าบางมาก แล้วตัดเป็นแผ่น หรือจะใช้ผ้ากระเบื้องกดให้เป็นแผ่นกลมก็ได้ตามใจ เอาไส้ที

ผัดไว้ใส่ พับริมตลบมาจากกัน แล้วจีบริมอย่าให้รั่ว เมื่อห่อแล้ววางเรียงบนกระดาษ คอยปิดไว้อย่าให้ดูกลม เสร็จแล้วจะทอดหรืออบก็ได้ ถ้าจะทอดก็ใส่น้ำมันมาก ๆ ไฟกลาง ปล่อยให้ร้อนจัดจึงทอด ถ้าจะอบก็เอาไข่ตีให้ตีแล้วเอาแป้งเตาะไข่ทาทั่วกะหรี่ปั๊บ เอาน้ำมันทาตามเอากะหรี่ปั๊บวางเรียงแล้วเข้าอบให้เหลืองกรอบ

ผัดสะตอ

เครื่องปรุง

— สะตอแกะเป็นเม็ด ๆ พริกแดง กระป๋อง มะขามเปียกหรือมะนาว น้ำตาล หนุ กุ้ง กระเทียม น้ำปลา

วิธีทำ

— หั่นสะตอตามยาวของเม็ดหนา ๆ หนุ กุ้ง หั่น พริกแดง หั่นเหยาบ ๆ เจียวกระเทียมพอเหลืองใส่หนูกุ้งลงผัดพอสุกใส่สะตอที่หั่นใส่กะปิเล็กน้อยผัดพอหอมใส่น้ำปลาเล็กน้อย น้ำส้มมะขามหรือมะนาว น้ำตาลปีบ เติมน้ำเล็กน้อยชิมดูให้มีรสเปรี้ยว เค็ม หวาน ใส่พริกแดง ผัดให้ทั่วตักใส่จาน

ไก่ผัดเผ็ด

เครื่องปรุง

— ไก่ ๑ ตัว พริกเหลือง ๒๕ เม็ด ตะไคร้ ๑ ต้น ข่าหั่น ๑ ช้อนกาแฟ ผิวมะกรูดหั่น ๑ ช้อนกาแฟ พริกไทย ๑ เม็ด ลูกผักชี ๑ ช้อนโต๊ะ ยี่ห่วย ๑/๒ ช้อนกาแฟ ดอกจันทน์ ๓ ดอก กระวาน ๑ ลูก รากผักชี ๑ ช้อนกาแฟ น้ำตาล น้ำปลา ใบมะกรูด หอมหั่นแล้ว ๑ ช้อนโต๊ะพูน ๆ กระเทียมประมาณ ๒๐ กลีบ

วิธีทำ

แล้ไก่หั่น เลื่อน้ำตาลเล็กน้อย น้ำปลา หมักไว้ก่อน แล้วเครื่องเทศให้หอมทำให้ละเอียด ใส่ข่า ตะไคร้ พริกเหลือง ๑๒ เม็ดแกะเม็ดออก เครื่องปรุงทั้งหมดทำให้ละเอียด ใช้น้ำมันพืชหรือน้ำมันหมูใส่กระทะ ตักเครื่องแกงที่ตำไว้ลงผัดให้หอม เติมน้ำมันอีกเล็กน้อย ใส่ไก่ที่หมักไว้ลงผัดให้หอม เติมน้ำเล็กน้อย ใส่ น้ำปลาอีกเล็กน้อย พริกเหลืองทั้งเม็ดที่เหลือใส่ลงไปด้วย กับใบมะกรูด ชิมดูให้มีรสเค็มและหวานเล็กน้อย

แกงเผ็ดไก่กับหน่อไม้

เครื่องปรุง

— ไก่ ๑ ตัว หน่อไม้ฝอยหน่อเล็ก ๑ หน่อ ลูกผักชี พริก
แดง ข้าว ตะไคร้ หอม กระเทียม กะปิ ขมิ้นสด ส้มมะขาม น้ำปลา
ผงชูรส

วิธีทำ

— ไก่สับชิ้นโต ๆ หน่อไม้หั่นชิ้นโตหนา ๆ ลวกน้ำ ๒ ครั้งให้
หายขึ้น แล้วลวกผักชี ๑ ช้อนโต๊ะทำให้ละเอียด พริกแดง ๗ เม็ด ข้าวหั่น
๑ ช้อนชา ตะไคร้ ๒ ต้น หอมสีก ๑๐ หัว กระเทียม ๕ กลีบ ขมิ้นสด
๑ แฉ่งเล็ก ๆ กะปิ ๑ ช้อนชา ทำเครื่องให้ละเอียด นำนํ้าพืชรหรือนํ้ามันหมูใส่กระทะตักเครื่องแกงที่ตำผัดให้หอม ใส่ไก่ลงผัด ใส่หน่อไม้
ลงผัดด้วย เติมนํ้าเล็กน้อยพอขลุกขลิก ใส่นํ้าปลา นํ้าส้มมะขาม ผงชูรส
ชิมดูให้มีรสเปรี้ยว ๆ เคี้ยวจนไก่เปื่อย ถ้านํ้าแห้งไปก็เติมได้

หมูต้มใบชะมวง

เครื่องปรุง

— หมูปนมัน ๑ กก. พริกแห้ง ๓ เม็ด หอมหัวงาม ๆ
๖-๗ หัว พริกไทยพอกวกร กระเทียมเท่าหัวหอม ข้าวตอกแช่นํ้าจน
กะปิ ๑/๒ ช้อนกาแฟ น้ำตาล น้ำปลา ใบชะมวง เลือกอย่าแก่อย่าอ่อน
ล้างสะอาดแล้วลวกไว้

วิธีทำ

— พริกแห้ง หอม กระเทียม ข้าว กะปิ เผาไฟให้หอม แล้ว
แกะเมล็ดพริกออกทั้ง แซ่นํ้าสักรูบีบให้แห้ง โขลกกับเครื่องที่เผาไว้จน
ละเอียด ใส่พริกไทยป่นประมาณ ๑/๒ ช้อนกาแฟ หมูล้างให้สะอาด หั่น
เป็นก้อนใหญ่พอสมควร ตั้งกระทะให้ร้อนเทหมูลงไปคนให้นํ้ามันออก
เสียบ้าง แล้วตักหมูใส่หม้อ นํ้ามันที่เหลือในกระทะ เทเครื่องลงผัด
พอหอม ตักน้ำตาลลงไป (ปนกันทั้งน้ำตาลทรายน้ำตาลบีบยิ่งดี) ผัดให้
น้ำตาลเหลืองแก่ ใส่นํ้าปลา ใส่นํ้า เทใส่ในหม้อหมูพอท่วม ใส่ใบชะมวง
ปิดฝาตั้งไฟพอเดือด ก็หรี่ไฟให้เดือดน้อย ๆ จะเปื่อยเร็ว ส่วนรสก็ชิม
ตามใจชอบ ใบชะมวงใส่มากก็เปรี้ยวจัด รสเหมือนหมูต้มเค็ม แต่มี
รสเปรี้ยวเพราะใบชะมวง จึงเป็น ๓ รส

เปิดตุ่น (แบบฉนวน)

เครื่องปรุง

— เปิด ๑ ตัว หมู ๑/๒ กก. ลูกบัวที่เขาทำขาย (ต้มแล้ว) ประมาณ ๑/๒ ถ้วย เห็ดหอมประมาณ ๑๐ ดอก ข่าขนาดนิ้วหัวแม่มือ ๒-๓ ท่อน พริกไทยป่น น้ำปลาดี เหล้าบรันดี หรือแมงโก๊ กระเทียม ๕ กลีบ ผงชูรสเล็กน้อย ผักชีเด็ดเอาแต่ใบ

วิธีทำ

— ถอนขนเปิดให้เกลี้ยงล้างน้ำให้สะอาดตัดเป็นท่อนใหญ่ ๆ ถลกบรันดี หรือแมงโก๊เพื่อดับกลิ่นคาว เมื่อเตรียมเปิดไว้แล้ว จึงเอาหมูล้างสับให้ละเอียด ทูบกระเทียมสับป่นไป โรยพริกไทยคั้นพอหอม ใส่ น้ำปลาพอควร เกล้ากันให้ทั่วแล้วนำมาปั้นขนาดผลส้มเขียวหวาน อย่างย่อม แผ่หมูในฝ่ามือเอาเห็ดหอมที่ล้างสะอาดและหันไว้ใส่ ๓-๔ ชิ้น ลูกบัว ๕-๖ ลูก ทะลอมหมูห่อแล้วปั้นกลม ๆ ทำไว้จนหมด เห็ดหอมกับลูกบัวที่เหลือก็ไว้ใส่ข้างนอกได้

ข่าปอกเปลือกแล้วทุบพอแตกช้า ๆ ใส่กันหม้อเอาเปิดใส่ใส่น้ำให้ท่วมมากหน่อย ใส่ น้ำปลา พริกไทยป่น ตั้งไฟปัดผางจนเดือดแล้วหรีไฟ เอาหมูที่ปั้นไว้ใส่ลงไปเบา ๆ มือหน่อย เสร็จแล้วปิดฝา พอเดือดน้อย ๆ ก็ช้อนฟองทิ้ง ปิดฝาเคี่ยวให้เดือดน้อย ๆ อยู่เรื่อย ๆ คอยตักฟองทิ้งน้ำจะไม่ขุ่น ที่ให้เดือดน้อย ๆ ก็เพื่อให้เปื่อยเร็ว เมื่อเปิดเปื่อยกำลังดีก็ชิมดูให้รสเค็มกำลังดี และน้ำก็มากพอสมควรกับเปิด เมื่อจะรับประทานก็ตักใส่ชามโรยผักชี พริกไทยป่น